

НАУКОВИЙ ВІСНИК

**НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
215**

**Частина перша
Серія «ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ»**

Київ–2015

ISSN (online) 2410-9401

Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки» / Редкол.: С. М. Ніколаєнко, (відп. ред) та ін. – К.: Міленіум, 2015. – Вип. 215, Ч.1. – 207 с.

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради НУБіП України, протокол № 8 від 27 березня 2015 р.

У збірнику вміщено статті науковців, викладачів, докторантів та аспірантів з актуальних питань мовознавства, літературознавства, перекладознавства і журналістики. Дослідження виконано з урахуванням сучасних досягнень філологічної науки.

Для науковців, викладачів ВНЗ, гімназій, учителів середніх шкіл, студентів.
Бібліографія в кінці статей.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Ніколаєнко С. М., д-р пед. наук, проф. (відп. редактор); **Шинкарук В. Д.**, д-р філол. наук, проф. (заст. відп. редактора); **Кирилюк В. І.**, канд. с.-г. наук, доцент (відп. секретар); **Харченко С. В.**, канд. філол. наук, доц. (заст. відп. секретаря); **Бабенко О. В.**, канд. філол. наук, доц.; **Амеліна С. М.**, д-р пед. наук, проф.; **Безпаленко А. М.**, д-р філол. наук, проф.; **Буніятова І. Р.**, д-р філол. наук, проф.; **Бялик В. Д.**, д-р філол. наук, проф.; **Гамзюк М. В.**, д-р філол. наук, проф.; **Городенська К. Г.**, д-р філол. наук, проф.; **Журавльова Є. О.**, д-р філол. наук, проф. (Казахстан); **Калита А. А.**, д-р філол. наук, проф.; **Карабан В. І.**, д-р філол. наук, проф.; **Кияк Т. Р.**, д-р філол. наук, проф.; **Кіраль С. С.**, д-р філол. наук, проф.; **Костриця Н. М.**, д-р пед. наук, проф.; **Кудрицька М. І.**, д-р філософії, доц. (Казахстан); **Леськів А.**, д-р філософії, доц. (Польща); **Марія де лос Анджелес Гомес Гонсалес**, д-р філософії, проф. (Іспанія); **Мушинка М. І.**, д-р філол. наук, проф. (Словаччина); **Нефьодова Л. А.**, д-р філол. наук, проф. (Росія); **Ожоган В. М.**, д-р філол. наук, проф.; **Олійник О. Б.**, д-р філол. наук, проф.; **Райхель М.**, д-р філософії, доц. (Німеччина); **Степаненко М. І.**, д-р філол. наук, проф.; **Церцвадзе М. Г.**, д-р філол. наук, проф. (Грузія); **Чарота І. О.** д-р філол. наук, проф. (Білорусь).

Наукові рецензенти:

Кушнерик В. І., д-р філол. наук, професор (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

Калько М. І., д-р філол. наук, професор (Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького)

Відповідальна за випуск О.В. Бабенко

Серія «Філологічні науки» зареєстрована в таких міжнародних інформаційних та наукометричних базах: ПІНЦ, Polska Bibliografia Naukowa, Bielefeld Academic Search Engine, Research Bible, Leibniz Information Centre for LifeSciences, Google Академія, Wissenschaftskolleg zu Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Universitätsbibliothek Leipzig, Electronic Journals Library, Journalindex.net

Адреса редколегії: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 19, навч. корпус. № 1, ауд. 22,
тел.: (044) 527-85-95

Засновник

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 19080-7870 Р від 24.04.2012

Статті подано в авторській редакції

Автори статей відповідають за достовірність викладеного матеріалу,
за правильне цитування джерел, покликання на них та інших відомостей.

Передруковувати опубліковані в збірнику матеріали
дозволяється тільки за згодою авторів.

© Національний університет біоресурсів
і природокористування України, 2015

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Шинкарук В.Д.	Особливості категорії предиката кількості у структурі диктуму.....	7
Безпаленко А. М.	Вокалічні зміни у слові як прояв сенсорного маскування.....	14
Костриця Н.М.	«Земля» і «хліб» як мовно-естетичні знаки української культури.....	26
Харченко С. В.	Варіантність факультативних елементів семантико-синтаксичної структури речень....	33
Бабенко О.В., Іванова О.В.	Семантичні й структурні особливості звуконаслідувальної лексики (на матеріалі української й англійської мов).....	39
Тарасова В.В.	Семантичні та прагматичні особливості туристичних слоганів (англ.мовою).....	46
Телеки М. М.	Визначальні чинники вираження номінацій адресанта епістолярію.....	53
Данілова В. В., Шалбаєва К.А.	Фонетичні стилістичні прийоми у творі Ф. Скотта Фітцджеральда «По той бік раю» (англ.мовою).....	63
Захуцька О.В., Янушевська Л. В.	Стилістичні особливості польських говірок сіл Сяберка і Гречани в Україні	69
Тепла О. М., Петриченко Т.В.	Молодіжний сленг у сучасному комунікативному просторі.....	75
Устінова В. О.	Терміносистема модельного бізнесу в сучасній німецькій мові.....	81
Соловійова О.В.	Деякі особливості офіційного письма в сучасній англійській мові (англ.мовою).....	87
Бугайова О.І.	Лексична синонімія в текстах соціальної реклами.....	91

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Кіраль С.С.	Письменник і критик: з історії творчої співпраці Івана Чендея й Костя Волинського (за архівними матеріалами).....	100
Арістова Н.О.	Рецепція літератури англо-саксонського періоду в контексті сучасного погляду (англ. мовою).....	110
Жорнокуй У. В.	Демонічна жінка як альтернатива трактування фемінних персонажів у збірці «Сон із дзьоба стрижа» Володимира Даниленка	116

Скалевська Г. О.	Історія становлення та структурно-семантичне новаторство представників англійськомовної конкретної поезії.....	123

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Амеліна С. М., Вороніна Д.А. Амеліна С. М., Кашперська В.О.	Особливості перекладу ветеринарної лексики з німецької та англійської мов українською.....	130
Жукова Л.В., Стригуненко В.І. Харченко С.В., Юрченко Н.С.	Лексичні заміни при перекладі текстів аграрного спрямування у сфері зовнішньоекономічної діяльності.....	135
	Використання перекладацьких модуляцій при перекладі текстів агрохімічного спрямування..	140
	Німецькі запозичення в українській мові як одна з причин перекладацьких труднощів.....	147

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Малихін О.В.	Організація самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземних мов: історико-дидактичний аспект.....	154
Вакулик І.І.	Системність у вивченні латинської мови на шляху формування універсальності сучасних знань.....	159
Захуцька О.В., Іванюк Т. П., Рутинська І.М.	Використання інтерактивних методів навчання на уроках рідної та іноземної мови в початковій школі.....	166
Харчук Н. С., Ямнич Н. Ю.	Інновації в управлінні якістю сучасної освіти (англ. мовою).....	173
Балалаєва О. Ю.	Реалізація принципів професійної лінгводидактики у викладанні латини на агробіологічних факультетах	178
Люлько М. Є.	Класифікація міжнародних іспитів з англійської мови за їх специфікою.....	186
Іжко Є. С.	Використання мультимедійних презентацій в автономному вивченні іноземної мови.....	192
Якушко К. Г.	Модель вдосконалення іншомовних комунікативних навичок майбутніх механіків-аграріїв (англ. мовою).....	200

CONTENTS

LINGUISTIC STUDIES

Shynkaruk V.D.	Peculiarities of quantitative predicate category in the structure of dictum.....	7
Bezpalenko A.M.	Vocalic changes in a word as a demonstration of sensory masking.....	14
Kostrysia N. M.	'Land' and 'bread' as language and aesthetic signs of Ukrainian culture.....	26
Kharchenko S. V.	Variation of optional elements of semantic and syntactic structure of sentences.....	33
Babenko O. V., Ivanova O. V.	Semantic and structural features of onomatopoeic vocabulary (on the basis of Ukrainian and English).....	39
Tarasova V.V.	Semantic and pragmatic peculiarities of tourism slogans.....	46
Teleky M.M.	Determining factors of expression addressee's epistolary nominations.....	53
Danilova V. V., Shalbayeva K.A.	Phonetic stylistic devices in the work of F. Scott Fitzgerald «This side of paradise».....	63
Zakhutska O. V., Yanushevskia L. V.	Stylistic peculiarities of polish dialects of the village of Siaberka and Hrechany in Ukraine	69
Tepla O. M., Petrychenko T. V.	Youth slang in modern communicative space...	75
Ustinova V.O.	Term system of a model business in Modern German	81
Solovyova O.V.	Some features of formal writing in contemporary English.....	87
Bugayova O. I.	Lexical synonymy in texts of social advertising....	91

LITERATURE STUDIES

Kiral S.S.	Writer and critics: from the history of creative collaboration of Ivan Chendey and Costya Volynsky (on the basis of archival materials)....	100
Aristova N. O.	Reception of literature of the Anglo-Saxon period from a present-day perspective.....	110
Zhornokui U. V.	Demonic woman as an alternative interpretation of feminine characters in the collection of short stories «Dream taken from the swift's beak» by Volodymyr Danylenko.....	116
Skalevska H. O.	The history of development and structural and semantic novelty of the representatives of the English concrete poetry.....	123

TRANSLATION STUDIES

<i>Amelina S. M., Voronina D. A.</i>	Peculiarities of translation of veterinary vocabulary from German and English into Ukrainian	130
<i>Amelina S. M., Kashperska V.O.</i>	Lexical substitutions in translation of texts of the agricultural area in the field of foreign economic activity.....	135
<i>Zhukova L. V., Strygunenko V. I.</i>	Usage of translation modulations in translation of agrochemical texts.....	140
<i>Kharchenko S. V., Yurchenko N.S.</i>	German borrowings in Ukrainian as one of the reasons of translation difficulties.....	147

ISSUES IN THEORY AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

<i>Malykhin O. V.</i>	Students' independent activity organizing in the process of foreign languages learning: historical-and-didactic aspect.....	154
<i>Vakulyk I.I.</i>	Consistency in learning the Latin language on the way to the formation of present pansophy	159
<i>Zakhutska O.V., Ivaniuk T.P., Rutynska I. M.</i>	Using interactive teaching methods at mother tongue and foreign language lessons in primary school.....	166
<i>Kharchuk N. S., Yamnych N. Yu.</i>	Innovations in current education quality management.....	173
<i>Balalayeva O. Yu.</i>	Implementation of professional didactics principles in teaching Latin at agrobiological faculties.....	178
<i>Lyulko M. Ye.</i>	Classification of international exams on the English language according to their specifics...	186
<i>Izhko E. S.</i>	Using multimedia presentations in the autonomous learning of foreign languages.....	192
<i>Yakushko K. G.</i>	The model to improve other language communicative skills of future agrarian mechanical engineers.....	200

МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.161.2 367.32

ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ ПРЕДИКАТА КІЛЬКОСТІ У СТРУКТУРІ ДИКТУМУ

ШИНКАРУК В. Д., доктор філологічних наук, професор, декан гуманітарно-педагогічного факультету, професор кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті з'ясовано зміст диктуму, визначено його предикатні категорії в структурі речення, виокремлено предикати кількості та проаналізовано семантичні різновиди із такими значеннями: 1) власне-кількості (точно означеної кількості); 2) неозначеної кількості; 3) приблизної кількості; 4) розподільної кількості; 5) кількості-відношення; 6) динамічно-кількісної ознаки.

Ключові слова: диктум, категорії диктуму, предикат, предикатність, предикати кількості.

В статье рассмотрено содержание диктума, определены его предикатные категории в структуре предложения, выделены предикаты количества и проанализированы семантические разновидности с такими значениями: 1) собственно-количественное (точно обозначенного количества); 2) неопределенного количества; 3) приблизительного количества; 4) распределительного количества; 5) количества-отношения; 6) динамично-количественного признака.

Ключевые слова: диктум, категории диктума, предикат, предикатность, предикаты количества.

Поділ єдиної семантичної структури речення на модус і диктум – зручний спосіб опису мовного матеріалу, що принаймні частково відбиває реальну складність змісту переданої реченням інформації і здатна дати деяку основу для пошуку пояснення функціонування речень як мовних одиниць.

Науковці вважають, що поділ загального змісту речення на модус і диктум є логічним наслідком прийняття дихотомії речення як елемента мовної системи, тобто речення-типу і речення-висловлення як "екземпляра" речення, вимовленого (написаного) у ситуації мовного спілкування (або ж визнання речення не стільки одиницею мовної системи, скільки одиницею мовлення), дихотомії, що спирається на введене Ч. Пірсом у класифікації знаків розмежування між "легі-знаком" (legi-sign), що володіє "природою загального типу", і його втіленням у "сін-знак" (sin-sign) як "індивідуальний об'єкт або подія" [1, с. 22-30].

Загальна ідея, яка лежить в основі виділення двох компонентів у семантиці речення, полягає в усвідомленні істотного розмежування між тим, про що говориться в реченні, і тим, що саме і як говориться з цього питання. Опис (або репрезентація) предмета мовлення – дескриптивний семантичний компонент речення – утворює "пропозицію" і є об'єктом або змістом "модусного" компонента, який кваліфікує пропозицію відповідно до комунікативної мети речення (пор.: [12]). Речення *Відчиніть двері, будь ласка!*,

з одного боку, репрезентує ситуацію, у якій визначений предмет — *двері*, задане контекстом спілкування, — *відчинені*, і, з іншого боку, виражає бажання мовця реалізувати дану ситуацію, причому бажання мовця представлене як прохання, спрямоване до адресата. Ця, сама по собі досить проста, ідея знаходить вираження (і різну інтерпретацію) не тільки в лінгвістиці, але й у філософії, семіотиці, логіці й психології, у теоріях, що розглядають функціонування знаків у системі людської діяльності.

У теорії мовних актів, як відомо, прийнято розрізняти, з одного боку, локутивний акт, основною частиною якого є використання слів з визначеним змістом і референцією, тобто акт предикації (приписування ознаки об'єктові) і акт референції (віднесення мовного вираження до визначеної ситуації або об'єкта дійсності), і, з іншого боку, іллокутивний акт – спосіб використання локуції, що визначає мовний акт як визначену одиницю діяльності – питання, констатація, декларація, наказ, дозвіл тощо [2; 3]. Уже судячи з перерахованих теорій, можна сказати, що в складі змісту речення незмінно виділяється компонент або аспект, який виконує десигнативну, репрезентативну або дескриптивну функцію, що дозволяє розглядати речення як спосіб представлення певної ситуації або стану справ. Цей спосіб представлення стану справ – диктум речення, який підлягає додатковій змістовій обробці відповідно до мети – експресивної, апелятивної, оцінної, прескриптивної, іллокутивної, – заради досягнення якої і відбувається дана мовленнєва дія.

Диктум розглядають як об'єктивне ядро значення речення, що зберігається при різних формальних перетвореннях даного речення, тобто як константу значення ряду речень, певним чином пов'язаних один з одним [4, с.355]. Пов'язують цю категорію з поняттям пропозиції, яка лежить в основі семантичної структури речення [5, с.237]. Диктум є "сценою" реалізації відмінкових (семантичних) ролей, які виконуються актантами речення.

Наукові доробки мовознавців створити загальноприйнятну семантичну класифікацію предикатів, яка б базувалася на точно визначеній кількості їх диференційних значеннєвих компонентів, виявились малорезультативними.

В українському мовознавстві донедавна використовували узагальнену класифікацію предикатів, в якій було виділено два великих класи – предикати дії і предикати стану [6, с.34], які відбивають основне семантичне протиставлення всередині предикатних знаків. У свою чергу вони розчленовуються на семантичні підкласи, групи тощо. На основі цієї узагальненої класифікації предикатів у «Нарисах з функціонального синтаксису української мови» І.Р.Вихованець розробив конкретизовану, шестикомпонентну, класифікацію, в якій виділено предикати дії, предикати процесу, предикати стану, предикати якості, локативні предикати та предикати кількості [7, с.93-111].

Значення предиката виступає центральною величиною предикатних категорій диктуму.

Предикатні категорії диктуму класифікуємо за двома параметрами: їхньою семантикою і частиномовною належністю.

Основною є семантична класифікація. За семантикою розрізняємо шість типів предикатів: дії, процесу, стану, якості, кількості та локативні предикати.

Конструктивним носієм об'єктивних значень, виразником об'єктивної реальності в реченні є, передусім, диктум, що становить номінативно-репрезентативну одиницю синтаксичної семантики.

У самостійний семантичний тип предикати кількості виокремлено порівняно недавно [7, с.109]. Вони передають кількісну характеристику предмета: *Кімнат – чотири; Дітей – двоє; Покупців – багато; Автобусів – двадцять–тридцять; Дітей було близько двохсот; Землі в селян буде по 80 соток.* У шестикомпонентній класифікації предикатів їм відведено “найпериферійніше місце”, проте ця “периферійність” зовсім не означає зменшення їхньої функціональної ролі в граматичній структурі української мови.

Предикати кількості не мали в системі частин мови свого корелята, бо числівник, який було визнано спеціалізованим засобом їх вираження, у чотирикомпонентній класифікації І.Р.Вихованця не мав статусу окремої частини мови. “Специфіка предикатів кількості, - зауважував І.Р.Вихованець, - полягає в тому, що вони морфологічно оформилися в клас слів, що за семантичними, морфологічними та синтаксичними ознаками не входять у систему частин мови як їх компонент”. Ідеться про вираження предикатів кількості за допомогою числівників. Згодом автор увів предикати кількості в частиномовну класифікацію, визнавши самостійний статус числівника як частини мови [10, с.138].

Використання числівників для кількісної характеристики предметів зумовило звичайного функціонування їх як елементів складеного члена речення, приєднання до опорних іменників у ролі конкретизаторів кількісної визначеності предметів [10, с.108-110].

Оскільки позицію складеного члена в семантично ускладнених простих реченнях займає предикат кількості, поєднаний з іменниковим компонентом, тому специфіка вживання числівника у функції предиката кількості виявляється передусім у синтаксичних зв'язках з іншими словами [8, 9].

Предикати кількості охоплюють, за нашими спостереженнями, семантичні різновиди із такими значеннями: 1) *власне-кількості* (точно означеної кількості); 2) *неозначеної кількості*; 3) *приблизної кількості*; 4) *розподільної кількості*; 5) *кількості-відношення*; 6) *динамічно-кількісної ознаки*.

1. Предикати власне-кількості передають точно означену кількість і виражаються означено-кількісними числівниками (власне-кількісними, збірними та дробовими), напр.: *Столів у кімнаті — тридцять; Дітей у сім'ї було четверо; Молока лишилося півтора літра.*

Кількісні числівники, що вказують на вік людини чи істоти (рідше предмета), сполучаються найчастіше з іменниками часової семантики (*рік, літа, тиждень, місяць, день*) тощо. Такі предикати кількості найчастіше використовуються у формально-граматичних односкладних реченнях із суб'єктом у формі давального відмінка, як-от: *Одному сім років, другому – п'ять* (М.Івасюк); – *Е, бо мамі було тоді шістнадцять років, і тому мамі все здавалося приємним* (І.Вільде).

Значення вікової кількості виражають і числівниково-іменні сполуки, які утворюють предикати за допомогою дієслова *мати*. Такі предикати власне-кількості досить поширені в розмовному мовленні, напр.: *Коли дорога бабуня вмирала, мала я дванадцять років* (О.Кобилянська).

2. Предикати неозначеної кількості виражають недиференційовану, точно не визначену множину, сукупність кого-, чого-небудь. Цей різновид предикатів має обмежену числівникову реалізацію, оскільки в сучасній українській мові поняття неозначеної кількості передають лише шість числівників: *кілька, декілька, кільканадцять, кількадесят, кількасот, стонадцять*, пор.: *У магазині покупців – декілька; Монет у нього – кільканадцять; Качок на озері – кількадесят*. Саме тому із значенням множинної неконкретизованої кількості функціонують предикатні одиниці різних лексико-граматичних класів.

3. Предикати приблизної кількості окреслюють близьке до точного кількісне визначення предметів. Майже всі вони можуть бути використані як засоби експлікації цих предикатів.

Найчастіше в ролі предикатів приблизної кількості вживаються поєднання з двох, здебільшого близьких у числовому ряду числівників, що надають таким предикатам відтінку вибіркості й припущення, пор.: *Пасажирів – вісімдесят-дев'яносто; Кущів – сто-сто двадцять; Автобусів – двадцять-тридцять*. Іноді між цими числівниками вживаються розділові сполучники *чи, або* (*Груш було чотири чи п'ять; Ліжок лишилося десять або п'ятнадцять*). У розмовному мовленні з такими предикативними числівниками використовують повторювані сполучники *не то... не то, чи то... чи то*: *Їх було не то два, не то три; Звірят зосталося чи то п'ятеро, чи то шестеро*.

4. Предикати розподільної кількості визначають однаковий, рівний розподіл чого-небудь між кимось, зрідка-чимось. Його виразниками є сполука прийменника *по* з числівником, або з кількісно-іменною формою: *Яблук у пакетах – по десять; Грошей у кожного було по 3 гривні*.

5. Предикати кількості-відношення визначають кількість істот або предметів через порівняння її з кількістю інших істот або предметів. Ця семантична особливість зумовила їхню двовалентність: своїм значенням вони відкривають позиції суб'єкта та об'єкта кількості-відношення, пор.: *Лимонів більше від (ніж) апельсинів; Цукру менше від (ніж) борошна*. Іноді позиція об'єкта із значенням кількості-порівняння зазнає редукції, особливо коли предикат пов'язується із експліцитною формою дієслівної зв'язки чи напівзв'язки, пор.: *Лимонів було (буде, лишилося, стало) більше; Цукру було (буде, зосталося, лишилося) менше*.

6. Предикати динамічно-кількісної ознаки є найпериферійнішим різновидом предикатів кількості, тому що вони, *по-перше*, вказують лише на зростання, збільшення або зменшення кількості кого-, чого-небудь, але в якийсь спосіб цю кількість не означають, а *по-друге*, засобами їхнього вираження виступають не числівники, а переважно відкомпаративні дієслова на зразок *меншати, більшати* похідні від них префіксальні дієслова (*поменшати, побільшати*) та постфіксальні утворення від префіксально-суфіксальних відкомпаративних дієслів (*зменшуватися, збільшуватися*), зрідка - дієслова, що виражають згадане лексичне значення (*зростати, наростати* й под.), напр.: *Велосипедів меншає; Іномарок побільшало; Дітей поменшало; Пасажирів збільшилося*.

Отже, предикати кількості охоплюють шість основних семантичних різновидів із значеннями: 1) *власне-кількості* (точно означеної кількості); 2) *неозначеної кількості*; 3) *приблизної кількості*; 4) *розподільної кількості*; 5) *кількості-відношення*; 6) *динамічно-кількісної ознаки*.

Як самостійний семантичний клас предикатів числівники посідають найпериферійніше місце щодо інших класів. Характерною їхньою особливістю є те, що реченнєвотвірна функція, тобто вживання в ролі організаційного центру семантико-синтаксичної структури елементарного простого речення, для них є менш типова, ніж для інших предикатів. Вони формують семантичний центр такого двоскладного елементарного речення, на якому ґрунтується позиція присудка, з яким пов'язується підмет у нетиповій для цієї позиції формі – формі родового відмінка. Природнішою для предикатів кількості є їхня друга функція – вживання в приіменниковій субпозиції, у якій він втрачає основну властивість предиката – семантико-синтаксичну валентність і функціонує як елемент складеного члена речення, підпорядковуючись іншому, основному предикатові ускладненого простого двоскладного речення. Така функціональна специфіка предикатів кількості зумовлена розбіжностями між їхнім генетичним та функціональним вживанням: приіменникова субпозиція для числівників є генетично первинною, тоді як функціонально – вторинною, а присудкова позиція для них є генетично вторинною, тоді як функціонально – первинною.

Предикати кількості виражають кількісну ознаку суб'єкта, здебільшого статичну, зрідка – динамічну, що виявляється як зростання, збільшення або зменшення кількості кого-, чого-небудь [11].

Предикати кількості за своїм валентнісним потенціалом належать до маломісних одиниць. Із шести семантичних різновидів п'ять є одновалентними. У них наявна лише лівобічна валентність суб'єкта кількісної ознаки, що має найпериферійніший характер у системі суб'єктних синтаксем і охоплює назви істот і конкретних предметів.

І.Р.Вихованець розрізняє елементарні прості речення, сформовані на основі предиката кількості і зумовленого ним суб'єкта кількісної ознаки. Їм відповідають двоскладні формально-синтаксичні прості речення із складеним присудком, вираженим числівником і зв'язковим компонентом (дієсловом-зв'язкою *бути* в нульовій або експліцитній формі або дієсловами-напівзв'язками) та підмет у нетиповій для цієї позиції формі – формі родового відмінка, яку перенесено в цю позицію реченнєвої структури із кількісно-іменних сполук, пор.: *Студентів – п'ять; Дерев було кілька; Яблук лишилося шестеро*. Характерно, що підметовий родовий поширився також на структури із предикатами кількості, вихідні кількісно-іменникові сполуки, яких не мали форми родового відмінка: *два товариші – Товаришів було два; чотири ясени – Ясенів – чотири* [7, с.111].

Виокремлення предикатів кількості породило проблему семантико-синтаксичної та формально-граматичної структури простих двоскладних речень з числівниковим компонентом у позиції присудка з підметом у формі родового відмінка та з числівниковим компонентом в позиції основної частини іменного складеного присудка, що є формально-синтаксичною позицією предиката стану і з якою пов'язана позиція підмета, виражена спеціалізованою формою називного відмінка.

Крім того, звичайне функціонування числівників з опорними іменниками у ролі конкретизаторів кількісної визначеності предметів спричинило використання їх як таких предикатів кількості, що, вживаючись у приіменниковій субпозиції, ускладнюють просте речення, використовуються як

елементи складеного члена речення – підмета, керованого другорядного члена та детермінантного другорядного члена. Це означає, що між числівниками – компонентами семантико-синтаксичної та формально-граматичної структури нерідко немає однозначного зв'язку.

Таким чином, речення будується навколо певного предиката, який виступає організуючим центром речення на логіко-семантичному і семантико-синтаксичному рівні. На першому з цих рівнів він є семантичним предикатом, а на другому - семантико-синтаксичним. На обох рівнях предикат являє собою особливу семантичну сутність, яка типізується не у формі словникових одиниць, а у формі структурних схем речення. Постійна типізація зумовила закріплення певних сем у структурі самої лексеми на віртуальному рівні і зумовлює рівень її предикатності.

Диктум як постійний компонент значення реченнєвої структури виявляється в такій інтерпретації цілком незалежним від модусу утворенням, на який у кожному новому реченні накладаються відповідні додаткові семантичні риси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Daneš F. Věta a text / F. Daneš.– Praha, 1985.– 287 s.
2. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике.– М. : Прогресс, 1986.– Вып. XVII. – С. 22–129.
3. Серл Дж., Вандервекен Д. Основные понятия исчисления речевых актов// Новое в зарубежной лингвистике.– М. : Прогресс, 1986. – Вып. 18. – С. 242–263.
4. Степанов Ю. С. В поисках прагматики (проблема субъекта) / Ю.С. Степанов // Известия АН СССР. – Сер. лит. и яз. – 1981. – Т. 40. – № 4. – С. 325–342.
5. Шинкарук В.Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення: Монографія / В.Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2002. – 272с.
6. Вихованець І.Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983.– 219 с.
7. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І.Р. Вихованець.– К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
8. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи / И.И. Мещанинов.– М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1945. – 321 с.
9. Почепцов О. Г. Семантична структура питального речення / О.Г. Почепцов // Мовознавство. – 1978. – № 6.– С. 69-72.
10. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993.– 368 с.
11. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1981.– 360 с.
12. Харченко С.В. Комунікативна структура речень спонукальної модальності у світлі теорії актуального членування речення / С. Харченко // Наукові записки. – Випуск 30. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ імені В.Винниченка, 2000. – С.318-325.

REFERENCES

1. Daneš F. Věta a text / F. Daneš.– Praha, 1985.– 287 s.
2. Ostin Dzh. Slovo kak dejstvie / Dzh. Ostin // Novoe v zarubezhnoj lingvistike. – М. :Progress,1986. – Вып. XVII. – С. 22–129.

3. Serl Dzh., Vanderveken D. Osnovnye ponyatiya ischisleniya rechevykh aktov// Novoe v zarubezhnoj lingvistike. – M. : Progress, 1986. – Vyp. 18. – S. 242–263.
4. Stepanov Yu. S. V poiskakh pragmatiki (problema sub"ekta) / Yu.S. Stepanov // Izvestiya AN SSSR.– Ser. lit. i yaz.– 1981.– T. 40.– № 4.– S.325–342.
5. Shinkaruk V.D. Kategorii modusu i diktumu u strukturi rechennya: Monografiya / V.D.Shinkaruk. – Chernivtsi: Ruta, 2002. – 272 s.
6. Vikhovanets' I.R., Gorodens'ka K.G., Rusanivskij V.M. Semantiko-sintaksichna strukturarechennya. – K. : Nauk. dumka,1983. – 219 s.
7. Vikhovanets' I.R. Narisi z funktsional'nogo sintaksisu ukraïns'koï movi / I.R. Vikhovanets'. – K. : Nauk. dumka,1992. – 222 s.
8. Meshhaninov I.I. Chleny predlozheniya i chasti rechi / I.I. Meshhaninov. – M.-L. : Izd-vo AN SSSR, 1945. – 321 s.
9. Pocheptsov O.G. Semantichna struktura pital'nogo rechennya / O.G. Pocheptsov // Movoznavstvo. – 1978. – № 6. – S. 69-72.
10. Vikhovanets' I.R. Gramatika ukraïns'koï movi: Sintaksis / I.R. Vikhovanets'. – K. : Libid',1993. – 368 s.
11. Stepanov Yu.S. Imena. Predikaty. Predlozheniya / Yu.S. Stepanov. – M. : Nauka, 1981. – 360 s.
12. Harchenko S.V. Komunikatyvna struktura rechen` sponukal`noyi modal`nosti u svitli teoriiy aktual`nogo chlenuvannya rechennya / S. Harchenko // Naukovi zapysky`. – Vyp. 30. – Seriya: Filologichni nauky (movoznavstvo). – Kirovograd : RVC KDPU imeni V.Vynnychenka, 2000. – S.318-325.

PECULIARITIES OF QUANTITATIVE PREDICATE CATEGORY IN THE STRUCTURE OF DICTUM

Shynkaruk Vasyl Dmytrovych, Doctor of Philology, Professor, Dean of the Humanitarian-Pedagogical Faculty, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The article reveals the content of dictum. Its predicate categories in the structure of the sentences are defined, quantitative predicates are identified and semantic types of such meanings as: 1) properly quantitative (predicates of definite quantity); 2) indefinite quantitative; 3) approximate quantitative; 4) distributed quantitative; 5) quantity-ratio; 6) dynamically quantitative features are analyzed.

Being the independent semantic class of predicates, numerals take the most peripheral place among other classes. Their characteristic feature is that sentence- making function, i.e use in the role of organizing center of semantic and syntactic structure of a simple sentence, is less typical than for other predicates. They form a semantic center of a two-part simple sentence, which predicate position is based on, which is linked to the subject in its atypical form for this position – the form of the genitive case. More natural for the quantitative predicates is their second function – use in the preposition sub-position, where they lose basic predicate feature – a semantic and syntactic valence and function as an element of the composed part of the sentence, being subordinated to other, main predicate of compound two-part simple sentence. Such functional specification of quantitative predicates predetermines the differences between their genetic and functional use: preposition sub-position of numerals is genetically primary, while functionally, it is secondary and predicate position for them is genetically secondary, while functionally, it is primary.

Quantitative predicates express subject feature of quantity, mostly – static, rarely – dynamic, that manifested as the growth, increase or decrease of quantity of somebody or something.

Quantitative predicates having their valence potential belong to minor units. Among six semantic types, five are one valence. They possess only left-sided valence of subject of a quantitative feature, that has the most peripheral character in the system of subject syntaxemes and comprise the names of living beings and definite objects.

Distinguishing of quantitative predicates generated the problem of syntactic and semantic-formal grammatical structure of two-part simple sentences with numeral component in predicate position with the subject in the form of the genitive case and with numeral component in the position of the basic part of substantival compound predicate that is a formal syntactic predicate position of predicate status, which is connected with the position of the subject, expressed by specialized form of the nominative case.

Keywords: dictum, dictum categories, predicate, predicativity, quantitative predicates.

УДК 81'23; 159.93

ВОКАЛІЧНІ ЗМІНИ У СЛОВІ ЯК ПРОЯВ СЕНСОРНОГО МАСКУВАННЯ

БЕЗПАЛЕНКО А. М., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

Стаття є продовженням теми, що стосується такого нейрофізіологічного явища, як сенсорне маскування. Стверджується, що сенсорне маскування є причиною змін голосних у слові. Пропонується формула і жорсткі правила вокалічних переходів в індоєвропейському корені.

Ключові слова: трикутник голосних, етимологія, нейрофізіологія, сенсорне маскування, сенсорна тінь, гештальт, рухова помилка.

Статья продолжает тему, касающуюся такого нейрофизиологического явления, как сенсорное маскирование. Утверждается, что сенсорное маскирование является причиной изменений гласных в слове. Предлагается формула и жесткие правила вокалических переходов в индоевропейском корне.

Ключевые слова: треугольник гласных, этимология, нейрофизиология, сенсорное маскирование, сенсорная тень, гештальт, двигательная ошибка.

Форму і зміст мовних знаків більшою чи меншою мірою описано у шкільних та академічних граматиках, інвентаризовано у словниках, тезаурусах. А от з поясненням **причин** змін у формі і змісті справа набагато складніша, хоча б через те, що пізнання безкінечне – за першим **чому** завжди постає друге, третє...

Чому під час гри в дартс, кидаючи дротики у мішень, другим і третім дротиком малоімовірно вцілити в ту саму точку, в яку було вцілено першим? Чому друкарка, набираючи текст, допускає такі описки, як в укр. *Хмельпицький* (замість *Хмельницький*), *нарисати* (замість *написати*), *сдов'янський* (замість *слов'янський*)? Чому люди припускаються орфографічних помилок типу *седіти* (замість *сидіти*), *лижати* (замість *лежати*), *пиришхода* (замість *перешхода*)? Чому звуковий експонент слова, кореня не залишається історично незмінним, а деформується, що призводить до виникнення фонетичних і морфонологічних змін так, що в одній і тій самій позиції відбувається ротація усього арсеналу голосних і значної кількості приголосних? Ці питання залишаються і сьогодні актуальними, і не лише для мовознавства.

Мета цієї статті – у нейрофізіологічному світлі розглянути причини змін у фонетичній (морфонологічній) будові слова.

У порівнянні з іншими вченими до адекватного пояснення причин цих змін у найбільшій мірі наблизився І. О. Бодуен де Куртене у своїх роботах [див. 6; 7; 8], у яких, крім простої фіксації альтернацій, висунув психофонетичну теорію їх утворення, в рамках якої висловив глибоку думку про те, що зміни у звуковій будові слова відбуваються через «заміщення намірів реальним їх виконанням», що при утворенні одного звука від іншого лежить ряд «непомітних мікроскопічних коливань і змін», що звукові зміни у слові певним чином співвідносяться з семасіологічними (психічними) змінами.

Розвиваючи психофонетичну теорію Бодуена де Куртене, спробуємо у загальних рисах пояснити сам механізм «заміщення намірів реальним їх виконанням». Одразу зазначимо, що намір і дія щодо реального його виконання заміщаються тільки через те, що обоє лежать у сенсорній тіні, тобто у зоні нейрофізіологічного нерозрізнення-маскування.

Доведемо це на прикладі вокалізму. Для цього розглянемо **трикутник голосних**, який, як зручне мнемонічно-операційне розташування елементів, вперше було запропоновано німецьким ученим Х. Хелвагом у 1781 році, модифіковано А. Беллом у 1894 році, а пізніше, у 1937 році, було удосконалено Л. В. Щербою та опубліковано у його знаменитій праці «Фонетика французької мови».

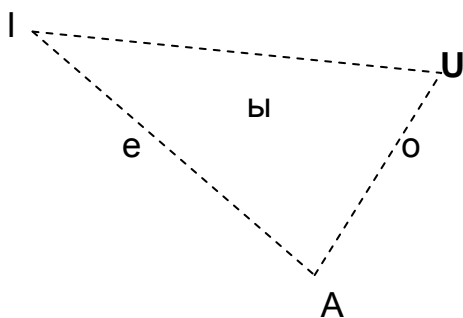

Рис. 1

Схематично трикутник відтворює ротову порожнину мовця, а місця розміщення голосних фонем у ньому вказують на їх локацію у ротовій порожнині, тому за місцем утворення голосні **I, е** називають голосними переднього ряду; **U, о** – заднього ряду; **A, ы** – середнього ряду. Відповідно за висотою підйому язика голосні **I, ы, U** називають голосними верхнього підйому, **A** – нижнього, **е, о** – середнього підйому.

Л. Р. Зіндер пропонує крайні фонemi **I, U, A** у трикутнику кваліфікувати як «**основні**», а решту як **проміжні** чи «**перехідні**» [11, с. 199]. У різних мовах може бути різна їх кількість – до 20, але всі вони розміщуються **градуально** (суміжно) у зоні трикутника.

Розуміння природи нейрофізіологічного принципу сенсорного маскування дає можливість **по-новому** оцінити звукові зміни у корені слова і вивести формулу щодо соціально-статистичної хронології переходів у вокалізмі: $t I \rightarrow A = t I \rightarrow E + t E \rightarrow A$ або $t A \rightarrow U = t A \rightarrow O + t O \rightarrow U$, де **t** – час формування чергування.

Формулу слід читати так: **установлення чергування //A статистично та геоісторично обов'язково відбувалося через установлення чергувань суміжних //E та E/A, які існували певний час, або по-іншому – чергування**

крайніх фонем у трикутнику Хелвага виникає пізніше і лише через чергування суміжних голосних, яке виникло раніше.

Справа у тому, що сенсорна відстань між фонемами **I** та **A** значно більша, ніж між фонемами **I** та **E**, тому ймовірність нерозрізнення-маскування останніх невимірно більша. Чим менша різниця між двома об'єктами, тим важче їх відрізнити один від одного.

Із формули витікають такі жорсткі правила:

1. Якщо у якійсь індоєвропейській мові існує у синхронії чергування крайніх (основних) фонем трикутника у межах одного кореня, то обов'язково повинен був існувати або існує також варіант із середньою (проміжною) фонемою, сліди якого потрібно шукати у діахронії, у споріднених мовах чи діалектах або ж у неспоріднених мовах, які запозичили цей корінь.

2. Якщо ж чергування крайніх фонем у межах одного кореня не відбувається, то первинна голосна фонема перебуває лише на початковій стадії своєї варіативності, і її основний алофон вступає у чергування поки що тільки з іншими її алофонами або відтінками, або ж із суміжними (сусідніми) фонемами трикутника, перебуваючи у сенсорній тіні з ними.

Бодуенівський принцип «заміщення намірів реальним їх виконанням» тут проявляється у **несвідомій руховій помилці при виборі цілі** так само, як під час гри в дартс, коли, кидаючи дротики у мішень, другим і третім дротиком малоімовірно вцілити в ту саму точку, в яку було вцілено першим, натомість черговий дротик потрапляє у **суміжну** точку. Мовлення – це продукування звуків, яке являє собою серію **рухів** атрикуляторних органів (недарма укр. мова пов'язане з лат. *moveo*, що означає *рухати, рухатись*). В основі цих рухів, як і рухів іншими частинами тіла, лежать єдині нейрофізіологічні закони, однією з особливостей яких є неточність вибору цілі, яка буває замаскованою у сенсорній тіні.

Неточність вибору цілі на початкових стадіях зародження звукової зміни обумовлює несвідому похибку, в основі якої лежать ті самі нейрофізіологічні причини, що й при невлученні другим і третім дротиком у ту точку мішені, в яку було влучено першим дротиком при грі в дартс. За словами класика теорії рухів М. Бернштейна, спочатку, при відсутності «автоматизму», кожен рух до цілі, «здійснюється незграбно» і супроводжується рядом «смыслових і сенсорних корекцій» (автоматизм настає тоді, коли рух виконується, що називається, «не глядя», і його виконання відбувається «за порогом свідомості») [5, с. 82 – 83].

Перехід одного звука в інший, наприклад **A→U** відбувався шляхом такого ланцюга перетворень:

A → Ao → ao → aO → Oa → O → Ou → ou → oU → Uo → U і т.д.

В основі зародження такого переходу лежить спочатку несвідома перцептивна чи артикуляторно-рухова помилка, а затим свідомо субституція, але обидві перебувають у зоні сенсорної тіні, причому ця тінь є рухливою – вона зміщується подібно ефекту, який відомий у фізиці як гравітаційне червоне зміщення: ланка **ao** – це одна тінь, **oa** – друга, **ou** – третя.

Помилковий вибір цілі тим імовірніший, чим менша різниця (відстань) між двома цілями, що лежать у сенсорній тіні. Спостереження за описками свідчить, що, наприклад, літеру **G** друкарка несвідомо субститує літерою **P** у слові *Румбольдт*, **p – п** у *нарисати*, **d – л** у *сдов'янський* тому, що клавіші з цими літерами є **суміжними** фігурами у візуальному гештальті клавіатури так

само, як і звук **е** субститує звук **и** в слові *се/идіти* через те, що ці звуки також є суміжними фігурами, але в акустичному і інтротактильно-руховому гештальтах, а також у трикутнику Хелвага. Аналіз описок показує, що, наприклад, графема **ц** ніколи не може бути помилково субституїрована літерою **б** (*прац/бя*) або **х – м** (*тих/мо*), бо клавіші з цими літерами **не є суміжними** у гештальті клавіатурної дошки, тобто не перебувають у рухально-візуальній тіні.

Рис. 2.

Як було показано у попередніх наших дослідженнях [див. 2; 4], не лише звукові, а й смислові корекції у цьому плані співвідносні з сенсорно-руховими корекціями. Вони теж спочатку є «незграбними», неточними, допоки не стануть автоматичними і точними.

При зміні морфологічного оточення кореня у тій чи іншій мірі змінюється кожен його звук. Мікронного зсуву у положенні артикуляторних органів достатньо для інтротактильно-рухової помилки, а відтак і для продукування іншого (нового, акцентного) звука, появи варіанта, який згодом, будучи повторюваним, закріплюється і може стати (і таки стає) нормою мови. Те саме відбувається і при сприйнятті звуків слухачем – виділяється неправильна (або просто інша) акустична фігура у звуковому гештальті і наступна неправильна, або просто інша її артикуляція. Достатньо лише різниці у кілька десятків децибел, герца.

Доказом істинності пропонованої формули і правил є велика кількість слів, у коренях яких в індоєвропейський період парадигма альтернатив інвольувала не лише три альтернанти (одна сторона трикутника), а й усі голосні трикутника. Такий процес, наприклад, відбувся у дериватах, пов'язаних із концептом «**один**»:

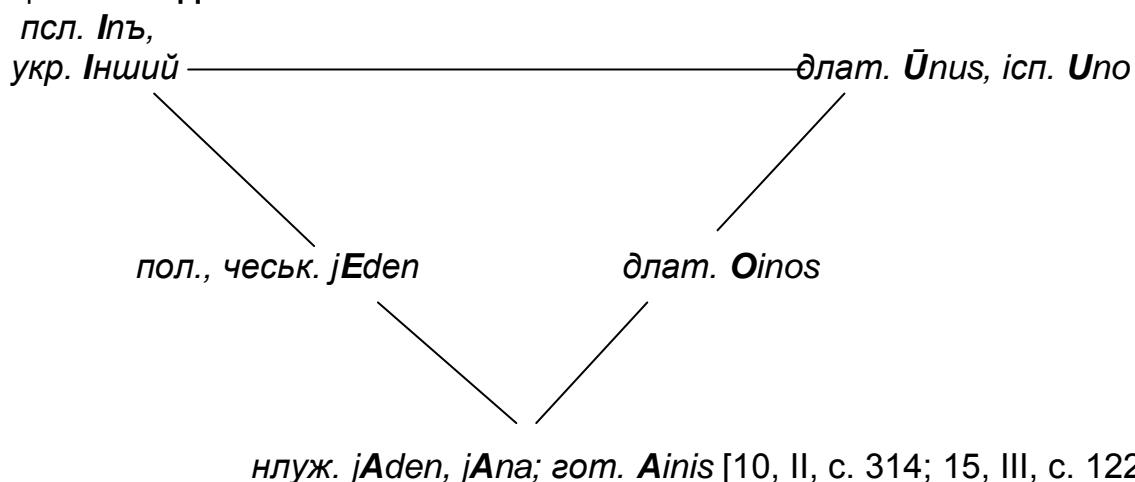

Рис. 3.

Тут можна спостерігати зміщення сенсорної тіні при продукуванні і перцепції голосних по усьому периметру трикутника: **I – Ie – iE – Ei – E – Ea – Ae – A – Ao – Oa – O – Ou – Uo – U**, або у зворотному напрямі.

Сюди ж відносяться і такі приклади:

укр. **вІз** – укр. **завЕзли** – рос. **вАживать** – рос. **вОз**, **в’Оз** – чеськ. **vůz**,
укр. діал. (поліськ.) **вУоз**.

(Примітка: Про регулярний дифтонг [Уо] на місці давнього наголошеного [О], який наводиться і в інших ілюстраціях із північних говірок української мови, див. такі джерела [12, с. 47; 3; 9]).

пол. **vilk**, лит. **vilkas** – влуж. **wjElk** – рос. **вАлчйный** – укр. **вОвк** –
гот. **vUlf**, англ. [vUlf] **wolf**;

укр. **стІл** – рос. **стЕлет**, **стЕлька** – лит. **stĀlas** (**стІл**), **ùžstAlis** (**місце за столом**), дінд. **sthĀlam** (**узвишшя**, **горб**) [15, III, с. 764 – 765] – рос. **стОл**, укр. **стОлик** – рос. **стУл** (**стілець**);

укр. **йІду** – рос. **Еду** – бол. **яхам** [йАхам], срб. **jĀхати** – лит. **jOju** –
рос. **Узд** (род.в. мн.) [15, I, с. 11];

нл. **žlmaš**, вл. **žlmaš** – слн. **žĒti** – рос., укр. **жАть** – рос. **жОм** – лит. **gŪmulas**
лтс. **gUmt** [там само, II, с. 189];

укр. **вІльний**, нім. **will** – рос. **вЕлено**, кімр. **quEll** – дѣн. **wAla**, лит. **vAlia** – укр.,
рос., **вОля**, нім. **wOllen** – чеськ. **vůle** [там само, I, с. 347 – 348];

укр. **вІв** – ірл. **fEdim**, рос. **вЕсти** – лит. **vAdyti** – рос. **увОд** – укр. діал. (поліськ.)
вУодити;

бол. **щІбри** – бол. **жЕбри** – укр. **жАбри**, з’Абри – лит. **žiObris**, укр. **зОб** –
укр. **зУб**, **гУба** [там само, II, с. 31, 106];

укр. **мІзки** – лит. **smEgenos** – лит. **smĀgenos**, авест. **mAzga** – рос. **мОзг** –
дпрус. **mUzgeno** [там само, II, с. 638];

укр. **дрІзд** – дрпрус. **trEsde** – лтсць. **strAzd**, шв. **trAst** – рос. **дрОзд** – cipл. **trUid**,
лат. **tUrdus** [там само, I, с. 541];

укр. **кІл** – слов. **kEl**, **kiEl** – **skAla** – рос. **кОл** – лит. **kUolas** [10, II, с. 444;
15, II, с. 285];

укр. **кІнь** – укр. діал. поліськ. **киЕнь** – лит. **kAmanos** – рос. **кОнь** – чеськ. **kŭn**,
[там само, II, с. 316], укр. діал. (споліськ.) **кУонь**;

англ. **flvth**, дѣнім. **flfm** – бол. **пEm** – укр. **п’Ать** – полаб. **pŲnte** – лат. **pUnts**,
нім. **fŪnf**, афг. **pŪnda** [там само, III, с. 424 – 426];

укр. **шІсть** – рос. **шЕсть** – дінд. **sAt**, **sAstis** [10, IV, с. 433 – 434] –

укр. **шОстий** – пол. **szóstka** [шУстка], укр. діал. (споліськ.) **шУостка**
(карта);

укр. **сІм**, нім. **slben** – лат. **sEptem**, рос. **сЕмь**, блр. **сЕм** – дінд. **sApta**
[там само, III, с. 599] – укр. **с’Омий** – укр. діал. (споліськ.) **с’Уомка**
(карта);

укр. **зІрко**, лит. **žĪrnis** (**горох**) – укр. **зЕрня** – гот. **kAurn**, кімр. **grAwn** –
дѣн. **kOrn** – дінд. **jŪrnah** [там само, II, с. 260];

укр. **сІль** – влуж. **sEl** – длат. **sAle**, лат. **sĀls** – рос. **сОль** – укр. діал. (споліськ.)
сУоль; сюди ж, очевидно, і **сУлема** (**те**, що випарувалось, а потім
перетворилося на тверду речовину – **сіль** [15, III, с. 800];

укр. **лІг** – укр. **лЕжачи** – укр., рос. **лАг**, л’Ажу – укр., рос. **лОг**, рос. **л’Ог** –
укр., рос. **лУг**;

укр. **лІд** – слн. **lEd** – прус. **lAdis** [10, III, с. 257] – рос. **л’Од** – рос. **лУда**

(верхня оболонка, пор. лУдити – покривати поверхню [там само, III, с. 300], дісл. flUd (камінь) [15, II, с. 528];

рос. пИтух (петух) – рос. пЕть – сбхв. пАтка (качка) – рос. пОтка (із п'ятька) – лтськ. рUtns (птаха), рос. (твер.) пУтька (індичка) те саме і в сбхв. [там само, III, с. 398, 413];

укр. бле – рос. бЕе – рос. діал. б'Аеу – лит. bOginti, рос. б'Ое – укр. діал. б'йУоо;

укр. дІм, лит. dImstis – гр. δέμω (будую) – дінд. dÁmah, гр. δάμαρ – рос., бол. дОм – чеськ. dŭm, полаб. Dŭm [10, II, 91; 15, I, с. 527];

укр. др Іжджи – дісл. drEgg – лит. drĀges, алб. drĀ – рос. дрОжжи – свн. tUrk (хитання), лтс. drUdzis (пропасниця), слц. drhUnt (тремтіння) [10, II, с. 129 – 130; 15, I, с. 540];

нім. vIer, гот. fIdwor – рос. чЕмверть – поль. czwArty фр. cAtr – рос. чет [чОм], англ. fOur, влуж. stvOrty [15, IV, с. 351 – 352]; – укр. діал. (поліськ.) чУом, ісп. cUarto;

укр. зІв – рос. зЕв – лит. žĀvėti, дінд. hĀvatē (звати, кликати) – рос. зОв, зĖв – ірл. gUth – дінд. hŪtas [там само, II, с. 85];

укр. дзеІн – алб.-моск. zEh, рос. звЕнеть – дінд. svAnati, дєнім. Swan, англ. chAim, вірм. jAin, – і-є. gvOnos, рос. звОН – укр., рос. звУк [там само, II, с. 87 – 88];

укр. нІе – чеськ. nEhet (ніготь) [там само, III, с. 78 – 79], дчеськ. nEhte (нігтя) – лит. nAga, рос. нАжной – укр., рос. нОги – лат. Unguis (ніготь) [там само, III, с. 78 – 80], укр. (діал. середн.поліськ.) нУоо (ніг);

укр. нІж – ірл. nEss (рана), лат. nEstō (зв'язувати, накладати пуга) від іє. *nEkso (рана) – дінд. nĀhayati (зв'язує, розв'язує), авест. nAēza (вістря) – рос. нОж – чеськ. nŮž [там само, III, с. 80];

укр. кІзка – алб. kEth (козеня) від іє. *(s)kĒgos (козел), *(s)kĒg (підскакую) – перс. Azak – укр. кОзи – полаб. kŪza [10, II, с. 494];

укр. кІт – англ. cat [kĀt] – рос. кАта, нім. kAtze – рос. кОт – укр. діал. (споліськ.) кУом, кУошка;

укр. нІс – дісл. nEs (мис) [15, III, с. 85] – лтськ. nĀss (ніздрия), лат. nĀris – рос. нОс – полаб. nŪs [там само, III, с. 84], укр. діал. (споліськ.) нУос; лтськ. nIrt, nIrtu (пірнама) [там само, III, с. 82], укр. нІрка – лит. nEriù, nĒrti (пірнама) – лит. nĀras (те саме) [там само, III, с. 82] – укр. нОри – укр. занУрити, нУртувати;

укр. нІч – хетськ. nEkus (вечір) – лит. nAktis, лтськ. nAkts – укр. нОчі – полаб. nŪc [там само, III, с. 87], укр. діал. (споліськ.) нУоч;

укр. пІр (род .в. мн.), укр. діал. (споліськ.) допІру (тепер) – рос. тепЕрь – рос. пАра – укр. пОри (наз. в. мн. – року) – укр. діал. (споліськ.) пУор (порівн. до цих пУор не зУойшло жито);

укр. пІст – дєнім. fEsti (міцний) – дєнім. fAsten (поститися), від якого fAsto (піст), а також дєнім. fEsti – рос. пОст – чеськ. pŭst, а також укр. пУстий (порівн. пустий борщ), пУстка (хата, в якій ніхто не живе) та рос. пУстынь;

укр. пІт – прасл. *рЕко (печу) [15, III, с. 343] – рос. пАтеть – рос. пОт – укр. діал. (споліськ.) пУом;

укр. тІ, тІй, потІм – укр. тЕ – укр., рос. тА – укр. тОй, рос. тО, потОм – укр., рос. тУ;

укр. *цІ, цІй*, по *цІм* – укр. *цЕ* – укр. *ця* [ц'А] – укр. *ц'Ого*, – укр. *цю* [ц'У];
 укр. *міу* – укр. *мЕне*, лат. *тЕит* – рос. *мАё*, англ. *ту* [тАі] – рос. *моу* –
 чеськ. *тїј*, укр. діал. (споліськ.) *мУоу*;
 укр. *теіу* – укр. *теБя*, ісп., іт. *тЕ* (тебе, тобі) – рос. *теАё*, дпрус. *twАіs* –
 рос. *теОй* – чеськ. *tvїј*, ісп. *tУо* (твіу), укр. діал. (споліськ.) *теУоу*;
 укр. *сеіу* – укр. *сеБе*, ісп., іт. *сЕ* (себе, собі) – рос. *сеАё*, дінд. *svАу́át*,
 лтськ. *sAvs* – рос. *сеОй* – чеськ. *svїј*, полаб. *sŮj, sŮja* ісп. *sУо* (свіу)
 [там само, III, с. 583], укр. діал. (споліськ.) *сеУоу*;
 укр. *білий* – рос. *бЕлый* – лит. *bАlas*, укр. *Балтика* – укр., рос. *бОлонь* (пол в
 гумне [14, II, с. 178]), *бОлото* – рос. *БУлак* (затока в Казані) [15, I,
 с. 237], *БУлькати*;

(Примітка: У цьому прикладі, як і в інших, маємо яскраву аналогію сенсорному маскуванню у процесі сприйняття дійсності: в єдиному ґешталті «СПОГЛЯДАННЯ» спільною долею зв'язались п'ять різних, навіть, можна сказати, дзеркально протилежних фігур: 1. **орган рецепції** (око), 2. **об'єкт рецепції** (вогонь, сяння, блищання, світіння), 3. **сам реципієнт** (авгур), 4. **продуцієнт дії** (авгур), 5. **здатність візуальної рецепції** (зір), які історично, етимологічно не розрізняються, субститууються одна іншою. Але визначити, яку із субституцій було здійснено нашим предком свідомо, а яка відбулася через їх несвідоме нерозрізнення видається неможливим. Отже, як бачимо, субституції у плані вираження слова відбувалися за принципом заміщення-нерозрізнення суміжних акустичних фігур в одному ґешталті звука і артикуляторно-м'язово-рухальних фігур у одному м'язово-рухальному ґешталті, а у плані змісту – за принципом заміщення-нерозрізнення когнітивних фігур в єдиному змістовному ґешталті. Яскравий прояв сенсорного маскування у мові!).

Укр. *рік* – *рОку*; етимологія цього українського слова не з'ясована. На нашу думку, його можна пов'язувати з двома версіями, які взаємопов'язані, але в обох діахронічний аналіз виявляє варіанти з усіма голосними трикутника Хелвага:

1) з концептом **ріка** – в обох виділяється спільна фігура **плинність** (і вода, і час *плинуть*), *течія* – укр. *ріка*, нім. *rlп* (*течія води*, звідки, очевидно, *ринутись*) – рос. *рЕки*, *рЕять* – дінд. *rАyas* (*течія, тік*) – рос. *рОй* – рос. *рУчей* [15, III, с. 464], з якими, очевидно, пов'язано і *рУка* на протигагу Фасмеру [там само, III, с. 515] – порівн. традицію співвіднесення назв річок із давніми назвами правої та лівої рук – Десна, Шуя, а також поширені вирази на кшталт «*правий рукав ріки*»;

2) з концептом **ректи** – в обох виділяється спільна фігура **називати**, якое **нарекати**, адже **рік** – це назва часового відрізка, кванту часу, який також **тече**, як і вода, себто, як і в першій версії – в концептах **часу** і **води** виділяється спільна фігура **течії** – укр. *нарІк* – рос. *рЕчь* – праслов. *рАчить* (себто *доглядати*), дінд. *rAcáyati* – рос. *рОк* – нвнім. *rŮgen* (*дорікати, докоряти*), нім. *rUfen* (*кликати*) [там само, III, с. 466 – 466];

укр. *рІв* (мін.ч. чол. род. від *ревти*) – болг. *рЕвці*, укр. *рЕвти* – дінд. *rĀvati* – стсл. *рОвы*, (дієприсл. *ревучи*), цслов. *рОвж* – дінд. *rUvāti*

(*реве, кричить*), болг. *рЮць, рЮсць*, дрос. *рЮти* [там само, III, с. 456];

укр. *кільця* – пол. *KElсе* (назва міста), пруськ. *taluna-kElan* (млинове колесо), лтськ. *du-sEles* (двоколісний віз) – блр. *кАлёсы* – укр. *кОло* – у якості варіанта з **У** (**U**) сюди, на протигагу [10, II, с. 514 – 514; там само, III, с. 135], слід віднести також *кУля* (геометричне тіло, утворене обертанням точки по колу);

укр. *скільки* – лит. *кЕі́* (якийсь, деякий), влуж. *кЕльо, кЕльоро* (скількись)

[там само, II, с. 445] – рос. *скАлькіми* (скількими), лат. *quĀlis* – чеськ.

кОі́ко – укр. діал. (споліськ.) *кУо́йкі, кУо́лькікУо́лько* усі пов'язані з іє.

*qU° (xmo) [15, III, с. 647];

укр. *сік* – стсл. *сЕкж* (с~~ѣ~~кж) [там само, III, с. 163] – лит. *sAkaī* (деревна смола), дпруськ. *sAckis* (те саме) [там само, III, с. 708] – укр., рос. *сОк* – лат. *sŪcus*;

укр. *міст*, – прасл. *мЕтати*, *мЕсти*, рос. *мЕсто* – днім. *mAst* (жердина, щогла, палиця), нім. *MAst* (стопл, щогла) [15, III, с. 483] – рос. *МОст* – укр. діал. (споліськ.) *МУост*;

укр. *місто* – рос. *мЕсто* – це слово споріднене з попереднім, тому пов'язане із тими самими рефлексами, що і наведене вище *міст*;

укр. *мілкий* (дрібний), *мілюзга* – рос. *мЕлкий* – укр., рос. *мАлий* – укр., рос. *мОль* – укр., рос. *мУлька*, *мУль* (дрібна риба);

укр. *жінка* – словц. *žEпа*, рос. *жЕнщина* – дінд. *jĀni*, тох В. *śAna* – блр. *жОНка*, пол. *żОпа* – укр. діал. (споліськ) *жУ°нка*, усі пов'язані з іє.

*gUәпа (те саме) [10, II, с. 206];

укр. *зілля* – укр. *зЕло*, *зЕлений*, рос. *зЕлье* – лит. *žĀlias*, лтсь. *zAlš* (зелений),

лат. *hOlus*, *hOleris* (зелень) [там само, II, с. 257] і далі варіант вже із альтернантом **О** виступає у словах із коренем *жОвт-*: *жОвтий*, *жОвч*, а затим **О** субститується **У** в схв. *жУт* (*жовтий*), чеськ. *žlUtý* (те саме) [там само, II, с. 203].

(Примітка: Семантична історія концепту *зіл-зЕл-зAl-hOl-жУ-* надзвичайно захоплююча, якщо її розглядати у дзекалі сенсорного маскування. Колоративи **зЕлені** і **жовтизни** є фігурами єдиного ґештальту *hOlus* не випадково, адже і в оптично-світловому спектрі ці кольори є **суміжними** – яскравий приклад ґештальтності нашого сприйняття: наш предок спочатку не розрізняв суміжних фігур **зеленого** і **жовтого** через дію сенсорного маскування, схопивши їх в єдиний ґештальт і перерозподіливши межі спектру, а затим по черезно субститууючи їх одну іншою в рамках одного і того самого часопростору, а потім це нерозрізнення/субституція закріпилась в інших часопросторах, утворивши семантичний розкид (полісемію), але етимологічний аналіз (він же ретроспективний ґештальтаналіз) виявляє, що обидві фігури висходять до одного ґештальту. Таким чином, маємо яскравий приклад кореляції фізичного (оптичного), психічного і лексичного, відтак **етимологію можна кваліфікувати як відображення історії психічного сприйняття, історії людської перцепції** з усіма зигзагами виділення фігур у ґештальтах. Тому на противагу поширеному вислову «не вір словам» у перцептивно-історичному, сенсорно-ґештальтному аспекті слід керуватись протилежним принципом – «слова не брешуть»).

Спостереження за виникненням чергування віддалених, крайніх голосних **І – А – У** в системі німецьких сильних дієслів також підтверджує правильність формули:

для *bInden* – *bAnd* – *gebUnden* (зв'язувати) знаходимо англ. *bEnd* (вигин, вузол) – англ. *bond* [bɒnd] (зв'язок, окови, з'єднання);

для *fInden* – *fAnd* – *gefUnden* (знаходити) знаходимо днім. *fEndeo* – лат. *pOntis* (міст, через який знаходять шлях через воду), грец. *pOntos* (море) [16, F, р. 6] сюди ж і фОнд;

для *trIinken* – *trAnk* – *getrUnken* (пити) знаходимо днім. *drEnken* [там само, D, р. 19] – англ. *draw* [drɔ:] (тяга, витягування);

для *rIngen* – *rAng* – *gerUngen* (боротися) знаходимо днім. *krEngas*, сфр. *rEng* – грец. *korOnos* [там само, R, р. 3];

для *sIngen* – *sAng* – *gesUngen* (співати) знаходимо днім. *sEngwanan* [там само, S, р. 24], англ. *sang* [sæŋ] – англ. *song* [sɒŋ] (пісня);

для *sIinken* – *sAnk* – *gesUnken* (опускатися) знаходимо сангл. *sEnch* –

– днор. *sÖkkva* [там само, S, p. 24];

для *wlnden* – *wAnd* – *gewUnden* (*обзивати, плесту*) знаходимо днім.

wEntas, лат. *vEntus*, лум. *vEtra* – англ. *wander* [*wɔndə*] [там само, W, p. 9].

Для сильного німецького дієслова з альтернацією **A – I – A**:

fAngen – *fIng* – *gefAngen* (*ловити*), де, здавалось би, ніколи не могло бути форм із альтернантами **E** та **O**, незмінно знаходимо їх у діяхронії або в інших мовах: дангл. *fEngtoð* (*ловлячий*) – англ. *fOn* (мін.ч. від *fangen*) [там само, F, p. 2].

Таким чином, можна бачити, що розуміння природи сенсорного маскувння у нейрофізіології дає можливість, з одного боку, **по-новому** витлумачити морфонологічні зміни у слові, а з іншого – може служити надійним ключем для адекватного етимологічного аналізу.

Принцип «заміщення намірів реальним їх виконанням» діє також при **зміні приголосних**, які ми розглянемо у наступних дослідженнях.

Висновки: 1. Здатність звуків перетікати з одного в інший забезпечує необхідну міру гнучкості мовної системи, необхідне депо варіативності форми, що з одного боку призводить до розмноження форми, а з іншого боку – забезпечує історичну її стійкість і виживання. Екстраполяція феномену сенсорного маскування на мову і мовлення відкриває можливість абсолютно по-новому висвітлювати морфонологічні явища. 2. Із механіки і технології матеріалів відомо, що коли матеріал крихкий і не має запасу гнучкості, то при певному навантаженні він ламається. А системі мови, доводиться витримувати неабиякі інформативні, сенсорно-когнітивні, загалом рефлексорні навантаження (мова повинна бути здатною виразити все), тому вона повинна мати тяглість і бути надзвичайно гнучкою. Частину такої амортизаційної гнучкості мовної системи забезпечує здатність звуків до взаємної субституції, яка відбувається не інакше, як у зоні сенсорної тіні. 3. Така «пухнастість» (гнучкість) обумовлена психо(фізіо)логією людини: з одного боку – неминучими руховими помилками, які обумовлюються сенсорним маскуванням, з іншого боку – здатністю її нервової системи до адаптації, саморегулювання. 4. Викладений матеріал дає можливість **по-новому зрозуміти процес вивчення іноземної мови**: щоб поставити учневі правильну вимову, потрібно навчити його точно виділяти єдино правильну акустично-рухову ціль серед інших у сенсорно-руховій тіні, що досягається багатократними повторюваннями і корекціями. Це саме стосується і вибору і корекції смислових цілей. 5. У мові діють жорсткі причинно-наслідкові зв'язки між її явищами, які аналогічні біологічним і фізичним зв'язкам у природі, відтак мова є природним явищем, а мовознавство є виключно **природничою наукою**, як біологія, фізика і математика, тому її предмет потрібно і можливо описувати за допомогою компактних формул.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Безпаленко А. М., Беспаленко А. А. Нейропохибка і вокалічна алоемія слов'янського кореня // Наукова спадщина професора С.В. Семчинського і сучасна філологія. Збірник наукових праць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001, частина перша. – С. 107 – 111.

2. Безпаленко А. М. Дифтонг як утілення сенсорного маскування у фонетиці: принцип суміжності // Українське мовознавство. Міжвідомчий науковий збірник. – Умань: Вид-во «ПП Жовтий О.О.», 2009, вип. 39/1. – С. 25 – 32.

3. Безпаленко А. М. Про одну із середньополіських говірок / А.М. Безпаленко // Аграрна наука і освіта. – К.: «Фенікс», 2001, Т. 2, № 1 – 2. С. 161 – 165.

4. Безпаленко А.М. Сенсорне маскування і його проєкція у мові. Тіні забутих значень. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К.: «Міленіум», вип. 206. Серія «Філологічні науки», сс. 16 – 24.

5. Бернштейн Н. А. Природа навыка и тренировки // Хрестоматия по общей психологии. Психология памяти / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. – С. 81 – 84.

6. Бодуэн де Куртенэ И. А. Опыт теории фонетических альтернатив // Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию. – М.: 1963, т.1. – С. 265 – 347.

7. Бодуэн де Куртенэ И. А. Некоторые отделы сравнительной грамматики славянских языков // Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию. – М.: 1963, т.1. – С. 118 – 126.

8. Бодуэн де Куртенэ И. А. Фонетические законы. // Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию. – М.: 1963, т.2. – С. 189 – 208.

9. Говірки Чорнобильської зони: Тексти / Упорядники Гриценко П. Ю., Прилипко Н.П., Малахівська О.А. та інші. – К.: Довіра, 1996. – 358 с.

10. Етимологічний словник української мови в семи томах. – К.: Наукова думка, Т.1, 1982. – 631 с.; Т. 2 – 1985. – 570 с.; Т.3 – 1989. – 549 с.

11. Зиндер Л. Р. Общая фонетика / Лев Рафаилович Зиндер. – М.: 1979. – С. 59 – 63.

12. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори / Іван Григорович Матвіяс // АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; відп. ред. П. Ю. Гриценко. – К.: Наук. думка, 1990. – 168 с.: іл.

13. Тищенко К. М. Основи мовознавства: Системний підручник. – К.: Вид.-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – С. 157 – 162.

14. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / Под ред. чл.-кор. АН СССР О.Н.Трубачева. – М.: Наука, вып. 1, 1974. – 214 с; вып. 2, 1975. – 238 с.; вып. 3, 1976. – 199 с.; вып. 8, 1981. – 252 с.; вып. 12, 1985. – 186 с.

15. Фасмер Макс . Этимологический словарь русского языка в четырех томах. Т.1. – М.: Прогресс, 1964. – 562 с.; Т. 2. – 1967. – 671 с.; Т. 3. – 1971. – 827 с.; Т. 4 – 1973. – 852 с.

16. Harper Douglas. Online Etymology Dictionary [Електронний дискурс], нов., 2001. Режим доступу: [http://www. Etymonline.Com./](http://www. Etymonline.Com/)

REFERENCES

1. Bezpalenko A. M., Bespalenko A. A. Nejpokhibka i vokalichna aloemiya slov'yans'kogo korenya // Naukova spadshhina profesora S.V. Semchins'kogo i suchasna filologiya. Zbirnik naukovikh prats'. – K.: VPTS «Kiivs'kij universitet», 2001, chastina persha. – S. 107 – 111.

2. Bezpalenko A. M. Diftong yak utilennya sensorного maskuvannya u fonetitsi: printsip sumizhnosti // Ukraïns'ke movoznavstvo. Mizhvidomchij naukovij zbirnik. – Uman': Vid-vo «PP Zhovtij O.O.», 2009, vip. 39/1. – S. 25 – 32.

3. Bezpalenko A. M. Pro odnu iz seredn'opolis'kikh govirok / A.M. Bezpalenko // Agrarna nauka i osvita. – K.: «Feniks», 2001, T. 2, № 1 – 2. S. 161 – 165.
4. Bezpalenko A.M. Sensorne maskuvannya i jogo proektsiya u movi. Tini zabutikh znachen'. Naukovij visnik Natsional'nogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukraïni. – K.: «Milenium», vip. 206. Seriya «Filologichni nauki», ss. 16 – 24.
5. Bernshtejn N. A. Priroda navyka i trenirovki // KHrestomatiya po obshhej psikhologii. Psikhologiya pamyati / Pod red. YU. B. Gippenrejter, V. YA. Romanova. – M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1979. – S. 81 – 84.
6. Boduehn de Kurteneh I. A. Opyt teorii foneticheskikh al'ternatsij // Boduehn de Kurteneh I. A. Izbrannye trudy po obshhemu yazykoznaniju. – M.: 1963, t.1. – S. 265 – 347.
7. Boduehn de Kurteneh I. A. Nekotorye otdely sravnitel'noj grammatiki slavyanskikh yazykov // Boduehn de Kurteneh I. A. Izbrannye trudy po obshhemu yazykoznaniju. – M.: 1963, t.1. – S. 118 – 126.
8. Boduehn de Kurteneh I. A. Foneticheskie zakony. // Boduehn de Kurteneh I. A. Izbrannye trudy po obshhemu yazykoznaniju. – M.: 1963, t.2. – S. 189 – 208.
9. Govirki Chornobil's'koï zoni: Teksti / Uporyadniki Gritsenko P. YU., Prilipko N.P., Malakhivs'ka O.A. ta inshi. – K.: Dovira, 1996. – 358 s.
10. Etimologichnij slovník ukraïns'koï movi v semi tomakh. – K.: Naukova dumka, T.1, 1982. – 631 s.; T. 2 – 1985. – 570 s.; T.3 – 1989. – 549 s.
11. Zinder L. R. Obshhaya fonetika / Lev Rafailovich Zinder. – M.: 1979. – S. 59 – 63.
12. Matviyas I. G. Ukraïns'ka mova i ïi govori / Ivan Grigorovich Matviyas // AN URSSR. In-t movoznavstva im. O.O.Potebni; vidp. red. P. YU. Gritsenko. – K.: Nauk. dumka, 1990. – 168 s.: il.
13. Tishchenko K. M. Osnovi movoznavstva: Sistemnij pidruchnik. – K.: Vidavnichopoligrafvchnij tsentr «Kiïvs'kij universitet», 2007. – S. 157 – 162.
14. Etimologicheskij slovar' slavyanskikh yazykov. Praslavyanskij leksicheskij fond / Pod red. chl.-kor. AN SSSR O.N.Trubacheva. – M.: Nauka, vyp. 1, 1974. – 214 s.; vyp. 2, 1975. – 238 s.; vyp. 3, 1976. – 199 s.; vyp. 8, 1981. – 252 s.; vyp. 12, 1985. – 186 s.
15. Fasmer Maks. Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka v chetyrekh tomakh. T.1. – M.: Progress, 1964. – 562 s.; T. 2. – 1967. – 671 s.; T. 3. – 1971. – 827 s.; T. 4 – 1973. – 852 s.
16. Harper Douglas. Online Etymology Dictionary [Elektronnyj dyskurs], nov., 2001. Rezhym dostupu: <http://www.Etymonline.Com/>

VOCALIC CHANGES IN A WORD AS A DEMONSTRATION OF SENSORY MASKING

Bezpalenko Anatolij Miletijovich, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Ukrainian and Classical Languages, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The theme of such a neurophysiologic phenomenon as sensory masking is continued in this article. The consequences of this phenomenon in a sound word evolution are examined. New explanation for the word's sound mutability is given. It is proved that the alternations of a vowel are the result of sensory masking. The formula and rules of vocalic transitions in Indo-European root are deduced: $t I \rightarrow A = t I \rightarrow E + t E \rightarrow A$ or $t A \rightarrow U = t A \rightarrow O + t O \rightarrow U$, where t means the time of alternation forming.

The formula should be read in this way: origin of alternation I/A is sure to realize statistically and geo-historically via appearance of alternation of adjacent vowels I/E and E/A ,

which has existed for some time; or alternation of far phonemes in Helvah triangle comes into being later and via alternation of adjacent vowels which has sprung up at first.

The following strict rules emerge from this formula:

1. If an alternation of far phonemes (in a triangle) exists in some Indo-European root, a variant with a middle (transitive) phoneme must exist, and its relics must be found either in the diachrony of this language, or in related languages, or in dialects, or in unrelated languages that have borrowed this root.

2. If an alternation of far phonemes (in a triangle) within the same root does not occur, the primary vowel phoneme is only at the initial stage of its variability, and its main allophone enters in alternation with its other allophones or shades, or with adjacent (neighboring) phonemes of triangle.

These rules and formula are confirmed by abundance of specific examples from Ukrainian, Russian, German, and other Indo-European languages.

Keywords: triangle of vowels, etymology, neurophysiology, sensory masking, sensory shadow, Gestalt, motional mistake.

УДК 80:378.663-057.87

«ЗЕМЛЯ» І «ХЛІБ» ЯК МОВНО-ЕСТЕТИЧНІ ЗНАКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

КОСТРИЦЯ Н. М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

Автор розглядає мову як інструмент включення майбутніх фахівців аграрної галузі у світ етнонаціональної культури з позиції кращих традицій хліборобської праці. В статті обґрунтовано, що концепти 'земля' і 'хліб' мають статус різнопланово конотованих одиниць, оскільки належать до стрижневих світоглядних кодів національної культури, які створюють мовну картину світу для фахівців-аграрників через систему лінгвокультурологічних завдань під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням».

Ключові слова: мова, культура, національна свідомість, українознавчий світогляд, національна самоідентифікація, мовна картина світу, концепт, асоціації, метафоричне мислення.

Автор рассматривает язык как инструмент включения будущих специалистов аграрной отрасли в мир этнонациональной культуры с позиции лучших традиций земледельческого труда. В статье обосновано, что концепты 'земля' и 'хлеб' имеют статус разнопланово коннотативных единиц, поскольку относятся к стержневым мировоззренческим кодам национальной культуры, создают языковую картину мира для специалистов-аграрников через систему лингвокультурологических заданий при изучении курса «Украинский язык (профессионального направления)».

Ключевые слова: язык, культура, национальное сознание, мировоззрение, основанное на национальной самоидентификации, языковая картина мира, концепт, ассоциации, метафорическое мышление.

Погляд українців на себе й на світ віддзеркалюється з мові, яку необхідно сприймати не лише як знакову систему, що забезпечує комунікативний процес, а і як засіб пізнання та акумуляції знань, вербалізовану систему поглядів на життя, природу й суспільство, як універсальну категорію людського буття.

Мова як культурне надбання виступає основним інструментом, за допомогою якого майбутні фахівці отримують професійні знання. Тому вивчати мову у виші, зокрема аграрного спрямування необхідно в межах когнітивної функції, тобто інтерпретації, упорядкування, збереження й вираження національного досвіду сільськогосподарської діяльності як природосоціокультурної реальності. «Національний досвід визначає специфіку різних мовних рівнів, на основі чого у свідомості носіїв виникає певна мовна картина світу, через призму якої людина бачить світ. Отже, мовна картина світу формує тип відношення людини до світу, задає норми поведінки людини у світі» [12, с. 189].

Проблема вивчення мови як культурознавчої дисципліни знайшла відображення у наукових розвідках таких вчених, як: Н. Бабич, О. Біляєва, О. Горошкіної, Т. Донченко, С. Єрмоленко, С. Карамана, Л. Мацько, В. Мельничайка, М. Пентиліук, О. Семенов, Т. Симоненко, М. Стельмаховича та інші.

Мета статті – обґрунтувати, що 'земля' і 'хліб' є ключовими в контексті формування мовної особистості фахівців-аграрників, бо вони ввібрали в себе не лише зміст і глибинні асоціації сільськогосподарської діяльності, а й стали мовно-естетичними знаками української культури.

Життя українського селянина-землероба споконвічно проходило в рамках народної моралі і традиції. Хліборобські традиції народжувалися в любові до землі та у тяжкій праці, стаючи одним із найбільших здобутків української етнокультури.

Споконвічно хліборобська праця для українців була основним видом діяльності, що наклало відбиток на вдачу народу: потяг та любов до землі, ставлення до неї як до годувальниці. Як зазначає Н. Калинюк, що в мовній картині світу українців номінація земля має статус різнопланово конотованої одиниці, оскільки належить до стрижневих світоглядних кодів національної культури. Сьогодні це наповнене багатим змістом поняття із розгалуженою системою контекстуальних варіантів та емоційно-експресивних оцінок, а його лексико-семантична структура засвідчує динаміку від конкретно-предметного до поняттєвого значення. В. Кононенко наводить образ земля у ряду понять, які формують мовний тип українця, сприяють «створенню національно-орієнтованої картини світу, що ґрунтується на народному світобаченні».

У процесі концептуалізації землі як одного з найвиразніших мовно-естетичних знаків національної культури багато важила специфіка її міфопоетичного осмислення. Адже, за переконанням давніх українців, земля – це місце проживання, тимчасового перебування людини між двома вічними сферами, світами – життям і смертю, добром і злом. У цій номінації найвиразніше виявляється мовний досвід колективного сприйняття землі як реалії навколишнього світу та основи національного ландшафту, способу господарювання, а відповідно – добробуту [4].

Цілком логічно, що при обробі землі селяни звертали увагу передусім на її родючість. Чинники, які згодом було покладено в основу ґрунтознавства, наші предки визначали емпірично: на око, дотик, навіть на смак. Пригадаймо: «Чорна (не сіра, бідна поживними речовинами!) земля білий хліб родить»; «грудка розсипається в руках – пора сіяти»). Можна навіть стверджувати, що ґрунти вперше класифікував народ, здійснивши це у межах певних природно-

ландшафтних зон. Також агрономічних знань потребували щорічне чергування культур, зміна сортів (жито з іншого краю) внесення органічних добрив, визначення ділянок під пари. Давніми є знання й у галузі ботаніки. Адже ще до виникнення Київської Русі селяни вирощували й озимі, й ярові злакові культури. Найдопитливіші з наших предків не могли не зафіксувати, як ріст рослин залежить від особливостей ґрунту, способу сівби. Наприклад, переконалися, що сіяти краще густо («Посієш рідко, то вродить дідько»). Також спостерігали за розвитком сходів і могли спрогнозувати, якою буде віддача від них («Якщо сходи зелені, високі, широколисті – врожай буде високим»; «Листя бліде, хилиться до землі – на неврожай» тощо). Як цілком правильно зазначити сучасні дослідники [10, с.19], дбайливий обробіток ґрунту, біля кореневого спущування просапних культур у період їхнього росту свідчить про стихійно-емпіричні знання способу живлення.

Сільськогосподарська діяльність генетично корелює з народними обрядами за принципом «праця була обрядом, а обряд був працею», то вважаємо за необхідне акцентувати увагу на роль етнокультурного компонента в культурі праці аграрників. Важливо, щоб осмислення свого ціннісного простору студенти відчули, переступивши поріг аграрних університетів, і з перших днів навчання залучались до спеціально організованої роботи з розвитку їх смислових орієнтирів, які тісно б перепліталися з цілями й завданнями обраної професії.

Мова є одним з найбільш універсальних засобів згортання і збереження інформації щодо транслявання та розвитку етнокультурних традицій, яка закарбована в символах. Як зазначає Е. Бенвеніст, «Через мову людина засвоює культуру, утверджує її чи перетворює. І як кожна мова, так і кожна культура використовує специфічний апарат символів, завдяки якому впізнається суспільство» [1, с. 31-32]. Вбираючи множину знаків за способом відтворення, символіка може відтворюватися звуковими символами (пісні, гімни, географічні назви), колірною гамою (поєднання жовтого і блакитного, червоного і чорного), графічним зображенням (тризуб, хрест, стріла, коло тощо), матеріальними артефактами (одяг, посуд, рушники, реманент), продуктами харчування (борщ, галушки, вареники, сало), рослинний і тваринний світи (жито, просо, ячмінь, калина, верба, коза, корова, кінь).

Найважливішою ознакою символу є його образність. Саме тому символ треба розглядати через образ. Будь-який символ є образом, але лише за певних умов образ можна вважати символом. Характерною ознакою української мови, як і будь-якої іншої загалом, є її символічність. Своєрідність символіки народу виходить з конкретного і неповторного життєвого досвіду етносу. Символи засновані на асоціаціях, які «завжди супроводжують процеси мислення і нерозривно пов'язані з конотацією» [2, с. 275]. Причиною виникнення символів є потреба відновлювати забуте первинне значення слів. Внаслідок лексичного збагачення мови затемнювалося виражене словом первісне враження, виникала потреба відновлення власного значення слова [8].

Символи 'хліб' і 'земля' є ключовими в контексті формування мовної особистості фахівців-аграрників, оскільки вони ввібрали в себе не лише зміст і глибинні асоціації сільськогосподарської діяльності, а й стали мовно-естетичними знаками української культури.

Природно, що мовна картина світу фахівців-аграрників не може активізувати всі загальномовні значення й значеннєві відтінки слова хліб, серед яких тлумачний словник фіксує, наприклад, такі: 1. Харчовий продукт, що випікається з борошна; 2. (тільки однина) Зерно, з якого виготовляють борошно. 3. (переважно множина) Зернові культури (жито, пшениця і т. ін.) на пні. 4. Засоби до існування; заробіток. 5. Харчі, їжа [9, с. 78-80]. Кожне з наведених словникових значень конкретизоване в словнику відповідними фразеологічними зворотами, що мають виразне оцінне значення. Найбільш розгалужена фразеологічна частина до значення 4. Засоби до існування; заробіток. Це закономірно впливає із природи буття людини, залежності її фізичного стану від можливостей підтримувати життя всіма «засобами до існування». Цей зміст, як і значення інших фразеологізмів із словом хліб, виявляє найсуттєвіше в людському існуванні: працею дається людині хліб; найщирішу приязнь, гостинність виявляє людина в ставленні до інших, коли пригощає їх хлібом-сіллю.

У мовній картині світу фахівців-аграрників земля має статус різнопланово конотованої одиниці, оскільки належить до стрижневих світоглядних кодів національної культури. У цій номінації найвиразніше виявляється мовний досвід колективного сприйняття землі як реалії навколишнього світу та основи національного ландшафту, способу господарювання, а відповідно – добробуту. Як зазначає Г. Булашев, «до землі український народ, як народ передовсім землеробський, почуває глибоку повагу, яка подекуди межує з обожненням» [11, с. 268].

За допомогою асоціацій мова вербалізує мовну картину світу. У контексті сказаного О. Залевська зазначає: «Вербальні асоціації відображають результати доступу через слово до інформаційного тезаурусу індивіда, за ними лежить багатогранний досвід (чуттєвий і раціональний, індивідуальний і соціальний), що забезпечує «вихід» на картину світу у всій різноманітності зв'язків та відношень» [3, с. 286].

Для українського світосприймання хліб – це найперша, найнеобхідніша їжа, очікуваний урожай (зерно), неодмінний атрибут українських звичаїв, пор.: На Новий рік хлібороб на свою худібку покладе святковий пояс і квітку колосся та й веде до хати – хай і воли покуштують святого хліба, бо й вони робили на нього (М. Стельмах). Асоціативні образи хліба доповнюють слова пшениця, жито, зерно, колосся, які невіддільні в мовомисленні людей-хліборобів.

Щодо образу землі, то він постає в таких асоціаціях, як: багатий, родючий ґрунт, як рідна земля, як жива істота, як мірило цінностей, як бажана мрія, як покарання, як засіб існування: «Земля – найбільше щастя – більше за любов, за життя. Земля найбільший скарб – більший за золото і коштовні речі. Земля – сон мільйонів поколінь, казкове привабливе єство, містична сила космосу, наснага слабих і дужих. Золото, краса, любов, молодість і вічний учитель мудрості! От що земля!» (У. Самчук).

Людина володіє словником не на рівні значень, а на рівні смислів, тобто концептів і концептуальних ознак. На думку В. Маслової, «концепти – це ніби згустки національно-культурних смислів, вивчення яких допомагає виявити особливості світосприйняття народу, представити концептуальну та національну картину світу» [5, с. 67]. Як зазначає М. Пименова, «концепт – це національний образ (ідея, символ), ускладнений ознаками індивідуального

уявлення. На матеріалі мовних одиниць розглядаються способи представлення концептів у функціональному аспекті та за допомогою їх ознак» [7, с. 44].

На нашу думку, концепти 'хліб' і 'земля' як виразники української культури, національних цінностей та образів сільськогосподарської діяльності створюють свій образ мовної картини світу у фахівців-аграрників через систему лінгвокультурологічних завдань під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Лінгвокультурологічне завдання, за визначенням Н. Мішатіної, – це «добудова (або відновлення) фрагментів, яких не вистачає в емоційно-оцінній картині світу підлітка як культуромовної особистості» [6, с. 12].

Наведемо приклади лінгвокультурологічних завдань, спрямованих на опанування фахівцями-аграрниками новими смислами, пов'язаними із збереженням й вираженням національного досвіду сільськогосподарської діяльності.

Завдання 1. Прокоментуйте фрагмент тексту:

Вона [Романова матір] й досі, мов молода, живе у своїх мріях, і досі свято вірить в усі чутки про землю, як і в те, що, ідучи по землі, можна дійти до неба, і хай Роман не вигадує всяких дурниць, хоча б вони і в книжках писалися, бо земля і небо це одне, як тіло і душа чоловіка, тільки земля – це будень людини, а небо – свято її (М. Стельмах).

Мета завдання: активізувати асоціативне мислення спрямоване на виявлення глибокого змісту поданого речення.

Завдання 2. Пояснити значення метафор у професійному контексті.

Масний подільський чорнозем, на якому посади дитину – і дитина виросте (М. Стельмах).

Мета виконання завдання: активізувати асоціативне мислення спрямоване на виявлення глибокого змісту, виділеної в реченні метафори, застосовуючи професійні поняття і терміни.

Завдання 3. Проведіть асоціацію фольклорних символів небесних реалій: «Божа оселя», «життя», «краса, дівчини», «недобра сила», «Божий гнів», «провісниця щастя», «людські душі, які заглядають у світ».

Мета виконання завдання: провести порівняльний аналіз астрономічних понять у контексті народних знань і знайти наукові відповідники до фольклорних (народних) символів небесних реалій.

Завдання 4. Поясніть, який символічний зміст закладено у вислові І. Франка: «Іноді поступ людський виростає на могилах, як пшениця на зораній ниві!»?

Мета виконання завдання: виявити ступінь розвитку метафоричного мислення, яке дозволяє особистості побачити значення, закодовані в символах, а також розкрити конденсований зміст, розуміння якого можна досягти через розшифрування внутрішньої форми метафори.

Завдання 5. Які асоціації викликають у Вас метафори з фрагменту тексту?

Попід лісом бездоріжжям прямує чоловік, ледве чутно ворущачи губами, і тепер земля прислухається до перестуку краплин і лічби хлібороба. Він міряє землю не поспіль, а по урочищах, тримаючи в пам'яті усі кроки довжини і ширини (М. Стельмах).

Мета виконання завдання: вплинути на емоційно-почуттєву сферу і викликати не лише образні, але й звукові асоціації; розвиток уміння переводити словесну інформацію в образну, звукову та навпаки.

Завдання 6. Відтворіть художній рослинний образ за висловами митців слова.

1. Навкруг мене то жито половіє, а в житті купка льону голубо цвіте, то ячмінь колоситься (М. Вовчок).

Мета виконання завдання: вплинути на розвиток образного мислення як основи творчого мислення, розвиток уміння переводити словесну інформацію в образну та навпаки.

Наведемо приклади *пошукових завдань*, які студенти виконують користуючись відповідною літературою.

Завдання 7. Проаналізуйте трансформацію змісту понять, скориставшись коротким словником жаргонної лексики української мови (Л. Ставицька) та словником-довідником «Знаки української етнокультури (В. Жайворонок): Віз, капуста, карась, качан, кінь, клуня, копито, конюшня, косити, курятник, млин, мозоль, морквинка, перець, персик, плуг, скотина, стріха, цимбали.

Мета виконання завдання: розвивати вміння працювати з літературою, яка має різні принципи укладання, ознайомити зі способами трансформації змісту понять (наприклад через порівняння), сприяти застосуванню власного досвіду вжитку слів, понять, термінів, висловів.

Лінгвокультурологічні завдання дають можливість створювати ситуації пізнавальної новизни, зацікавленості, виявлення причинно-наслідкового зв'язку, досвіду і ціннісного ставлення, зіставлення наукових і життєвих пояснень тощо.

Завдання 8. Прочитайте уривок з тексту М. Шолохова «Піднята цілина» і доведіть вагомість народних знань у праці хлібороба.

Під дощем не можна орати, товаришу Давидов. Вам про це невідомо? Віл – не трактор. Як намокне хоч трохи в нього шерсть на шиї, – враз ярмом натреш шию до крові, і тоді вже ним не робити.

– Що там таке?

– Та як же так, Давидов! Мрячить, а він оре. Та він же отак волам шиї потре! Я кажу: «Випрягай, поки дощ іде», – а він...: «Не твоє діло!» А чиє ж, сучий ти сину, це діло? Чиє, хрипливий чортяко! – закричав Майданников, уже звертаючись до Атаманчукова і замахуючись на нього занозом.

Мета виконання завдання: стимулювати професійне мислення, актуалізувати значення народних знань у професійній діяльності, проаналізувати поведінку персонажів і дати їй оцінку, виявити причинно-наслідковий зв'язок.

Пропоновані завдання сприяють формування національної свідомості, світогляду, оскільки інтегрують в собі культурологічні й професійні знання на рівні формування мовної картини світу в контексті сільськогосподарської діяльності. Їх зміст спрямований на засвоєння студентами мовних знань аграрно-культурної сфери.

Таким чином, мова відтворює, зберігає та оновлює культуру, оскільки передається від покоління до покоління і є засобом успадкування найцінніших, прогресивних звичаїв і традицій – природна й закономірна умова існування та

прогресу кожного народу. Визнання концептів «земля» і «хліб» як ключових одиниць української культури дає змогу розглядати мовну діяльність під кутом етнокультурної специфіки, враховувати етнопсихологічні чинники, які сприяють формуванню мовних умінь, навичок та виробленню національного колориту мови. Перспективою подальших наукових розвідок у визначеному напрямі є вивчення мовних явищ засобами міжпредметної інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М.: Прогресс, 1974. – 448 с.
2. Живіцька І. Символ як стереотипізоване явище культури (на матеріалі українських паремій) / І. Живіцька // Наукові записки. – Серія: філологічні науки (Мовознавство). – Випуск 81 (3). – Кіровоград: РВВ КДПУ, 2009. – С. 271-275.
3. Залевская А. А. Психолінгвістическіе ісследованія / А. А. Залевская // Слово. Текст: Избранные труды. – М.: Гнозис, 2005. – 543 с.
4. Калинюк Н. Семантична парадигма номінації земля в українській народній пісні / Н. Калинюк. Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine65-4.pdf>.
5. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : учебное пособие / В. А. Маслова. – М. : Флинта, 2004. – 293 с.
6. Мишати́на Н.Л. Лингвокультуро́логические задачи на уроках развития речи / Н. Л. Мишати́на // Русский язык в школе. – 2005. – № 4. – С. 11 – 14.
7. Пименова М.В. Введение в когнитивную лингвистику / М.В.Пименова. – Вып. 4. – Кемерово : Наука, 2004. – 208 с.
8. Потебня А.А. Символ и миф в народной культуре / А.А.Потебня. – Собрание трудов. – М.: Лабиринт, 2000. – 480 с.
9. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980.
10. Становлення і розвиток аграрної освіти і науки в Україні (з найдавніших часів і до сьогодення) / Д. О. Мельничук, М. В. Зубець, Л. Ю. Беренштейн, С. С. Коломієць, Б. Я. Панасюк, С. К. Рудик, С. К. Гузеватий, Нац. аграр. ун-т. – К.: НАУ, 2005. – 224 с.
11. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування / Георгій Онисимович Булашев. – К: Довіра, 1992. – 414 с.
12. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах / М.П. Фабіан. – Ужгород : Патент, 1998. – 256 с.

REFERENCES

1. Benvenyst Э. Obshchaya lnhvystyka / Э. Benvenyst. – М. : Prohress, 1974. – 448 с.
2. Zhyvits'ka I. Symvol yak stereotypizovane yavyshe kul'tury (na materialy ukrayins'kykh paremiy) / I. Zhyvits'ka // Naukovi zapysky. – Seriya: filolohichni nauky (Movoznavstvo). – Vypusk 81 (3). – Kirovohrad: RVV KDPU, 2009. – S. 271-275.
3. Zalevskaya A. A. Psykholynhvystycheskye yssledovanyya / A. A. Zalevskaya // Slovo. Tekst: Yzbrannyye trudy. – М.: Hnozyz, 2005. – 543 s.
4. Kalynyuk N. Semantychna paradyhma nominatsiyi zemlya v ukrayins'kiy narodniy pisni / N. Kalynyuk. Rezhym dostupu: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine65-4.pdf>.

5. Maslova V. A. Vvedenye v kohnytyvnyuyu lynchvystyku : uchebnoe posobyie / V. A. Maslova. – M. : Flynta, 2004. – 293 s.
6. Myshatyna N.L. Lynchvokul'turolohycheskye zadachy na urokakh razvytyya rechy / N. L. Myshatyna // Russkyy yazyk v shkole. – 2005. – # 4. – S. 11 – 14.
7. Pymenova M.V. Vvedenye v kohnytyvnyuyu lynchvystyku / M.V.Pymenova. – Выр. 4. – Kemerovo : Nauka, 2004. – 208 s.
8. Potebnya A.A. Symvol y myf v narodnoy kul'ture / A.A.Potebnya. – Sobranye trudov. – M.: Labyrint, 2000. – 480 s.
9. Slovník ukraíns'koï movi: v 11 tt. / AN URSS. Institut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. — K.: Naukova dumka, 1970—1980.
10. Stanovlennya i rozvytok ahrarnoyi osvity i nauky v Ukrayini (z naydavnishykh chasiv i do s'ohodennya) / D. O. Mel'nychuk, M. V. Zubets', L. Yu. Berenshteyn, S. S. Kolomiyets', B. Ya. Panasyuk, S. K. Rudyk, S. K. Huzevaty, Nats. ahrar. un-t. – K.: NAU, 2005. – 224 s.
11. Ukrayins'kyy narod u svoiykh lehendakh, relihiynykh pohlyadakh ta viruvannyakh. Kosmohonichni ukrayins'ki narodni pohlyady ta viruvannya / Heorhiy Onysymovych Bulashev. – K: Dovira, 1992. – 414 s.
12. Fabian M.P. Etyketna leksyka v ukrayins'kiy, anhliys'kiy ta uhors'kiy movakh / M.P. Fabian. – Uzhhorod : Patent, 1998. – 256 s.

'LAND' AND 'BREAD' AS LANGUAGE AND AESTHETIC SIGNS OF UKRAINIAN CULTURE

Kostrytzia Natalia Mykolaivna, Doctor of Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Ukrainian and Classical Languages, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The concept 'land' and 'bread' as the most expressive language and aesthetic signs of Ukrainian culture are represented in the article. Recognition of a cultural concept as the basic unit of culture makes it possible to consider the speech activity under the national cultural specific and consider ethno psychological factors that promote language skills formation and national color language development.

The author examines language as a tool of the inclusion of the future agricultural specialists in the world ethnic culture under the best tillage work traditions. The concepts of 'land' and 'bread' have the status of connoted diverse items as belong to the philosophical core of national culture codes that are rich in content and have an extensive system of contextual options and emotionally expressive estimates, and their lexical-semantic structure demonstrates the dynamics of concrete historical subject to conceptual meaning. A person has no vocabulary at the level of meaning, but at the level of sense, that is concepts and conceptual characteristics.

The concepts 'bread' and 'land' as an expression of Ukrainian culture, national values and images of agricultural activities create a language picture of the world for agrarian specialists through linguistic and cultural challenges in the course study "The Ukrainian language for the professional purposes."

The author has elaborated linguistic and cultural objectives that promote national consciousness, ideology, the Ukrainian language type formation in agro-specialists since integrate a cultural and professional knowledge; find linguistic experience of collective perception, based on the people world view.

Keywords: *language, culture, national consciousness, national self-identity, concept, association, metaphorical thinking.*

ВАРІАНТНІСТЬ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕНЬ

ХАРЧЕНКО С. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та класичних мов, заступник декана гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ)

У статті схарактеризовано факультативні елементи семантико-синтаксичної структури речення загалом, а спонукального речення зокрема. Виокремлено та специфіковано основні модифікатори семантико-синтаксичної структури речень. Вибір того чи того варіанта модифікатора семантико-синтаксичної структури спонукальних речень залежить від комунікативних намірів мовця.

Ключові слова: факультативний елемент, модифікатор, варіантність, семантико-синтаксична структура речення.

В статье описаны факультативные элементы семантико-синтаксической структуры предложения в целом, а побудительного в частности. Выделены и специфицированы основные модификаторы семантико-синтаксической структуры предложения. Выбор того или иного варианта модификатора семантико-синтаксической структуры побудительных предложений зависит от коммуникативных намерений говорящего.

Ключевые слова: факультативный элемент, модификатор, вариантность, семантико-синтаксическая структура предложения.

Семантико-синтаксична структура речення, її сутність, природа, вияви, комунікативні реалізації тощо довгий час є предметом наукових зацікавлень мовознавців (І. Вихованець, К. Городенська, А. Грищенко, А. Загнітко, Л. Іванова, О. Межов, В. Русанівський, В. Тимкова, О. Тронь, С. Харченко, В.Шинкарук та ін.).

Семантико-синтаксична структура конкретного речення є комунікативною реалізацією деякої структурної моделі, тобто абстрагованого зразка, що складається з мінімуму (обов'язкових) компонентів, потрібних для створення речення. Однак, реалізуючи різноманітні комунікативні завдання, мовець наповнює структурну схему не тільки обов'язковими елементами, а й факультативними, що до них належать елементи ускладнення, модифікатори.

Мета пропонованої розвідки – виявити й описати модифікатори семантико-синтаксичної структури речень (на прикладі речень спонукальної модальності).

Структура речень спонукальної модальності, крім елементів ускладнення, які пов'язані засобами певного граматичного зв'язку з іншими компонентами або один з одним, може містити і такі елементи, які синтаксично не зв'язані з компонентами, але належать до модифікаційно-супровідного рівня (або рівня суб'єктивно-модального та інформативного природження). «Засоби модифікаційно-супровідного структурного рівня «обслуговують» висловлення, забезпечують йому узгоджену з ситуацією та індивідуально-суб'єктивною настановою мовця інформаційну повноцінність. Вони формують мовний план авторського супроводу комунікативно актуальної частини висловлення, план авторського користування її, орієнтують вислів на адресата» [Баранник, с. 13].

Одиницями модифікаційно-супровідного рівня виступають модифікатори, що його тлумачимо як компонент семантико-синтаксичної структури, який граматично не пов'язаний з іншими компонентами, що, проте, нашаровує на основне значення вислову або окремий компонент додаткові значеннєві відтінки. Функції модифікаторів виконують вставні слова, словосполучення і речення, частки, звертання, вигуки.

Вставні слова, словосполучення і речення впливають на ступінь сили волевиявлення. Вставний елемент, що виражає модальну оцінку, привертає, активізує увагу співрозмовника (*мабуть, напевне, будь ласка, прошу вас* тощо), знімає з варіантного спонукального значення категоричність, значно зменшує його емоційно-експресивну напругу, дещо інтимізує вислів, що відповідним чином сприяє досягненню позитивного результату волевиявлення. Наприклад: – **Відчиніть, Бога ради,** – *хтось скорим голосом вимовив* (П.Мирний); *Нічого не розуміючи, підбіг і Бобрицький:* – **Заспокойтеся, прошу вас.** *В чім річ? Заспокойтеся* (Я.Баш); *До нього біг Дук:* – **Благаю вас, ідіть звідси.** *Тут небезпечно, Василю Марковичу! Ідіть! Ви зовсім хворі!..* (Я.Баш); – *А звідки мені знати? Скажете – буду знати. Не скажете – не здогадаюся ніяк.* **Прожу, сідайте,** – *відсуває kwasолиння з призьби, звільняє йому місце* (І.Вільде).

Імператив має тісний зв'язок не тільки із формотворчими частками, що забезпечують йому структурну достатність, довершеність (*хай, нехай*), або заперечною часткою *не*, що є обов'язковим показником прогібітива. Він пов'язаний також і з тими частками, що посилюють його стилістичну виразність, надають спонукальному значенню різних модально-експресивних відтінків. Функцію модифікаторів виконують окремі групи модальних (фразових) часток: вказівні, обмежувально-видільні, підсилювальні.

Частка може модифікувати (надавати додаткового відтінку) або все речення, або один із компонентів вислову. У спонукальних висловленнях частки найчастіше модифікують предикатну ознаку.

Із вказівних часток модифікаторами спонукального значення можуть виступати частки *ось, оце, то, от*, що в комунікативному аспекті виконують функцію підсилювальних часток: увиразнюють зміст предикатної ознаки, наприклад: *Хан знизував плечима:* – *Чого ти кипиш від люті? Я ж тебе не продав у Стамбул.* **То й сиди собі, слухай лютню, кури турецький штамбур** (Л.Костенко); – *А от угадай!* – *вигукнула Віра виразно, ніби її кольнули* (У.Самчук); – *Зажди, сину, повім! Усе повім! Ось давай сядемо до нашого вогнища та й поговоримо.* *А ти, Вісто,* – *звернувся до жони,* – *приготуй нам страву, принеси меду. Там у медуниці є ще одна корчага* (В.Скляренко).

Найчастіше в спонукальних висловленнях для інтенсифікації сили спонукування для максимальної ефективності реалізації акту волевиявлення мовець використовує підсилювальні частки. Підсилювальні частки варіюють залежно від виконуваних функцій:

1) посилення вираження категоричності спонукуваної дії (*і, й, так, навіть* тощо), наприклад: **Палажка.** *Ми безбілетні... Ану, Часник, скажи їм, хто ми єсть.* **Параска.** *Ти чого ж мовчиш, Галушко, чув?... Палажка.* **Та не мовчи, Часник!..** (О.Корнійчук); *Туглій насторбучив рідкі вуса, закліпав очима.* – *Жартуєш, хане!* – *і визвірився на Настю і всіх, хто стояв поблизу:* – **Ану, геть звідси!** (В.Малик);

2) підкреслення, підсилення названої дії (предикатної ознаки) (уже, ж (же), ану, бо, но та ін.), наприклад: – *Панове! Панове! – знову закликав Тишківський, що з обов'язків господарських мусив бути й головою сьогоднішніх зборів. – **Кінчаймо вже з оповіданням!*** (Б.Грінченко); *Оксана, та аж за руку тягла: – **Ходім-бо*** (А.Головка); — *Ну, слава Богу! — зітхнув на повні груди полковник Кулябка, побачивши на порозі своєї світлиці змарнілого від довгої дороги Павла Любимського. — А ми вже й не гадали... **Килино, а подай-но нам щось до столу,**— сказав служниці* (Р.Іваничук);

3) підкреслення суб'єкта, об'єкта чи конкретизатора (ж, просто, саме, ще тощо), наприклад: *Доктор сказав: – **Точка! Я відпочину! Працюй ще ти!*** (М.Хвильовий); *Він простяг слоїка, який стояв відкритий тут-таки, на столі, чоловік жадібно з нього напився. – **Лиши й мені,** – сказав Єремія* (В.Шевчук); – ***Роздягніть її і покладіть ось сюди, на лаву,** – кивнув Славута...* (В.Малик).

Обмежувально-видільні частки, використовувані в спонукальних реченнях, вказують на одиничність або незначимість певного факту, відтіняють його на фоні інших. Обмежувально-видільні частки виконують функції вказівки на певне обмеження дії (*тільки, лише (лиш, лишень), хоч(хоча)*), логічного виділення ролі кого-небудь, чого-небудь у реалізації спонукуваної дії (*власне*) та вказівки на обмеження, що стосується об'єкта (актанта) чи конкретизатора (*саме, якраз та ін.*). Наприклад: – *Господи, ця дитина зведе-таки мене в могилу! – Мама вже хапалася за серце. – В тебе є щось в голові? Ускочила так, що в мене й ноги відібрало... **Хоч ти їй що-небудь скажи!*** (А.Дімаров); *Капніст підійшов до печі відігрівати руки, Парпура зняв кожуха і, вийнявши з кишені сурдута невеличку книжечку, промовив: – **Візьміть лишень її у руки, панове. Погляньте, зважте й усвідомте: початок зроблено!*** (Р.Іваничук).

Пом'якшує спонукування і частка *собі*, уживана постпозиційно щодо предиката, наприклад: *Мати. До твоєї волі. **Спочинь собі.** Та й я піду спочину, воно й годиться в свято* (Л.Українка); – *Ну, **грайтеся собі,**– сказав Бондаренко* (А.Головка); *Вона поглянула на нього повним, поважним поглядом. – Завтра я наберу повні сани дітей і виїду з ними дорогою в ліс. **Уявіть собі радість твоєї живенької дрібноти на санках!*** (О.Кобилянська).

Семантико-синтаксична структура речень спонукальної модальності може також ускладнюватися звертанням. Оскільки спонукальні висловлення завжди орієнтовані на адресата, то в мовця виникає потреба в конкретизації адресата або виникає потреба у виділенні його з-поміж інших істот, зокрема, осіб, або ж об'єктів нематеріального світу: – ***Максимо Петровичу, не гиньте, живіть собі й нам на втіху*** (М.Стельмах); – ***Громадяни, будьте взаємно ввічливі, – метав лозунг чемний кавалер*** (В.Симоненко, с.38); ***Йди геть, патетико облудна*** (В.Стус); – ***Та йди вже додому, мороко ти моя гостроноса!.. А в хлопцях ти тямиш, мов коза в рогозі...*** (В.Симоненко).

Мовець, встановлюючи контакт з іншою особою, уточнюючи, конкретизуючи або ж вирізняючи з-поміж інших того, хто стане об'єктом вольового імпульсу, залежно від ситуації в основу номінації адресата спонукування може покласти будь-яку ознаку – характеристику. Як твердить М. Скаб: «Вибір мовцем того чи іншого найменування адресата мовлення детерміновано достатньо чіткими прагматичними факторами (офіційністю / неофіційністю спілкування, знайомством / незнайомством, віком, статтю, суспільним статусом та освітнім цензом співрозмовників) [Скаб, с. 27]. Крім того, адресатом спонукування може

виступати і об'єкт нематеріального світу, що у свідомості людини наділений якостями живих істот. Наприклад: *Плач, небо, плач і плач... Струмуй, ясна водо! Ти, смолокрила хмаро, благослови мене. Ти, блискавко, звістуй* (В.Стус); *<...> І все військо по всій широкій і великій долині в ту мить опустилося на коліна, і кожен воїн поклав на землю перед собою зброю. – Земле, дай силу мечам нашим грізним! – опускаючи руки до землі, заговорив найстаріший воїн Скіфії* (В.Чемерис).

Слова, що означають назви тварин і птахів, назви рослинного світу, назви природних явищ, назви різних органів чи частин тіла вживаються метафорично за умови, коли звертання використовуються не тільки і не стільки з метою встановлення контакту з адресатом спонукання, скільки для передачі суб'єктивного ставлення мовця до нього або емоційно-експресивної характеристики адресата, з одного боку, і подолання (внутрішнього, підсвідомого) психологічного опору слухача – виконавця дії, з іншого. Наприклад: *Катря. Борони Боже! Своєю волею покохала ... аж згоріла у тім коханні! Все без жалю віддала тобі; за тебе й муки прийму. Не зраджуй тільки мене, соколе мій, доле моя!* (М.Старицький); *Олексій. А іди, Улясю; а іди, галочко, сюди!* (Г.Квітка-Основ'яненко); *Грицько. Галино, квіточко, заспівай нам та звесели, а то мені чогось нудно та сумно* (М.Старицький); *Одарка. Сиди, сиди собі там, мандрований цуцику!..* (Г.Квітка-Основ'яненко); – *Ні, лишись тут, нерозумна!* (І.Франко); – *Слухайте, соловейко! – крикнула Прися* (В.Підмогильний). Метафоричними звертаннями, отже, адресат спонукання висловлює широкий спектр своїх почуттів: від любові до ненависті, зневаги, що відповідним чином впливає на семантико-комунікативне значення спонукальної конструкції. А саме: звертання, які виражають почуття з позитивним відтінком (любов, повага тощо), пом'якшують спонукання, тобто адресант спонукання ставить виконання спонукуваної дії у залежність від волі адресата (наприклад, прохання, порада, застереження). І навпаки, звертання, які мають негативне експресивно-оцінне забарвлення, свідчать про те, що мовець навіть не припускає можливості невиконання дії, на яку він вказує.

Однак, коли соціальний статус, вік тощо учасників акту спонукання неоднакові, то мовець використовує типізовані форми звертання, що за своєю структурою найчастіше двокомпонентні: *онім + апелятив; ім'я + родове ім'я (по батькові)*, наприклад: – *Товаришу Витківський, ідїть-но ближче, – звернувся до нього командир загону, і Витківський ступив кілька кроків до гурту* (О.Слісаренко); – *Вибачте, шановний учителю, – мовив він, урочисто вклоняючись. – Я хотїв подякувати вам за науку* (В.Підмогильний); *Петро. От сюди сїдайте, Даниле Івановичу* (В.Самійленко).

Зрідка у спонукальних висловленнях зустрічаються звертання у формі описових зворотів. Це переважно пов'язане з тим, що адресант спонукання або не знає як назвати об'єкт спонукання, або ж досягнення позитивного результату спонукання повністю ставиться в залежність від волі, бажань, можливостей адресата, наприклад: – *Хто може свідчити, нехай вийде перед громаду і свідчить, – сказав Захар* (І.Франко); *Вона спурхнула з свого сїдала, блискавично послала газету і припрошувала: – Хто не боїться, що причарую, їжте!* (В.Симоненко); – *Виходьте, хто може! – загорлав він, повторюючи глашатаїв. – Палїть, що можете, і хай більше буде диму!*

(В.Шевчук); – **Гей, ви, як вас там назвати!** – закричав я вертепникам, що вже складали манаття. – **Стривайте! Я хочу винагороду вам дати!** (В.Шевчук).

У мовознавчих розвідках зазначається, що в сучасній українській мові звертання, за винятком поодиноких випадків, не виражається особовим займенником. Таке звертання трапляється «тільки в експресивному мовленні і має грубуватий тон <...> або входить до складу поширеного звертання» [2, с. 166; 3, с. 20]. Наприклад: — **Стійте!** — тривожно крикнув секретар і підбіг до групи. — **Ви його вб'єте, сучі сини, і ми втратимо нашу премію та ще й під суд попадемо.<...> Ти, розв'язуй, чого стоїш, вилупивши очі!** (В.Винниченко); — **Ти, нахабне дівчисько! Підійди!** (П.Загребельний). Із формально-синтаксичного погляду позицію займенникових іменників у таких конструкціях М. Скаб трактує як позицію підмета [3, с. 20].

У мовленні трапляються численні випадки комбінованого вживання модифікаторів [4]. Комбінування модифікаторів створює виразний емоційно-експресивний план висловлень, ускладнює їх модально-семантичний зміст. Наприклад: – **Будьте ласкаві, коханий сусідо, сядьте тут, спочиньте хвильку, ось, прошу, перегляньте альбом моїх знайомих, може, побачите й собі знакомі лиця... І перепрошаю вас, що вийду на хвильку, погляну, що се такого...**(І.Франко); **Пашка. Ет! Будемо, будемо! Ви ж, дивіться, і гармонію принесіть** (М.Старицький); **Боже, розплати шаленої, Боже, шаленої мсти, лютості всенаученої нам на всечас відпустити** (В.Стус).

Отже, факультативними елементами семантико-семантичної структури речення загалом, а спонукального речення зокрема, є елементи ускладнення і модифікатори, що до них зараховуємо частки, вставні слова і словосполучення, звертання. У семантико-синтаксичній структурі речення спонукальної модальності такий факультативний засіб модифікаційно-супровідного рівня, як вставні речення репрезентовано обмеженою кількістю варіантів, що зумовлено особливостями спонукальної семантики та її експлікації. Вибір того чи того варіанта модифікатора семантико-семантичної структури спонукальних речень залежить від комунікативних намірів мовця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранник Д. Х. Два рівні граматичної структури речення / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С. 12–19.
2. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – К. : Радянська школа, 1965. – Ч. 2. Синтаксис. – 283 с.
3. Скаб М. Функціональна сфера апеляції в українській мові (семантика, граматики, прагматика, стилістика) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец.10.02.01 / М.С. Скаб ; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2002. – 34 с.
4. Харченко С.В. Засоби модифікації семантичної структури речення / С. В. Харченко // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць / МОН України; Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького; Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – Вип. 6. – С. 74–79.
5. Шинкарук В.Д. Модус і диктум у структурі речення / В.Д.Шинкарук // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2014. – Вип. 2 (3). – С. 165-172

REFERENCES

1. Barannyk D. Kh. Dva rivni gramatychnoji struktury rechennia / D. Kh. Barannyk // *Movoznavstvo*. – 1993. – № 6. – S. 12–19.
2. Kulyk B. M. Kurs suchasnoji ukrajinskoji literaturnoji movy / B. M. Kulyk. – K. : Radianska shkola, 1965. – Kh. 2. Syntaksys. – 283 s.
3. Skab M. Funktsionalna sfera apelatsiji v ukrajinskiji movi (semantyka, gramatyka, pragmatyka, stylistyka): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doctora filol. nauk: spets.10.02.01 / M.S. Skab; M.S. Skab ; NAN Ukraïni. In-t ukr. movi. – K., 2002. – 34 s.
4. Harchenko S.V. Zasoby modyfikaciyi semantychnoyi struktury rechennya / S. V. Harchenko // *Movoznavchij visnyk : zb. nauk. pracz` / MON Ukrayiny; Cherkas`kyj nacional`nyj universytet im. B. Hmelnycz`kogo; Vidp. red. G. I. Martynova*. – Cherkasy` : ChNU im. B. Hmel`nycz`kogo, 2008. – Vyp. 6. – S. 74–79
5. Shynkaruk V.D. Modus i dyktum u strukturi rechennya / V.D. Shynkaruk // *Mizhnarodnyj visnyk: Kul`turologiya. Filologiya. Muzykoznavstvo*. – 2014. – Vyp. 2 (3). – S. 165-172.

VARIATION OF OPTIONAL ELEMENTS OF SEMANTIC AND SYNTACTIC STRUCTURE OF SENTENCES

Kharchenko Svitlana Vasylivna, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian and Classical Languages, Vice Dean of the Humanitarian-Pedagogical Faculty, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The semantic and syntactic structure of a specific sentence is the communicative realization of some structural model. According to the communicative intentions the interlocutor fills a structural scheme not only by required elements but optional as well. They include elements of complication and modifiers.

The purpose of the proposed research is to identify and describe modifiers of semantic and syntactic structure of sentences (on the basis of imperative modality).

The structure of sentences of imperative modality also may contain the elements which aren't connected syntactically with the components, but relate to the modification level – parenthetical words, word combinations, particles, allocutions, exclamations.

Parenthetical words, word combinations and sentences affect the level of the expression of will. A parenthetical element which expresses modal assessment draws interlocutor's attention (probably, surely, please, I beg you, etc.), leads to absence of categoriality of variant imperative meaning and reduces its emotional and expressive tension. In some situations it makes the expression more intimate and contributes to a positive result of a message.

Only certain groups of modal (phrasal) particles perform the function of modifiers in the semantic and syntactic structure of the sentence: demonstrative, restrictive-emphasizing, intensifying. More often they modify a predicative feature in imperative utterances, making imperative action stronger or weaker.

Semantic and structural structure of imperative modality may be complicated by allocutions. Making a contact with a different personality the interlocutor specifies, clarifies or identifies an object of a will impulse among the other ones. Any feature (description) can be in the addressee's nomination. It's up the situation.

An object of non-material world can also be an addressee of imperative actions. It has qualities of living beings in the human consciousness. Allocutions which express feelings in a positive way (love, respect, etc.) make imperatives milder.

From the other side, allocutions which are characterized by negative evaluative-expressive connotation indicate that the interlocutor even does not even allow for the

possibility of misactions. Occasionally, in imperative sentences there are some descriptive phrases as allocutions.

In speech acts there are numerous cases of combining usage of modifiers. Combination of modifiers creates emotional and expressive plane of utterances, makes their modal and semantic content more complicated.

Keywords: *optional element, modifier, variation, semantic and syntactic structure of the sentence.*

УДК 81'344.4: 161.2: 111

СЕМАНТИЧНІ Й СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ Й АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

БАБЕНКО О. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ),

ІВАНОВА О. В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови для технічних та агробіологічних спеціальностей Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті розглянуто сутність звуконаслідувальної лексики, її походження, класифікацію, роль у процесі мовленнєвої діяльності. Систематизовано семантичні й структурні особливості ономапоів української й англійської мов. Проаналізовано структуру досліджуваного матеріалу з урахуванням фонетичних, морфологічних, синтаксичних аспектів.

Ключові слова: *звуконаслідувальна лексика, класифікація, словотвір, семантичні, структурні особливості.*

В статье рассмотрена сущность звукоподражательной лексики, ее происхождение, классификация, роль в процессе речевой деятельности. Систематизированы семантические и структурные особенности ономапов украинского и английского языков. Структура исследуемого материала проанализирована с учетом фонетических, морфологических, синтаксических аспектов.

Ключевые слова: *звукоподражательная лексика, классификация, словообразование, семантические, структурные особенности.*

Сучасні мовознавці вважають, що необхідність відображення звуків і відповідно фонетична вмотивованість стали основою для виникнення мови. Ономапоетичні слова у народному побуті є сильним джерелом для передачі дзвонів, ударів, шелестів, плескоту, дзенькоту, криків, гуків, капання, свисту, тупоту, тріску, щибету тощо – саме тому звуконаслідувальну лексику по праву можна назвати скарбницею людського досвіду, спостережень, відчуттів і поглядів. Тому детальне вивчення звуконаслідувальної лексики – актуальна проблема в сучасному мовознавстві.

Цей напрям у лінгвістиці зародився ще за часів римського філософа, вчителя красномовства Марка Фабія Квінтіліана.

Уперше словотвірні явища в галузі ономапоєї були досліджені у німецькій мові, де на позначення цього феномену було використано термін «примітивний словотвір». М. Мюллер, Фердинанд де Соссюр, Х. Ліддел, Р.

Скотт, Д.Браун зробили значний внесок у розвиток звуконаслідувальної теорії походження мови.

Дослідженню питання зв'язку між значенням та звуком на матеріалах різних мов приділяли увагу як вітчизняні (Гаценко І.О., Драгіна О.В., Зоз О.А., Калита А.А., Львова Н.Л., Найдеш О.В., Смаль-Стоцький Р.), так зарубіжні лінгвісти (Арнольд І.В., Валуйцева І.І., Воронін С.В., Кулешова О.Д., Кузьмич І.В., Орлянська Т.Г., Фреліх А., Хільмер Г., Шляхова С.С.). Незважаючи на напрацьовані результати дослідження звукозображальної підсистеми мови, ряд питань щодо семантичних й структурних особливостей залишаються й дотепер недостатньо вивченими.

Метою дослідження є комплексне вивчення семантичних і структурних особливостей звуконаслідувальних слів двох мов та аналіз отриманих результатів.

Велика кількість онома топів зустрічається в фольклористиці, художній літературі, засобах масової інформації, сучасній рекламі. Ця лексика є надзвичайно експресивним засобом мови і часто характеризується яскраво вираженим прагматичним ефектом.

Для усієї звуконаслідувальної лексики характерні дві основні семантичні ознаки: тип джерела звуку та спосіб виникнення звуку [2].

Класифікуючи звукозображальні слова за семантичною приналежністю, лінгвісти виділяють, зазвичай, декілька їхніх груп, а саме: *голосова онома топея* (слова, що імітують голоси істот), *звукова онома топея* (слова, що відтворюють звуки природи, наприклад, шелест листя, шум дощу тощо), *мимесис/звукосимволізм* (слова, що образно/символічно передають ознаки живих або неживих об'єктів, стани природи) та окрему групу слів, що характеризують *людські емоції, почуття й переживання* [7, с. 87; 4; 6].

Так, онома топетичні слова, що виражають звуки, *створені людиною*, можна поділити на:

1) створені за допомогою органів дихання. Наприклад, в українській мові – ахкати, охкати, хмикати, тьхукати, ойкати, айкати, хукати; в англійській мові – hush, pant, puff, sneeze, snore, sough, wheeze, whiff, yawn;

2) звуки, що виникають в організмі людини: кашляти, кахикати, бухикати, гикати/ belch, rumble.

Звуки, що імітуються:

3) зубами: клацати, цокати / chatter, clatter, gnash, grit, rattle;

4) носом: шморгати, чхати, сопіти/ sneeze, sniff, snivel, snort;

5) ротом: плямкати, чвакати, сьорбати, цмокати/ chew, puff, scrunch, slurp, smack, whistle;

6) рухом людини: човгати, шаркати, шльопати, шарудіти, шерхотіти/ lumber, patter, shuffle, drum, pit-a-pat, pitter-patter, slap.

Ще до встановлення комунікативних зв'язків людина почала приручати перших тварин і розподіляти їх не лише за зовнішнім виглядом, але і за звуками. Тому більша частина звуконаслідувань зосереджується саме на відображенні *звуків птахів, комах, тварин*: hobbledy-hobbledy, gobble, buzz, tri-tree, chick, quack, gallop-a-gallop-a-trot, moo, hum, oink, hee haw, roar, bark.

Цей тип звуків найпоширеніший серед свійських тварин. Навіть, якщо проаналізувати мову селянина, то можна помітити, що вона буде збагачена

словами: іржати (to neigh), рохкати (to oink), гелготати (to cackle), куд-кудахкати (to cackle; to chuckle; to cluck; to gabble).

В українській літературі найчастіше застосовується лексика на позначення звуків горобця та дятла, які цвірінкають (to chirp, to chirrup, to twitter, to tweet; to weet) та довбають-вистукують (to peck, to tap) відповідно. Також поширеними є наслідування крику сови та співу солов'я: пугу-пугу (hoot) і тьохкати (to pipe, to fug, to warble, to sing). Серед комах, здебільшого, найчастіше зустрічаються словосполучення «бджоли гудуть» (to drone, to hum, to buzz), «дзижчання бджіл» (hum, buzz, drone; whiz(z)) та «комара» (ping) [3, с. 453].

Якщо порівнювати українську й англійську мови, то більш поширеними є згадки про такі звуки тварин як *quack* (качки), *mo* (корови), *bark* або *woof* (собаки), *roar* (лева), *miaow* чи *purr* (кота) та *baa* (вівці). Це типові звуконаслідувальні слова в англійській мові. Деякі з них можуть бути і дієсловами, й іменниками.

Значна частка звуконаслідувальної лексики належить звукам *неживих предметів*: *crack*, *shooting*, *jingle*, *ring*.

У свою чергу з них можна виділити такі, що виникли у результаті:

1) удару: *bump*, *chime*, *clash*, *din*, *hem*, *jingle*, *knoll*, *patter*, *rumble*, *scourge*, *tinkle*, *whack*, etc.

2) тертя: *crunch*, *grate*, *pestle*, *rasp*, *screech*, *shriek*, *swoosh*, *whet*, etc.

3) різких звуків: *beat*, *boom*, *drone*, *hiss*, *pash*, *swish*, *whirr*, *zoom*, etc.

4) вібрації: *blast*, *brattle*, *bulge*, *chug*, *emit*, *explode*, *scroop*, *stutter*, *thrum*, *whirr*, etc.

5) руйнування: *crack*, *crash*, *craze*, *crump*, *shatter*, *snap*, *split*, etc.

6) людської дії: *burp*, *burr*, *flail*, *flute*, *furrow*, *scrabble*, *scream*, *swish*, *ting*, *toot*, *tootle*, etc.

7) ономотопи звуків механізмів (*chick* – звук ходи годинника, *clink* – дзвін, *tinkle* – дзвякання; *ting* – звук дзвонів);

8) звуконаслідування гри музичних інструментів (*chiming* – звук весільних дзвоників, *dirnt* – звук бас-гітари, *fillip* – звук від клацання пальцями, *rub-a-dub* – барабанний звук);

9) звуконаслідувальні слова дії рідких речовин: *babble*, *bicker*, *brawl*, *bubble*, *dabble*, *dash*, *drip*, *lap*, *slap*, *slush*, *squash*, *wimper*;

10) звуконаслідувальні слова, які позначають звук, що виробляється газоподібними тілами: *fizz*, *fizzle*, *hiss*, *jet*, *sizzle*, *spit*, *splutter*, *spout*, *sputter*.

В українській мові поширені такі самі класи ономотопоетичних слів. Наприклад, гуде барабан, скрип скрипки, клацнув вимикач, грюкати дверима. Зокрема, сама гра на будь-якому музичному інструменті передається лексемою ті-лі-ті-лі, а невміла гра – лексемами тринькати, бринькати. Звучання ударів, вібрацій, тертя також мають свої відповідники у словниковому складі: бухнути, бахнути, хлопати, шурнути, шарудіти, здригнутися.

В обох мовах присутнє і *звуконаслідування явищ природи*. Однак, за підрахунками науковців, їхня частка значно менша від інших категорій ономотопів (дзвенить, скрипить, хлюпоче, гримить, капає / to ring, to squeak, to splash, to thunder, to drop) [9].

Прийнято розрізняти лексеми цієї категорії за видами природних явищ. Тобто такі, що зумовлені:

– водою: splash, swash, splatter; slurp, snuffle, puff / бризкати, розлітатися бризками; розприскувати, розхлюпувати; забризкувати, оббризкувати, хлюпати; хлюпатися, шльопати (по воді, грязюці), плюхнутися, шубовснутися;

– вітром: blow, bluster, howl, moan, scream, wail, whiff, whiffle, whistle, fuff, woo / ревіти, дути, віяти, розвівати, бушувати;

– громом: boom, crack, crash, growl, grumble, mutter, peal, roar, roll, rumble, thunder / гриміти, гуркотіти; шуміти;

– опадами: beat, drum, hail, lash, patter, pellet, pelt, pepper, plump, pound / хльостати, стібати, шмагати, шпурляти [9].

На противагу звуконаслідувальним словам, пов'язаним із явищами природи, постають наслідування звуків, що виникають завдяки людині. Вважається, що ця підгрупа слів є найчисленнішою в обох мовах. Вона дозволяє людині здійснювати комунікативні зв'язки та виражати власні думки й емоційний стан: laughing, clapping, hush, jumping, stomp, cry, sing.

Людина як високоорганізована істота виконує безліч дій, а отже є джерелом великої кількості звуків. Для того, щоб правильно розібратись у семантичних особливостях цієї групи слів, необхідно розподілити усю лексику на дві групи. Фактором першої є її емоційний, психологічний, внутрішній стан (*rave, swear, hiss, snap, yell, gabble, gasp, gush, stammer, whisper / хлипати, бурмотати, сичати, марити*), а другої – фізіологічний (*stammer, stutter, lisp, hiccup, wheeze, yawn / кахикати, човгати, музикати, позіхати, ікати, заїкатися*) [1].

Серед структурних характеристик звуконаслідувальної лексики ми виділяємо фонетичні, морфологічні, синтаксичні особливості.

Звуконаслідування в обох мовах досягається шляхом алітерації. Це надає словам особливої виразності й допомагає створити картину навколишньої дійсності.

В українській мові корінні морфеми найчастіше приєднують різні суфікси, англійські ж складаються з одного кореня або дуже рідко приєднують обмежену кількість словотворчих морфем, при цьому ономатопои можуть переходити з однієї частини мови в іншу.

Часто фонема впливають і на значення слова. Ономатопои мають конкретно визначені позиції приголосних і голосних. В англійській мові приголосна [p], що стоїть у кінці слова, часто використовується при утворенні слів, що позначають удар (*tap, bump, clap, clop, thump*), а фонему [ʃ] часто можна зустріти у словах, що позначають звуки руйнування предметів (*crash, crush, smash*) [10].

Також для обох мов властиве чергування голосних у середині слова, вони виконують роль творення нових слів. Саме тому схожі за своєю структурою лексеми можуть передавати зовсім різні поняття.

Відповідно до словотвору українські й англійські звуконаслідувальні слова наведені:

– односкладними одиницями: *сьорб, плюх, хвись, дринь/ moan, crack, smash*;

– двоскладними: *чалап, шувих, талап, тарак!* (англ. слова з суфіксом –ing) *laughing, moaning, hooting*;

- словосполученнями: *hip-hip-hurrah, cock-a-doddle-do*;
- редуплікацією :
- повні повтори: *хрум-хрум, туп-туп, дзінь-дзінь*; двоскладова – *кахи-кахи, гулі-гулі/ murmur, ha-ha*);
- неповні повтори: *бумц-бемц, піф-паф, фіу-фимь/ tickle-tackle, razzle-dazzle* [8, с. 154].

Що стосується синтаксичних особливостей, то україномовні й англійські звуконаслідувальні слова у реченні найчастіше виконують роль присудка через їхню функцію відтворення процесу та зображувальні можливості:

The fat was in the fire and the clubs along the Sierpes buzzed with the scandal [11, с. 203].

– Забув, – сам до себе озивається дід Гнилоквас і навіть ляскає себе долонею по лобі [5, с. 39].

– Доглядаю, годую, – схлипує Домка, – а вона спить [5, с. 70].

Ономатопетичні слова також виконують роль інших членів речення: підмета, означення, обставини.

Отже, у процесі дослідження було розглянуто класифікацію звуконаслідувальної лексики, семантичні й структурні особливості української й англійської мов. Тому ми можемо зробити висновок про те, що звуконаслідування стало першоджерелом розвитку мови. Для ономатопів властиве природне походження, тому мова людини безпосередньо пов'язана із навколишнім світом. Звуконаслідувальна лексика поділяється на: звуки людини, тварин (птахів), неживих предметів і природних явищ. Семантична класифікація ономатопів двох мов схожа, однак є різниця в кількісному співвідношенні. Англійська мова багатша на ономатопи, що наслідують звуки тварин, а українська мова – людини.

Ономатопи – слова, що мають високу словотвірну здатність. Серед фонетичних особливостей звуконаслідувальні слова змінюють своє значення навіть через зміну кореневого голосного. В українській мові це досягається шляхом приєднання різних суфіксальних морфем, до того ж кожна морфема має конкретне значення, а в англійській мові все залежить від позиції ономатопетичного слова, що визначає здатність переходити в інші частини мови, не змінюючи при цьому граматичної форми слова.

Тож, беручи до уваги усі морфологічні особливості ономатопів, можна розділити їх на декілька груп: прості, складні, двостемові та багатостемові.

Щодо синтаксичних особливостей, то ці слова у реченні виконують роль присудка, підмета, означення, обставини.

Незважаючи на приналежність мов до різних типологічних груп: східнослов'янської (української) та германської (англійської), звуконаслідувальні слова цих мов подібні за структурними особливостями і майже цілком тотожні у плані класифікації.

Подальші наукові розвідки можуть бути пов'язані з більш детальним вивченням цього лінгвістичного явища на прикладах інших мов у міждисциплінарному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка /И.В. Арнольд. – М. : ФЛИНТА: Наука, 2012. – 376 с.

2. Виноградова Т.В. Семантика и синтаксис английских глаголов, выражающих понятия произвольного звучания: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. фил. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" /Т.В. Виноградова. – Нижний Новгород, 1999. – 24 с.
3. Воронин С.В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании / С.В. Воронин – Л. : ЛГУ, 1990. – 200 с.
4. Гаценко І.О. Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської, англійської мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / І.О. Гаценко. – К., 2003. – 20, [1] с.
5. Гуцало Є.П. Голодомор [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://oklib.com.ua/photos/ukrayinska_literatura2/pdf/golodomor-gutsalo_ievgen-ukrayinska_literatura2.pdf. – Загол. з екрану.
6. Львова Н.Л. Звукова символіка початкових приголосних сполучень у поетичних творах англійської та американської літератури / Н.Л. Львова // *Studia Germanica et Romanica*. – 2007. – Т.4, № 2 (11). – С. 5-14.
7. Орлянская Т.Г. Звукоподражание и звуковой символизм (на материале японского, русского и английского языков) / Т.Г. Орлянская // *Вестник МГУ*. – 2006. – № 3. – С. 83-98.
8. Реформатский А.А. Введение в языковедение / А.А. Реформатский; под ред. В.А. Виноградова. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – 536с.
9. АBBYY Lingvo Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lingvo.ua/ru/Translate/en-ru>.
10. Longman Dictionary of Contemporary English – Edinburgh Gate: Pearson Education, 2009. – 2081p.
11. Maugham W.S. Sixty-five short stories / W.Somerset Maugham. – L.: Heinemann\Octopus, 1988. – 937p.

REFERENCES

1. Arnold I.V. Leksikologiya sovremennogo anglijskogo yazyka /I.V. Arnold. – М. : FLINTA: Nauka, 2012. – 376 s.
2. Vinogradova T.V. Semantika i sintaksis anglijskikh glagolov, vyrazhayushhikh ponyatiya neproizvol'nogo zvuchaniya: avtoref. dis. na soisk. uchen. stepeni kand. fil. nauk: spets. 10.02.04 "Germanskije yazyki" /T.V. Vinogradova. – Nizhnij Novgorod, 1999. – 24 s.
3. Voronin S.V. Fonosemanticheskie idei v zarubezhnom yazykoznanii / S.V. Voronin – L.: LGU, 1990. – 200 s.
4. Gatsenko I.O. Tipologichni osoblivosti zvukonaslidival'nikh sliv (na materialii ukraïns'koï, rosij's'koï, anglijs'koï mov): avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk: spets. 10.02.15 "Zagal'ne movoznavstvo" / I.O. Gatsenko. – K., 2003. – 20, [1] s.
5. Gutsalo Є.П. Golodomor [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: http://oklib.com.ua/photos/ukrayinska_literatura2/pdf/golodomor-gutsalo_ievgen-ukrayinska_literatura2.pdf. – Zagol. z ekranu.
6. L'vova N.L. Zvukova simbolika pochatkovikh prigolosnikh spoluchen' u poetichnikh tvorakh anglijs'koï ta amerikans'koï literaturi / N.L. L'vova // *Studia Germanica et Romanica*. – 2007. – Т.4, № 2 (11). – S. 5-14.

7. Orlyanskaya T.G. Zvukopodrazhanie i zvukovoj simvolizm (na materiale yaponskogo, ruskogo i anglijskogo yazykov) / T.G. Orlyanskaya // Vestnik MGU. – 2006. – № 3. – S. 83-98.

8. Reformatskij A.A. Vvedenie v yazykovedenie / A.A. Reformatskij; pod. red. V.A. Vinogradova. – M.: Aspekt-Press, 1996. – 536s.

9. ABBYY Lingvo Online [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.lingvo.ua/ru/Translate/en-ru>.

10. Longman Dictionary of Contemporary English – Edinburgh Gate: Pearson Education, 2009. – 2081p.

11. Maugham W.S. Sixty-five short stories / W.Somerset Maugham. – L.: Heinemann\Octopus, 1988. – 937p.

SEMANTIC AND STRUCTURAL FEATURES OF ONOMATOPOEIC VOCABULARY (ON THE BASIS OF UKRAINIAN AND ENGLISH)

Babenko Olena Viktorivna, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv),

Ivanova Oksana Viktorivna, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of English for Technical and Agrobiological Specialties, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The article deals with the essence of onomatopoeia, its origin, classification, role in the process of speech activity. Semantic and structural features of the onomatopoeic words are systematised in Ukrainian and English. The structure of the research data is analysed in terms of phonetic, morphological, syntactic aspects.

Onomatopoeia is the naming of a thing or action by a vocal imitation of the sound associated with it. There are no doubts that linguistic signs are formed as a result of certain factors. Modern linguists believe that the need to reflect sounds and relevant phonetic motivations have been the basis for the emergence of language.

Based on the mentioned above classifications we can roughly determine the division of onomatopoeic vocabulary. Most linguists choose the simplest division (features of sound imitation):

- 1) words imitating sounds of birds (animals, insects);*
- 2) words imitating sounds of people;*
- 3) words imitating sounds of natural phenomena;*
- 4) words imitating various sounds of inanimate objects.*

Each of these groups has its own subdivision. Semantic classification in both languages has similar features but the number of data may vary. It depends on etymology of the languages and their morphological and grammar structure.

There are such differences because languages belong to completely different structural types. But there is another reason of the complex nature of a sound. It leads to differences in the phonological system.

In terms of structural classification we may conclude the following. In the Ukrainian language different suffixes are often added to root morphemes. English words are root morphemes and rarely derived. Onomatopoeic words in English can easily move from one part of speech to another. In both languages we define one-component, two-component and multi-component onomatopoeic words.

In terms of syntactical features most English and Ukrainian onomatopoeic words in the sentence are predicates. But they may perform the role of other members of the sentences such as subjects, attributes, adverbial modifies.

To sum up, we may emphasize that Ukrainian and English onomatopoeic words have similar semantic and structural features although they belong to different typological groups (Slavic (Ukrainian) and German (English)).

Keywords: *onomatopoeic vocabulary, classification, word formation, semantic, structural features.*

УДК 81'42:81'342+659.1=111

SEMANTIC AND PRAGMATIC PECULIARITIES OF TOURISM SLOGANS

TARASOVA V. V., PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The article deals with the study of tourism slogans as a specific type of communication. The communicative and pragmatic peculiarities of advertising slogans of tour operators and travel agencies have been found out. The ways to achieve the communicative and pragmatic aims of advertising slogans have been described. The results of the carried out research prove that all language means (syntactic, lexical-semantic and pragmatic) work in close interaction, creating this way an integral unit of minimal size which is capable to affect recipients in order to impel them to a certain action – purchase the advertisement item or service.

Keywords: *advertising, AIDA formula, slogan, semantic, communicative, pragmatic peculiarities, tourism.*

У статті досліджено рекламні туристичні слогани як особливий тип комунікації. Виявлено семантичні та прагматичні особливості рекламних слоганів туристичних операторів та агенств. Описано шляхи досягнення комунікативно-прагматичних цілей рекламних слоганів.

Ключові слова: *реклама, AIDA формула, слоган, семантичні, комунікативно-прагматичні особливості, туризм.*

Even the most appealing product requires some form of promotion in order to maximise sales and financial return. Advertising can help raise awareness of a product and create an appealing product image. Advertising covers any communication that is paid for, from cinema commercials, radio and Internet adverts through to print media, television and billboards. It can reach a large audience at once and the same message can be repeated many times. Advertising is an inevitable part of our modern consumer society whose outstanding feature is its competitive fight. «...advertising is not some external curiosity which we examine, from which we are separate and superior, but something of which we are part, and which is part of us...» [2, p. 182]. It is everywhere around us: in newspapers, in magazines, on billboards along the streets, on television, in radio, in means of public transport and any place the sponsor pays to distribute their message. The effects of the advertising influence us whether we like it or not.

In last decades, the market glut of advertising caused the increased intention and interest in linguistic aspect of advertising. Advertising has become a science. People began to describe, analyze the linguistic means and evaluate the language trying to find out the principles, create new kinds of relationship between elements

of language and improve the techniques, with the aim to be unique and maximize the effect at full blast.

Who might be interested in advertising language? Advertising texts are of great value for the analyses from linguistic, sociologist, sociolinguistic, psychological, ethnologic and last but not least marketing point of view. Linguists are interested in language of advertising because they want to know how particular language works in this type of discourse, which linguistic means are used here and how advertising language is changing in the course time. Specific linguistic features of advertising have already drawn the attention of many linguists (Cook G., Goddard A., Leech G., Mueller B., Schudson M., Schroder K., Vestergaard T.).

Following the footsteps of Geoffrey Leech, Torben Vestergaard, and Kim Schroder, this paper **aims** at studying the linguistic techniques of tourism advertising. Based on the 130 cases of tour operators and travel agencies slogans, this paper analyzes the linguistic features from the lexical level, the syntactic level, and the rhetorical level, each with its own subcategories. Through the analysis, some similarities are found between tourism advertisement and other types of advertisement. But tourism advertisement has its own distinctive characteristics. The results of the study and analysis are useful for familiarizing and understanding the main issues connected with technique of writing advertising texts.

«In contemporary society, advertising is everywhere. We cannot walk down the street, shop, watch television, go through our mail, log on to the Internet, read a newspaper or take a train without encountering it. Whether we are alone, with our friends or family, or in a crowd, advertising is always with us, if only on the label of something we are using» [5, p. 11]. To begin understanding how linguistic devices contribute to advertising effectiveness, it is important to observe how advertisers are presently using said features. Being well-versed in their industry, advertisers may feel that they have a good understanding of which advertising elements work well and which elements do not; however, more concrete evidence could help solidify or alter those opinions. Thus the first part of this research is devoted to analyzing and understanding what advertisers believe to be best practices and determining what linguistic features are commonly used in current advertising strategies in order to test their effectiveness.

Several advertising formulas are in existence today but one of the most commonly used is the acronym **AIDA**. This refers to specific techniques necessary to implement when creating an ad. The phrase AIDA, in marketing communication was coined by American advertising and sales pioneer Elias. St. Elmo Lewis in the late 1800s. The model talks about the different phases through which a consumer goes before going to buy a product or service. According to him, most of the marketers follow this model to fetch more consumers for their product. Marketers use this model to attract customers to purchase a product. This model can be seen widely used in today's advertisements [1].

The acronym **AIDA** stands for **Attention, Interest, Desire** and **Action** [1]. These are the four stages that a consumer goes through when watching or viewing an advertisement. According to Lewis, first and foremost, the role of an advertisement is to attract the customers. Once an ad grabs attention, it has to invoke interest towards the product in the minds of the consumers. After creating an interest, the ad has to bring desire in consumers mind to use the product and finally the consumer has to take a favorable action towards the product by ultimately

purchasing the product. An advertisement's success depends up on the viewer's ability to notice and understand its message. The AIDA model helps the copy writer to present the elements of a print ad, Headline, Subhead, Body copy, slogan and contact information in a format that makes the viewers read in a flow and understand about the product easily.

Advertising in the tourism industry is somewhat different to other industries. A holiday is an intangible product that the consumer can't see or touch before they buy. Often the customer will pay for the product before experiencing it.

Every tourism company, travel agency and tour operator should use an original business slogan as part of their branding. A good travel slogan is not a pompous phrase that tells clients that some companies provide great services, or that some agency is the best on the market (e.g.: «*Exciting Tours to Amazing Destinations*»; «*The Best Place to Book Your Next Vacation*»). It should be a smart phrase that captures the viewer's attention and sticks in mind. Good travel slogan examples: «*Booking Your State of Mind*»; «*Traveling the Most Affordable Horizons*» etc.

The battle for the tourism dollar is increasingly competitive. The modern tourist is adventurous and seeks an experience with a high degree of participation. Given these factors, and the wide choice of tourism product available, customers have high expectations of product quality and value for money.

Edward Thorndike, an early educational psychologist, first coined the term «the halo effect» in a 1920 article titled «A Constant Error in Psychological Ratings». Thorndike asked two commanding officers to evaluate their soldiers in terms of physical qualities (neatness, voice, physique, bearing, and energy) and personal qualities (including dependability, loyalty, responsibility, selflessness, and cooperation). He found that if an officer liked one aspect of the soldier, he tended to have a positive predisposition toward everything about him.

Nearly one hundred years later, the same can be said of tourism advertising. We've known for a long time that effective tourism advertising campaigns build positive feelings toward a travel experience and inspire travel. But we now know that the same campaigns have other benefits that elevate impressions of a destination in an unintended yet positive manner.

It is a tough task to capture the appeal of a destination and plug them into a punchy slogan. Some slogans become real hits, and – in the case of «*What happens in Vegas, stays in Vegas*» – go on to inspire movies («The Hangover franchise», for example). Other slogans are forgettable or just plain odd.

Leech in his book [4] writes, that the language of advertising belongs to so called «*loaded language*». Wikipedia defines it as «*the writing or speech, which implies an accusation of demagoguery or of pandering to the audience*» [5]. Leech says that loaded language has the aim to change the will, opinions, or attitudes of its audience. He claims that advertising differs from other types of loaded language (such as political journalism and religious oratory) in having a very precise material goal – changing the mental disposition to reach the desired kind of behaviour – buying a particular kind of product [4].

To persuade people to buy the product is the main purpose of the advertising. Among such great competition, the producer wants to demonstrate the uniqueness of his product. He wants to differentiate it from the rest. He is trying to find new techniques of advertisement. In addition, the advertisement texts must be more attractive and more unexpected. They must catch the attention of the audience and

then identify the product. Copywriters create uncommon, surprising, interesting texts with catchy slogans or phrases. The reader or listener must give it some thought and the result is manipulation with him in order to buy the product. Leech sets following principles of advertising texts: *Attention value*, *Readability* (by means of simple, personal, and colloquial style), *Memorability* (most important in the process of advertising is to remember the name of the product) and *Selling power* [4, p. 27].

To consolidate the terminology, we must define the concept of slogan. Advertising slogan has many definitions. Among the most apt belong:

Slogan is «a word or phrase that is easy to remember, used for example by a political party or in advertising to attract people's attention or to suggest an idea quickly» [7].

It is a short, memorable advertising phrase: Examples include «*Laos – Simply Beautiful*»; «*Maldives – Always Natural*»; «*South Africa – Inspiring New Ways*»; «*Canada – Keep exploring*»; «*Japan – Endless Discovery*» [9] etc.

The word *slogan* is derived from a Scottish Gaelic word *sluagh-ghairm* used to mean *battle-cry*. According to Longman Dictionary of Contemporary English, «a slogan is a short easily-remembered phrase used by an advertiser, a politician, etc.» [6]. Therefore, in general, a slogan is a memorable motto used in political, commercial, religious, and other contexts as a repetitive expression of an idea or purpose. In the particular case of an advertising slogan, it is a verbal logo normally appearing just beneath or beside the brand name or the logo of the product. A slogan is kind of a condensed message of the whole advertisement which advertisers want their customers to remember most.

Slogan is a catchy, a brief attention-getting phrase used in advertising or promotion that expresses the essence of advertising and the attractiveness of the goods, it is a motto, which expresses the fundamental and essential idea, bright, but insipid phrase. It is the advertising phrase, which in the compressed form communicates the promotional offer, which associates the name, the legend and the merits of the goods or services [8].

Thus, two aspects make the basis of these definitions: the whole mental image created by the slogan, and memorable phrase.

The concept of slogan is used among authors of books about advertising in various ways. Advertising layout is divided into several parts: headline, body copy (the main part of the advertising message, often divided into subheads), signature line (a mention of a brand-name, often accompanied by a price-tag, slogan or trade-mark) and standing details (e.g. the address of the firm) [4, p. 59]. In this understanding, slogan is not identified with headline and vice versa and the term is used in narrow sense. However, Mueller B. [7] uses the term «slogan» in larger sense – for any catchy phrase, what a headline definitely is. In many cases, the boundaries between slogan and headline disappear. For that reason, we will accept the second idea and will use the term «slogan» in broader sense.

According to Angela Goddard [3], slogan is a phrase designed to be memorable, attaching to a product or service during a particular advertising campaign. Further on, she notes that the first requirement of the slogan is that it needs to be memorable. If people memorize it, there is a higher probability that they buy this product. It also means that this advertising campaign was successful. A slogan or tagline can state a central benefit or a core philosophy. But it will take a

lot more communication and brand touches to build the whole idea of the brand. A slogan is an integral part of marketing campaign of almost every strong multinational company that knows how to sell their products or services. Some examples of these successful campaigns are «*New York, USA – I love New York*»; «*Peru – Peru. Live the legend*»; «*Abu Dhabi, UAE – A Destination of Distinction*»; «*Egypt – Where it all begins*»; «*Qatar – As Independent as you are*» [9].

Length, form and modality of the advertising slogans are an essential part of the analysis of the advertising text. There are thousands of slogans outside and every slogan differs in these features.

Length is the first attribute to be discussed. It may differ considerably. A review of collected slogans reveals that the most common are slogans with two and three words, e.g., «*Singapore – Your Singapore*»; «*South Africa – Inspiring New Ways*»; «*Switzerland – Get natural*»; «*Taiwan – The Heart of Asia*»; «*Vietnam – Timeless charm*» etc [9].

The next feature is modality, i.e. whether the slogan is in interrogative, imperative or indicative form. The most common form is an indicative. The vast majority of all advertising texts are indicative: «*Indonesia. Ultimate in Diversity*»; «*Vietnam. A Destination for the New Millennium*»; «*Kerala. God's own country*»; «*Amazing Thailand – Dreams for all seasons*»; «*Croatia. The Mediterranean as it once was*»; «*Ireland. The Island of Memories...*»; «*Cyprus. A whole world on a single island*»; «*Spain. Everything Under the Sun*»; «*Sicilia. Everything else is in the shade*» etc [9].

The less common are interrogative slogans, e. g.: «*Abu Dhabi – And you think you've done it all?*» etc [9].

Interrogative slogans try to engage the attention and generate interest with the question mark. More common than interrogative slogans are imperative slogans, e. g.: «*Go Goa – a perfect holiday destination!*»; «*Brazil – sensational!*»; «*Paraguay – You have to feel it!*» [9] etc.

Various stylistic means are widely used in slogan creation. Alliteration is one of the most popular stylistic means among slogan creators. Alliteration is created by the intentional shift of words with the same beginnings; it is the repetition of the same consonant at the beginning of the word. The effect of alliteration can be acoustic, rhythmical and can be also used in graphic processing. Alliteration looks nice and brings some peculiarity to the given slogan. The main feature is that when people see it they will immediately remember its acoustic form. Some examples of this type of slogans are: «*Abu Dhabi, UAE – A Destination of Distinction*»; «*Guyana – experience, explore & enjoy*» [9] etc.

Slogans complete several tasks and they are quite straightforward. They must create the interest of potential buyers, hold the audience's attention, facilitate memorization of the brand, create positive associations, give information about the product, and encourage consumers to purchasing goods. However, the slogan can be the source of company's success as well as it can become the greatest disaster of the entire advertising campaign.

Simile and comparison based on semantic and pragmatic presuppositions play an important role in recognizing cultural values and creating effective slogans. Implicit comparisons are very effective means of speech effect, because they allow the consumer to take an active part in decoding the message.

Analysis shows that an advertising slogan's simile is usually based on semantic presupposition, which is understood as a meaningful logical statement in which truthfulness is required so this statement is not semantically anomalous. This technique can be illustrated by the Turkey travel agency advertising slogan «*Call Us Before Things Go Wrong*». The pragmatic goal of this message is to inform the recipient about the fact that this is the only travel agency that can meet any client's needs. The clause «*Before Things Go Wrong*» is an obvious presupposition showing that the clients of the travel agency are always cared about.

Another method of semantic presupposition that creates indirect comparison is based on the so-called model of «If A, then B». For example: «*If You Travel With Us, It Is The Best Holiday In Your Life*». By denying both sides of the judgment's presupposition, the recipient has to understand – «*If you're not traveling through our agency, it will not be the most exiting journey in your life*».

Pragmatic presuppositions concern the addresser's and addressee's knowledge and beliefs. Most often pragmatic presuppositions are realized through allusions, a stylistic device that is a hint of the real well-known, cultural, political, historical or literary fact. A vivid allusion can be traced in slogans of a large tour operator in Cyprus, *Zeus Travel* – «*So Relaxed Just Gods*». This example is an allusion to classical mythology, aiming at providing an exclusive offer that appeals to the feelings of the consumer, trying to cause a desire to plunge into luxury, emphasizing that this trip is not for everyone.

The use of vocabulary with the positive connotative component supplements some attractiveness to the meaning embedded in the slogan, e. g.: «*Pure. Natural. Unspoiled. Iceland. The Way Life Should Be*» (Iceland Tourist Board), «*Estonia. Positively Transforming*» (Estonian tourist board), «*Where Else But Queensland. Beautiful one day, perfect the next*» (Queensland, Australia's state Tourist Board) [9] etc.

Contextual synonyms and contextual antonyms specify and elaborate the contents of slogans: «*Everything you want. Nothing you don't*» etc.

Repetitions maintain the rhythmic pattern of words and reinforce the enclosed sense, e. g.: «*Lithuania – See it! Feel it! Love it!*», «*New Zealand – 100% New Zealand. 100% Pure You*» [9] etc.

A straightforward syntax involves readability, understanding and accessibility of a slogan: «*Peru – Peru. Live the legend*»; «*Korea – Korea, Be Inspired*»; «*Bhutan – Bhutan, happiness is a place*» [10].

Play on words, trope or pun is a method of reinforcing meaning, e.g.: «*I feel SLOVEria*» [9].

In retrospect it should be said that using language complex networks in advertising is hard and powerful tool. First consumer's familiarization with the offered product is realized through the information obtaining employing different sources in different forms by means of language nodes i.e. text through word-forms based on phonological, graphic, semantic similarity, syntax, word class, or orthographic properties.

Advertising or promotion of a firm and its products on the market starts with the company's name and slogan. A well-chosen name and slogan are not just useful information about the company or product. One of their main functions of them is to attract, to compel the attention of potential buyers, and perhaps do not even let the customer see the names and slogans of competitors. In order to create such

slogans, specialists first and foremost must be master of literary language. The creators of modern advertising today are the poets of pop culture, who appreciate the language power as their literary colleagues. Their aim, of course, is different, but they use the same techniques as most experienced writers.

To sum up, slogan professionals use various linguistic devices, such as: rhyme, double meaning of a single word, a proper noun as a verb, the meaning of antonymous pairs to form a contrast, grammatical aspects of English, allusion, play on words, ambiguity of a word meaning, onomatopoeic words, homophones or any combination of those linguistic devices. The linguistic means such as phonological, semantic, orthographic, word co-occurrence and syntactic dependency facilitate the access to knowledge about socio-cultural models.

The next set of our studies will concentrate on the national and cultural specific of slogans and problems related to their translation. They will integrate the previous findings and revisions, and ensure a robust methodology for collection and analysis of data.

REFERENCES

1. AIDA Model: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://communicationtheory.org/aida-model/>
2. Cook G. The discourse of advertising / G. Cook. – London and New York; Oxford: Oxford University Press, 1992. – 250 p.
3. Goddard A. The Language of Advertising: Written Text / A. Goddard. – L., NY. Routledge, 2001. – 134 p.
4. Leech G. N. English in Advertisements: A linguistic study of advertising in Great Britain / G. N. Leech. – London: Longman, 1966. – 270 p.
5. Loaded language : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Loaded_language
6. Longman Dictionary of Contemporary English : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ldoceonline.com/>
7. Mueller B. International Advertising Communication across cultures / B. Mueller. – Belmont: Wadsworth Publishing Company. – 1995. – 400 p.
8. Schudson M. Advertising. The Uneasy Persuasion. It's dubious impact in Am. Society / M. Schudson. – N.Y.: Routhledge, 1993. – 873 p.
9. Tourist Board Advertising Slogans : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.textart.ru/database/slogan/2-tourist-board-advertising-slogans.html>
10. Tourism Slogans From Around the World : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://touristvstraveller.wordpress.com/2012/11/20/105-tourism-slogans-from-around-the-world-wtm12/>
11. Vestergaard T., Schroder K. The Language of Advertising / T. Vestergaard, K. Schroder. – Oxford: Blackwell, 1985. – 182 p.

СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ СЛОГАНІ

Тарасова Віталіна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ)

В статье исследованы рекламные туристические слоганы как особый тип коммуникации. Выявлены семантические и прагматические особенности рекламных

слоганов туристических операторов и агентств. Описаны пути достижения коммуникативно-прагматических целей рекламных слоганов.

Ключевые слова: реклама, AIDA формула, слоган, семантические, коммуникативно-прагматические особенности, туризм

УДК 811.161.2.37

ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ ВИРАЖЕННЯ НОМІНАЦІЙ АДРЕСАНТА ЕПІСТОЛЯРІЮ

ТЕЛЕКИ М. М., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету (м. Чернівці)

Висвітлено наукові підходи до категорії адресантності, проаналізовано соціокомунікаційний і соціолінгвальний аспекти вираження номінації адресанта епістолярію, схарактеризовано чинники, що детермінують вибір номінацій адресантом епістолярію у різних ситуаціях з погляду міжособистісних і соціальних стосунків між учасниками писемної комунікації.

Ключові слова: номінація, адресант епістолярію, соціокомунікаційний, соціолінгвальний аспекти, соціальні чинники, соціальна ситуація, соціальна роль.

Освещены научные подходы к категории адресантности, проанализированы социокоммуникационный и социолингвистический аспекты выражения номинаций адресанта эпистолярия, охарактеризованы факторы, детерминирующие выбор номинации адресантом эпистолярия в разных ситуациях с точки зрения межличностных и социальных отношений между участниками письменной коммуникации.

Ключевые слова: номинация, адресант эпистолярия, социокоммуникационный и социолингвистический аспекты, социальные факторы, социальная ситуация, социальная роль.

Сучасне мовознавство має яскраво виражений плюралізм. Воно ураховує досягнення різних наук (лінгвістики, соціології (соціальної комунікації – спеціальної галузі соціології), психології, етнографії), збираючи їх концептуальні побудови воедино, наслідком узагальнення яких виникає нове синтетичне знання. Дослідження соціологічного напряму, в рамках якого розпочалось вивчення комунікативної функції мови, тісно пов'язані з соціальним аспектом спілкування, комунікації, мовленнєвої діяльності. Так, соціолінгвістика вивчає проблеми, пов'язані з соціальною природою мови і особливостями її функціонування у різних соціумах, механізм взаємодії соціальних і мовних чинників, що обумовлюють контакти (комунікації) між представниками різних соціальних груп. Соціокомунікація концентрує увагу на комунікації «як процесу спілкування, механізм і закономірності якого обумовлені багатьма чинниками, серед яких соціальні фактори посідають центральне місце» [11, с.4-5], або ж як процесу, «в якому почуття чи ідеї виражаються у вербальних або невербальних повідомленнях на внутрішньоособистісному, міжособистісному і суспільному (соціальному) рівнях» [18, с.17].

Стрімкий розвиток комунікативної лінгвістики зумовив дослідження висловлення – «комунікативного вербального акту письмового або усного мовлення» [4, 37], породженого у різному типі мовленнєвих актів, в якому беруть участь адресант, який є джерелом повідомлення, та адресат, що отримує та інтерпретує його. Комунікативні функції адресанта й адресата у процесі комунікації суттєво різняться. Якщо комунікативні функції адресата пов'язані з його поведінкою у процесі спілкування і з оцінкою мовленнєвого змісту повідомлення, то основною функцією адресанта є повідомлення про суб'єкти, об'єкти, дії, процеси, факти та ін. Функція повідомлення є номінативною (денотативною, референтною) [4, с.38-39].

Відображення в мовленні категорії адресантності не раз піддавалися мовознавчому аналізу. Дослідниця основ лінгвістичної теорії тексту і комунікації О. О. Селіванова розглядає адресантність як трансформацію у тексті «світоглядних позицій, ціннісних орієнтацій, емоцій реального автора у вигляді автора-функції, що інтерпретується реальним читачем як фігура адресанта» [16, с.511].

З погляду категорії антропоцентризму Т. А. Єщенко у тексті виділяє декілька різновидів адресантів, які виявляються через концептуально-змістову чи підтекстову інформацію і «кожного разу автор по-різному виражає свою позицію: експліцитно, через слово, або ж імпліцитно (приховано)» [3, с.139].

Займенникова репрезентація текстової адресантності, що реалізує текстову категорію антропоцентричності, досліджена у дисертаційній роботі Т. П. Матвійчук [13, с.17], система засобів вираження категорії персональності сучасної української літературної мови в аспекті адресантно-адресатної ситуації ґрунтовно висвітлена у праці О. В. Кितिці [8].

Специфіка різних типів адресантності схарактеризована В. Дроботенко. Особливу увагу дослідниця звернула на такі її субкатегорійні підтипи як ритуальна та інклюзивна адресантність і проаналізувала їхні основні засоби вираження в українській публіцистиці [2, с.82-85].

І. А. Колесникова, аналізуючи лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу, виділяє наступні типи адресантності: адресант індивідуальний, колективний, актуальний (актуалізований у певному тексті), неактуальний (імперсональний), невідомий, конкретний, узагальнений, ексклюзивний (зачинатель чи засновник нової науки, галузі знань, школи), VIP-адресант (корифей, класик) [10, с.11]. Основне призначення, яке виконує адресант, за спостереженнями І. А. Колесникової, є функції: номінатор, класифікатор, кодифікатор, термінограф, популяризатор, продуцент інформації, укладач тексту, креатур.

Г. М. Наєнко, вивчаючи категорію адресантності на матеріалах наукових текстів середньоукраїнського періоду, зауважує, що «релевантність трактування адресантності визначена ренесансно-гуманістичним забарвленням української культури того часу» [14, с.118]. За характером реалізації адресантності авторка розвідки виділяє декілька груп текстів і приходить, зокрема, до висновків, що узагальнення категорії адресантності передбачає також врахування програми адресованості, аналізу її засобів та форм (заголовки, зокрема і способи номінації автора, апеляції, перформативи, сегментація тексту тощо) [14, с.125].

Незважаючи на різні підходи до вивчення категорії адресантності, чинники, що впливають на вибір номінації адресанта епістолярію у соціокомунікаційному та соціолінгвальному аспектах недостатньо досліджено.

Об'єктом дослідження є номінація адресанта епістолярію.

Метою статті є інтерпретація соціокомунікаційного і соціолінгвального аспекту вираження номінації адресанта епістолярію та опис чинників, що впливають на його вибір самопредставлення у різних ситуаціях з погляду міжособистісних та соціальних стосунків між учасниками писемного спілкування. У праці на матеріалі епістолярного тексту аналізується номінація адресанта епістолярію, що реалізується у його підписі.

Повноцінна життєдіяльність людини не можлива без спілкування. Комунікативна потреба визначається не тільки необхідністю обмінюватися інформацією для взаємодії у різних сферах свого існування, але й впливу в умовах комунікації різного типу, а також способом спільного творення, відтворення та перетворення соціальної реальності, соціально зумовлений процес передачі та сприйняття інформації в умовах міжособистісного і масового спілкування по різних каналах за допомогою комунікативних засобів. Ступінь умотивованості обумовлюється глибиною потреби, що концентрується в комунікативній настанові як найважливішій соціологічній домінанті комунікації [11, с.106-107].

В обставинах розділення відстанню та простором і позбавлення можливості безпосереднього живого діалогу, комуніканти змушені шукати способи для реалізації потреби в спілкуванні. Таким є епістолярна діяльність – вид мовленнєвої комунікації, що формує специфічні композиційно-мовленнєві форми і для окремого комунікативного акту (листа), в якому беруть участь адресант, що породжує і адресує акт, і адресат, що отримує та інтерпретує акт [9, с.6; 19], і для інтеракції в цілому (різні типи сукупності листів). Листування, як стверджує Н. А. Ковальова створює контекст реального діалогу, який передбачає реального співбесідника, що відтворює історичну адресантно-адресатну природу комунікантів. Сутність епістолярної комунікації змінюється залежно від соціокультурних уявлень, комунікативних і соціальних потреб її учасників. Як зазначають дослідники епістолярного тексту, «жанр листа видозмінювався і проходив різні етапи свого становлення у тісній взаємодії з соціокультурним і соціолінгвістичним розвитком національної самосвідомості» [9, с.4].

Звертаючись з висловленням до адресата, той, хто пише створює навколо себе комунікативно-прагматичний простір, до якого залучений і сам мовець, і його адресат (адресати). У процесі комунікації адресант прагне того, щоб його зрозумів адресат, і таким чином здійснилося основне його завдання – передача інформації. Водночас адресант спонукає адресата – того, хто отримує інформацію, до взаємодії у соціальній сфері, впливає на формування його системи оцінок, осмислення отриманої інформації чи бажання бути поінформованим про що-небудь. На думку А. П. Кир'янової, «взаємозв'язок комунікантів у процесі мовленнєвого спілкування може бути визначений як двобічна взаємодія, ядром якої є висловлення» [7, с.4].

Утворюючи висловлення, автор повідомлення не лише називає фрагмент дійсності, який із численних ознак узятий за основу його позначення [12, с.237], але ідентифікує себе, інших осіб у висловленні, повідомляє свої та їхні

характеристики, дає оцінку того, про що йдеться у висловленні, відображає ставлення мовця до адресата, скориставшись відповідним засобом мови – номінацією. Суб'єкт повідомлення виявляє себе як мовна особа, що володіє властивостями та реалізує притаманні тільки йому соціальні якості, які втілює їх у соціальних зв'язках, соціальних інституціях, культурі, іншими словами – у суспільному житті, у процесі взаємодії з іншими людьми.

За спостереженнями А. Кир'янової, у писемному мовленні на початковому етапі позиція адресанта є керівною. Досліджуючи комунікативно-прагматичний аспект вивчення епістолярію з погляду взаємодії адресанта і адресата, авторка розвідки виявляє специфіку функціонування адресанта епістолярію, що включає і мовні способи репрезентації суб'єкта, і його комунікативні ознаки (інтенції, пресупозиції, урахування фактора адресата [7, с.4].

У писемній комунікації визначальним чинником, що впливає на вибір найменувань відправника інформації, є комунікативна чи соціальна ситуація, яка виникає кожного разу, коли адресант хоче повідомити потрібну інформацію, констатувати щось, порадити, попросити про дещо, зробити або прийняти пропозицію, надати вказівки чи рекомендацію, наказати або переконати в чомусь.

Соціальна ситуація може визначатися пересіканням обставин, часу і рольових відношень, які являють собою прийняті в суспільстві, соціальній групі взаємні права і обов'язки [6, с.25].

Ситуація характеризується не тільки учасниками як представників певного класу, соціальної групи, етносу, віку чи статі, їхні міжособистісні (симпатія, антипатія, знання один про одного) взаємини і рольові (соціальний статус, влада, позиція в групі й поза групою) позиції [17, с.28-29], але й обставинами, в яких здійснюється спілкування. Обставини розпадаються на умови і мету, включають часово-просторову характеристику і протиставляються як формальні / неформальні та вимірюються в ознаках спілкування: публічне / приватне, персональне / безособове тощо [6, с.22]. Реєстр комунікації – офіційний / неофіційний.

Перебуваючи в соціальній чи комунікативній ситуації, адресант кожного разу використовує відповідні норми, які прийняті в соціумі, соціальній групі, міжособистісних стосунках, віддзеркалює їх у мовленнєвих одиницях, сповіщаючи мовними засобами про необхідну для нього адресованість.

Соціально-психологічною основою статусної оцінки є очікування. Надсилаючи інформацію, адресант має чітке уявлення про соціальну чи персональну роль адресата. Номінуючи себе й адресата відповідно до сподіваних ролей, відправник писемного мовлення може прогнозувати поведінку партнера по спілкуванню відповідно до його статусу чи позиції в суспільстві, в системі міжособистісних стосунків, детермінованих соціальною ситуацією [17, с.28-29]. Такі знання про отримувача інформації уможливають реалізацію мети адресанта.

У системі комунікативних взаємозв'язків адресант мовлення дотримується виконання ролей, санкціонованими у системі міжособистісних відносин. Так, номінації «син», «батько», «тато», «чоловік» є очікуваними у комунікації співрозмовників, поєднаних сімейними чи родинними зв'язками, як-от: *Поздоровляю Вас і зостаюсь Ваш покірний син Є. Гребінка* (Є. Гребінка до Н. І. Гребінки, 16 вересня 1839 р.), *Прощай мій золотий Любисток. Твій батько* (Микола Хвильовий до пасербиці Любові Уманцевої і до друзів письменників,

13 травня 1933 р.), *Обіймаю тато* (Василь Стус до сина, 9 жовтня 1978 р.), *Стискаємо Ваші руки і цілуємо всіх. Сердечно прихильні до Вас свати Софія і Іван* (Іван Карпенко-Карий до Єдлічко, 16 січні 1905 р.). Найменування адресанта за допомогою прикладки вказує на два обов'язки, дві основні ролі, що виконує у сімейних стосунках адресант, як-от: *Цілую вас і вітаю. Ваш чоловік-батько* (Микола Куліш до дружини, 8 березня 1935 р.).

Неповторним є саморепрезентація Григорія Сковороди. Письменник водночас послуговується іменами, прізвищем, псевдонім та номінаціями, що передають усі нюанси його ставлення до адресата, і завдяки чому адресант досягає комунікативного ефекту [8, с.5], як-от: *Твій друг и брат, слуга и раб Григорий Варсава Сковорода Даниил Меінгард* (Григорій Сковорода до М. І. Ковалинського, 26 вересня 1790 р.).

Номінація автора епістолярію відтворює спілкування адресантів, об'єднаних спільними інтересами, помислами або діяннями, товариськими чи дружніми взаєминами, як-от: *Від імені і за дорученням усієї родини Світличних найпалкіший шанувальник І. Світличний* (Іван Світличний до З. Генік-Корогородської, 6 квітня 1968 р.), *Будь здоров. Твій друг В. Сосюра* (Володимир Сосюра до М. Т. Донченка, 2 січня 1965 р.), *Ваш щирий прихильник Хванько Кримський* (Агатангел Кримський до О. М. Огоновського, 20 січня / 1 лютого 1891 р.).

На вибір найменування автора епістолярію впливає персональна дистанція [6, с.226]. Присвійні займенники «ваш» у поєднанні з особовим іменником засвідчує подовжену дистанцію між учасниками спілкування, як-от: *Сердечний привіт. Ваша Дара* (Ірина Вільде до Б. І. Антоновича, 9 березня 1937 р.), займенник «твій» – скорочену дистанцію, як-от: *Цілую Тебе. Пиши. Твоя Михайлина* (Михайлина Коцюбинська до З. Генік-Корогородської, 17 жовтня 1990 р.), а номінація з займенниковим іменником «твій» висвітлює близькі стосунки з адресатом, як-от: *Я и Ванда обнимаем Тебя и просим принять наш поклон. Твой.* (Олександр Корнійчук до І. Г. Еренбурга, 2 вересня 1958 р.). Коротка дистанція може уточнюватися номінацією з оцінними прислівниками і прикметниками, як-от: *Твій щиро люблячий наречений Іван* (Іван Франко до О. Рошкевич, 15 січня 1879 р.).

Далека дистанція висвічується у випадку, коли адресант разом з присвійним займенником «ваш» використовує ім'я літературного героя, підкреслюючи таким чином схожість з ним у ставленні до реальності, адресата, як-от: *Тисну Вашу руку. Ваш Дон Квізодо. Вітайте знайомих. М. Хвильовий* (Микола Хвильовий до М. Зерова, без дати).

Ступінь психологічної близькості з адресатом відбивається в оказіональній, створеній автором епістолярію, номінації, як-от: *Ще раз вдячний Вам за увагу. Гр. Тютюнник-ледар-та-ідеаліст* (Григорій Тютюнник до Н. П. Дангулової, 14 грудня 1977 р.). *Хтось когось любить і панові Квітку кланяється... Хтосічок чорненький* (Ольга Кобилянська до Лесі Українки, 22 грудня 1908 р.).

Адресант епістолярію, як і інші учасники писемного спілкування, володіє певним статусом, який містить одночасно декілька соціальних ролей. У листуванні, що обмежене рамками формальних обставин та офіційним реєстром спілкування, він по-різному відображає своє ставлення до адресата. Адресант, подаючи самого себе, здійснює вибір із кількох „релятивних номінацій” [1, с.328], вибирає одну релевантну ознаку для представлення себе, що є важливою у певній соціальній ситуації. У заключній фазі писемного спілкування здійснюється номінативна дія адресанта епістолярію, що відображає: 1) його статус, як-от: *Дозвольте, Ваша*

милість, ще раз висловити мою подяку й пошану і назавжди залишитися Вашої милості відданим слугою. Федькович, лейтенант (Юрій Федькович до Б. Дідицького, 6 липня 1861 р.); 2) віднесеність до певної соціальної групи, як-от: Повідомляючи про це, підписуюся з усією повагою М. Малиновський, греко-католицької кафедральний священик святого Юрія у Львові і греміальний кафедральний канонік (Михайло Малиновський до Ф. Міклошича, серпень 1858 р.); 3) професію, вид занять, як-от: З глибоким поважанням залишаюся найпокірнішим слугою вельмишановного пана і добродія – Петро Артемовський-Гулак, лектор польської мови в Харківському університеті (Петро Гулак-Артемовський до З. Доленга-Ходаковського, 22 грудня 1819 р.), С надєждою в бога и заступничество Вашего сиятельства остаюсь бывший художник Т. Шевченко. (Тарас Шевченко до Ф. П. Толстого, 12 квітня 1855 р.), Просит студ[ент] Анатолий Свидницкий (Анатолій Свидницький до попечителя Київського учбового округу М. І. Пирогова, 18 вересня 1860 р.); 4) рівень освіти, спільний фонд знань, як-от: Ваш прихильник проф. А. Кримський (Агатангел Кримський до В. М. Гнатюка, 23 липня 1903 р.), З глибокою пошаною. Д[окто]р Іван Франко (Іван Франко до І. О. Бодуена-де-Куртене, 27 січня 1898 р.).

Конструкція речення з номінацією базується на статусних оцінках адресантів [17, с. 36]. Підписуючись під листом, автор епістолярію дотримується субординативних стосунків у ситуації соціальної нерівності у взаєминах з адресатом з висхідним вектором по лінії нижчий / вищому (2, 3), у ситуації соціально-ситуативної нерівності по лінії вищий / нижчому (1), у ситуації соціально-ситуативної рівності у взаєминах з адресатом по лінії рівний / рівному (4). Соціальна дистанція спілкування між адресантами позиціонується як далека. Для її скорочення відстані адресант використовує номінації після ім'я, прізвища (2, 3) або прізвища (1).

Для самопредставлення в спілкуванні з офіційним реєстром адресант послуговується прийнятим у XVII-XVIII ст. іменником «слуга» [8, с.5], семантика якого трактувалася як «бути придатним, корисним, потрібним, служити знанням». Використання слова чи з ним усталеного словосполучення уможливило дотримання етикетних норм та соціальної дистанції між адресантами. Ступінь служіння визначав відправник, додаючи до іменника оцінні прикметники «найнижчий», «відданий», «найвідданіший», «найстаранніший», як-от: *Вашего высокородія милостивого государя, усерднейший слуга, студент Григорий Скворода* (Григорій Скворода до Іова Базилевича, 18 квітня 1765 р.).

У спілкуванні адресантів рівних за статусом чи соціальним положенням, автори епістолярію зазвичай іменують себе тільки скороченим ім'ям з прізвищем, як-от: *З високою повагою М. Коцюбинський* (Михайло Коцюбинський до О. Кобилянської, 2 липня 1903 р.); прізвищем, як-от: *Здоровлю Вас сердечно. Стефаник* (Василь Стефаник до М. І. Павлика, 3 лютого 1895 р.), ім'ям (скороченим ім'ям), прізвищем і псевдонімом одночасно, як-от: *Шапкуючи і кланяючись Вам донизу, яко своєму добродієві, остаюсь із справжнім поважанням Ів. Семенюк, взгядно Черемшина* (Марко Черемшина до О. Маковея, 5 січня 1897 р.).

Номінація адресанта віддзеркалює зміну його соціальних ролей. Вибором відповідної номінації при зіставленні статусів адресант акцентує увагу на тій, яка для нього у тій чи тій ситуації є вирішальною. Зміна соціальних ролей, детермінованих соціальними ситуаціями, простежується в інтерпретації найменувань адресанта

[17, с.46]. Так, на початку спілкування з Францем Міклошичем¹ Гнат Онишкевич² вказує: на соціальний статус, як-от: *Гнат Онишкевич, греко-католицький помічник священика в Великих Мостах (східна Галичина)* (Гнат Онишкевич до Ф. Міклошича, 5 березня 1872 р.); згодом – на рід занять, як-от: *Гнат Онишкевич, сотрудник у Великах Мостах у Східній Галичині* (Гнат Онишкевич до Ф. Міклошича, 17 грудня 1872 р.); відтак – на соціальний щабель, який займає у суспільстві, як-от: *Гнат Онишкевич, помічник учителя в німецькій вищій гімназії у Львові* (Гнат Онишкевич до Ф. Міклошича, 1874 р. не пізніше травня), далі – на соціальне значення, яке відіграє у його педагогічній діяльності вчений-філолог, як-от: *Вашої високоблагородності найвдячніший учень Гнат Онишкевич* (Гнат Онишкевич до Ф. Міклошича, 28 березня 1877 р.).

Самопредставлення адресанта оформляється у підписі окремим рядком, щоразу неоднаковим структурно-композиційним зображенням речень, проміжками, за допомогою яких автор акцентує увагу на важливому для нього статусі (1), персональній дистанції (2), ступені близькості у міжособистісних взаєминах (3), як-от:

1) Ваш *Іван Багрянний*,

Голова УНРади

(Іван Багрянний до Президента УНР в екзилі С. Витвицького, 4 серпня 1959 р.),

2) Здоровлячи Вас,

остаюсь Ваша

Євгенія Ярошинська.

(Євгенія Ярошинська до М. Павлика, 28 грудня 1888 р.),

3) *Твій Павло*

(Остап Вишня до В. О. Маслюченко, 27 грудня 1935 р.)

Аналіз номінацій адресанта епістолярію підтвердив, що писемна комунікація реалізує не тільки комунікативні, але й соціальні потреби того, хто пише і того, хто отримує повідомлення. Процес спілкування зумовлений багатьма чинниками. Головними, що детермінують вибір адресантом варіантів самоподання, є комунікативна і соціальна ситуації. Основою для відбору найменування адресанта епістолярію у міжособистісних стосунках слугують сімейні чи родинні зв'язки, спільні інтереси, товариські чи дружні взаємини, персональна дистанція (далека / близька), ступінь їхньої психологічної дистанції; у соціальних стосунках – обставини спілкування (формальні / неформальні), реєстр спілкування офіційний / неофіційний), статусно-рольові взаємини, рівень освіти; досвід, спільний фонд знань, соціальна та психологічна дистанції між адресантами (близька / далека).

Вираження номінацій адресанта епістолярію втілюються у синтаксичних (словосполучення, конструкції різних типів); морфологічних (лексико-граматичні розряди іменників, присвійні займенники, займенникові іменники і прикметники); стилістичних (оказіональні номінації); пунктуаційних (авторські розділові знаки, проміжки) засобах мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н.Д. Номинация и текст [Текст] // Языковая номинация (Виды наименований). – М.: Наука, 1977. – С. 304-357.

¹ Франц Міклошич – професор слов'янських мов у Віденському університеті (1849-1886), автор публікацій пам'яток писемності слов'янських народів, розвідок з етнографії та фольклористики, фундатор школи філологів.

² Гнат Онишкевич – професор української мови і літератури у Чернівецькому університеті (1877-1883 рр.), засновник серійного видання творів українських письменників під назвою «Іг. Онишкевич Руська бібліотека».

2. Дроботенко В. Засоби вираження ритуальної та інклюзивної адресантності в українській публіцистиці [Електронний ресурс] / В. Дроботенко – // Стиль і текст . – 2012. – Вип. 13. – С. 81-85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sit_2012_13_12.pdf

3. Єщенко Т.А. Категорія антропоцентричності: адресантність і адресатність у тексті [Електронний ресурс] // Лінгвістика № 3 (24), Ч. 2., 2011. – С. 137-142. Режим доступу http://vuzlib.com.ua/articles/book/27389-Kategor%D1%96ja_antropo%D1%81_entrichno/1.html

4. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Вид. 2-ге, виправл. і доп. [Електронний ресурс] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 294 с. Режим доступу http://www.ukrajinstika.edu.rs/preuzimanje/zagnitkoa_theoriya_suchasnogo_sintaksisu.pdf

5. Калёнова Н.А. О проблемах и перспективах исследования частного письма в современной лингвистике [Текст] // Вестник Московского гос. гум. ун-та им. М.А. Шолохова. Филологические науки. – М., 2013. Вып. №1 – С. 80-87.

6. Карасик В. Язык социального статуса лица. Социолингвистический аспект. Прагмалингвистический аспект. Лингвистический аспект: монографія [Текст] / В. Карасик. – М. : Гнозис, 2002. – 333 с.

7. Кирьянова А.П. Адресант эпистолярия в аспекте языковой оценки: на материале писем М.И. Цветаевой [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 «Русский язык». Череповец, 2007. – 22 с.

8. Кितिця О.В. Адресантність та способи її вираження в публіцистичних текстах [Текст] : / Дослідження з лексикології і граматики української мови: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: Вид-во "Навчальна книга", 2000. – №2. – С.49-58.

9. Ковалева Н.А. Русское частное письмо XIX века. Коммуникация. Жанр. Речевая структура [Текст] : автореф. дис. ... докт. филол. наук: 10.02.01 «Русский язык» [Електронний ресурс]. / Н.А. Ковалева. – М., 2002. – 537 с. : ил. РГБ ОД, 71 03-10/55-4. <http://www.dissercat.com/content/russkoe-chastnoe-pismo-xix-v-kommunikatsiya-zhanr-recheyaya-struktura>

10. Колеснікова І.А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу [Текст]: автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.15 «Загальне мовознавство» / І.А. Колеснікова : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 32 с.

11. Конечкая В.П. Социология коммуникаций. Учебник. [Текст] / В.П. Конечкая – [Електронний ресурс]. – М.: Учеб. – М.: Междунар. ун-т бизнеса и управления, 1997. – 304 с. Режим доступу

12. Кубрякова Е.С. Теория номинации и словообразования // Языковая номинация (Виды наименований) / Е.С. Кубрякова. – М.: Наука, 1977. – С. 222-304.

13. Матвійчук Т.П. Займенникова реалізація текстових категорій [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т.П. Матвійчук. – К., 2010. – 25 с.

14. Наєнко Г. М. Адресантність наукових текстів середньоукраїнського періоду [Текст] / Г. М. Наєнко // ISSN 1682_3540. Українська мова. – К.: Вид. дім "Академперіодика" НАН України, 2012. – №2. – С. 112-129.

15. Подъяпольская О.Ю. Типология адресованности в текстах эпистолярного жанра (на материале писем Ф. Кафки) [Текст]: автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.19 «Теория языка» / [Електронний ресурс] / О.Ю. Подъяпольская. – Челябинск, 2004. – 22 с. Режим доступу <http://dlib.rsl.ru/loader/view/01002663958?get=pdf>

16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2008. – 712 с.
17. Телеки М.М. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру : монографія [Текст] / М.М. Телеки, В.Д. Шинкарук. – Київ – Миколаїв: МДГУ, 2007. – 174 с.
18. Яковлев И. П. Основы теории коммуникации [Текст] / И. П. Яковлев – Санкт-Петербург, ГИПП «Искусство России», 2001. – 230 с.
19. Шинкарук В.Д. Модус і диктум у структурі речення / В.Д.Шинкарук // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2014. – Вип. 2 (3). – С. 165-172

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Nomy`nacy`ya y` tekst [Tekst] // Yazykovaya nomy`nacy`ya (Vy`dy najmenovany`j). – M.: Nauka, 1977. – S. 304-357.
2. Drobotenko V. Zasoby` vy`razhennya ry`tual`noyi ta inklyuzy`vnoyi adresantnosti v ukrayins`kij publicy`sty`ci [Elektronny`j resurs] / V. Drobotenko – // Sty`l i tekst . – 2012. – Vy`p. 13. – S. 81-85. – Rezhym`m dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sit_2012_13_12.pdf
3. Yeshhenko T.A. Kategoriya antropocentry`chnosti: adresantnist` i adresatnist` u teksti [Elektronny`j resurs] // Lingvisty`ka # 3 (24), Ch. 2,. 2011. – S. 137-142. Rezhym`m dostupu http://vuzlib.com.ua/articles/book/27389-Kategor%D1%96ja_antropo%D1%81_entrichno/1.html
4. Zagnitko A. P. Teoriya suchasnogo sy`ntaksy`su : monografiya. Vy`d. 2-ge, vy`pravl. i dop. [Elektronny`j resurs] / A. P. Zagnitko. – Donecz`k : DonNU, 2007. – 294 s. Rezhym`m dostupu http://www.ukrajinstika.edu.rs/preuzimanje/zagnitkoa_teorija_suchasnogo_sintaksisu.pdf
5. Kaljonova N.A. O problemax y` perspekty`vax y`ssledovany`ya chastnogo py`s`ma v sovremennoj ly`ngvy`sty`ke [Tekst] // Vestny`k Moskovskogo gos. gum. un-ta y`m. M.A. Sholoxova. Fy`lology`chesky`e nauky`. – M., 2013. Выр. #1 – S. 80-87.
6. Karasy`k V. Yazyk socy`al`nogo statusa ly`cza. Socy`oly`ngvy`sty`chesky`j aspekt. Pragmaty`ngvy`sty`chesky`j aspekt. Ly`ngvy`sty`chesky`j aspekt: monografiya [Tekst] / V. Karasy`k. – M. : Gnozy`s, 2002. – 333 s.
7. Ky`r`yanova A.P. Adresant epy`stolyary`ya v aspekte yazykovoij ocenky`: na matery`ale py`sem M.Y`. Czvetaevoj [Tekst] : avtoref. dy`s. ... kand. fy`lol. nauk: 10.02.01 «Russky`j yazyk». Cherepovecz, 2007. – 22 s.
8. Ky`ty`cya O.V. Adresantnist` ta sposoby` yiiv vy`razhennya v publicy`sty`chny`x tekstax [Tekst] : / Doslidzhennya z leksy`kologiyi i gramaty`ky` ukrayins`koyi movy`: Zb. nauk. pr. – Dnipropetrovs`k: Vy`d-vo "Navchal`na kny`ga", 2000. – #2. – S.49-58.
9. Kovaleva N.A. Russkoe chastnoe py`s`mo XIX veka. Kommun`kacy`ya. Zhanr. Rechevaya struktura [Tekst] : avtoref. dy`s. ... dokt. fy`lol. nauk: 10.02.01 «Russky`j yazyk» [Elektronny`j resurs]. / N.A. Kovaleva. – M., 2002. – 537 s. : y`l. RGB OD, 71 03-10/55-4. <http://www.dissercat.com/content/russkoe-chastnoe-pismo-xix-v-kommunikatsiya-zhanr-reche-vaya-struktura>
10. Kolesnikova I.A. Lingvokognity`vni ta komunikaty`vno-pragmaty`chni parametry` profesijnogo dy`skursu [Tekst]: avtoref . dy`s. ...dokt. filol. nauk: 10.02.15 «Zagal`ne movoznavstvo» / I.A. Kolesnikova : Ky`yiv. nacz. un-t im. Tarasa Shevchenka. – K., 2009. – 32 s.
11. Koneczkaya V.P. Socy`ology`ya kommun`kacy`j. Uchebny`k. [Tekst] / V.P. Koneczkaya – [Elektronny`j resurs].– M.: Ucheb. – M.: Mezhdunar. un-t by`znesa y`

upravleny`ya, 1997. – 304 s. Rezhym`m dostupu
<http://www.socd.univ.kiev.ua/LIB/PUB/K/KONETSKAYa/sk.pdf>

12. Kubryakova E.S. Teory`ya nomy`nacy`y` y` slovoobrazovany`ya // Yazykovaya nomy`nacy`ya (Vy`dy nay`menovany`j) / E.S. Kubryakova. – M.: Nauka, 1977. – S. 222-304.

13. Matvijchuk T.P. Zajmenny`kova realizaciya tekstovy`x kategorij [Tekst] : avtoref. dy`s. ... kand. filol. nauk : specz. 10.02.01 «Ukrayins`ka mova» / T.P. Matvijchuk. – K., 2010. – 25 s.

14. Nayenko G. M. Adresantnist` naukovy`x tekstiv seredn`oukrayins`kogo periodu [Tekst] / G. M. Nayenko // ISSN 1682_3540. Ukrayins`ka mova. – K.: Vy`d. dim "Akademperiody`ka" NAN Ukrayiny`, 2012. – № 2. – S. 112-129.

15. Pod`yarol`skaya O.Yu. Ty`pology`ya adresovannosty` v tekstax epy`stolyarnogo zhanra (na matery`ale py`sem F. Kafky`) [Tekst]: avtoref . dy`s. ...kand. fy`lol. nauk: 10.02.19 «Teory`ya yazyka» / [Elektronny`j resurs] / O.Yu. Pod`yarol`skaya. – Chelyaby`nsk, 2004. – 22 s. Rezhym`m dostupu <http://dlib.rsl.ru/loader/view/01002663958?get=pdf>

16. Selivanova O. O. Suchasna lingvisty`ka : napryamy` ta problemy` [Tekst] / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkilliya. – K., 2008. – 712 s.

17. Teleky` M.M. Social`ni kategoriyi modusu v tekstax epistolyarnogo zhanru : monografiya [Tekst] / M.M. Teleky`, V.D. Shynkaruk. – Ky`yiv – My`kolayiv: MDGU, 2007. – 174 s.

18. Yakovlev Y. P. Osnovy teory`y` kommuny`kacy`y` [Tekst] / Y. P. Yakovlev – Sankt-Peterburg, GY`PP «Y`skusstvo Rossy`y», 2001. – 230 s.

19. Shynkaruk V.D. Modus i dyktum u strukturi rechennya / V.D.Shynkaruk // Mizhnarodnyj visnyk: Kul`turologiya. Filologiya. Muzykoznavstvo. – 2014. – Vyp. 2 (3). – S. 165-172

DETERMINING FACTORS OF EXPRESSION ADDRESSEE'S EPISTOLARY NOMINATIONS

Teleky Mariya Myhaylivna, PhD in Philology, Associate Professor of the Department of theory and practice of translation, Associate Professor of foreign languages Department, Bukovinian State Medical University (Chernivtsi)

Modern linguistics has brightly expressed pluralism. It takes into account the achievements of various sciences, gathering their conceptual constructions together; the result of which is a generalization, a new synthetic knowledge. Sociolinguistics and socio-communication belong to the integrated sciences that focus their attention on communication as the process of communication, the mechanism and laws of which are caused by many factors where social factors occupy a determining place.

The aim of the following work is the interpretation of sociolinguistic and socio-communicational aspect of expression the addressee's epistolary nomination and the description of factors that influence on its choice of self-representing in different situations from the point of view of interpersonal and social relations between the participants of writing communication. In the system of communicative intercommunications the addressee of epistolary adheres to perform roles sanctioned in society. The construction of a sentence with nomination is based on the status-role-play and personal estimations of addressees. The change of the social roles which are determined by social situations is traced in interpretation of the names of an addressee.

The analysis of addressee's epistolary nomination confirmed, that the process of communication is predefined by many social factors, the determining factors, which

determine a choice of the addresser the variants of self-representing. These are communicative and social situations. The basis for the name of the addressee's epistolary in interpersonal relationships constitute family or family ties (relations), common interests, sociable or friendly relations, personal distance (far / close), their degree of psychological distance; in social relations - the circumstances of communication (formal / informal), the register of communication (official / unofficial), status-role relationships, level of education; experience, common fund of knowledge, social and psychological distance between the addressee (near / distant).

Expressions of addressee's epistolary nominations are embodied in syntactic, morphological, stylistic, punctuation facilities of the language.

Keywords: nomination, addressee epistolary, sociolinguistic, socio-communicative aspects, social factors, social situation, social role.

УДК 81.751

PHONETIC STYLISTIC DEVICES IN THE WORK OF F. SCOTT FITZGERALD «THIS SIDE OF PARADISE»

DANILOVA V. V., PhD in Pedagogy, Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages, Kostanay State Pedagogical Institute (Kazakhstan, Kostanay),

SHALBAYEVA K. A., student of the Department of Foreign Languages, Kostanay State Pedagogical Institute (Kazakhstan, Kostanay)

The article is dedicated to identifying the role and peculiarities of phonetic stylistic devices in the work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise». Different definitions and functions of phonetic stylistic devices are highlighted. The main body of the article deals with the stylistic analysis of the work. The results of the research are summarized in conclusion.

Keywords: phonetic stylistic devices, graphon, alliteration, italics.

Статтю присвячено визначенню ролі й особливостей використання фонетичних стилістичних прийомів у творі Ф. Скотта Фітцджеральда «По той бік раю». Розглянуто різні дефініції і функції фонетичних стилістичних прийомів. В основній частині наведено стилістичний аналіз твору, описано результати виконаної роботи.

Ключові слова: фонетичні стилістичні прийоми, графон, алітерація, курсив.

The way a word, a phrase or a sentence sounds plays an important role. The sound of most words taken separately will have little or no aesthetic value. A phoneme has a strong associative and sound-instrumenting power. Due to its articulatory and acoustic properties certain ideas, feelings, emotions and images are awakened. It is especially vivid in poetry, where the arrangement of sounds carries a definite aesthetic function. An American linguist L. Bloomfield said «... in human speech, different sounds have different meanings... to study the coordination of certain sounds with certain meanings is to study the language» [5, p. 15]. Phonetic stylistic devices play an important role in creating musical effect and emphasizing the utterance [2], because of it we study phonetic stylistic devices in general and the use of them in literary work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise» [6].

Research work consists in the following: examples of phonetic stylistic devices and the use of them in the literary work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise».

The material of our research is the work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise». Research methods: the methods of analysis, synthesis, contextual analysis, comparison are used in our work.

There are two varieties of any language: it can be neutral and expressive. Expressiveness can be distinguished at all levels of the language. Expressive means of the language are those linguistic forms and properties that have the potential to make the utterance emphatic or expressive. These can be found on all levels- phonetic, graphical, morphological, lexical or syntactical. In our article we pay attention to the phonetic level of identifying expressive means of the language.

The main unit of phonetic level is phoneme; the main function of it is to differentiate different meaningful units [1]. Stylistic devices which are made on the phonetic level are those specific combinations and alternations of sounds in the syntagmatic sequence which in combination with other means form different stylistic effects. In this work we consider the following definition of phonetic stylistic devices for the basis: phonetic stylistic devices are those notions, which are used for the following purposes:

- to create a certain acoustic effect;
- to emphasize the utterance or a part of it;
- to cause emotions of the reader or the listener.

In our work we studied a lot of different classifications of phonetic stylistic devices, but for the basis we took 2 levels of identifying them: phono-graphical (by V.A. Kukharenko [3]) and syntagmatic (Yu. M. Screbnev [4]). To the first one we refer onomatopoeia, alliteration (assonance and consonance) and graphon, while the second one includes paronomasia, rhythm, and rhyme.

The material of our research work is the literary work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise». The work is full of phonetic stylistic devices, especially of phono-graphical level.

The work is divided into two books: the 1st – «The romantic Egotist» and the 2nd one is «The education of a personage». The first book provides four chapters while the second one includes five chapters.

8 chapters (9) are taken for stylistic analysis

100 cases of using phonetic stylistic devices are analyzed

Let's start with examples of using phonetic stylistic devices of phono-graphical level:

«Her hand was radiantly outlined against her beautiful bosom; then sinking her voice to a **whisper**, she told them of the apricot cordial. They rejoiced, for she was a brave raconteur, but many were the keys turned in sideboard locks that night against the possible defection of little **Bobby or Barbara**...».

a) Whisper;

b) Onomatopoeia;

c) Indirect;

d) The function is to create the atmosphere of authentic situation;

e) The role: this phonetic stylistic device gives us an opportunity to have an idea, what was happening there and hear the sounds produced by the speaker or character. When a reader hears «whisper», it means that the character has a

secret and does not want to speak louder. But in this case whisper means that it is a romantic situation and it is not necessary to speak loudly.

a) Bobby and Barbara;

b) Alliteration;

c) Consonance;

d) The function is to create a musical effect in the text that provides us a possibility to feel the pleasure of reading a literary piece;

e) The role of using this stylistic device is to help us remember names of characters easier and provide certain melodic effect.

«Aw—I **b'lieve**, doncherknow, the Umuricun revolution was *lawgely* an affair of the middul clawses," or "Washington came of very good blood—aw, quite good—I **b'lieve**».

a) B'lieve;

b) Graphon;

c) Hyphenation;

d) The function of this phonetic stylistic device is to show that the character is under the stress, because of that he couldn't express his mind clearly;

e) The role of using it is to provide an opportunity to feel and see character's appearance; with the help of hyphenation readers can easily hear and see that there is something wrong with the speaker, because of it he cannot speak freely and express his ideas in a correct way.

a) Lawgely, clawses ;

b) Graphon;

c) The author had used here italics and substituted «r» into «w» and «w» instead of «u»;

d) The function is to illustrate the author's feeling concerning the character;

e) The role of using graphon is to turn readers' attention to the parts of a literary piece, which the author wanted to emphasize; he substituted some letters in order to show how the character was feeling at that moment and reveal the state of condition in which the character had been.

"Dear boy—you're so tall... look behind and see if there's anything coming..."

a) So;

b) Graphon;

c) Italics are used to show graphical variation of the utterance;

d) Graphon is used for the purpose of providing the effect of emphasis and stressing readers' attention on the particular part of the utterance;

e) This stylistic device is used in order to emphasize the utterance and show the most significant part of the sentence; it is useful when showing and expressing someone's feelings like in this case, when reading it aloud readers can feel what Amory's mother felt at that moment, i.e. they have not met for about two years and she was so impressed when she saw him, that the author had to show it in graphical form as well.

"You met your children in your home—I've fixed it up!" you **cried**,

Took your fifty years of Europe, and then virtuously—**died**."

a) Cried –died;

b) Rhyme;

c) Masculine;

d) Rhyme is used to make the poem easier to remember and add musical quality to the utterance;

e) This phonetic stylistic device plays an important role of helping readers make the connections and remember the work easier.

1. Results.

Having analyzed the work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise» on the use of phonetic stylistic devices we came to the following results.

We studied 100 cases of using of phonetic stylistic devices in the given work, out of them 60 times is met graphon, within it 50 times are met italics, 4 times hyphenation and clichés and only 2 times capitalization. According to the classification the first place is occupied by phonetic stylistic devices of phono-graphical level graphon (see Table 1).

Table 1 – Quantitative analysis of the use of phonetic stylistic devices in the work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise»

Type	Subtype
Graphon -60	Italics -50 Hyphenation -4 Clichés – 4 Capitalization -2
Onomatopoeia -25	Indirect -25 Direct - 0
Alliteration - 11	Assonance – 1 Consonance -10
Rhyme - 3	Feminine -1 Masculine -2
Paronomasia -1	Homophonic -1

Having analyzed the work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise» on the use of phonetic stylistic devices we can say that the work is full of them; phonetic stylistic devices fulfill their roles and functions. So, we can say that phonetic stylistic devices prove to be frequently used in the work of F. Scott Fitzgerald and they play an important role in creating authentic value of the literary work.

Different authors propose different levels of identifying phonetic stylistic devices. For the basis we had taken two levels: phono-graphical and syntagmatic. When analyzing the literary work on the use of phonetic stylistic devices we observe that sixty percent out of one hundred is met in the phono –graphical level of phonetic stylistic devices.

The role and place of using phonetic stylistic devices is identified and described in the following way: the main central role of using phonetic stylistic devices is to recreate the authentic pronunciation to the utterance and create certain melodic effect to the utterance. While reading literary work we stress own attention on the most significant and notional parts of the sentence, which are shown with the help of such phonetic stylistic device as graphon. The main central role of using graphons is to show readers the most significant parts of the sentence and with the help of it establish and maintain the process of understanding the literary piece easier.

Graphon, onomatopoeia and alliteration were most frequently met, it is necessary to say that all of them are of phono-graphical level. These phonetic stylistic devices serve to convey the atmosphere of real life. The main functions are to create certain melodic effect to the utterance and produce the effect of emphasis.

Phonetic stylistic devices fulfill their roles and functions in the literary work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise».

It is the easiest way to show emotional conditions of speakers. With the help graphons author wants to illustrate the most important part of the sentence and stress readers' attention on the most significant parts of the utterance. Graphons are used for the purpose of creating the effect of emphasis. Stressing the main parts of the sentence, author helps readers see what is happening there with the main characters and enter the world created with such phonetic stylistic device of phono-graphical as graphon. In most cases italics as type of graphon to show physical and emotional state of the speaker is used. What speaker feels or thinks is best illustrated with the help of phonetic stylistic devices of phono –graphical level – graphons. As it is seen from the analysis of the work of F. Scott Fitzgerald «This side of Paradise» the most frequently used type of graphon is italics. They are used for the purpose of producing the effect of emphasis and catching readers' attention on the most significant parts of the sentence. The use of italics is very helpful when looking for the key word of the passage.

The role and place of using phonetic stylistic devices is identified and described in the following way: the main central role of using phonetic stylistic devices is to recreate the authentic pronunciation to the utterance and create certain melodic effect to the utterance.

The perspective of the work: the work could be used for the purpose of studying course of stylistics, especially, phonetic stylistic devices, as a basis for students of the faculty of foreign languages in the following further directions: Phonetic stylistic devices in modern prose, phonetic level of the text interpretation, phonetic stylistic devices of the poetry and etc.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд, И.В. Стилистика. Современный английский язык: учебн. для вузов. – 6-е изд., испр. и доп. / И.В. Арнольд – М.: Флинта: Наука, 2004. – 384 с.
2. Денисова О.К. Учебно-методическое пособие по стилистике английского языка: Для студентов – 5-е изд., перераб. и исп./ О.К. Денисова, Л. П. Позняк. – Иркутск: ИГЛУ, 2014. – 201с.
3. Кухаренко В.А. Практикум по стилистике английского языка. Учебное пособие для студентов филологического факультета/ В.А.Кухаренко — М.: Высшая школа, 1986. – 144 с.
4. Скребнев Ю.М. Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. – 2-е изд., испр. / Ю.М. Скребнев– М.: Астрель, 2003. – 221, [3] с. (на англ. яз.).
5. Bloomfield L. Language. New edition [Text] / L. Bloomfield. – NY etc.: Holt, Rinehart and Winston, 1961. – 450 p.
6. Fitzgerald F. Scott «This side of Paradise»/ F. Scott Fitzgerald//–NY: Published by Charles Scribner's Sons, 1920. – 282 p.

REFERENCES

1. Arnol'd, I.V. Stilistika. Sovremennyj anglijskij yazyk: Uchebnik dlya vuzov. — 6-e izd., ispr. i dop. / I.V. Arnol'd – M.: Flinta: Nauka, 2004. — 384 s.
2. Denisova O.K. Uchebno-metodicheskoe posobie po stilistike anglijskogo yazyka: Dlya studentov – 5-e izd., pererab. i icp./ O.K. Denisova, L. P. Poznyak. – Irkutsk: IGLU, 2014. – 201c.

3. Kukharenko V.A. Praktikum po stilistike anglijskogo yazyka. Uchebnoe posobie dlya studentov filologicheskogo fakul'teta/ V.A.Kukharenko — M.: Vysshaya shkola, 1986. — 144 s.

4. Skrebnev Yu.M. Uchebnik dlya in-tov i fak. inostr. yaz. — 2-e izd., ispr. / YU.M. Skrebnev— M.: Astrel', 2003. — 221, [3] s. (na angl. yaz.).

5. Bloomfield L. Language. New edition [Text] / L.Bloomfield. — NY etc.: Holt, Rinehart and Winston, 1961. — 450 p.

6. Fitzgerald F. Scott «This side of Paradise»/ F. Scott Fitzgerald//—NY: Published by Charles Scribner's Sons, 1920. — 282 p.

ФОНЕТИЧНІ СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ У ТВОРІ Ф. СКОТТА ФІТЦДЖЕРАЛЬДА «ПО ТОЙ БІК РАЮ

Данілова Вікторія Валеріївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов факультету іноземних мов Костанайського державного педагогічного інституту (Казахстан, Костанай),

Шалбаєва Кимбат Аблаєвна, студентка 4 курсу кафедри іноземних мов факультету іноземних мов Костанайського державного педагогічного інституту (Казахстан, Костанай)

Статья посвящена определению роли и особенностей использования фонетических стилистических приемов в произведении Ф. Скотта Фитцджеральда «По эту сторону рая». Рассмотрены различные дефиниции и функции фонетических стилистических приемов. В основной части приведен стилистический анализ произведения, описаны результаты проделанной работы.

Ключевые слова: фонетические стилистические приемы, графон, аллитерация, курсив.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКИХ ГОВІРОК СІЛ СЯБЕРКА І ГРЕЧАНИ В УКРАЇНІ

ЗАХУЦЬКА О. В., кандидат філологічних наук, асистент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ),

ЯНУШЕВСЬКА Л. В., асистент Інституту Польської мови Польської Академії Наук (Варшава, Польща)

У статті розглядаються стилістичні особливості двох польських говірок в Україні. Спільними для аналізованих текстів з Сяберки та Гречан є зокрема відхилення від теми, метафоризація, вживання ідіом у мовленні, підсилювальні елементи, іронія. Відмінності виступають у вираженні мовного етикету, адже мова дрібношляхетської Сяберки, на відміну від селянської («хлопської») говірки Гречан, є більш наближена до польської літературної мови.

Ключові слова: польська мова в Україні, дрібна шляхта, селяни («хлопи»), стилістичні особливості, розмовний стиль.

В статье рассматриваются стилистические особенности двух польских говоров в Украине. Общими для анализируемых текстов из Сяберки и Гречан являются отвлечение от темы, метафоризация, употребление идиом в речи, усиливающие элементы, ирония. Отличия выступают в выражении языкового этикета, поскольку язык мелкодворянской Сяберки, в отличие от сельского («хлопского») говора Гречан, является более приближенным к польскому литературному языку.

Ключевые слова: польский язык в Украине, мелкое дворянство, селяне («хлопы»), стилистические особенности, разговорный стиль.

Польські говірки в Україні віддавна цікавлять мовознавців. Передусім дослідники займалися вивченням системних мовних рис та ситуації функціонування польської мови в іншомовному середовищі. На сьогодні описано найважливіші питання фонетики та флексії, багато праць присвячено лексиці [6, с. 17-21; 11, с. 121-125]. Деякі мовні особливості однак потребують більш детального вивчення. До таких належить питання стилістичних засобів вираження усної польської мови в Україні, яка є предметом представленого дослідження.

Матеріал для аналізу становлять усні тексти, записані під час діалектологічних досліджень в селах Сяберка і Гречани¹.

Сяберка (сучасна назва Цеберка) – село, розташоване на південному заході Житомирської області. Вважається польським дрібношляхетським поселенням. Точний час колонізації невідомий. Респонденти: ГК (1918 р.н.), ЗТ (1928 р.н.), МР (1931 р.н.), МГ (1936 р.н.).

Гречани – селянське («хлопське») поселення на Поділлі, з 1956 р. район міста Хмельницький. Польська колонізація в Гречанах ймовірно датується кінцем XVII-початком XVIII століття. Респонденти: ГФ (1923 р.н.), ВЧ (1923 р.н.), МС (1925 р.н.), ВТ (1942 р.н.).

Інтерв'ю містять розповіді жителів про історичні події ХХ століття, про власне життя і долі інших людей, про давню працю в господарстві, про місцеві звичаї та релігійне життя.

Ситуацію розмов можна визначити як напівофіційну. Формальна ситуація розмови зазвичай передбачає посилений самоконтроль респондентів, старання вживати граматично правильні конструкції, включати елементи літературної мови [2, с. 23; 3, с. 227-228]. У випадку більшості співрозмовників все ж можна вважати, що вплив офіційної ситуації був невеликий, оскільки їх знання літературної польської мови досить обмежені.

Сучасна польська мова в досліджуваних місцевостях переважно вживається у щоденному домашньому спілкуванні, функціонує в родинно-сусідських контактах [6, с. 64-78; 8, с. 138-140]. Тому стиль розмов можна охарактеризувати як розмовний, який вважають «стильовим центром мови». Його характеризує примарність (це перша мова, якою вчиться говорити дитина), комунікативна достатність (відображає буденне життя людини), дериваційна та відновна функції (є основою творення інших стилів мовлення) [3, с. 229; 12, с. 98]. Це найпростіша, найконкретніша, найближча мова [1, с. 37]. Підтверджують це записи говірок Сяберки і Гречан, адже респонденти навчилися польської мови в домашньому середовищі, лише декілька осіб ходили до польської школи (кілька класів), що зрештою не вплинуло суттєво на їх мову.

На думку Юрія Апресяна, розмовний стиль – як кожний стиль – передає і увіковічує певний образ світу, зазвичай званий «наївним». Цей образ, побудований з точки зору «простої людини», відповідає позиції здорового глузду, а виражається як в лексичних структурах, в семантичній організації, в фразеологізмах і прислів'ях, так і в сукупності граматичних категорій, правилах деривації, зразках побудови речень, способах творення текстів. Це образ, даний в мові і доступний завдяки мові [цит. за: 1, с. 40].

Дослідники польської мови в Україні (Януш Рігер, Ева Дженгель) стверджують, що існують відмінності між буденною мовою нащадків шляхти і селян («хлопів»). Вважається, що мова шляхти є більш наближена до регіонального різновиду літературної мови, а мова селян («хлопів») містить численні риси етнічно польських говірок [6, с. 90;9;10]. Представлений аналіз має на меті, з одного боку, показати стилістичні особливості польських говірок села Сяберка і Гречани, а з іншого, вказати на спільні і відмінні риси між ними. Наше дослідження носить експериментальний характер, оскільки стилістичні особливості усної польської мови в Україні до цього часу не досліджувалися, лише згадувалися: «Від південнокресових хлопських говірок відрізняли її (мову шляхти) не лише граматичні і лексичні риси, але й стилістичні, зокрема елементи мовного етикету» [3, с. 93].

Досліджуваним текстам властиві відхилення від головної теми розмови, еліпси, скорочення думки, багата оцінювальна лексика, мовна експресія, низький рівень зв'язності тексту.

Спрощення вимови, або скорочення часто вживаних слів. Це явище є результатом прагнення до мовної економії (притаманної розмовній мові), яка пов'язана зі швидким темпом мовлення та невиразною артикуляцією [12, с. 99]. І в Сяберці, і в Гречанах записано²:

DZIE (від *gdzie*) 'де': *taki zwierzyniec, zwierzenta dzie mieszkajo* (С); *dzie czszeba po ukrainsku, tam po ukrainsku gadomy* (Гр).

ŻEB (від *żeby*) 'щоб': *posude p.owycierać trzeba, żeb było czysto* (С); *zaliwała groch pumyjami, żeb ja ni jadła jego* (Гр).

NIE_EM / NIE_IM (від *nie wiem*) 'не знаю': *a mencyć sie starczy, pokuta taka, że ja już ni`e jim* (С); *ja zapumniała już, ja nie_em ty piesni* (Гр).

Крім того, в Гречанах записано: **cze / czeo** (від *czego*) 'чого': **cze** *ty tam pujdziesz?*; *nie wiem, czeo Mazurami nazywali*; **czes'** (від *czegoś, czemuś*) 'чогось': *nadawali ukołów, alie czes' ten raz nic ni pomogło*; **czsza / cza** (від *trzeba*) 'треба': *c'ienszko, taki chaziaj`ina czsza w doma*; *w kulchozie cza było norme wyrobić*; **mo** (від *może*) 'може': *dawno już ni pracuje, mo z dziesięć liat*; **nat** (від *nawet*) 'навіть': *niech wun nat dziesięć razy sie rozwodzi, to nic nie znaczy*; **be** (від *będzie*) 'буде': *czego ona be tam jechała?*; **ka** (від *kazać*) 'казати': *tama ka „to mój człek”*; **dum se** (від *myślę sobie*) 'думаю собі': **dum se**, *to coż ja głupia czy co?*

У довших розмовах респонденти часто вживають **вставні слова та конструкції, вигуки**, які виконують функцію логічної паузи, дозволяють перейти до подальшої розмови. Наприклад, в Сяберці занотовано: *[jak wyglądało wysyłanie ludzi?] ojoj (з іронією:) wygl.ondało dobrze, ooo, wysyłali, h`oryńko 'горенько', patrz, tutaj rzucali, co było, a jichali tam, gdzie nic ni było; ot wysłali moich i dziaduniuw, i wujaszkuw, i stryjaszkuw, i... ja wiem, już i ni pamientam* (С); в Гречанах: **o, wo, wot – wot** *wu nas toże byli żarna; ono sie nazywa „chabz”, o; czawun wo; Bołka, wo, Kaczuruskiego; wo ta wo c'ioć'ia Rus'c'ia; u take dił'a byli* (Гр).

Іноді вищеперераховані вставні слова щось конкретизують або вказують на оцінку мовця того, про що він говорить. Можуть також стосуватися попередньої інформації з розмови або вказувати на вичерпання теми.

Характерною рисою є **повторення слів і граматичних форм**, які виражають експресію та служать підкресленню значення висловлювання. В дрібношляхетській Сяберці у значенні 'дійсно не знаю' вжито: *nie wim, ni powi, ni moge puwiedz'iec', bu n`a co mnie lisznie mówić?, ja ni powim, ni może powiedz'ic', nie wim*; у значенні 'багато, багатьох': *wysłali moich i dziaduniuw, i wujaszkuw, i stryjaszkuw, i... ja wiem, już i ni pamientam kogo; a potem już wiencej i wiencej liudzi poszło* (С). У респондентів з Гречан занотовано в значенні 'дуже мало': *troche wulieju pulieli i to fs'io, i to fs'ioj żyr, i to fs'io*; в значенні 'ще трохи, за мить': **wot, wot** *przyjdo pu tata, wot, wot*; в значенні 'допоки аж': *du spuwiadz'i ni chudź'ila, jasz, jasz, jasz, jasz sie znof wutkrywało s'ie kościoły* (Гр).

Записано теж інші **підсилювальні елементи**. Нижче кілька прикладів.

Частка **-Ź (-ŹE, -ŹEŹ)**, напр. в Сяберці – **jaż** *mówie, taki te porencza, co już liudzinie do ronk, bo onżeż pług, to liudzinaż powinna jim rukowodzić; ja nie bende chwalić sie, ale toż ja dobiłaś tej kapliczki; jakżeż to pragnie się liudzinie pójść do kościoła* (С); в Гречанах – **dzież** *ja jego wż'iena?; jichże tam ni było; skondże ja miała o tym wiedzieć?; jagżeż to, jażynu, co chcesz było* (Гр).

JAK, TAK 'дуже багато': **jak** *tam narodu, pełen ten dwór; dziadek aż pomieszal sie, bo on duże tak zawołnował sie, że zabrali te piniendzy* (С); **jak** *tam fsiego było, cut!; cza było wody nanosić, i myli sie, i prała, narabiła sie tak!* (Гр).

JAKI, TAKI 'дуже': *oj jaki on był rady, jaki on był wesoly, co my zaśpiwali te pieśnie; ja takie wiel'kie czyny woził, duże 'bardzo' liudzi takie poczotne i majo taki wiel'kie czyny* (С); *wisz, jaki wun bidny był; wu tyli buchaneł (pokazuje), wo taki długi, taki szyroki* (Гр).

НЕТ ‘увесь; багатьох’: *tutaj blisko była granica już, koło granicy, tej nas het tutaj brali* (С); *kilia hazeta, het przyczytom* (Гр).

В Гречанах часто вживається контамінований суфікс **-ŚCIK**, котрий служить підсиленню невизначеності: *jakis’c’ik chłopiec przyjechał, nie wiem, czegos’c’ik jich ni było* (Гр).

В текстах зустрічаються **сталі словосполучення, фразеологізми та метафори**, вживані індивідуально або утворені спонтанно під час інтерв’ю. Є вони, з одного боку, свідченням мовної свідомості, з іншого – відображають культурно-звичаєву свідомість та своєрідний мовний образ світу. Завжди є експресивно забарвленими.

Сталі словосполучення зокрема показують значний зв’язок з релігією. Записано численні словосполучення зі словом **Bóg** ‘Бог’, напр. в Сяберці: *chwala Bogu nie poumierali, wszystkie wyżyli; Pan Bóg nas strzymywał, bo wszystko to była Boża wola; chaj Pan Bóg broni* (С); в Гречанах: *Bogu dz’énka, że przychodzi; niech Pan Bóg broni tak’i doł’i; u nas, Bóg dał, że ws’ie przyżyli* (Гр).

Записано також наступні сталі словосполучення:

- зі словом **chleb** ‘хліб’: *szukac’ chl’eba ‘środków do życia; poszła na chl’ib swuj; na chl’eb zarabiac’* (С); *poszli na swój chlip; zarab’ał na chlip* (Гр);

- зі словом **wiek** ‘вік’: *pracowała cały wiek; nie było za wiek nic dobrego* (С); *mama cały wiek przypracuwali w kuthospie ‘kołchozie’; ja za swój wiek nic dobrego nie widziała* (Гр);

- у значенні ‘дуже давно’: *jeszcze mnie nie było na s’wiec’e; to jusz pewnie lat i lat; to jeszcze za cara króla było* (С); *ja še narudz’ila sto liat nazat, to to było nie za moji pam’ėnc’i* (Гр);

- на позначення **варіативності**: *[A mówili na was szlachta?] ruźnie, ruźnie, tak jak komu chc’ałos’; to po ukrajinsku, a to po polsku, jak kiedy* (С); *jak to w zyc’iu, tako i fs’iako było; jak kiedy, kiedy płac’ili, kiedy nie* (Гр);

- численні фразеологізми і метафори, утворені за принципом порівняння за допомогою сполучника **jak** ‘як’. Наприклад, в Сяберці: *pomoże tak, jak w goroncym dniu wiatr powieji; ona tak, jak zaraz mnie w oczach stoi; s’edz’eli tak, jak barany* (С); в Гречанах: *co paczszysz s’e, jak baran na nowe wrota; fs’ie stojo tako, jak c’wieki; fs’o czarne, jak wągiel; co łazisz, jak snuwyda* (Гр).

Часто висловлювання респондентів містять експресивні коментарі до ситуацій, які є предметом розмови. Проявляється це в образних та оцінювальних метафоричних словосполученнях. Явище характерне як мові нащадків дрібної шляхти Сяберки, так і селянам (хлопам) Гречан. Наприклад, в Сяберці записано: *siedemdziesiont lat już, jak ta zaraza do nas, przepraszam, ta zaraza zapłynęła, to bestia* (про радянську владу); *byli ładnińkie włosy, a zaraz curpałki wiszo; po swemu do dziecka rozmawiała, po polsku, a to mówili d’o mnie: „N’a co ty jego płentasz?” – Jakie wasze działo ‘справа’, co ja płentam ‘плету, говорю неправильно’?!; już może kukać, bo zembów nie ma; zawsze mój monż mówił, że na jakiegoś kita zapisali miasto Rom`anowych na Dzierżyńsk; ja moge to mówić, a to porzuce, już bende drugie coś naczynać* (С); в Гречанах: *ja już w takich liatach, że już nic s’ie nie chce; można z uma zyjs’c’, jake to d’iectwo było c’ięzke; a wono zawiato, mróz, ź.e cud jeden; jidz’ie chto cy ni jidz’ie, wyszła rano i cymbalisz du kuścioła; dumom, jagby to ja zaliazła, w doma, to łaże; w poliu baby jak sie zatno, asz krew nosem buł ka* (Гр).

На окрему увагу заслуговує питання **мовного етикету**. В Сяберці під час інтерв'ю до дослідника респонденти зверталися у 3 особі однини, напр.: **proszę pani**, *może pani tu usiość*; [w którym to było roku?] **jusz niech pani sama pumys'li**, *w którym roku było; już dawno, wie pani, jusz widzi pani*, *że fszystko p.odarte, jusz stare, czarne* (книги); *ja może dac' het pani i z tym zeszytem; ale ja mys'lie sobi tak, chodze du Baranówki, pani wie, dzie Baranówka?* (С). Траплялися також інші звороти, напр. більш офіційне **siostro** 'сестро', зменшувально-пестливе **złotko** 'золотко': [i dużo dzieci było w szkole?] **nie pamientam, moja siostro, nie pamientam**; [a później ktoś uczył do spowiedzi?] **nie wiem za to, złotko, bo już ni pamientam** (С).

В Гречанах, як правило, у звертаннях вживається 2 особа множини, підтримувана впливом української мови: [a gdzie się znajdowała ta praca?] **wiec'ie**, *gdzie jest szkoła?*; *mamo, wy tudy ni jidz'ta* (Гр). Виступає також лексикалізована форма **proszę księdza**, яка однак узгоджується з дієсловом в 2 особі множини: *prosze ks'endza, ja chce zakazac' msze za zmarłych, zapiszta na jutro* (Гр).

В Гречанах під час розмови респонденти зверталися до дослідниці безпосередньо на «ти», оскільки це була молодша особа, про яку знали, що походить з Гречан. Зверталися до неї і по імені або вживаючи інших безпосередніх звертань: **wisz**, *dzie ta budka stoi?*; *oj, Liuda, życ'ie take c'ieżke było; oj, doc'iu, ja nie wiem, do kiedy oni tam stali* (Гр).

Для вираження ввічливості мешканці Сяберки і Гречан вживають відмінних слів. В Сяберці переважають літературні польські звороти: *ja pani prz.epraszam duże, pójde, tam kurczenta punamakali; siedemdziesiont lat już, jak ta zaraza do nas, przepraszam, zapłynęła* (про радянську владу); **prosze**, *ja moge dać, a pani tut nic nie rozbierze* (С). В Гречанах частіше виступають запозичення: *ja, kanieszno, izwiniom s'ie* (від рос. *извиняюсь*), *alie liudziom nie można brechac'*; **wybaczta mi**, *że skaże całe prawde* (пор. укр. *вибачте*) (Гр). Слово *przepraszam* 'перепрошую' вживається лише в офіційній ситуації, записано його напр. в цитуванні розмови зі священником: **ojcze, ja przypraszom**, *ale pójde du kus' c'ioła i pustuchom msze* (Гр).

Низький ступінь зв'язності текстів. Під час цілеспрямованого інтерв'ю на конкретну тему респонденти зазвичай звертаються до ситуацій, які особисто пережили. В такий спосіб проявляється антропоцентричний образ світу. У висловлюваннях поряд з основною темою розмови з'являється додаткова інформація, пояснення, деталі. З одного боку, це є перевагою, адже респондент завдяки цьому вживає звичну, щоденну лексику та вільно висловлюється, з іншого – результатом раптової зміни теми може бути фрагментарність, відсутність зв'язності висловлювання, що значно ускладнює подальшу роботу з текстом.

***

У проведеному дослідженні представлені риси розмовного стилю, які простежуються в польській мові двох говірок в Україні. Спільними для аналізованих текстів з Сяберки та Гречан є: відхилення від теми, метафоризація, вживання ідіом у мовленні, підсилювальні елементи, мета коментарі, іронія тощо.

Записано також мовні властивості, котрі з'являються в обох різновидах польської мови в Україні (мови дрібної шляхти та мови селян), але в мові

Гречан мають вищу частотність, ніж в мові Сяберки, напр. мовна економія. Відмінності виступають у вираженні мовного етикету, адже мова дрібношляхетської Сяберки, на відміну від говірки Гречан, є більш наближена до польської літературної мови.

Примітки:

¹ Записи в Сяберці проводили А. Кравчик-Вечорек, Г. Тимбровська і М. Гугала в 2002 р. (грант KBN №2H01D 014 22 „Zróżnicowanie gwar polskich na Ukrainie” під керівництвом Януша Рігера) та О. Захуцька і Л. Янушевська в 2012 р.; записи в Гречанах – Л. Янушевська з 2008 р.

² Цитати подаємо в спрощеній, напівфонетичній транскрипції зі збереженням рис, характерних для описуваних говірок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bartmiński J. Styl potoczny // „Język a kultura”, t. V, Potoczność w języku i w kulturze / J. Anusiewicz, F. Nieckula. – Wrocław, 1992. – S. 37-54.
2. Dunaj B. Kategoria oficjalności // Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej) / Z. Kurzowa, W. Śliwiński. – Kraków, 1994. – S. 23-31.
3. Dunaj B., Przybylska R., Sikora K. Język na co dzień // Polszczyzna 2000 : orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci. – Kraków, 1999. – S. 227-251.
4. Dubisz S. Stylizacja gwarowa w polskiej prozie trzydziestolecia powojennego (Nurt ludowy w latach 1945-1975). – Wrocław, 1986. – 209 s.
5. Dubisz S. Styl? (Moje dzisiejsze rozumienie stylu) // „Stylistyka”, t. IV. – S. 277-280.
6. Dzięgiel E. Polszczyzna na Ukrainie. Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich. – Warszawa, 2003. – 187 s.
7. „Język a kultura”, t. V, Potoczność w języku i w kulturze / J. Anusiewicz, F. Nieckula. – Wrocław, 1992. – 224 s.
8. Rieger J. Język polski na Ukrainie (rozpowszechnienie, funkcje, znaczenie, świadomość językowa) // Język polski dawnych Kresów Wschodnich, t. I / J. Rieger. – Warszawa, 1996. – S. 131-144.
9. Rieger J. Język polski na Ukrainie w XX wieku // J. Rieger, I. Cechosz-Felczyk, E. Dzięgiel, Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku, cz. I. – Warszawa, 2002. – S. 11-51.
10. Rieger J. O różnych rodzajach polszczyzny na Ukrainie (uwagi o języku polskich wsi i przysiółków szlacheckich) // „Studia dialektologiczne”, t. II / J. Okoniowa, B. Dunaj. – Kraków, 2002. – S. 95-103.
11. Rieger J. O słownictwie dzisiejszej polszczyzny na Ukrainie i metodach jej badania // Prilozi na Oddelenieto za lingvistika i literaturnanauka pri MANU, br. 37/II/2011 / M. Mirkulovska. – Skopje, 2012. – S. 121-128.
12. Zdunkiewicz-Jedynak D. *Wykłady ze stylistyki*. – Warszawa, 2008. – 218 s.

STYLISTIC PECULIARITIES OF POLISH DIALECTS OF THE VILLAGE OF SIABERKA AND HRECHANY IN UKRAINE

Zakhutska Oksana Volodymirivna, Doctor of Arts, Assistant Lecturer of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv),
Yanushevska Lyudmyla Valeryivna, Assistant Lecturer at the Institute of the Polish Language of the Polish Academy of Sciences (Warsaw)

The article deals with the main stylistic peculiarities of Polish dialects in Ukraine on the example of the village of Siaberka and of the village of Hrechany. During the last twenty years of intensified studying Polish dialects in Ukraine there appeared many researches on their phonetics, inflection and vocabulary while stylistic features were only mentioned. The presented article is the first attempt of describing this issue.

The village of Siaberka is situated in Zhytomyr region and is considered to be inhabited by descendants of Polish petty nobility; the exact date of its foundation is unknown. The village of Hrechany is situated near the city of Khmelnytskyi and is considered to be inhabited by Polish peasants who came to Ukraine from ethnic Poland probably at the end of the XVII-beginning of the XVIII c.

The analyzed texts come from respondents born between 1918 and 1942. They include people's stories about historical events of the XX c., personal life and lots of other Poles, former household, local traditions and religious life.

The research is concentrated on analyzing such features as simplifying the pronunciation and shortening frequently used words, parenthetical words and constructions, interjections, repetition of words and grammatical structures, emphatic structures, collocations and idioms, phraseological units, elements of language etiquette, low degree of text coherency.

Such features as deviation from the conversation subject, metaphorization, using emphatic structures and idioms, irony, etc. are common to Polish of Siaberka and of Hrechany. There is also noted linguistic economy which is characteristic to both varieties of Polish but in Hrechany is used more frequently. The differences were recorded in expressing the language etiquette as Polish of petty nobility from Siaberka seems to be closer to standard Polish than Polish of peasants from Hrechany.

Keywords: *the Polish language in Ukraine, petty nobility, peasants, stylistic peculiarities, colloquial style of speech.*

УДК 811.161.2

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

ТЕПЛА О. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ),

ПЕТРИЧЕНКО Т. В., студентка механіко-технологічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

Конкретизовано зміст поняття "молодіжний сленг" у вітчизняній лінгвістиці на основі різних підходів, наведено найбільш важливі диференційні ознаки сленгу. Досліджено джерела становлення молодіжного сленгу. Визначено три періоди в розвитку молодіжного сленгу з початку XX століття. Окреслено причини вживання сленгових слів сучасною молоддю.

Ключові слова: *сленг, молодіжний сленг, жаргон, соціальні діалекти.*

Конкретизировано содержание понятия "молодежный сленг" в отечественной лингвистике на основании различных подходов, приведены наиболее важные дифференцирующие признаки сленга. Исследованы источники становления молодежного сленга. Определены три периода в развитии молодежного сленга с начала XX века и причины употребления сленговых слов современной молодежью.

Ключевые слова: *сленг, молодежный сленг, жаргон, социальные диалекты.*

Двадцять перше століття становить неабиякий інтерес як для істориків, так і для лінгвістів, оскільки соціальні перетворення торкнулися не тільки народу, а й мови. Актуальною проблемою сучасної лінгвістики є вивчення особливостей функціонування мови в тих чи інших комунікативних спільнотах, що дає багатий матеріал для більш глибокого й більш повного опису сучасного стану функціонування мови у суспільстві в цілому.

Сьогодні однією з найбільш цікавих, проте малодосліджених мовних підсистем є сленг. Це пов'язано з тим, що й досі в науці поширене ставлення до сленгу як периферійного, брутального, субстандартного явища лексико-семантичної системи мови, що не потрібно вивчати і фіксувати у лексикографічних працях [2, с. 52-55].

Як відомо, найстаріші зразки українського молодіжного сленгу належать до XVII століття і стосуються школярського сленгу, виникнення якого пов'язано з появою братських шкіл і бурс: Острозької (1580-1608), Львівської (1568), Київської (1615).

Відмежованість бурсаків і братчиків від "небурсацького" світу сприяла формуванню в них почуття групової ізоляції, а відтак зумовила появу специфічних, у тому числі словниково-стилістичних рис, притаманних лише членам таких спільнот. Важливим джерелом для дослідження українського бурсацько-семінарського сленгу є повість А. Свидницького "Люборацькі". У російській літературі першим документом, в якому зафіксовано цю субмову, є "Нариси бурси" М. Г. Пом'яловського, де описано побут і звичаї Петербурзької духовної семінарії середини XIX століття.

Сліди школярського сленгу знаходимо також і в українських інтермедіях XVII-VIII століть.

З огляду на вищенаведене, можна стверджувати, що український сленг, хоч і базується певною мірою на англійських і російських джерелах, має глибоке національне підґрунтя. Національно-мовне обличчя молодіжного сленгу реалізується у тому, що об'єктом сленгової мовотворчості виступають реалії, поняття, постаті української дійсності [5, с. 41].

Мета статті – уточнити категоріальний статус поняття "молодіжний сленг" у вітчизняній лінгвістиці, окреслити витоки становлення молодіжного сленгу й причини його вживання сучасною молоддю.

Аналіз лінгвістичних досліджень сленгу (Л. Ставицька, О. Матвіяс, С. Мартос, О.Тараненко, О. Кондратюк, В. Радчук, Ю. Василенко, Л. Мацько П. Грабовий) дає змогу стверджувати, що питання молодіжного сленгу у вітчизняній лінгвістиці недостатньо вивчено, існує потреба у різноаспектних комплексних розвідках. Вартий уваги і зарубіжний досвід дослідження мовлення молоді (В. Бондалетов, С. Вахітов, І. Гальперін, М. Грачов, В. Єлістратов, М. Маковський, Е. Партридж, Р. Розіна, В. Хом'яков та ін.).

Помітною подією у вітчизняному мовознавстві стало видання словників українського сленгу, зокрема «Першого словника українського молодіжного сленгу» (укл. С. Пиркало, 2002), «Словника сучасного українського сленгу» (упор. Т. Кондратюк, 2006), «Глумачного словника студента: студентський сленг» (упор. Н. Панахид, 2003), а також словника «Український жаргон» (упор. Л. Ставицька, 2005).

З початку XX століття визначено три періоди в розвитку молодіжного сленгу. Перший датується 20-ми роками, коли революція і громадянська війна

породила армію безхатків, і мова тих підлітків, які навчалися, і молоді, яка контактувала з безпритульними, наповнилася "блатними" словами. Друга хвиля припадає на 50-ті роки, коли на вулиці і танцмайданчики вийшли "стиляги". Поява третьої хвилі пов'язана з періодом застою, коли задушлива атмосфера суспільного життя породила різні неформальні молодіжні рухи, і молоді люди створили свій системний "сленг" як мовний жест протистояння офіційній ідеології.

Оскільки молодіжний сленг не є сталим явищем, зміни в його словниковому складі вказують на переорієнтацію системи цінностей соціуму. Нині помітною є тенденція до зменшення частотності використання кримінальних («блатних») жаргонізмів. Натомість набуває поширення комп'ютерний та Інтернет-сленг у мовленні молоді.

У сучасній лінгвістиці, як зарубіжній, так і вітчизняній, досі немає єдиного тлумачення цього поняття. Сленг розглядають то як вульгарну грубу мову, то як соціально-професійні жаргони й арго, то як особливу нелітературну мову зі специфічним словником.

Словник української мови трактує термін "сленг" у двох значеннях: «1. Розмовний варіант професійного мовлення, жаргон. 2. Жаргонні слова або вирази, характерні для людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення» [6, с. 350].

Культуролог К. М. Хорунженко визначає сленг як емоційно забарвлену лексику розмовного мовлення, що відрізняється від прийнятної літературної мовної норми [7].

Більшість авторів словників сленгу вживають поняття "сленг" як синонім до жаргону (стосовно англomовних країн) і як сукупність жаргонних слів, жаргонних значень загальновідомих слів, жаргонних словосполучень, які за походженням належать до різних жаргонів і стали якщо не загальноживаними, то зрозумілими для досить широкого кола людей.

Найбільш вичерпне розуміння сленгу як специфічного різновиду нелітературної мови знаходимо, на нашу думку, у М. Маковського: «Сленг – особливий історично сформований і більшою або меншою мірою спільний для всіх прошарків мовців варіант мовних (переважно лексичних) норм, що побутують здебільшого у сфері мовлення і генетично та функціонально відмінні від жаргонних і професійних елементів» [4, с. 22].

Найважливішими диференційними ознаками сленгу є такі: 1) функціонування поза межами літературного слововживання; 2) перевага конотативного елемента над денотативним; 3) значна поширеність поза межами соціальної групи; 4) використання переважно в усному мовленні [1, с. 6].

Дослідники вказують на доцільність типології молодіжного сленгу з урахуванням вікового та соціального критеріїв. Відповідно до вікового фактора, виокремлюють сленг молоді раннього підліткового («präadoleszenz»), підліткового та раннього юнацького («adoleszenz»), а також пізнього юнацького віку («postadoleszenz»); відповідно до соціального чинника – сленг школярів, студентів, соціально-професійних та неформальних груп молоді [8, с. 5-6].

Сленг складається зі слів і фразеологізмів, що виникли і спочатку вживалися в окремих соціальних групах, відтворюючи цілісну орієнтацію цих

груп. Ставши загальноновживаними, ці слова загалом зберегли емоційно-оцінювальний характер, хоч інколи "знак" оцінки змінюється.

Одним із різновидів сленгу є молодіжний сленг, сфера застосування якого обмежена не тільки певними віковими, а й соціальними, часовими і просторовими межами. Це явище поширене у середовищі міської молоді, що навчається, а також в окремих більш чи менш замкнених референтних групах.

Як і всі соціальні діалекти, молодіжний сленг має своїм підґрунтям фонетичну і граматичну системи національної мови. Переважна частина носіїв молодіжного сленгу – це старшокласники і студенти.

Особливість молодіжного сленгу полягає в такому:

1. Ці слова слугують для спілкування людей однієї вікової категорії. При цьому вони використовуються як синоніми до англійських слів, відрізняючись від них емоційним забарвленням.

2. Молодіжний сленг характеризується "заикленістю" на реаліях світу молоді. Сленгові назви стосуються тільки цього світу, відмежовуючи його від усього іншого, і часто є незрозумілими для людей інших вікових категорій. Завдяки володінню такою спеціальною мовою молодь відчуває себе членами певної замкненої спільноти.

3. До цієї лексики часто входять і вульгарні слова.

Отже, наведене вище не дає змоги зарахувати молодіжний сленг ні до однієї окремо взятої групи нелітературних слів і дає підстави розглядати його як явище, якому притаманні риси кожної з них. Тому термін "молодіжний сленг" можемо визначити як слова, що вживаються тільки мовцями певної вікової категорії, які заміняють повсякденну лексику і характеризуються розмовним, а інколи і фамільярним забарвленням.

Частина слів, що належать до молодіжного сленгу, походить від професійних термінів, більшість з яких запозичена з англійської мови.

Однією з причин швидкої появи нових слів у молодіжному сленгу є стрімкий розвиток життя. Якщо заглянути до численних журналів, які висвітлюють новинки ринку, то побачимо, що майже кожного тижня з'являються більш чи менш значущі явища. В умовах техногенної революції кожне нове явище має отримати своє словесне позначення, свою назву. Оскільки майже всі вони з'являються в США, Європі, то й отримуємо назву домінантною англійською мовою. Коли про це через деякий час дізнаються в Україні, то для переважної більшості немає відповідника в рідній мові, тому українцям доводиться користуватися оригінальними термінами. Відсутність в українській мові достатньо стандартизованого перекладу, значної кількості фірмових і рекламних термінів зумовила появу значної кількості сленгових слів.

Витоки молодіжного сленгу пов'язані з потягом до самовираження: свій світ – своя мова. Ще одна причина полягає в тому, що молодь спілкується не стільки за допомогою значень слів, скільки за допомогою власних емоцій. Тому часто значення слова – у сфері паралінгвістики: у жарті, з яким це слово вимовляється. У прямому розумінні стає все більш складно з ними (молодими) спілкуватися – настільки відрізняються мовні засоби, що їх вживає молодь. Якщо раніше все зводилося до запозичень (передусім з англійської мови), то тепер з'явилися ніби українські, але зовсім незрозумілі слова [3, с. 80].

Слова літературної мови у молодіжному сленгу можуть зазнавати різного роду семантичних трансформацій. У свою чергу, соціальні діалекти малих

груп, накладаючись на молодіжний сленг, можуть надавати додаткових вузькодіалектних значень елементам останнього.

Причин вживання сленгу є багато, і вони різні для тих чи тих соціальних груп.

Аналіз теоретичних джерел і результати опитування студентів Національного університету біоресурсів і природокористування України дали змогу з'ясувати основні причини вживання сленгу сучасною молоддю:

1. Студенти користуються сленговими словами для того, щоб виглядати сучасними. Спілкуючись, вони вживають сленг не тільки для передавання інформації, але й для вираження власного світогляду, ідей, для підкреслення власної особистості та того, що вони крокують в ногу з часом.

2. Сленг – одна з форм «вливання» в колектив і засіб адекватного сприйняття у певній групі людей, адже студенти не вживають сленг постійно, а лише в тих ситуаціях, коли розраховують на розуміння. Майже завжди респонденти заперечували той факт, що використовують сленг навмисно, наголошуючи на тому, що це відбувається підсвідомо.

На нашу думку, сленг вживається зумисно в тому розумінні, що молоді люди добирають слова та вирази відповідно до співрозмовника та ситуації або вирішують не вживати сленгові слова взагалі. Оскільки сленгізми використовують в усному мовленні люди, які здебільшого можуть і не усвідомлювати, що це сленг, то вибір фраз залежить від підсвідомих структур мови. Ми поділяємо погляд С. Флекснера, згідно з яким, люди, висловлюючись у властивий їм спосіб, рідко свідомі того, що використовують щось, що науковці визначають як сленг [9].

Молодь вживає сленг у певному середовищі. Найбільше сленгових виразів можна почути під час спілкування певного кола друзів, однокласників, оскільки ці фрази емоційно зближують їх та в доступній і стислій формі допомагають висловити ставлення до обговорюваних подій, явищ.

3. Сленг може бути своєрідною грою для точного, навіть іронічного опису подій і вражень.

Отже, сленг забезпечує близькість, часто виконуючи важливу соціальну функцію, яка полягає у «входженні» людини у близьке оточення.

Причини вживання сленгу різноманітні, зокрема – емоційність засобів називання, прагнення відокремитися, самоствердитися. Загалом сленгові слова вказують на певний емоційний стан: одне й те саме слово може виражати діаметрально протилежне ставлення, коли його вживають різні люди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грабовий П.М. Когнітивні параметри українського молодіжного сленгу : автореф. дис. ... канд. філол. наук :10.02.01 / Грабовий П. М.; КНУ ім. Тараса Шевченка.– К. , 2010.– 20 с.

2. Заводна Л. Сучасний погляд на молодіжний сленг / Л. Заводна // Нова пед. думка : наук.-метод. журн. – 2014. – № 1. – С. 52-55

3. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах (общие и возрастные особенности) : учеб. пособие / Я. Л. Коломинский. – Минск, ТетраСистемс, 2000. – 432 с.

4.Маковский М. М. Взаимодействие ареальных вариантов «сленга» и их соотношение с языковым стандартом / М. М. Маковский // Вопросы языкознания. – 1963. – № 5. – С. 18-26.

5.Мартос С.А. Молодіжний сленг: міф чи реальність? / С. А. Мартос // Культура слова. – Вип. 62. – К., 2003. – С. 39-44.

6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. –Т. 9. – 916с.

7.Хоруженко К.М. Культурология: Энциклопедический словарь /К. М. Хоруженко. – Ростов-на-Дону.: Феникс, 1997. – 444 с.

8.Христенко О.С. Німецький молодіжний сленг: лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук :10.02.04/Христенко О. С. ; КНУ ім. Тараса Шевченка.–К., 2009.– 15 с.

9.Skelin Horvat A. Sleng kao odraz identiteta mladih: Doktorska disertacija. – Zagreb, 2009. – 384 s.

REFERENCES

1.Hrabovyy P.M. Kohnityvni parametry ukrayinskoho molodizhnoho slenhu : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk :10.02.01 / Hrabovyy P. M.; KNU im. Tarasa Shevchenka.– K. , 2010.– 20 s.

2.Zavodna L. Suchasnyy pohlyad na molodizhnyy slenkh / L. Zavodna // Nova ped. dumka : nauk.-metod. zhurn. – 2014. – №1. – S. 52-55

3.Kolomynskyy Ya. L. Psykhologyya vzaymootnoshenny v malykh hruppakh (obshchye y vozrastnyie osobennosty) : ucheb. posobyе / Ya. L. Kolomynskyy. – Mynsk, TetraSystems, 2000. – 432 s.

4.Makovskyy M. M. Vzaymodeystvye areal'nykh variantov «slenha» i yikh sootnoshenye s yazykovym standartom / M. M. Makovskyy // Voprosy yazykoznanyya. – 1963. – № 5. – S. 18-26.

5.Martos S.A. Molodizhnyy slenkh: mif chy realnist? / S. A. Martos // Kultura slova. – Vyp. 62. – K., 2003. – S. 39-44.

6. Slovnyk ukrayinskoyi movy: v 11 tt. / AN URSSR. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. — K.: Naukova dumka, 1970—1980. –Т. 9. – 916s.

7.Khoruzhenko K.M. Kulturolohyya: Entsyklopedycheskyy slovar /K. M. Khoruzhenko. – Rostov-na-Donu.: Fenyks, 1997. – 444 s.

8.Khrystenko O.S. Nimetskyy molodizhnyy slenkh: lnhvokohnityvnyy ta sotsiolnhvistychnyy aspekty : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk :10.02.04/Khrystenko O. S. ; KNU im. Tarasa Shevchenka.–K., 2009.– 15 s.

9.Skelin Horvat A. Sleng kao odraz identiteta mladih: Doktorska disertacija. – Zagreb, 2009. – 384 s.

YOUTH SLANG IN MODERN COMMUNICATIVE SPACE

Tepla Oksana Mykolayivna, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of Department of Ukrainian and Classical languages, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv),

Petrychenko Tatiana Viktorivna, first year student of Mechanical Engineering Department of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

Research of the functioning of language in various communicative communities is current problems of modern linguistics. Now one of the most interesting but unexplored

subsystems language is slang. As we know, the oldest examples of Ukrainian youth slang belong to the XVII century and related to school slang. Ukrainian slang, though based on the British and Russian sources, has deep national basis.

The aim of this article is to clarify the status of categorical concept of "youth slang" in native linguistics, outline the origins of youth slang formation and reasons of its using by modern youth.

In modern linguistics, both foreign and native, is still no uniform interpretation of this concept. Slang is a language at its most informal, using expressions that many would consider to be grammatically imperfect and sometimes rude.

Most authors use slang dictionaries concept of "slang" as a slang synonym for (regarding English-speaking countries) and as a set of slang words, slang meanings known words, slang phrases.

The most important differential slang signs are: 1) operation outside literary usage; 2) preference of connotative element over denotative; 3) high prevalence outside the social group; 4) is more common in speech than writing. The origins of youth slang associated with addiction to self-expression: my own world - my own language.

There are many reasons for the use of slang and these reasons are different for different social groups: emotion of naming means, the desire to separate, self-assertion. The meaning of concept "youth slang" in Ukrainian linguistics is itemized. The sources of the formation of youth slang and the reasons for its using by modern youth are investigated.

Keywords: *slang, youth slang, jargon, social dialects.*

УДК 811.112

ТЕРМІНОСИСТЕМА МОДЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

**УСТИНОВА В. О., кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри німецької мови і літератури з методикою викладання,
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ "Криворізький національний
університет"(м. Кривий Ріг)**

У статті обґрунтовано необхідність комплексного вивчення та систематизації термінів модельного бізнесу в німецькій мові, а також визначено та схарактеризовано тематичні групи, які складають терміносистему модельного бізнесу в сучасній німецькій мові.

Ключові слова: *термін, терміносистема, модельний бізнес, терміносистема модельного бізнесу, німецька мова.*

В статті обоснована необхідність комплексного изучения и систематизации терминов модельного бизнеса в немецком языке, а также определены и охарактеризованы тематические группы, составляющие терминосистему модельного бизнеса в современном немецком языке.

Ключевые слова: *термин, терминосистема, модельный бизнес, терминосистема модельного бизнеса, немецкий язык.*

Лінгвістична наука завжди цікавилась проблемами, стосовними термінології, з-поміж яких найбільш значущими були такі: визначення місця термінології в системі певної мови, загальні особливості мови науки та техніки, характеристика лінгвістичної природи терміну як особливого мовного знаку,

функції термінів, загальні тенденції розвитку термінологічної лексики, опис окремих терміносистем тощо.

Вагомий внесок у дослідженні термінологічних проблем зробили В. Виноградов, Б. Головін, С. Гриньов, Т. Канделакі, Л. Капанадзе, В. Лейчик, Д. Лотте, Т. Пристайко, А. Суперанська, С. Шелов, Р. Арнц, Л. Бесекирска, Д. Буриго, Ф. Майер, Х. Пихт, Х. Фельбер та інші.

Безумовно, термінологія слугує джерелом інформації, але саме вона є найбільш чутливою до зовнішніх впливів частина лексики, в ній відбиваються процеси соціального розвитку та науково-технічного прогресу суспільства. Аналіз термінів сучасними науковцями ґрунтується на тому, що термінологія будь-якої царини наукового знання як мікросистема живої мови підкорюється тим самим мовним процесам, які відбуваються в загальнолітературній мові. Тому поза увагою науковці не залишається вивчення певних терміносистем у німецькій мові, зокрема сільськогосподарської, інженерної, авіаційної, медичної, юридичної, Інтернету тощо (Ю. Даніліна, А. Кльостер, О. Таранова, Н. Тураніна, О. Федіна, Н. Шарафутдінова, О. Шишліна, М. Шумайлова та інші). Але залишається всебічно не вивченою ані у вітчизняній, ані в закордонній лінгвістиці термінологія модельного бізнесу в німецькій мові з її спеціальної лексики, що швидко розвивається й активно використовується, а також щільно взаємодіє з існуючими терміносистемами в інших мовах. Відсутність повного лінгвістичного опису цієї терміносистеми в німецькій мові значно утруднює як теоретичну роботу з її систематизації, так і практичну перекладацьку діяльність.

Отже, актуальність даної роботи визначається необхідністю комплексного дослідження та систематизації термінів модельного бізнесу в німецькій мові, а також використання отриманих результатів для оптимізації двомовної комунікації фахівців цієї сфери діяльності.

Мета статті – визначити тематичні групи, які складають терміносистему модельного бізнесу в німецькій мові.

Модельний бізнес завжди орієнтується на конкретних споживачів і залежить від купувальної здатності населення. Стабільне зростання обсягів продажу продуктів моди, швидке розширення цієї сфери діяльності та загальні глобалізаційні процеси, що відбуваються в світі, визначають активність поповнення словника моди новими найменуваннями.

Більшість авторів, які досліджують проблеми термінології, вказують, що загальноприйнятого визначення поняття «термін» не існує, але в нікого не викликає сумнівів той факт, що термін позначає поняття.

Деякі лінгвісти вважають, що особливості термінологічних одиниць (незалежність від контексту, відсутність емоційно-експресивних якостей, однозначність тощо) дозволяють розглядати термінологію як особливу підсистему літературної мови, тому наголошують на існуванні в мові бінарної опозиції «термін – нетермін». Відповідно, термінологія протиставляється загальнолітературній лексиці, а терміни визначаються як особливі одиниці, відмінні від звичайних слів, і розміщуються в замкнені системи – термінологічні поля певних царин знання [2, с. 86].

На нашу думку, більш прийнятним є підхід, запропонований Р. Кобріним і Б. Головіним [1], які розглядають термінологію в системі загальнолітературної мови, оскільки одні й ті самі лексичні одиниці можуть одночасно виступати як у

ролі термінів, так і в ролі загальноновживаних слів. Крім того, вони в одній мірі зазнають різних лексико-семантичних перетворень (використовують однакові словотвірні моделі, мають тенденцію до полісемії, омонімії, синонімії тощо).

Зауважимо також, що терміни, як і слова інших тематичних груп у загальнолітературній мові, об'єднуються не за мовними, а за зовнішніми по відношенню до мови ознаками [3, с.116]: їх пов'язує єдність, близькість тих реалій, понять, найменуваннями яких вони є. Тобто терміни не існують поодинокі, а обов'язково об'єднуються й організовуються певним чином, тому що взаємопов'язаними є реалії дійсності, які вони номінують. Саме це є головним критерієм для об'єднання термінів у тематичні поля / групи. З одного боку, всі терміни певним чином організуються в межах своїх предметних царин, ступінь цієї організації залежить від рівня розвитку даної області знання, але термінологія системна як така, тобто є терміносистемою. З другого боку, доведено, що термінології не утворюють ізольованих систем, відмінних від загальної системи мови, а терміни охоплюють і називають ті поняття й об'єкти, які обмежуються або матеріалом дослідження, або функціонуванням. Отже, необхідно вивчати не окремі ізольовані слова, а певну словникову групу, що складається із змістовно та семантично пов'язаних один з одним термінів, з урахуванням впливів на слово не тільки лінгвістичних, але й соціально-історичних і культурних, тобто екстралінгвістичних, факторів.

Підкреслимо, що тематичний аналіз слів, у тому числі й термінів, обґрунтований у працях В. Кодухова, А. Кузнецової, А. Уфімцевої, Ф. Філіна, Д. Шмельова та інших науковців, сьогодні є загальноприйнятим методом аналізу і вивчення лексики. Тематичний (тобто належний одній предметно-змістовій сфері, близький, однорідний або однотипний за змістом номінацій предметів) принцип класифікації та дослідження лексики, який було застосовано в нашій роботі, ґрунтується на таких положеннях: по-перше, тематичне групування зумовлюється соціальною сутністю мови, в його основу покладено зовнішні зв'язки між предметами дійсності, завдяки чому слова й об'єднуються в групи; по-друге, термінологія класифікує об'єкти, систематизує, поєднує їх певним чином у ряди, тому предметно-змістова характеристика терміну поєднується з лексико-семантичною.

З урахуванням зв'язку слів із явищами та предметами дійсності та їх понятійним змістом термінологія модельного бізнесу є системою з певними підсистемами – тематичними полями (ТП) та тематичними групами (ТГ).

За допомогою методу суцільної вибірки з електронних версій німецького універсального тлумачного словника [4] було визначено корпус лексичних одиниць, які складають терміносистему модельного бізнесу. Метод аналізу словникових дефініцій допоміг вивчити вибрані лексеми в аспекті їх відношення до досліджуваної сфери.

На підґрунті предметної співвіднесеності з дійсністю лексеми, що складають терміносистему модельного бізнесу, у межах польового об'єднання можна розподілити на такі тематичні поля та групи:

1. ТП «мода (загальні поняття)»: *Mode, Saison, modernisieren, Kreation, Mannequin, modisch, Kollektion, Silhouette, en vogue, Prêt-à-porter, de luxe, Haute Couture, Boutique* тощо.

2. ТП «найменування фахівців у сфері модельного бізнесу»: *Artdirector, Visagist, Alters-Modell, Kabinétt, kleines Modell, Mannequin, part-Modell, «komplette Figur A», Pfadfinder, Stilíst, Topmodel, Fótomodell, charakteristische Modell, ethnische Modell, Júnior.*

3. ТП «найменування предметів, пов'язаних із модельним бізнесом»: *Buche, Voucher, Katalog, Kollektion, Mini-Buche, Mini-Portfolio, Haute couture, Prêt-à-porter, Portefeuille, Test.*

4. ТП «найменування процесів і дій, що проводяться в сфері модельного бізнесу»: *Make-up, Engpass, Casting, Natúr, Optión, Trend, Editorial.*

5. ТП «найменування підприємств модельного бізнесу»: *Agentúr, Boutique, Klient, Podium, Show-room.*

6. ТП «зовнішній вигляд людини»: *adrett, Uniformität, aktuell, derangieren, Variation* тощо.

7. ТП «одяг»: *Anzug, Anorak, Blazer, Bluse, Caprihose, Bermudas, Jacke, Jeans, Kleid, Leggings, Mantel, Overall, Palazzohose, Pullover, Radler, Regenmantel, Rippenpullover, Pullover, Shirt, Shorts, Gehrock, Hemd, Hose, Kostum, Rock, Strickjacke, Sweatshirt, Sakko, Top, Trainingsanzug, Tragerkleid, Tragershirt, Wickelrock, Windjacke, Weste* тощо.

ТГ «чоловічий одяг»: *Wams, Plastron, Troyer, Veston, Gilet, Weste* тощо.

ТГ «жіночий одяг»: *Ensemble, Korsett, Dessous, Bubikragen, Robe, Chanel-Bluse, Cache-sex, Krinoline, Bluse, Cocktailkleid, Abendkleid, Hochezitskleid* тощо.

ТГ «одяг унісекс»: *Combinaison, Doublet, Taille, Habit, Caban, Jacke, Redingote, Houppelande* тощо.

ТГ «дитячий одяг»: *Kinderkleidung, Hemdchen, Strampelanzug, Babyhandschuhe, Babyschuhe, Lätzchen, Spielanzug, Schneeanzug, Schürze, Latzhos, T-Shirt, Wadenstrümpfe, Stoffwindel, Wegwerfwindel, Gummihöshen* тощо.

ТГ «білизна»: *Wasche, Unterwäsche, Socken, Strumpfhose, Strümpfe, Strumpfband, BH, Bustier, Body, Korsett, Mieder, Höschen, Unterhemd, lange Unterwäsche, Boxer-Shorts, Pyjama, Schlafanzug, Slip, Badeanzug, Trikot, Tank-Top, Morgenrock, Nachthemd, Nachtwäsche, Bademantel* тощо.

8. ТП «взуття»: *Schuh, Pumps, Slipper, Schnurschuh, Stiefel, Slipper, Tennis-Schuh, Sportschune, Freizeitschuh, Stiefelette, Stiefel, Glog, Sabot, Sandale, Sandalette, Pantoffeln, Tanga, Gummistiefel* тощо.

9. ТП «головні убори»: *Hut, Mütze, Sonnenhut* тощо.

10. ТП «прикраси й аксесуари»: *Schmuck, das Halsband/die Halskette, Armband, Medaillon, Kette, Perle, Ring, Perle; Gürtel, Gürtelschnalle, Krawatte, Fliege, Schal, Spitze, Taschentuch, Pin* тощо.

11. ТП «фасони одягу»: *Dekolletee, Fasson, Galon, Kanevas, Paillette, Jabot, Chanel-Schleife, Revers, Manschette* тощо.

12. ТП «мистецтво, художні стилі»: *Art brut, Art deco, Empire, Courreges-Stil, Restauration, Chanel-Stil, Collage* тощо.

Отже, логічна організація термінології модельного бізнесу знаходить відбиття в парадигматичних відносинах, які зв'язують терміни одного тематичного поля, поєднані певним інваріантним значенням і протиставлені за диференційними ознаками, набір яких для кожного поля або групи є обмеженим і специфічним.

Зрозуміло, що виділені нами тематичні поля не описують всю терміносистему модельного бізнесу, тому що мода стосується практично всіх сфер людської діяльності та масової культури. Можна, наприклад, виокремити такі тематичні групи, як «зачіски», «косметичні засоби», «модні напрями субкультури», «стиль життя окремого індивіда та суспільства», «культура поведінки», «культура харчування», «інтер'єр і дизайн», «архітектура», «сучасні музичні напрями та стилі», «сучасні напрями живопису» тощо. Але, зрозуміло, що говорячи про моду, ми, перш за все, маємо на увазі саме одяг та взуття, зовнішній вигляд людини, тому в статті ми зосередилися на цих тематичних полях.

Проведений нами аналіз свідчить, що основу терміносистеми модельного бізнесу складають загальноповживані слова, які є назвами побутових предметів і речей (одяг, взуття, прикраси тощо), але в мові спеціалістів вони стають термінами, набуваючи певного термінологічного змісту. Власне термінологічні лексеми (*Saison, Prêt-à-porter, Kollektion*), незважаючи на їх спеціальні значення, проникають до загальної мови та стають загальноповживаними. Наявність великої кількості загальноповживаних слів у цій терміносистемі, на нашу думку, пояснюється тим, що сучасний дискурс моди – це узагальнення в різних модусах людського існування, учасниками цього спілкування є не лише фахівці модельного бізнесу, але й пересічні громадяни – представники лінгвокультури з їх смаками, стилем та образом життя, моделями поведінки.

Виявлено, що в німецькій терміносистемі модельного бізнесу значна кількість термінів запозичена із французької (*Wams, Plastron, Troyer, Veston, Gilet, Weste*) й англійської (*Make-up, Fluid, Eyeliner, Fashion, Dress, Top, Boots*) мов.

Таким чином, модельний бізнес, який, з одного боку, є складним структурним напрямом комерційної діяльності, а з другого – механізмом, за допомогою якого відбувається процес виробництва та реалізації продукції на ринку, включає різноманітні види цієї діяльності та жанри мистецтва моди.

Сформований ринок модельного бізнесу знаходиться в тісному контакті з іншими сферами людської діяльності, які сприяють розповсюдженню модної продукції, наприклад: ЗМІ (преса, радіо, телебачення, Інтернет), організації та структури, які здійснюють промоуторську та виробничу діяльність (модельєри, стилісти, фотографи, виробники обладнання тощо). Ці екстралінгвістичні причини суттєво впливають на терміносистему модельного бізнесу, розширюючи її лексичний склад й ускладнюючи лексико-семантичну та структурну організацію. Наявність тематичних полів свідчить про структурованість і логічну єдність досліджуваної терміносистеми, тематичні групи, які складають тематичні поля, є ієрархічними мікросистемами, які об'єднують терміни, що фіксують специфічні об'єкти термінології модельного бізнесу.

Уважаємо, що перспективним дослідженням є опис слів у межах тематичних полів, який створює широкі можливості для вивчення смислових зв'язків у німецькій мові з метою визначення особливостей семантичної структури номінативних одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах: [Учебное пособие] / Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.

2.Капанадзе Л. А. О взаимодействии терминологической и общеупотребительной лексики / Л.А. Капанадзе // Развитие лексики современного русского языка. – М.: Наука, 1965. – С.86-103.

3.Филин Ф. П. О названиях обуви в русском языке / Ф.П. Филин // Лексико-грамматический сборник. – М.: Наука, 1963. – С. 20–29.

4.Über das Wörterbuch Duden online [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [hymn/http://www.duden.de/woerterbuch](http://www.duden.de/woerterbuch)

REFERENCES

1.Golovin B.N. Lingvisticheskie osnovy ucheniya o terminakh: [Uchebnoe posobie] / B.N. Golovin, R.YU. Kobrin. – М.: Vysshaya shkola, 1987. – 104 s.

2.Kapanadze L. A. O vzaimodejstvii terminologicheskoi i obshheupotrebitel'noj leksiki / L.A. Kapanadze // Razvitie leksiki sovremennogo russkogo yazyka. – М.: Nauka, 1965. – S.86-103.

3.Filin F. P. O nazvaniyakh obuvi v russkom yazyke / F.P. Filin // Leksiko-grammaticheskij sbornik. – М.: Nauka, 1963. – S. 20–29.

4.Über das Wörterbuch Duden online – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: [hymn/http://www.duden.de/woerterbuch](http://www.duden.de/woerterbuch)

TERM SYSTEM OF A MODEL BUSINESS IN MODERN GERMAN

Ustinova Viktoriya Olexandrivna, PhD in Pedagogy, Senior Lecturer of the Department of German and literature and methodology of teaching, Kryvyi Rih Pedagogical University of State higher educational establishment “Kryvyi Rih State university”, (Kryvyi Rih)

This article is devoted to actual problem of new words in modern German. It reveals how the vocabulary of the modern German language is enriched by lexical items in such sphere as fashion. The article has been determined that German fashion vocabulary is primarily based on foreign language vocabulary items (Gaelic and American English borrowings) and is still being increased due to various borrowings. The classification of borrowings at the modern stage of the language development is given as well as the processes and sources of borrowings are spoken about. The examples given in the article show the wide range of social and cultural spheres of borrowings use in modern German.

The linguistic factors of neologisms appearance in the contemporary German language have been determined, characterized and analyzed in the article. Every year the language is replenished by new words that are introduced into official dictionaries and extend the vocabulary. Learning of the neologisms allows us to perceive the language from every quarter and speech aspects.

The significance of complex approach and systematization in the study of model business terminology in contemporary German has been grounded as well as topical vocabulary clusters providing t basis for the model business terminology system in contemporary German are defined and characterized in the article.

Keywords: *term, terminology system, model business, model business terminology system, German.*

SOME FEATURES OF FORMAL WRITING IN CONTEMPORARY ENGLISH

SOLOVYOVA O. V., Senior Lecturer of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The article reveals features of formal writing in contemporary English. Literary works by modern American writers such as M. Baker and H. Hess are taken as a basis, whose works are examples of clearly violating the fundamental principle of constructing an English sentence, which is characterized by the direct order of the words, that is, subject – verb – object – adverbial modifier of place – adverbial modifier of time. The differences of perceiving the new information are shown on the basis of putting the new information at the beginning or at the end of the sentence.

Keywords: *writing, word order, new information, feature.*

У статті розкрито особливості офіційного письма в сучасній англійській мові. За основу взято художні твори сучасних американських письменниць М. Бейкер та Н. Хес, у творах яких яскраво представлено приклади порушення основного правила побудови англійського речення, характерною рисою якого є прямий порядок слів, тобто, підмет – присудок – додаток – обставина місця – обставина часу. На основі принципу подання інформації на початку або в кінці речення показані відмінності в сприйнятті нової інформації.

Ключові слова: *письмо, порядок слів, нова інформація, риса.*

International tests such as The TOEFL iBT®, IELTS and the domestic test IET assess the abilities of non-native English-speakers to understand and use academic English in four skill areas: Reading, Listening, Speaking and Writing. Moreover, Ukrainian higher institutional establishments use the IE Test scores to evaluate applicants' readiness to enroll them in their institutions. But the problem is that to writing the least academic time is spent in comparison with time spent for developing other skill areas. In the curriculum of the "Practical course of the English language" for the second-year-of-study students no time is devoted to writing both formal and informal. Though finishing the course students must know how to keep their writing clear and concise and make sure that they get their ideas over in a comprehensible form.

The issue of correct writing is not new. Many researchers both Ukrainian and foreign ones discuss the ways to improve the academic writing. In Birmingham City University there is Center for Academic Success [1] focusing on writing guides, grammar guides, and study skill guides and speaking guides. According to P. W. Peterson [2] students must be taught from the mechanisms of basic sentence writing to the ability to construct a simple paragraph. In "Writing Skills Practice Book for EFL" P. W. Peterson gives an example to plan the work on writing chapter by chapter, from simple to complex. For this reason the author believes the students will benefit the most if they study systematically. In addition Ukrainian scholar S. Nikolayeva presents a series of exercises for enhancing writing skills. But particular features of formal writing have still to be studied.

In part, it is necessary to pay attention to organizing information in writing, including the information principle, the word order.

In English the information moves from something known i.e. already mentioned or obvious from the context at the beginning to something new at the end. Mark Foley and Diana Hall have called this the information principle [3, 330].

For example, in the sentence *The academic year started and freshmen plunged into the student life. Mostly they were dressed in shorts and blue jeans with holes.*

The academic year started – information obvious from the context

freshmen – new information

they – already mentioned

shorts and blue jeans with holes – new information

Starting sentences with information, which relates back to something already mentioned, helps the text to “flow” more smoothly and makes it easier for the reader to understand.

For example,

*The Monarch is perhaps best known for its unusual life cycle and dramatic migration habits. Not only do **they** go through the four stages of life typical for a butterfly – the egg; the larva, or caterpillar; the pupa, or chrysalis; and the adult butterfly – but **they** also go through four generations in one year.* [4, 292]

In English to show which part of a sentence or clause contains the most important point or “focus” is to place the important point at the beginning or end of the sentence – there are two positions which appear most important to a reader or listener.

For example,

***Toklanni’s return** to the village caused quite a stir* [5, 103].

If there is the wish to put the focus on an item that does not naturally come at the beginning or end of the sentence, it is grammar that to bring the item to the front focus position.

For example, cleft sentences [3, 331] are possible to be used here (in a cleft or a divided sentence, information which could be given in one clause is divided into two parts, each with its own verb):

It was Toklanni who caused quite a stir on returning to the village.

Toklanni was the returner who caused such a stir in the village.

Similarly the focus can be given to something by moving it into the end focus position.

For example,

The man who caused quite a stir on returning to the village was Toklanni.

Another point is that because word order in the English language is fixed in order to emphasize or contrast something it can be moved to an unfamiliar position. In this case it is possible with adverbial expressions and infinitive clauses, objects and complements (Table 1).

For example,

The facade of the house was blank and austere. But it was ornate and luxurious inside. → But inside it was ornate and luxurious.

I may be old, but I’m not young. → Old I may be, but stupid I am not!

Priscilla invariable rejected impoverished suitors. Her only ambition was to marry for money. → To marry for money was her only ambition [3, 331].

Table 1.

Fronting adverbial expressions and infinitive clauses, objects and complements

adjectives in comparative and superlative degree	<i>Much more interesting is to study English in the authentic environment. Many of Ukrainian cities have a rich history. Best of all has Kyiv.</i>
so + adjective + that clause	<i>So stifling was outside that all people were overcrowding in the building of the admission board.</i>
such	<i>Modern education system in Ukraine lacks academic integrity. Such is the heritage from the Soviet society.</i>
also + adverbial clause	<i>Members of the government were present at the famous actress and an artist's wedding ceremony. Also at the service members of the president's family could be seen.</i>
adverbial phrases describing position and participle verbs of position and movement (e.g. stand, attach, lie)	<i>The community room attached to the post was bright lit by dozens of candles carefully placed not to be accidentally knocked over. In the far end corner the older women clustered around Annie as her children rushed off to join their peers in play [5, 288].</i>
infinitive clauses	<i>For hundreds years there has been a discussion about Shakespearean's quotes. To be or not to be is the most sophisticated one.</i>
objects	<i>Kate had seen many wild animals in the woods. The deer she wished to see.</i>
complements	<i>The lady entered the room. The face was beautiful, but in any other way Kate was disappointed</i>

In the English language it is a usual thing to put long and complex phrases or clauses containing new information at the end of the sentence. This principle, according to M. Foley and D. Hall, is called the end-weight principle. In fact, the information principle and the end-weight principle intensify each other [3, 330].

For example,

*A striking feature about National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine is **that more than 26 thousand students and PhD students study here, 2, 600 people including 300 professors and 1, 000 Phds and assistant professors work here.***

M. Foley and D. Hall state that sentences with a heavy clause at the beginning can seem clumsy and difficult to understand other [3, 330].

For example,

***That more than 26 thousand students and PhD students study here, 2, 600 people including 300 professors and 1, 000 Phds and assistant professors work here** is a striking feature about National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.*

If the subject of a sentence is along clause it is possible to use a formal subject "it" or "there" so that it enables to put the long subject at the end.

For example,

*It is hard to believe **that academic integrity split out of our minds and plagiarism took the leading place in the academic process.***

It can also be a formal object anticipating a later clause. This allows the speaker to combine several pieces of information into one sentence, again putting new information at the end.

For example,

*We leave **it** the Ukrainian future generations to consider the importance of the bloody fight for Ukraine's independence.*

While writing one should keep in mind manipulating grammar and vocabulary in order to follow the principles mentioned above suitable vocabulary and grammar have to be chosen. As the subject usually comes at the beginning of a sentence in English, the simplest way to organize a sentence is to choose a subject which is connected with the previous information.

For example,

*Inside the building, **stairs** do not separate the floors in the usual place. In fact there aren't **any** to climb; art viewers in the Guggenheim move on a flat, circular ramp or walkway around the curved walls of the building where the art is hung [4, 33].*

***This route**, opened in the second century B.C., cut through boiling hot deserts and rugged mountains. **The Silk Road** crossed through a number of independent lands, but the Parthian territories were especially troubling. Once the traders arrived **there**, the local government made them pay large amounts of money to pass through [4, 33].*

Therefore, to receive a high score in writing we must always remember that the writing must be well organized, include a variety of sentence structures, be mostly grammatically accurate, use sophisticated but appropriate vocabulary. While organizing information in writing the two principles such as the information principle and the end-weight principle as well as contrast and emphasis will be of great help.

REFERENCES

1. Academic writing style [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.bcu.ac.uk/learner/Guide%20Index.htm> – Назва з екрану. – (09.06.2015).

2. Peterson P. W. Developing Writing. Writing Skills Practice Book for EFL . / P. W. Peterson. – Washington: Office of English Language Programs, 2014. – 144 p.

3. M. Foley, D. Hall. My GrammarLab. / Foley M., Hall D. – Edinburgh: Pearson Education Limited, 2012. – 410 p.

4. Gilbert T. L., Zemach D. E. Express to the TOEFL iBT® Test / T. L. Gilbert, D. E. Zemach. – NY: Person Education, 2013. – 330 p.

5. Baker M., Hatcher R. L., Hess N., Mason C. A Frontier Christmas / M. Baker, R. L. Hatcher, N. Hess, C. Mason. – NY: Dorchester Publishing Co., Inc., 1995. – 400 p.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОФІЦІЙНОГО ПИСЬМА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Соловійова Олена Віталіївна, старший викладач кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ)

В статье раскрыты особенности официального письма в современном английском языке. За основу взяты художественные произведения современных американских писательниц М. Бейкер и Н. Хес, в произведениях которых ярко представлены примеры нарушения основного правила построения английского предложения, характерной чертой которого является прямой порядок слов, то есть, подлежащее – сказуемое – дополнение – обстоятельство места –

обстоятельство времени. На основе принципа представления информации в начале или в конце предложения показаны различия в восприятии новой информации.

Ключевые слова: письмо, порядок слов, новая информация, черта.

УДК 81'367.7

ЛЕКСИЧНА СИНОНІМІЯ В ТЕКСТАХ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ

БУГАЙОВА О. І., аспірантка Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ)

У статті визначено семантико-стилістичну роль синонімів у текстах соціальної реклами, виокремлено види синонімів, найбільш уживаних у різних тематичних групах рекламних текстів, з'ясовано діапазон лексико-семантичних варіантів, які є носіями інформації про один і той самий денотат, окреслено семантико-стилістичні ознаки тотожних або близьких за змістом слів, зафіксовано використання градації, перифразу, метонімії та синекдохи як засобів синонімізації.

Ключові слова: синонімія в соціальній рекламі, види синонімів, синонімічний ряд, засоби синонімізації, градація, перифраз, метонімія, синекдоха.

В статье определена семантико-стилистическая роль синонимов в текстах социальной рекламы; выделены виды синонимов, наиболее употребляемые в различных тематических группах рекламных текстов; выяснен диапазон лексико-семантических вариантов, которые являются носителями информации об одном и том же денотате; определены семантико-стилистические признаки тождественных или близких по смыслу слов, зафиксировано использование градации, перифраза, метонимии и синекдохи как средств синонимизации.

Ключевые слова: синонимия в социальной рекламе, виды синонимов, синонимический ряд, средства синонимизации, градация, перифраз, метонимия, синекдоха.

Соціальна реклама відіграє важливу роль у гармонізації поведінки людини в суспільстві. Засобами її цілеспрямованого впливу на реципієнта є переважно вербалізована інформація у вигляді рекламного тексту. Синонімія як лексико-семантичне явище є одним із засобів виразності тексту, яскравого, образного ословлення емоційного та смислового посилу в рекламній комунікації, яка поряд з логізацією вислову тяжіє до надання йому експресивності.

Лексичні синоніми як семантична категорія були об'єктом дослідження таких мовознавців, як Ю. Д. Апресян [1], Є. А. Карпіловська [2], Л. П. Кислюк [2], Н. Ф. Клименко [2], М. П. Кочерган [4], Л. І. Мацько [6], Л. А. Семак [7] та ін. Лінгвісти розглядали синонімію як у теоретичному аспекті – визначення синоніма як терміна, так і в практичному – застосування явища синонімії в конкретних комунікативних ситуаціях: у творах художньої літератури, публіцистичних текстах ЗМІ тощо. Проте використанню синонімів у такому особливому мовленнєвому жанрі як соціальна реклама, що виконує важливі суспільні функції, приділено недостатню увагу – це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою нашої статті є визначити семантико-стилістичну роль синонімів у текстах соціальної реклами різного тематичного спрямування, з'ясувати, які групи синонімів є найбільш уживаними в такому виді комунікації, окреслити синонімічні ряди, застосовувані в рекламних текстах соціального спрямування. Для цього

послугуватимемося поділом синонімів на абсолютні, семантичні, стилістичні та контекстуальні (ситуативні), за А. Євгенською, М. Жовтобрюхом, Б. Куликом, М. Палевською [6, с. 201].

Предметом нашого дослідження є тексти соціальної реклами, відібрані методом суцільної вибірки на зовнішніх носіях і в мережі Інтернет. У результаті аналізу було виявлено, що застосування синонімів у соціальній рекламі напряму залежить від обсягу рекламного тексту. Якщо це телевізійний ролик, розміщений у мережі Інтернет (відповідно, він не має жорстких часових рамок показу), то в одному тексті можемо помітити як один синонімічний ряд, наприклад *спричиняти – призводити* (Коли алкоголь із кров'ю потрапляє у вашу підшлункову залозу, він **спричиняє** спазм її протоків... Зрештою це **призводить** до тяжких смертельних захворювань: панкреатиту і панкреомікрозу), так і кілька, використаних з метою підсилити запрограмований на реципієнта вплив. Наприклад, у рекламі створення прийомних сімей застосовано такі синоніми (переважно контекстуальні):

– добре – затишно, турбота – опіка: *Їй [дитині] добре та затишно поряд з татом, бо відчуває його **турботу та опіку**,*

– спокійно – радісно, тепло – ласка: *Їй **радісно і спокійно** з мамою, бо огорнута її **ласкою та теплом**,*

– розумний – кмітливий: *Ця дитина росте **розумною та кмітливою**,*

– непотрібний – зраджений – покинутий – самотній – забутий: *Ці діти-сироти та позбавлені батьківського піклування, які ще зовсім малими стали **непотрібними та зрадженими, покинутими, самотніми, забутими**.*

Якщо текст соціальної реклами невеликий за кількістю слів (через спосіб його поширення: рекламні щити поблизу доріг, у метро, рекламний ролик на телебаченні, оголошення в газеті тощо), синоніми зустрічаються досить рідко. Це зумовлено специфікою жанру соціальної реклами, яка полягає в максимальному впливі на реципієнта мінімальною кількістю мовних одиниць.

Абсолютні синоніми в рекламних текстах використовують задля уникнення тавтології, наприклад *підсніжники – первоцвіти* (Хлопець дарує тобі **підсніжники**? Він на тобі економить! Продаж та придбання **первоцвітів** заборонено законом).

Частіше ж зустрічаються інші типи синонімів. Так, прикладом використання семантичних синонімів у невеликому за обсягом рекламному зверненні є мікротекст *Алкоголь агресивно **руйнує** захисні оболонки шлункового кишкового тракту, **знищує** мікрофлору*, де лексеми *руйнувати* та *знищувати* вказують на загальне значення 'робити щось непридатним' і диференціюються за розрізнявальними семами, які вказують на ступінь пошкоджень з наростанням: *руйнувати* – тобто 'розладнувати щось' і *знищувати* – означає 'руйнувати щось остаточно'. У рекламі *Корупція **завдає** шкоди суспільству, **руйнує** демократію та **підриває** верховенство права. Твоє Ні має значення* використано ряд синонімів *завдавати – руйнувати – підривати*, які мають спільне значення 'призводити до негативних наслідків' і диференціюючі семи, які створюють ефект підсилення: лексема *завдавати* означає 'спричиняти що-небудь неприємне', *руйнувати* – вказує на процес, який призводить до матеріальних збитків, і *підривати* – 'руйнувати щось за допомогою вибуху'.

Якщо в попередніх двох рекламних зверненнях синоніми мають спільне значення й поза контекстом, то в рекламі *Увімкни ліхтар! **Помітний***

велосипедист – **живий велосипедист** означення *помітний* і *живий* набувають спільної семи ‘перебувати в безпеці’ лише в цій мовленнєвій ситуації. Такі синоніми є контекстуальними. Їх розрізнявальні ознаки реалізуються безпосередньо в тексті, при взаємодії з іншими лексемами. Як і в рекламі **Я – Українець...** *Я – багатий, я – розумний, я – своєю працею заробив все, що зараз маю, я – вірю в майбутнє своєї держави. Я – Українець:* об’єкт сприймає себе як громадянина України, отже, контекстуальними синонімами в цьому мікротексті є лексеми, що вказують на осіб, – *я та українець*. При цьому стилістично нейтральні синоніми завдяки означенням набувають додаткових сем: *я* – не просто українець, а багатий, розумний, самостійний та оптимістичний українець.

Цікавою є ситуація в рекламі проти куріння *Обирай собі до смаку! Чому б їх не назвати своїми іменами: пухлинні, смердючі, мокротинні, злоякісні, висмоктування грошей, блювотинні, ракові*, де ступінь синонімічності слів тим вищий, чим більше в них спільних позицій, у яких можуть нейтралізуватися їх семантичні відмінності (пор.: [8]). У цьому мікротексті можна виділити два ряди семантичних синонімів: 1) *пухлинні, злоякісні, ракові* (спільна сема ‘хворіти на рак’); 2) *смердючі, мокротинні, блювотинні* (‘такі, що викликають відразу’). Усі вони в контексті разом з означенням *висмоктування грошей* реалізують сему ‘призводити до втрат (фізичних, психічних чи матеріальних)’, тому виконують функцію часткового заміщення й уточнення, отже, усі разом (два вищезазначені ряди синонімів і мовна одиниця *висмоктування грошей*) переходять у розряд контекстуальних синонімів, «розширюючи семантичну структуру висловлювання та наповнюючи текст неординарними символами й асоціаціями» [7].

Наявні ситуативні синоніми і в рекламі **Алкоголь – постачальник людей до в’язниць** (Анрі Бодрільяр): лексема *алкоголь* набула нового значення ‘постачальник людей до в’язниць’ лише в такому контексті, поза ним об’єкт і предикат зовсім не мають спільних сем. На думку Л. І. Мацько, чим чіткіше протиставляються та розмежовуються контекстуальні синоніми, тим більше стилістичне навантаження вони несуть [6, с. 112]. Так, у зверненні **Куріння – це кінець**. *Якщо хочеш бути модним, не кури* знак рівності в значенні поставлено між лексемами *куріння* і *кінець*, у контексті мовна одиниця *куріння* набуває спільної зі словом *кінець* семи ‘смерть, загибель’. За таким самим принципом у рекламі **Оральний секс. Саме цим займаєшся під час куріння. Кинь курити, перестань брати до рота всяку фігню** можна встановити такий синонімічний ряд: лексема *курити* – розмовна ідіома *брати до рота всяку фігню*. Лексема *фігня* належить до граничного стилістичного діапазону: надає тексту публіцистичного стилю ознак розмовного. Хоч такі синоніми зі спільним значенням ‘звичка, яка шкодить здоров’ю’, належать до різних стилів, проте ідентифікувати їх як стилістичні, не можна, оскільки ці мовні одиниці набувають спільної семи лише в межах означеного мікротексту.

Ще одним доказом того, що використання контекстуальних синонімів виконує стилістичну функцію градації – поступового посилення емоційно-сміслового впливу [8] шляхом надання кожному наступному слову нового відтінку посиленої якості, можемо прослідкувати в рекламі **Діти щасливі, коли їх оточують мир, доброта і любов**: кожне з виділених слів має позитивну семантику, яка диференціюється в певних семах: *мир* – це ‘відчуття душевного спокою’,

гармонії; доброта – ‘дружнє ставлення’; любов – ‘глибока приязнь’ – і кожна наступна лексема підсилює попередню.

Ефект градації створюється і за рахунок створення синонімічного ряду за принципом від часткового до загального. Наприклад, у мікротексті **Алкоголь вбиває. Етиловий спирт належить до сильнодіючих наркотиків** C_2H_5OH виникає такий асоціативно-змістовий ланцюжок *алкоголь* – це *етиловий спирт*, а *етиловий спирт* – це *сильнодіючий наркотик*. Тут маємо справу, з одного боку, зі змішуванням стилів (*алкоголь* – розмовне слово, *етиловий спирт* і *сильнодіючий наркотик* – зразки наукового стилю, тому можна було б їх визначити як стилістичні синоніми), а з іншого – це яскравий приклад квазісинонімії (або гіперо-гіпонімії) [4, с. 207; 1, с. 235], при якій можлива лише одностороння заміна гіпоніма (видового поняття) на гіперонім (родове поняття). Розглянемо це на прикладі реклами **Пияцтво та куріння – найголовніші проблеми України!** Слова *пияцтво* та *куріння* ототожені з лексемою *проблема*, тому набувають спільної з нею семи ‘питання, які потребують нагального вирішення задля усунення певних загроз’. Між ними виникають родо-видові відношення, при яких можлива одностороння заміна гіпонімів *пияцтво* та *куріння* на гіперонім *проблема*: *пияцтво* та *куріння* як явища завжди є проблемою, а *проблема* може полягати не лише в *пияцтві* та *курінні*, тому гіперонім *проблема* не завжди можна замінити гіпонімами *пияцтво* та *куріння*. Така сама ситуація і в мікротексті **Вороги сучасного українця: тютюн, алкоголь, наркотики:** лексеми *тютюн*, *алкоголь* і *наркотики* є гіпонімами щодо гіпероніма *ворог*, як видові поняття з родовим вони мають спільну сему ‘недруг для людини’ і є замінними лише в односторонньому порядку: *тютюн*, *алкоголь*, *наркотики* – це *вороги* для українця, а *ворогами* можуть бути не лише *тютюн*, *алкоголь* і *наркотики*. Нагромадження таких синонімів надає висловлюванню спланованої негативної конотації.

Градація в рекламі виникає й тоді, коли маємо поступове кількісне збільшення об’єкта. Наприклад, у тексті *Привіт, мамо! Пам’ятаєш, як я просив у тебе брата? Тепер їх у мене аж 22. Бачила б ти нас на тренуваннях. Здається, ще вчора ганяли м’яча у дворі, а сьогодні ми воїни. Сильні, відважні. Я виріс, мамо! І я нікому не дам тебе скривдити! Армія – це гордість для тих, хто служить, і тих, хто чекає*, маємо градацію контекстуальних синонімів *брат* – *ми* – *воїни* – *армія*, при якій кожне наступне слово в ланцюжку адсорбує сему попереднього та набуває нового диференційного значення: лексема ‘*ми*’ набуває сему слова *брат* ‘близька по духу людина’ та продукує нове значення ‘я і брат’, лексема *воїни* означає ‘я з братом б’ю ворогів’, а *армія* – ‘я з багатьма братами б’ю ворогів’. Такий прийом створює ефект поступового наростання з апогеєм у кінцевому синонімі.

Стилістичні синоніми використано в мікротексті **Християнство – наша віра, українська – наша мова, Київ – наш Єрусалим. 28 липня – річниця хрещення Руси-України.** У ньому можна виділити три синонімічні групи: 1) *наша віра* та *християнство* (спільна сема ‘релігійне вчення’, синонімами є стилістично різні мовні одиниці: *наша віра* – стилістично марковане словосполучення, *Єрусалим* – загальноновживана лексема), 2) *наша мова* й *українська мова* (як і в попередній парі синонімів, словосполучення *наша мова* – емоційно забарвлене, а отже, стилістично марковане, мовна ж одиниця *українська мова* нейтральне, тому стилістично немарковане), 3) *Київ* і *наш Єрусалим* (*наш Єрусалим* – це

словосполучення, яке вказує на столицю України шляхом не називання її, а вираження через інше поняття, тому, крім синонімії, у цьому випадку маємо й перифраз: говоримо: наш Єрусалим, отже, маємо на увазі Київ).

Про лексико-семантичну синонімію в рекламних текстах можна говорити і як про реалізацію однакових сем у словах з різних рекламних текстів у межах певної тематичної групи соціальної реклами. Наприклад, у рекламі гармонізації міжособистісних стосунків на означення групи людей, що складається з батька, матері та дітей, використано стилістично нейтральну лексему *сім'я* (*Справжнє задоволення не руйнує сім'ї*) і стилістично марковану – *родина* (*Кожній дитині потрібна родина*), однією із додаткових сем останньої можна вважати теплі, довірливі стосунки між членами такої групи. На означення чоловіка, голови родини, який опікується своїми дітьми, у рекламі застосовано як загальноновживану лексему *батько* (*Сусід Вася рідніший за доньку? За статистикою, батько спілкується з дитиною 4 хвилини на день*), так і розмовну – *тато* (*Їй [дитині] добре та затишно поряд з татом, бо відчуває його турботу та опіку*), що інтимізує звернення. Це абсолютні синоніми, які можна взаємозамінити. Є в цій тематичній групі соціальної реклами слова, які поза контекстом не можна вважати близькими за значенням, наприклад *батьки* та *молодь*, проте в рекламному тексті семантика їх стає близькою. Порівняємо: *Без уваги батьків дитина виростає нездатною на людські почуття і Захистимо дитину, допоможемо сім'ї, підтримаємо молодь*. Лексема *молодь* набуває в такому контексті нового значення: сім'ї, яку створили молоді люди для народження та виховання дітей.

У рекламі гармонізації ставлення людини до довкілля спостерігаємо заміщення поняття *друг* і *собака*, тобто механізм створення контекстуальних синонімів: *Обери собі справжнього друга. Собаки з притулку чекають на своїх хазяїв*. Абсолютними синонімами в цій тематичній групі соціальної реклами є лексеми *природа* (*Рятуймо природу! Переробка сміття – важлива!*) і *довкілля* (*Пам'ятай! Правильно зібрані відходи – це не тільки додатковий ресурс, але й збережене довкілля*), які активізують спільне значення 'сукупність особливостей рослинного й тваринного світу, кліматичних умов, рельєфу певної місцевості, країни'. Родове поняття *країна* є контекстуальним синонімом до видового – *Україна* в таких рекламних зверненнях: *Зробимо країну чистою!* і *Бурий ведмідь. В Україні їх залишилось лише 300*. У тексті реклами *Вийди на акцію з прибирання сміття у своєму місті* лексема *акція* означає захід, спрямований на досягнення певної мети. Такого ж смислу набувають лексеми *кубок* і *виставка* в рекламі *16 червня. 10.00. Кубок Барбоса. Виставка безпородних собак*.

У текстах реклами гармонізації самої особистості як фізичної та духовної цінності синонімічними є лексема *онкохворий* (*Один з 50-ти українців є онкохворим*) й ідіома *хворий на рак* (*Щоденно 470 українців дізнаються, що хворі на рак*), які реалізують спільну сему 'нездужати на рак'. Так само лексема *алкоголік* у рекламі *Мрієш стати алкоголіком? Все починається з чарки* має ідентичний відповідник в іншому рекламному тексті цієї тематичної групи у формі сполучення слів *питуща людина*: *Серце вкривається жировою тканиною. Тому в питущої людини воно завжди збільшене і мають однакове значення 'п'яниця'. Семантичними синонімами є лексеми *відмирати* (*Тканини серця відмирають. Це називається інфаркт*) і *гинути* (*У разі вживання 100 грамів горілки назавжди і безповоротно гинуть кілька тисяч клітин мозку*): у слові*

відмирають одна із сем 'гинути' та диференційна – 'втрачати здатність до існування'. Видове та родове поняття (у нашому випадку *рак* і *злякисні пухлини*) можуть бути синонімами, коли в них реалізується однакове значення: смертельно небезпечна хвороба, яка є наслідком появи в організмі людини новоутворень, здатних породжувати метастази: **Рак**. *Кидай палити вже сьогодні і Алкоголь агресивно руйнує захисні оболонки шлункового кишкового тракту... На всій слизовій поверхні кишківника утворюються численні ерозії. Вони перероджуються на виразки, а згодом – на злякисні пухлини.* Метонімія – це один зі способів появи синонімів. Наприклад, лексема *Україна* (**Пияцтво та куріння – найголовніші проблеми України!**) є метонімією до понять *українці* (*Вороги сучасного українця: тютюн, алкоголь, наркотики*) та *українська нація* (*Тільки тверезий спосіб життя врятує українську націю від вимирання*), спільна сема – 'люди, які ідентифікують себе громадянами України'. З попередніх двох мікротекстів можна виокремити ще дві пари синонімів, утворені способом метонімізації: *пияцтво – алкоголь* і *куріння – тютюн*. *Алкоголь* є частиною *пияцтва*, а *тютюн* – *куріння* – вживання частини від цілого є прикладом синекдохи як стилістичного прийому вираження висловлювання.

Розглянемо таку тематичну категорію соціальної реклами, як реклама гармонізації людини як члена суспільства. Одним із її завдань є формувати сильну державу шляхом виховання у її громадян почуття патріотизму. Тому закономірно, що поняття *Україна* є одним із найбільш уживаних в цій тематичній групі (наприклад, *Я служу Україні!*; *Моя країна – Україна*). У текстах соціальної реклами гармонізації людини як члена суспільства лексема *Україна* має такі синоніми, як *наша земля* (*Подивись навколо – це наша з тобою земля. Від народження вона давала нам силу. А сьогодні, як ніколи раніше, наша сила потрібна їй*), *Батьківщина* (*Захистимо Батьківщину разом!*), *державна* (*Я пишаюсь своєю формою, державою та прапором*), *країна* (*Я служу країні!*). Емоційно забарвленими в цій синонімічній групі є мовні одиниці *наша земля* та *Батьківщина*. Нейтральні лексеми *Україна*, *державна* та *країна* в рекламному контексті теж набувають емоційного забарвлення: піднесеності, гордості, відповідальності за країну. Крім того, на означення військового формування, що має на меті захищати територіальну цілісність нашої держави, маємо теж синонімічний ряд: *армія* (*Підтримай армію України!*), *Збройні сили* (*Жоден з нас не народжений для війни. Але всі ми тут зараз, щоб захистити нашу свободу. Збройні сили України. Незламні. Єдині*) та образне ототожнення армії з відчуттям гордості (*Я виріс, мамо! І я нікому не дам тебе скривдити! Армія – це гордість для тих, хто служить, і тих, хто чекає*).

У текстах реклами цієї тематичної категорії, ініційованої Державною податковою адміністрацією в місті Києві та Київською міською державною адміністрацією (*Розмір податку зменшено; Податковий тиск знижено; Ставку податку зрізано*) використано два ряди синонімів: 1) *зменшено – знижено – зрізано*, які є семантичними, реалізуючи спільну сему 'робити щось меншим', і 2) *розмір – ставка – тиск*, причому лексеми *розмір* і *ставка* між собою є стилістичними синонімами (*ставка* в такому контексті – це спеціальний фінансовий термін), а *тиск* щодо слів *розмір* і *ставка* є контекстуальним синонімом.

На означення семи 'стежити за безпекою, цілісністю' у текстах реклами вищезазначених організацій застосовано лексеми *охороняти – захищати –*

оберігати – забезпечувати (Ми охороняємо ваш сон! Податки на варті життя!; Ми захищаємо вашу оселю!..; Ми оберігаємо ваш відпочинок!..; Ми забезпечуємо вашу старість!). Лексеми *охороняти – захищати – оберігати* збігаються в базовому своєму значенні, тому є майже абсолютними синонімами, а лексема *забезпечувати* – у додатковому, тому відносно інших слів у синонімічному ряду є семантичним синонімом.

На думку Ю. Д. Апресяна, продуктивним джерелом поповнення синонімів є експресивна лексика, оскільки саме у ній «проявляється один з найцікавіших семантичних процесів – процес синонімічної аналогії» [1, с. 225]. На думку мовознавця, емоційно забарвлені синоніми є менш семантично вільними, на відміну від нейтральних, і тому потребують певного контексту. Так, на означення громадянина нашої держави вжито такі лексеми: стилістично нейтральні – *українець, ми з тобою, брат (Ми з тобою – українці, брате. І ми – разом. В цьому наша сила)* і стилістично марковану – *не москаль* у мікротексті *Гордий тим, що не москаль*. Бурлескний мовний образ *не москаль*, вжитий у заперечній формі, є прикладом розмовного стилю та потребує певного контексту при використанні.

Контекстуальними синонімами в цій категорії соціальної реклами є мовні одиниці, що мають спільне значення ‘дії, спрямовані на досягнення певного результату’: *мистецько-патріотична акція (Підтримай наших військових. Благодійна мистецько-патріотична акція «Україна на межі тисячоліть»), мистецька оборонна толока (Долучайтеся до мистецької оборонної толоки ... у Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара»)*. У такому зіставленні лексеми *акція* та *толока* (‘одноразова праця гуртом для швидкого виконання великої за обсягом роботи без оплати’) набувають спільних ознак – колективними зусиллями досягти поставленої мети, уточненої означеннями *мистецько-патріотичний* і *мистецький оборонний*, які теж можна вважати синонімами, оскільки вони реалізують спільне значення ‘мистецтво на службі Вітчизни’, і розрізнювальні: *патріотичний* означає ‘відданий Батьківщині’, *оборонний* – ‘який працює на оборону країни’.

Отже, синоніми в текстах соціальної реклами відіграють важливу семантико-стилістичну роль. Крім денотативного (значеннєвого), вони є носіями й конотативного змісту – емоційно-експресивного; виконують функції заміщення, уточнення, оцінки, стильової організації рекламного тексту тощо. Меншою мірою використано в текстах соціальної реклами абсолютні синоніми, більшою – стилістичні та найбільш поширені – семантичні й контекстуальні синоніми. Вибір лексем із синонімічного ряду для вербалізації певної думки зумовлений комунікативним завданням реклами. Використання синонімів у межах одного тексту дозволяє уникнути повторів, а також створити ефект нагнітання, що підсилює сприйняття змісту рекламного тексту. Градація в тексті соціальної реклами може вибудовуватися такими способами: від стилістично немаркованого до стилістично маркованого слова, від менш до більш емоційно забарвленого, від часткового до загального, від одиничного до множинного. Простежено також реалізацію однакових сем у лексемах різних текстів у межах певних тематичних груп соціальної реклами. Це дало можливість з’ясувати діапазон лексико-семантичних варіантів, які є носіями інформації про один і той самий денотат, виділити семантико-стилістичні ознаки тотожних або близьких за змістом слів, зафіксувати використання перифразу, метонімії та синеқдохи як засобів синонімізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды : в 2 т. / Ю. Д. Апресян. – Москва : Восточная литература, 1995. – Т. 1: Лексическая семантика: синонимические средства языка. – 2-е изд., испр. и доп. – 472 с.
2. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – Київ : Видавн. дім Д. Бурого, 2008. – 336 с.
3. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови: близько 20 000 синонім. рядів / С. Караванський. – 3-е вид., перероб. і доп. – Львів : БаК, 2008. – 500 с.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : Академія, 2001. – 368 с. – С. 207;
5. Макаренко Е. А. Перифрастическая синонимия в украинской прессе (1979–1984 гг.) / Е. А. Макаренко. – Київ : Центр вільної преси, 2000. – 171 с.
6. Мацько Л. І. Стилістика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. – Київ : Вища школа, 2003. – 462 с.
7. Семак Л. А. Функційно-стилістичний потенціал контекстуальних синонімів у сучасній жіночій прозі // Дослідження з лексикології і граматики української мови : збірник наукових праць ; за ред. І. С. Попової. – Режим доступу: <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-15/potencial-kontekstualnix-sinonimiv/>
8. Харченко С. Психолінгвістичний підхід у вивченні синтаксичного оформлення текстів соціальної реклами / С. Харченко, О. Бугайова. – Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць / Відп. ред. О. І. Леута, С. В. Шевчук. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. – Вип. 6. – С. 207–215.

REFERENCES

1. Apresyan Yu. D. Izbranyye trudy : v 2 t. / Yu. D. Apresyan. – Moskva : Vostochnaya literatura, 1995. – T. 1: Leksicheskaya semantika: sinonimicheskiye sredstva yazyka. – 2-e izd., ispr. i dop. – 472 s.
2. Dynamichni protsesy v suchasnomy ukrayins'komu leksykoni / N. F. Klymenko, Ye. A. Karpilovs'ka, L. P. Kyslyuk. – Kyiv : Vydavn. dim D. Burago, 2008. – 336 s.
3. Karavans'kyj S. Praktychnyj slovnyk synonimiv ukrayins'koyi movu: blyz'ko 20 000 synonim. ryadiv / S. Karavans'kyj. – 3-e vyd., pererob. i dop. – L'viv : BaK, 2008. – 500 s.
4. Kochergan M. P. Vstup do movoznavstva : pidruchnyk / M. P. Kochergan. – Kyiv : Akademiya, 2001. – 368 s. – S. 207.
5. Makarenko Ye. A. Perifrasticheskaya sinonimiya v ukrainskoj presse (1979–1984 gg.) / Ye. A. Makarenko. – Kyiv : Tsentri vil'noyi presy, 2000. – 171 s.
6. Mats'ko L. I. Stylistyka ukrayins'koyi movy: pidruchnyk / L. I. Mats'ko, O. M. Sydorenko, O. M. Mats'ko ; za red. L. I. Mats'ko. – Kyiv : Vyshcha shkola, 2003. – 462 s.
7. Semak L. A. Funktsijno-stulistychnyj potentsial kontekstual'nych synonimiv u suchasnij zhinotsij prozi // Doslidzhennya z leksykologiyi i gramatyky ukrayins'koi movy : zbirnyk naukovykh prats' ; za red. I. S. Popovoi. – Rezhym Dostupu: <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-15/potencial-kontekstualnix-sinonimiv/>
8. Harchenko S. Psyholingvistychnyj pidhid u vyvchenni syntaksychnogo oformlennya tekstiv social'noyi reklamy` / S. Harchenko, O. Bugajova. – Naukovyj chasopys Nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni M. P. Dragomanova.

LEXICAL SYNONYMY IN TEXTS OF SOCIAL ADVERTISING

Bugayova Oksana Ivanivna, post graduate student of National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts (Kyiv)

The article defines the role of semantic and stylistic synonyms in the texts of social advertising. Social advertising plays an important role in the harmonization of human behavior in society. The means of targeted influence on their recipients are mostly verbalized information, which is shown in the form of advertising text. Synonymy as lexical-semantic phenomenon is one of the ways of expression of the text, bright, vivid verbalization of emotional and semantic strengthening in the advertising communication, which together with logical expression adds expressiveness to the text.

The use of synonyms in the particular speech genre as social advertising, which has important social functions is not paid not enough attention. This fact determines the relevance of our research.

In the article it is determined that synonyms in the text of social advertising play an important semantic and stylistic role. Besides denotative (semantic) they have connotative meaning (emotional, expressive). They play the functions of replacement, refinement, evaluation, organization of advertising text style, etc. Absolute synonyms are used in texts of social advertising less. Stylistic and the most used semantic and contextual synonyms prevail. The choice of lexemes from synonymic line helps to definite opinion of the verbalization that is caused by communicative task of advertising. The use of synonyms within a text helps to avoid repetition and to create the effect of involvement, which increases the perception of the content of the advertising text. The gradation in the advertising text can be in the following ways: from stylistically unmarked to stylistically marked words, from less to more emotive, from partial to general, from single to multiple. It is also defined the implementation of the same seme in lexemes of different texts within certain thematic groups of social advertising. It is provided an opportunity to find out the range of lexical-semantic variants, which transfer the information of the same denotation to provide semantic-stylistic features of identical or similar meanings of the words, to fix the use of periphrasis, metonymy and synecdoche as the means of synonymization.

Keywords: *synonyms in social advertising, types of synonyms, synonymic line, the means of synonymization, gradation, paraphrase, metonymy, synecdoche.*

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК. 821.161.2 Чендей І.

ПИСЬМЕННИК І КРИТИК : З ІСТОРІЇ ТВОРЧОЇ СПІВПРАЦІ ІВАНА ЧЕНДЕЯ Й КОСТЯ ВОЛИНСЬКОГО (ЗА АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

КІРАЛЬ С.С., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів і природокористування України

У статті на матеріалі архівних документів, листів та щоденників українського письменника І.Чендея розкрито його творчі контакти з відомим літературознавцем та критиком К.П.Волинським. Йдеться, зокрема, про роздуми кореспондентів щодо ролі інтелігенції в житті суспільства, значення малої батьківщини у людській долі, про народну творчість як першоджерело творчості митця.

Ключові слова: архів, рецензія, фольклор, інтелігенція, повість, оповідання, коментар.

В статье на материале архивных документов, писем и дневников украинского писателя И.Чендея раскрыты его творческие контакты с известным литературоведом и критиком К.П.Волинским. Речь идет, в частности, о раздумьях корреспондентов о роли интеллигенции в жизни общества, о роли малой родины в человеческой судьбе, народного творчества как первоисточника творчества писателя.

Ключевые слова: архив, рецензия, фольклор, интеллигенция, повесть, рассказ, комментарий.

Перша збірка І.Чендея «Чайки летять на Схід» (Ужгород, 1955) одразу привернула до себе увагу критики: на сторінках провідних республіканських газет та журналів рецензенти високо оцінили новелістичний доробок письменника-початківця й пророкували йому творчі успіхи [9, 15]. На жаль, подальше життя митця було нелегким, а в окремі роки – тернистим. Після публічних розносів за роман «Птахи полишають гнізда» (1965) та збірку «Березневий сніг» (1967) І. Чендея не допускали до друку майже упродовж десяти років. «Нарешті запалено зелений вогник, – писав він у листі до О. Гончара від 27 січня 1981 року, – і піднято загати. У 1977 [р.] вийшла збірка нарисів «Свалявські зустрічі», у 1979-ому «Теплий дощ» у «Р[адянському] п[исьменнику]» і «Казка білого інею» в «Карпатах», а оце нова книжка знову в «Карпатах» – «Кринична вода» [16, 11]. Творчий доробок І.Чендея в різних аспектах досліджували Г.Аврахов, В.Дончик, І.Дзюба, М.Жулинський, В.Марко, В.Поп, М.Стрельбицький, Г.Штонь, Д. Федака та багато інших. Водночас поза увагою дослідників залишається неопублікований багатющий епістолярій письменника, його унікальні за інформативністю, інтелектуальною наповненістю та відвертістю щоденникові записи. І.Дзюба справедливо зауважив, що «Чендей і в листуванні був талановитий (а це не кожному дано!)», адже там «відбилосся багато що з суспільного і літературного життя доби» [3].

Мета дослідження. На матеріалі розшуканих нами архівних документів, листів письменника (опублікованих та неопублікованих) у статті зроблено спробу відтворити найважливіші факти як «суспільного і літературного життя доби», так і творчої співпраці І.Чендея із К. Волинським.

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України зберігається видавнича рецензія відомого літературознавця і критика, наукового співробітника Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України Костянтина Петровича Волинського (27.01.1922–19.12.2007) на рукопис повісті І. Чендея «Казка білого інею» та двох його оповідань «Цимбаланя» і «Теплий дощ».

Видавнича історія книжок І.Чендея заслуговує на окреме докладне вивчення в аспекті проблеми ідеологічної цензури за радянських часів. Зрозуміло, що за ці роки, будучи позбавлений роботи, зізнавався письменник тому ж О. Гончареві, він «багато мучився, бідував, зазнавав злиднів, але й працював. Не чув бідності, яка прийшла б до душі або серця навіть тоді, коли був позбавлений можливості і зовсім елементарної – купити бажану книжку чи платівку» [16, 11]. Згадуючи з відстані літ цькування за збірку «Березневий сніг», І. Чендей визнавав, що у своїй поведінці тоді «не скрізь був достатньо мудрим і поміркованим. Не в усьому, певно, був і правий», та залишався твердо переконаним у тому, що якби знову «брався за «Березневий сніг» порядком його творення, написав тільки так, як уже написав. Життя і набутий досвід довели: Каламарі живі і каламарщини стільки, що годі» [16, 11]. На жаль, у «різних проявах і видах» Каламарі живуть і понині, не зникла й «каламарщина».

Листи І.Чендея, усні спогади Валентини Яківни, вдови критика, дають підстави стверджувати, що письменник дорожив дружбою з К. Волинським, завжди прислухався до думки авторитетного знавця української літератури. Приваблювали й чисто людські риси вдачі Костя Петровича, який походив із знаної родини відомого українського вченого-літературознавця Петра Костянтиновича Волинського (1(13).02.1893–12.04.1982). Так, наприклад, в автобіографії, складеній 20 квітня 2001 року, К. Волинський писав, що йому як літературознавцю та критикові доводилося за життя робити або «критичну приписку» того чи іншого митця в українській літературі, наприклад, Ірини Вільде, Григорія Тютюнника, або «пристрасно-аргументовано захищати талановитого письменника (його творів) від несправедливої кон'юнктурної критики (скажімо, тих же високохудожніх «Сестер Річинських» Ірини Вільде, талановитішого з українських романів другої половини ХХ ст. – «Виру» Г. Тютюнника чи піддаваних несправедливому остракізму деяких творів В. Земляка, І. Чендея, Б. Харчука» [архів авт. ст.]. Він зазначав, що за тих суспільних обставин намагався не лише потвердити відданість справі рідної літератури, а й задекларувати свою громадянську позицію. Вона виявлялася в тому, що як критик прагнув «доносити до широкого читацького загалу краще з [...] художніх набутоків, помічати й підтримувати примітніші, перспективні явища й тенденції [...] розвитку», а почасти «(наскільки це було можливим) й національні начала» в літературі. Помітивши обдарованого письменника, особливо молодого, К. Волинський всіляко підтримував його не лише «на початках [...] творчого шляху», а й надалі постійно «критично супроводжував у їхніх художніх пошуках». За приклад називає Б. Харчука, О. Сизоненка, почасти й В. Земляка, І. Чендея [архів авт. ст.].

Саме до К. П. Волинського І. Чендей звернувся за підтримкою, коли написав свій роман «Птахи полишають гнізда». Перші читачі, як писав у листі до К. Волинського від 11 квітня 1964 р., П. Лінтур, Л. Балла, М. Кречко та ін. творчі люди, що зналися на слові, прихильно оцінили твір. Та попри те він хотів почути думку людини, яка «пильно стежить за літературним процесом на Закарпатті, на Україні в цілому», адже «випускаючи корабля на великі води (хотів би випустити!), просив би Вас сказати про цього корабля своє тямуще слово», яке для видавців стало би «семафором, що відкривав би роману путь до верстата, потім до читача» [12].

Своїм романом І. Чендей прагнув відкрити Закарпаття «цілому світові, чи бодай Європі [...] на весь його великий і чарівний зріст, з багатством душі людей, з деякою незвичайністю звичаїв», а закарпатців – людьми «безмежно щирими і довірливими, творчими своїм духом, працьовитими, багатими у фантазії, мудрими...». Заради цього, зізнавався І. Чендей К. Волинському, був «готовий працювати до самозабуття і отупіння», адже мав намір написати «широке художнє полотно» у двох книгах «Зелена Верховина», перша із яких – роман «Птахи полишають гнізда», друга – «Нова днина».

І. Чендей відверто писав, що у процесі роботи над першим епічним твором зустрів немало труднощів, бо саме тут, наголошував він, проявляється велике вміння письменника «будувати, зв'язувати до купи, переплітати», а брак такого досвіду вплинув на те, що не всі сторінки роману досконало виписані, не всі «вдалися». Тому й звертався до київського критика з проханням, попри дружні стосунки, залишатися таким, яким знав його завжди, коли йшлося «про інтереси ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРАТУРИ!», бути «нещадним, безкомпромісним». І. Чендей вважав, що справжнє «мистецтво [...] не терпить поступливості, м'якості» [12]. Водночас в особі К. Волинського бачив не лише принципового критика, а й щирого, тактовного порадирика, що мав «добрий естетичний смак». Отож, присуду про свій роман він чекав з неабияким хвилюванням, і кожного разу з нетерпінням поглядав на хвіртку, чекаючи приходу листоноші, й «розчаровано проводжав його очима», коли той «подавав одні газети, журнали, а листа не подавав», бо хотілося «якомога швидше почути слово людини, якій віриш, від якої чекаєш не тільки слова похвали чи схвалення, але й доброї, відвертої поради...» [12].

Бажання І. Чендея почути авторитетну думку К. Волинського було спричинене ще й тим, що здебільшого він писав новели та оповідання, а «великих полотен не будував ще». Творення роману (І. Чендей це добре усвідомлював) вимагає великого професійного досвіду, адже пишучи роман «Птахи покидають гніздо» (перший варіант назви), він «багато чого не знав [...], інколи не сподівався», **щоб** на цьому шляху його «стріне, **як** розів'ються ситуації». Написання великих художніх полотен, твердив письменник, потребує, окрім «уміння будувати велике», ще й умілого вияву «емоційності, естетичної сторони, чуттєвості, ліризму, драматизму, виклику на думку і роздуми, тощо, коротко кажучи – талант плюс розум». Імовірно, К. Волинський звертав увагу автора й на те, що у творі той подекуди «погрішив проти правди – суворої, грізної, невимомної, десь унікав гострих кутів, сутичок, чи то внутрішнього, чи то навіть фізичного характеру» (визнавав це). До того ж, І. Чендей вважав цей роман до певної міри підсумком свого «літературного досвіду, що його набув досі».

Поради К. Волинського надихнули письменника. Працюючи над другим варіантом роману І. Чендей «немало передумав, переважив, переосмислив, переоцінив», фактично почав писати новий роман, прагнучи зробити все, аби «не підвести, не забрати надію од Вас – чоловіка, якого люблю, якому вірю, від якого чекаю багато і багато», та найголовніше – «не підвести читача», дати йому «образ Верховини, верховинця, з його радостями і болями, сумнівами і переживаннями, великим благородством і душевною красою». Він прагнув якомога глибше «проникнути в душу» верховинця, бо до нього вже писалися твори на цю тему, але «без великого тепла і любові до героїв», для багатьох митців це «здавалося цілиною, яку можна підняти і яка обов'язково вродить, як кожна перележала і залежала земля». Мав рацію І. Чендей, що такі твори без «великого проникнення в душу» закарпатців всього-на-всього «звідували тимчасовий успіх», бо сам час був до них безжалісним, «він то зовсім відкидав, то вкривав корозією» такі твори.

Вихід у світ цього роману І. Чендея критика сприйняла загалом прихильно, у пресі з'явилася чимало позитивних рецензій та відгуків [9, с.23–24]. Невдовзі твір було перекладено російською мовою й опубліковано на сторінках московського журналу «Дружба народів», у якому вміщено й розлогу статтю про цей твір відомого критика Г. Корабельникова під назвою «Король Лир Верховини» [7]. Кандидатуру І.Чендея як автора роману «Птахи полишають гнізда» за рішенням урядового республіканського комітету по преміях імені Т.Г. Шевченка було включено у список номінантів на її здобуття у 1966 році, серед яких знані й відомі письменники – Т. Г. Масенко, П.Й. Панч, О.О. Сизоненко, Борис Тен, М. Томчаній, В. Кондратенко, І. Муратов, М. Тарновський (див. : «Літ. Україна» від 07 січня 1966 р.). Своє вагоме слово про роман сказав і К. Волинський у статті «Пытливый взглядом художника», опублікованій 24 лютого 1966 року на сторінках провідної ідеологічної газети «Правда Украины» у контексті обговорення творів-претендентів на цю високу нагороду.

Цікавою в цьому контексті є видавнича рецензія К.Волинського на рукопис збірки І. Чендея «Казка білого інею», яка побачила світ 1979 року в ужгородському видавництві «Карпати». Цю повість К. Волинський назвав серед кращих надбань так званого «почвеннического» «стилістично-змістового напрямку» у тогочасній літературі. Адже його представники, зокрема В. Распутін, А. Белов, В. Шукшин, В. Астаф'єв, Є. Носов – у російській літературі, М. Стельмах, Г. Тютюнник, Гр. Тютюнник, Є. Гуцало, О. Сизоненко, М. Томчаній – в українській, прагнули, зазначає дослідник, «розкрити першоджерела, першовитоки духовності та моральності» [1, арк. 1]. Вірність тому напрямку, наголошує рецензент, зберігає й І. Чендей, який «по-своєму розробляючи, осмислюючи та відображаючи його проблематику в її, так би мовити, сьогоднішньому переломленні (баченні, розумінні)» [1, арк. 2]. К. Волинський у цьому аспекті звертає увагу й на повість «Терен цвіте» та роман «Птахи полишають гнізда», у яких глибоке «художньо-філософське осмислення тематично-проблемної полоси, пов'язаної з народними першоджерелами і коріннями духовності і моральності, пов'язаної з дослідженням народного характеру» [1, арк. 2–3]. Варто наголосити, що К. Волинський фактично першим ввів «Казку білого інею» та інші твори І. Чендея у популярне тоді коло тогочасної новаторської «сільської» прози, а такий

контекст, очевидний і цілком природний, заслуговує окремої розмови дослідників його творчого доробку.

На переконання К. Волинського, повість «Казка білого інею» «написана талановито», а «образ Матері – верховинки Василюни – виписано справді вражаюче. Під пером письменника цей образ, з одного боку, набуває великої сили узагальнення, постає як типовий народний характер. [...] Нарешті, постає тут і вельми цікава паралель Мати – Земля, котрі дають життя всьому живому, зігрівають його своєю безмірною добротою, теплом свого серця...» [1, арк. 3]. Таке проникливе і вдумливе прочитання цього твору в контексті тогочасної радянської багатонаціональної літератури навело К. Волинського на цілком справедливу і слушну думку, що «після «Материнського поля» Ч. Айтматова ми ще не мали з такою мистецькою силою виписаного образу Матері, котрий дав оце Чендей у своїй повісті» [1, арк. 3]. Варто зауважити, що висока оцінка К. Волинським повісті І. Чендея «Казка білого інею» з посвятою «Пам'яті матері Василюни – незрівнянної у душевній красі» була об'єктивною і справедливою, адже згодом усі, хто писав про творчість митця, зокрема І. Дзюба [2], В. Дончик [4], М. Жулинський [5], В. Марко [8], Д. Федака [11], Г. Штонь [15] та ін., відзначали цю повість як одну із кращих не лише у творчій спадщині письменника, але й в українській літературі загалом. Так, наприклад, І. Дзюба твердить, що «Казка білого інею» – це «емоційне і глибоке вдячне слово про неньку, де синівське сприйняття і розуміння матері стає художньою об'єктивністю, розгортається в сув'язь зворушливих епізодів і промовистих картин долі, завдяки чому дорогоцінні материні риси не тільки возвеличені із синівською любов'ю, а й розкриті як живе й невичерпне, живлюще єство народної вдачі» [2, 516].

Ці думки критиків знаходять підтвердження і в епістолярії І. Чендея. Так, наприклад, розповідь про батьків у листі від 28 червня 1966 року до І. Денисюка він майже дослівно повторить в автобіографічній повісті «Луна блакитного овиду» (1968), а також 1990 року в інтерв'ю «Конче скасувати цензуру» в газеті «Літературна Україна» як кандидат у народні депутати України [13, с.3]. У листі до відомого літературознавця Л. Коваленка від 21 травня 1974 року, згадуючи свій день народження, слово «Мама» І. Чендей свідомо напише з великої літери, тим самим виявляючи велику любов і глибоку пошану до найдорожчої у світі людини [6, с.139]. Від батьків І. Чендей узяв у дорогу життя й науку про те, що лише чесна й віддана праця може дати необхідні результати й принести душевну насолоду.

У листах І.Чендея до К.Волинського, які охоплюють 1964–1986 роки, йдеться також про важливі моменти життя й творчості кореспондентів. У цьому листуванні І.Чендей постає людиною, залюбленою у свій рідний край, свою малу батьківщину, що в контексті сьогодення звучить особливо актуально. Отож, слова письменника «... моя любов до Закарпаття не заважає мені любити всієї української землі» [12], від якої упродовж століть закарпатців намагалися відірвати різноманітні завойовники, озаглавлюють статтю не випадково. І.Чендеєві найперше імпонувало те, що К.Волинський уважно «стежив за літературним процесом на Закарпатті», представленого такими талановитими митцями як М.Томчаний, Ф.Потушняк, П.Скунць, П.Мідянка, Д.Кремінь, М.Дочинець, О.Гаврош, Г.Малик та ін. Вони, без перебільшення, стали «окрасою української літератури», про що свого часу мріяв І.Чендей.

Тому його твердження, що «Закарпаття – край, створений самою природою для мистецтва», не було перебільшенням. До того ж, І.Чендесві боліло й те, що в силу історичних обставин кращі сини рідного краю нерідко «... подавалися у світ і там знаходили застосування» (на жаль, ці слова актуально звучать й понині!) [12]. На підтвердження сказаного письменник згадує історії життєвих доль М. Балудянського, першого ректора Петербурзького університету, І.Орлая, академіка Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії, І. Грабаря, народного художника СРСР, історика мистецтва, дійсного члена АН СРСР, автора «Истории русского искусства» в 6-ти томах, Г.Гуца, українського історика, філолога, етнографа, фольклориста та медика, одного з основоположників слов'янознавства в Україні та Росії, М.Мункачі, угорського живописця німецького походження, зачинателя і творця угорського реалістичного живопису, народженого в Мукачеві.

Листи І.Чендея характеризують його (а таким він був не лише у творчості, а й у житті, за що його не раз несправедливо критиковано) як людину відверту й щиру у своїх переконаннях, у ставленні до тих процесів, які відбувалися на Закарпатті за радянських часів. На підставі щоденникових записів, листів та інших розшуканих нами архівних матеріалах можна стверджувати, що у душі І.Чендея йшло постійне протиборство між, на перший погляд, «правильними» гаслами тогочасної ідеологічної системи та конкретними реаліями, й тими змінами, здебільшого «неправильними», що відбувалися у культурно-духовному просторі не лише Закарпаття, а й України загалом.

Насправді, йому, синові із багатодітної родини простого селянина (і це треба визнати як позитив!), «радянський час відкрив ... великі можливості до творчості». Це підтверджують до певної міри й спогади вдови К.Волинського, Валентини Яківни. Одного разу вони побували в с. Дубове, де мешкали його батьки. Особливо запам'ятався батько І.Чендея, вразили його натруджені руки, які набували якоїсь незвичайності, коли клав їх на дубовий стіл під час розмови із гостями. Пані Валентина згадує й про те, що оселя батьків письменника не вирізнялась якимсь багатством, жили вони досить скромно, хоча недруги митця розпускали плітки про Чендея-«куркуля». Однак він ніколи не сприймав денационалізації, подвійної моралі, руйнування віками вироблених народних звичаїв, норм людського співжиття, що відбувалося у ті ж часи.

Варто наголосити й на тому важливому моменті, що у листах, щоденникових записах письменник неодноразово висловлює у різних варіаціях свої духовні й творчі максими, чимало із яких не застаріли, а навпаки – зазвучали ще сильніше й гостріше в контексті останніх подій в Україні, а деякі із них, на превеликий жаль, стали пророчими. Так, наприклад, побувавши 11–12 лютого 1987 року на Всеукраїнському установчому віче Товариства української мови імені Тараса Шевченка у Києві, із захопленням писав, що ця подія в історії натовді ще Радянської України «не просто знаменита, а велика», оскільки «на магістралі діяння в ім'я пробудження свідомості виступила найкраща частина високо одухотвореної і чуттям високого обов'язку наповнена інтелігенція», вічно гнана, зневажена тоталітарною радянською системою, яка не допускала її до формування «громадсько-суспільної думки». Мав рацію І.Чендей, що саме національно свідомі інтелігенція, «інтелігенція в широкому розумінні слова» (тобто, не

лише письменники), була насправді, як показує світова історія, «рушійною силою» суспільства [14].

І.Чендей кохався в закарпатських народних ремеслах та народній творчості рідного краю, у якому «не можна не співати, не творити», бо для нього і Закарпаття, і Україна були «найпрекраснішою, найбагатшою, найпісеннішою землею на всьому світі». Він, розраховуючи на повну довіру свого адресата, фактично зізнається у своєму істинному патріотизмі, який у той час іменувався так званим українським буржуазним націоналізмом, й у чому його звинувачували горе-критики роману «Птахи полишають гнізда» та інших творів. Та попри те він незрадливо сповідував істинну думку, вивірену життям, що «любов до Батьківщини починається з того гнізда, звідки ти вилетів у світ, з того неба, яке першим послало тобі сонячний промінь... з того луку, який першим розквітнув для тебе польовими чічками і обмив босі ноги срібними росами...». Його щира сповідь у листі до К.Волинського раптово обривається, що позначено відповідно трьома крапками, адже митець добре розумів: у своїх розмислах він вийшов за межі «дозволеного», «забрів далеко...», а хлопці у білих комірцях були дуже пильними.... читали листи навіть на відстані! [12].

З цього листування дізнаємося про маловідомий факт біографії І.Чендея: йому було доручено супроводжувати по Закарпаттю найбільш знаного представника творчої інтелігенції Куби та дослідника її фольклору Самуеля Фейхоо Родрігеса, автора поетичних збірок, видавця, лауреата багатьох літературних премій. С.Фейхоо брав участь у роботі об'єднаного пленуму правлінь спілок письменників СРСР та України, присвяченого 150-річчю з дня народження Т.Шевченка. Про перебування в Україні, зокрема на Закарпатті, С.Фейхоо полишив цікаві спогади «Viaje a la Union Sovietica» («Поїздка в Радянський Союз»), згодом опубліковані на сторінках відомого іспаномовного журналу «Islas» (1967. – №9). Там, зокрема, там вміщено фотографії, на яких зафіксовано пам'ятки закарпатської дерев'яної архітектури, а також групове фото з І.Чендеєм.

У листах І.Чендей згадує про деякі факти з історії номінації його роману «Птахи полишають гнізда» на Шевченківську премію. У цьому контексті цікавим видається інтерв'ю одного із тодішніх номінантів О.Сизоненка, опубліковане на сторінках «Української літературної газети» (№20 (78). –2012. – 05 жовт.). Він, зокрема, сказав, що його роман «Білі хмари» вперше опублікував журнал «Вітчизна» (1964), а згодом вийшов окремим виданням у «Радянському письменнику» (1965), й зазначив, що «... весь комітет із Шевченківської премії проголосував за нього таємно, та Гончар головував замість Корнійчука, і сказав: «Сизоненко нікуди не дінеться, йому тільки сорок років... А в списку Петро Йосипович Панч, якому сімдесят п'ять. Давайте відкритим голосуванням віддамо Панчеві». І йому дали премію. Це абсолютно справедливо, Панч набагато більше зробив, він – фундатор української радянської прози. А Сизоненко таки нікуди не подівся, став лауреатом через 20 років...»). Однак стенограма засідання Урядового комітету по державних преміях ім. Т.Г.Шевченка від 06.03.1966 року вносить деякі корективи щодо твердження О.Сизоненка. На засіданні головував таки О.Корнійчук, а всю технічну процедуру забезпечував секретар комітету Г.П.Донець. О.Гончар зазначив, що книжка П.Панча цікава в жанровому аспекті, однак не вважав її

кращою серед інших творів автора, зокрема роману «Гомоніла Україна», «Голубине село» та ін. Він досить прихильно відізвався й про таких номінантів, як О.Сизоненко, І.Муратов, В. Кондратенко. Однак, беручи до уваги той факт, що П.Панч «один з основоположників української радянської літератури, цілі десятиріччя трудився, пройшов шлях, чесний, сумлінний, авторитетний для всіх художників», а тому відзначення цією премією П.Панча було найвищою оцінкою всієї його творчості. Достойною кандидатурою О.Гончар вважав й Бориса Тена за його переклади українською мовою книги «Одіссея» Гомера і п'єси «Антигона» Софокла. Він просив Комітет клопотати перед урядом про окрему відзнаку автора, оскільки переклади Б.Тена стали «визначною подією в нашому культурному житті», а скрупульозну працю перекладача небезпідставно назвав «подвигом в ім'я нашої культури». На жаль, думку Олеса Гончара щодо відзначення Б.Тена урядове керівництво проігнорувало [10].

І.Чендея завжди вражав брак естетичного чуття, несмак, який був непритаманний народній культурі й приходив у життя його земляків у вигляді різного роду листівок з котами, зайцями і папугами, «розмальованими в дикі кольори», і «атлетів для незадоволених фізично жінок», – і вся ця «бридота» проникала якимись «неузаконеними, зате існуючими каналами», плила «з чорного ходу» (можна лише уявити, як би реагував письменник на сучасну інтернетівську «бридоту»!). Він намагався збагнути (про це йдеться і в романі «Птахи полишають гнізда»), як це могло статися навіть із його рідним братом Миколою, «смаки і естетичний світ» якого формувалися «вишивкою, коломийкою, грою на сопілці і трембіті, танцем народним на весіллі»; та служба в радянській армії «приліпилася до нього» таким несподіваним руйнуванням цього естетичного світу, здавалось би, вивіреного упродовж багатьох століть народним буттям. Його лякало оте «наносне», фальшиве, «допик той несмак», який не прикрашає людину як таку, а тому й намагався художнім словом боротися «за культуру і красу», основу на високих духовних ідеалах. Ту красу, яку взяв із собою у світ із рідної його серцю Верховини, до якої у кожного, хто побував там хоча б один раз і побачив, твердив небезпідставно письменник, «народжувалася велика любов». І та любов в І.Чендея була настільки глибокою, що він сумнівався не лише у собі, а й у інших митцях, хто брався писати про Верховину, адже для справжнього відтворення всієї її неповторності, заявляв він, «у нас ще не вистачає таланту, вміння, аби показати її на весь зріст величі і краси».

Висновки. Листи, щоденники І.Чендея та інші архівні матеріали дають підстави стверджувати, що письменник усім своїм життям домагався того, аби не відбулося остаточної духовно-моральної деградації тогочасного суспільства, намагався привернути увагу тогочасних чиновників до екологічних проблем та бережливого ставлення до природи, прагнув збагатити українську літературу високохудожніми творами. У цьому процесі розвитку літератури він особливого значення надавав фаховій критиці, якої бракувало не лише в Україні, а тодішньому СРСР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волинський К. П. Рецензія. Іван Чендей. Казка білого інею / Кость Волинський // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф.221. – Оп. 2. – Од. зб. №33. – Арк.1–6.

2. Дзюба І.М. З криниці літ : У 3 т. / Іван Дзюба. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006–2007. – Т.3 : Літ. портрети; Дніпровський меридіан; Зі спогадів. – 2007. – 880 с.

3. Дзюба І.М. Лист до С.Кіраля від 23.02.2015 р. / Іван Дзюба // Архів автора статті.

4. Дончик В. Неминуче й неминуще : літературні дослідження і хроніки / Віталій Дончик. – К. : Наук. думка, 2012. – 862 с.

5. Жулинський М. Сходження на Ясенову : [І. Чендею – 70] / Микола Жулинський // Літ. Україна. – 1992. – 11 черв. – С.5.

6. Кіраль С. Зробити щось корисне для свого рідного народу» : з епістолярної спадщини Івана Чендея : Монографія / Сидір Кіраль. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2013. – 212 с.

7. Корабельников Г. Король Лир Верховини / Григорій Корабельников // Дружба народів. – 1966. – №6. – С.247–257.

8. Марко В. Творча зрілість – то вічне шукання / Василь Марко // Вітчизна. – 1980. – №3. – С. 203–205.

9. Письменник Іван Чендей : Біобібліографічний покажчик / Укл. О. Г. Люта, Л. О. Смочко, М. І. Трещак. – Ужгород : Вид-во «Мистецька Лінія», 2006. – С. 23–24.

10. Стенограма засідання Урядового комітету по преміях ім. Т.Г.Шевченка від 6 березня 1966 року / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 979. – Оп.1. – Од. зб. 146. – Арк. 17–21.

11. Федака Д. З минулого – в майбутнє [вст. ст.] / Дмитро Федака // Чендей І. Птахи полишають гнізда ... Повість, роман / Іван Чендей. – Ужгород : Карпати, 1984. – С. 5–20.

12. Чендей І. Листи до К. П. Волинського / Іван Чендей // Приватний архів К. П. Волинського, м. Київ.

13. Чендей І. «Конче скасувати цензуру» : [інтерв'ю з письменником / Записав Ю.Пригорницький] / Іван Чендей // Літ. Україна. – 1990. – 22 лют. – С.3

14. Чендей І. Щоденникові записи : 1953–1995 рр. / Іван Чендей // Архів І.Чендея, м. Ужгород.

15. Штонь Г. Слово, що прагне навчати / Григорій Штонь // Літ. Україна. – 1979. – 28 серп. – С. 2.

16. «Я щасливий від спілкувань з Вами» [Листи І. Чендея до О. Гончара; публ. В. Гончар] // Слово Просвіти. – 2012. – № 28 (665). – 12–18 лип. – С.10–12.

REFERENCES

1. Volins'kij K. P. Retsenziya. Ivan Chendej. Kazka bilogo ineyu / Kost' Volins'kij // TSentral'nij derzhavnij arkhiv-muzej literaturi i mistetstva Ukraïni. – F.221. – Op. 2. – Od. zb. №33. – Ark.1–6.

2. Dzyuba I.M. Z krinitsi lit : U 3 t. / Ivan Dzyuba. – K. : Vid. dim «Kievo-Mogilyans'ka akademiya», 2006–2007. – T.3 : Lit. portreti; Dniprovs'kij meridian; Zi spogadiv. – 2007. – 880 s.

3. Dzyuba I.M. List do S.Kiralya vid 23.02.2015 r. / Ivan Dzyuba // Arkhiv avtora statti.

4. Donchik V. Neminuche j neminushe : literaturni doslidi i khroniki / Vitalij Donchik. – K. : Nauk. dumka, 2012. – 862 s.

5. Zhulins'kij M. Skhodzhennya na Yasenovu : [I. Chendeyu – 70] / Mikola Zhulins'kij // Lit. Ukraïna. – 1992. – 11 cherv. – S.5.

6. Kiral' S. Zrobiti shhos' korisne dlya svogo ridnogo narodu» : z epistolyarnoi spadshhini Ivana Chendeya : Monografiya / Sidir Kiral'. – Nizhin : Vidavets' PP Lisenko M.M., 2013. – 212 s.

7. Korabel'nikov G. Korol' Lir Verkhoviny / Grigorij Korabel'nikov // Druzhba narodov. – 1966. – №6. – S.247–257.

8. Marko V. Tvorcha zrilist' – to vichne shukannya / Vasil' Marko // Vitchizna. – 1980. – №3. – S. 203–205.

9. Pis'mennik Ivan CHendej : Biobibliografichnij pokazhchik / Ukl. O. G. Lyuta, L. O. Smochko, M. I. Treshhak. – Uzhgorod : Vid-vo «Mistets'ka Liniya», 2006. – S. 23–24.

10. Stenograma zasidannya Uryadovogo komitetu po premiyakh im. T.G.Shevchenka vid 6 bereznya 1966 roku / T.Sentral'nij derzhavnij arkhiv-muzej literaturi i mistetstva Ukraini. – F. 979. – Op.1. – Od. zb. 146. – Ark. 17–21.

11. Fedaka D. Z minulogo – v majbutne [vst. st.] / Dmitro Fedaka // Chendej I. Ptakhi polishayut' gnizda ... Povist', roman / Ivan CHendej. – Uzhgorod : Karpati, 1984. – S. 5–20.

12. Chendej I. Listi do K. P. Volins'kogo / Ivan Chendej // Privatnij arkhiv K. P. Volins'kogo, m. Kiïv.

13. Chendej I. «Konche skasuvati tsenzuru» : [interv'yu z pis'mennikom / Zapisav Yu. Prigornits'kij] / Ivan Chendej // Lit. Ukraïna. – 1990. – 22 lyut. – S.3

14. Chendej I. Shodennikovi zapisi : 1953–1995 rr. / Ivan Chendej // Arkhiv I.Chendeya, m. Uzhgorod.

15. Shton' G. Slovo, shho pragne navchati / Grigorij SHton' // Lit. Ukraïna. – 1979. – 28 cerp. – S. 2.

16. «Ya shhaslivij vid spilkuvan' z Vami» [Listi I. Chendeya do O. Gonchara; publ. V. Gonchar] // Slovo Prosviti. – 2012. – № 28 (665). – 12–18 lip. – S.10–12.

WRITER AND CRITICS: FROM THE HISTORY OF CREATIVE COLLABORATION OF IVAN CHENDEY AND COSTYA VOLYNSKY (ON THE BASIS OF ARCHIVAL MATERIALS)

Kiral Sydor Stepanovych, Doctor of Philology, Professor, Professor of the Department of Ukrainian and Classical Languages, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Academician of Higher Education Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

I. Chendey's first collection "Seagulls are flying to the East" (Uzhgorod, 1955) immediately drew critics' attention: reviewers praised novelistic achievements of the writer and predicted creative success on the pages of the leading national newspapers and magazines. Unfortunately, the future life of the artist was not easy, and in some period it was thorny.

G.Avrahov, V.Donchik, I. Dziuba, M.Zhulinsky, V.Marko, V.Pop, M.Strelbitsky, G.Shton, D. Fedaka and many others researched I.Chendey's literary achievements in different aspects. At the same time a unique unpublished epistolary of the writer remains out of view of the researchers and his diary entries which are full of information, intellectuality and openness.

In I.Chendey's letters to K.Volynskiy from 1964 to 1986 there are also important moments about correspondents' life and work. In this correspondence I.Chendey reveals himself as a personality who loves his native land, small homeland. It sounds particularly important in the context of today's reality. I.Chendey was impressed that K.Volynskyy

carefully "followed the literary process in Zakarpattya" presented by such talented artists as M.Tomchaniy, F.Potushnyak, P.Skunts, P.Midyanka, D.Kremin, M.Dochynets, O.Havrosh, H.Malyk and others. In the article the writer attempts to recreate the most important facts as a "social and literary life of the day" on the basis of archival documents, writer's letters (published and unpublished), creative collaboration between I.Chendey and Volynsky is also highlighted.

I.Chendey's letters characterize him (and he was such a person not only in literary activity, but in his life as well, for this reason he was criticized unfairly) as an open person and frank and sincere in his beliefs, in attitude to those processes which took place in Transcarpathia in Soviet times. On the basis of diary entries, letters and other archival materials (found by us) we can resume that there was a permanent confrontation in I.Chendey's soul between, from the first point of view, the seemingly "correct" slogans of an ideological system of that time and specific realities, and the changes, mostly "wrong", which took place in the cultural and spiritual space not only in Transcarpathia, but in Ukraine in general.

It should also emphasize that the writer often expresses his spiritual and creative maxims in different variations in his letters, diaries. Many of them are up-to-date and vice versa they sound even stronger in the context of recent events in Ukraine, and some of them, unfortunately, have become prophetic.

I.Chendey in his letters, diaries and other archival material gave us a reason to believe that a writer all his life tried to avoid final spiritual and moral degradation of a contemporary society and draw officials' attention to contemporary environmental issues and careful attitude to nature, sought to enrich Ukrainian literature by highly artistic literary works. In this process of literature he gave a special significance to criticism which was a lack not only in Ukraine, but in the USSR as well.

Keywords: archive, review, folklore, intellectuals, narrative, story, comment.

УДК 811.111

RECEPTION OF LITERATURE OF THE ANGLO-SAXON PERIOD FROM A PRESENT-DAY PERSPECTIVE

ARISTOVA N. O., PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

Reception of literature of the Anglo-Saxon period from a present-day perspective is highlighted in the article. The article contains a general description of the period, biographic information, peculiarities of development of literature of the Anglo-Saxon period and a complex research of lexical, stylistic and phonographic features of poetry of that period.

Keywords: literature, the Anglo-Saxon period, alliteration, consonance, assonance, caesura, litotes, kenning, saga, compounding, epos.

В статье подана рецепция литературы англосаксонского периода в современном ракурсе. Статья содержит общую характеристику периода, биографические сведения о писателях, особенности развития литературы англосаксонского периода, а также комплексное исследование лексических, стилистических и фонографических особенностей поэзии англосаксонского периода.

Ключевые слова: литература, англосаксонский период, аллитерация, консонанс, ассонанс, цезура, литота, кеннинг, сага, словосложение, эпос.

Literature of the Anglo-Saxon period has been of great interest to critics and various scholars in study of literature of the English-speaking countries not only in the USA, England and Australia but in Ukraine as well (Debra B. Schwartz, S. Duffy, W.F. Klein, N. Jacobs, B.J. Timmer, S.B. Liljergen, M. Alekseev, M. Shapovalova, H. Rubanova, V. Motornyy). Although most of them dedicated their investigations to the analysis of world-famous poems such as *“Beowulf”* and *“The Seafarer”*, there is still no complex research dedicated to lexical, stylistic and phonographic features of poetry of the Anglo-Saxon period, peculiarities of development of literature of the Anglo-Saxon period and biographic information about writers who lived and worked during the abovementioned period.

Thus, **the main aim of the research** is to provide the reception of literature of the Anglo-Saxon period from a present-day perspective. The stated aim provides the solution of the following **tasks**, namely:

- to offer biographic information about writers of the stated period,
- to find out peculiarities of development of literature of the Anglo-Saxon period;
- to conduct a complex research of lexical, stylistic and phonographic features of poetry of the Anglo-Saxon period.

The Anglo-Saxon period began when Celtic England was invaded by Germanic tribes in the first half of the 5th century and ended in 1066 when the country was conquered by the Norman French (under the leadership of William the Conqueror).

Contemporary scholars consider that the Anglo-Saxon period is represented by pagan and Christian literature that encompasses poetry written in the form of verses, oral sagas, as well as various pieces of writing composed in so-called Old English and in Latin (after the adoption of Christianity). Moreover, it is a well-known fact that most scopas, living during the Anglo-Saxon period, recited numerous verses that were composed in the form of songs or riddles and were popular among people. This fact allows contemporary scholars to explain the popularity of riddling and add that it was one of the most popular pastimes at that time. Scholars call these verses alliterative, define alliteration as the repetition of definite sounds in a phrase and state that its origin may be traced back to several Germanic languages [11].

“Three grey geese in a green field grazing. Grey were the geese and green was the grazing” is an example of alliteration with consonants that is called consonance and *“The angry alligator ate Andy”* is an example of alliteration with vowels that is called assonance [3; 4].

What is more, Anglo-Saxon poets often used other literary elements such as *kennings*, *variations*, *litotes* and *compoundings* [7].

A kenning is a figurative phrase that replaces a common noun. It usually represents a two-word metaphorical name. For instance, a kenning for word *“the sun”* can be *“God’s beacon”* or *“sky’s candle”*; *“wound-dew”* for the word *“blood”*; *“bone’s house”* for *“body”* [7; 8].

A variation is the restatement of a concept or term using different words. For instance, *“headland, the homes of many water-monsters”* would be a variation [7].

Litotes is a figure of speech that consists of an understatement in which emphasis is typically achieved by negation. For instance, *“This is no small problem”* for *“This is a big problem”* or *“She was not a little upset”* for *“She was extremely upset”* [9].

A compounding, in its turn, is “the combining of two words to make a new word. An example is *feorhseoc*, literally “*lifesick*” (*feorh* means *life* and *seoc* is sick), which can be translated as mortally wounded” [7].

Since the pagan literature of the Anglo-Saxon period was an oral art very few poems written in Old English survived to us today. According to Debora B. Schwartz, Latin was considered the only language of learning and culture until late in the medieval period. And as the poetry, which was composed orally in the vernacular of Anglo-Saxon, was not considered decent literature by monks and scholars of that time, they simply “didn’t want to waste parchment and ink writing it down” [6].

Nevertheless, some poems written in Old English and some biographical information about Anglo-Saxon poets have come to us, namely: “*Beowulf*”, “*The Seafarer*”, “*Caedmon’s Hymn*”, *Caedmon*, *the Venerable Bede*, “*Ecclesiastical History of the English people*”, *Cynewulf etc.*

Thus, one of the most famous poems written in Old English is “*Beowulf*” which is considered the greatest Germanic epic in the world of literature. Most scholars believe that the poem had been composed long before it was recorded in writing. Some of them think that it emerged in the 8th century, others believe that it appeared in the 11th century. What they know for sure is that it is the oldest surviving Anglo-Saxon epic poem written in Old English [1; 2].

The poem “*Beowulf*” was discovered in the 16th century. It happened when Laurence Nowell bought a manuscript on the pages of which he found the poem. Scholars managed to find his name, along with the date, 1563 which was written in pencil on the back of the abovementioned manuscript and since then it has been known as the Nowell Codex. Moreover, contemporary scholars carried out the analysis of scribes’ handwriting. The provided analysis allowed them to claim that two completely different people wrote the poem in about 1000-1010 AD. Nowadays the original of the Nowell Codex is located in the British library [12].

One more non-religious poem, which belongs to literature of the Anglo-Saxon period and deserves our attention, is “*The Seafarer*”. Scholars claim that like “*Beowulf*” people passed it in oral versions long before the unknown scribe wrote it down at the end of the 10th century. At first, it turned out to be very controversial for most scholars because of textual problems. Some scholars thought that it represented a dialogue, others believed that it was a monologue. But contemporary scholars have come around to the view that it is a monologue told by a single speaker.

Other survived poems represent Christian literature of that period. Thus, one of them is entitled “*Caedmon’s Hymn*”. It is a unique example of the earliest recorded poems in Old English. Despite its title scholars claim that it was written down by another person due to the fact that its author was illiterate. All biographical information about Caedmon has come to us due to the Venerable Bede who was one of his closest contemporaries. Unfortunately, not much is known about Caedmon, nothing is known his date of birth, but according to ancient manuscripts he worked as a herdsman at a monastery established at Whitby around 657 [6].

Contemporary scholars consider Caedmon one of the first founders of the school of Christian poetry and often call poetry composed during that period “*Caedmonian*”.

The earliest vernacular versions of the abovementioned poem have come down to us by accident. It happened only because scribes who were copying the “*Ecclesiastical History of the English people*” in Latin not only recognized “*Caedmon’s Hymn*”, but also appended its translation in Old English to the margins of the stated manuscript.

Nowadays, the poem occurs in several dialects. Thus, for instance, two eight-century manuscripts that are held in the Cambridge University library and in the National Library of Russia (St. Petersburg) contain the poem in a Northumbrian dialect:

CAEDMON’S HYMN
*Nū scylun hergan hefaenrīcaes Uard,
 Metudæs maecti end his mōdgidanc,
 uerc uuldurfadur, suē hē uundra gihuaes,
 ēci dryctin, ōr āstelidæ.
 Hē āērist scop aelda barnum heben til hrēfe, hāleg Scepen.
 Thā middungeard moncynnæs Uard,
 ēci Dryctin, æfter tiadæ
 firum foldu, Frēa allmectig [5].*

The following poem represents an example of modern English translation of “*Caedmon’s Hymn*” written in a Northumbrian dialect:

CAEDMON’S HYMN
*Now let me praise the keeper of Heaven’s kingdom,
 The might of the Creator, and his thought,
 The work of the Father of glory, how each of wonders
 The Eternal Lord established in the beginning.
 He first created for the sons of men
 Heaven as a roof, the holy Creator,
 Then Middle-earth the keeper of mankind,
 The Eternal Lord, afterwards made,
 The earth for men, the Almighty Lord [5].*

Another person we have to mention in this article is the Venerable Bede who is widely regarded as the greatest of all the Anglo-Saxon scholars. Although he was one of the most prominent historians who lived during the Anglo-Saxon period there is not much biographical information about him. What is well-known is that Bede was born in Jarrow, England. It was either in 672 or 673. He was taken to St. Peter’s Monastery at Wearmouth Abbey at a very young age, but by 685 he moved to St. Paul’s Monastery at Jarrow where he spent his whole adult life.

Despite the fact that Bede wrote more than 60 books, most of them are extant. His most prominent book that survived is “*Ecclesiastical History of the English people*”. He dedicated it to the development and organization of the church of England, miracles, heresies, various stories of miraculous healing and life of noble people etc. “*Ecclesiastical History of the English people*” comprises five parts and describes ecclesiastical life and political history of England. It also covers the period beginning from Julius Caesar’s invasion in 55 BC to the date of the completion of manuscript in 731. The first printed edition of the manuscript appeared in 1480 AD, after Johannes Gutenberg invented his printing press.

One more poet who lived at that time and composed Old English Christian poems was Cynewulf. Contemporary scholars believe that he lived in Northumbria in the 9th century and claim that most of them unfortunately are extinct. The only four poems that have come down to us include “*Elene*”, “*The Fates of the Apostles*”, “*The Ascension*” and “*Juliana*”.

His masterpiece is “*Elene*”. Cynewulf dedicated it to Saint Helena, her travelling to Jerusalem and discovery of the Cross. The distinctive feature of a poem is that it is written in prose and poetry.

“*The Ascension*” describes Christ’s Advent, Ascension and Doomsday.

“*The Fates of the Apostles*” is dedicated to the death of each of the apostles.

As an epilogue to each poem contained runic characters that represented the letters *c, y, n, (e), w, u, l, f*, this discovery allowed contemporary scholars to assume that it was the name of the author.

Unfortunately, there is no other information that can throw light on the biography of Cynewulf [10].

The provided overview allows us to offer biographic information about the most prominent writers who lived and worked during the Anglo-Saxon period, to find out peculiarities of development of literature of the Anglo-Saxon period and to conduct a complex research of lexical, stylistic and phonographic features of poetry of the stated period.

The undertaken study is not at the end of all aspects of investigation of lexical, stylistic and phonographic features of poetry of the Anglo-Saxon period. Challenging directions of further scientific research can be as follows: genre and stylistic peculiarities of religious literature of the Anglo-Saxon period with reference to “*Caedmon’s Hymn*”, “*Elene*”, “*The Fates of the Apostles*”, “*The Ascension*” and “*Juliana*”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Алексеев М.П. Литература средневековой Англии и Шотландии / Михаил Павлович Алексеев. – М.: Высшая школа, 1984. – 351 с.

2.Шаповалова М. С. Історія зарубіжної літератури / Шаповалова М.С., Рубанова Г.Л., Моторний В.А. – Львів: Світ, 1993. – 312 с.

3.Alliteration Examples for Kids – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://examples.yourdictionary.com/alliteration-examples-for-kids.html> – Назва з екрану. – (01.05.2015).

4.Beowulf, ancient hero – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.squidoo.com/about-beowulf> – Назва з екрану. – (01.05.2015).

5.Caedmon’s Hymn – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poemhunter.com/poem/caedmon-s-hymn/> – Назва з екрану. – (20.12.2014).

6.Debora B. Schwartz Medieval Literature – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cla.calpoly.edu/~dschwartz/engl512/bede.html> – Назва з екрану. – (01.05.2015).

7.Introduction to Anglo-Saxon Literary Elements – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parklandsd.org/web/smith/files/2013/01/Intro-to-Anglo-Saxon-culture-and-literary-elements.pdf> – Назва з екрану. – (01.05.2015).

8.Kenning – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/314926/kenning> – Назва з екрану. – (01.05.2015).

9.Litotes – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/litotes> – Назва з екрану. – (01.05.2015).

10.Old English Prose and Poetry – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://digilander.libero.it/dofurci/letteratura/Origins/Caedmon%20and%20Cynewulf.htm> – Назва з екрану. – (20.12.2014).

- 11.Susanna Duffy Beowulf, Ancient Hero – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://susannaduffy.hubpages.com/hub/about-beowulf> – Назва з екрану. – (01.05.2015).
- 12.Warrior’s Word-Hoard: A Guide to the Anglo-Saxon epic poem, Beowulf – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://poetry.about.com/od/poems/a/beowulfguide.htm> – Назва з екрану. – (19.05.2014).

REFERENCES

- 1.Alekseev M.P. Lyteratura srednevekovoy Anhlyy y Shotlandyy / Mykhayl Pavlovych Alekseev. – M.: Vysshaya shkola, 1984. – 351 s.
- 2.Shapovalova M. S. Istoriya zarubizhnoyi literatury / Shapovalova M.S., Rubanova H.L., Motornyy V.A. – L’viv: Svit, 1993. – 312 s.
- 3.Alliteration Examples for Kids – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://examples.yourdictionary.com/alliteration-examples-for-kids.html> – Nazva z ekranu. – (01.05.2015).
- 4.Beowulf, ancient hero – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.squidoo.com/about-beowulf> – Nazva z ekranu. – (01.05.2015).
- 5.Caedmon’s Hymn – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.poemhunter.com/poem/caedmon-s-hymn/> – Nazva z ekranu. – (20.12.2014).
- 6.Debora B. Schwartz Medieval Literature – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://cla.calpoly.edu/~dschwartz/engl512/bede.html> – Nazva z ekranu. – (01.05.2015).
- 7.Introduction to Anglo-Saxon Literary Elements – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.parklandsd.org/web/smith/files/2013/01/Intro-to-Anglo-Saxon-culture-and-literary-elements.pdf> – Nazva z ekranu. – (01.05.2015).
- 8.Kenning – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/314926/kenning> – Nazva z ekranu. – (01.05.2015).
- 9.Litotes – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.thefreedictionary.com/litotes> – Nazva z ekranu. – (01.05.2015).
10. Old English Prose and Poetry – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://digilander.libero.it/dofurci/letteratura/Origins/Caedmon%20and%20Cynewulf.htm> – Nazva z ekranu. – (20.12.2014).
- 11.Susanna Duffy Beowulf, Ancient Hero – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://susannaduffy.hubpages.com/hub/about-beowulf> – Nazva z ekranu. – (01.05.2015).
- 12.Warrior’s Word-Hoard: A Guide to the Anglo-Saxon epic poem, Beowulf – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.about.com/od/poems/a/beowulfguide.htm> – Nazva z ekranu. – (19.05.2014).

РЕЦЕПЦІЯ ЛІТЕРАТУРИ АНГЛО-САКСОНСЬКОГО ПЕРІОДУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПОГЛЯДУ

Арістова Наталія Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті подана рецепція літератури англосаксонського періоду в сучасному ракурсі. Стаття містить загальну характеристику періоду, біографічні відомості

про письменників, особливості розвитку літератури англосаксонського періоду, а також комплексне дослідження лексичних, стилістичних та фонографічних особливостей поезії зазначеного періоду.

Ключові слова: література, англосаксонський період, алітерація, консонанс, асонанс, цезура, літота, кенінг, сага, словоскладання, епос.

УДК 821.161.2.09'06:82-32

ДЕМОНІЧНА ЖІНКА ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТРАКТУВАННЯ ФЕМІННИХ ПЕРСОНАЖІВ У ЗБІРЦІ «СОН ІЗ ДЗЬОБА СТРИЖА» ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА

ЖОРНОКУЙ У. В., кандидат філологічних наук, асистент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ)

У статті розглядаються жіночі образи в збірці Володимира Даниленка «Сон із дзьоба стрижа» через призму категорії демонічного. Проаналізовано місце еротичного, до концептосфери якого часто звертався аналізований письменник при характеротворенні фемінних типів.

Ключові слова: демонічна жінка, еротичний концепт, категорія, образ, оповідання, фемінний тип, художня деталь.

В статье рассматриваются женские образы в сборнике Владимира Даниленко «Сон из клюва стрижа» через призму категории демонического. Проанализировано место эротического, к концептосфере которого часто обращался анализируемый писатель при создании феминных типов.

Ключевые слова: демоническая женщина, эротический концепт, категория, образ, рассказ, феминный тип, художественная деталь.

«... чоловік і жінка шукають у любові те, чого їм найбільше бракує»
Володимир Даниленко

На сучасному етапі, у рамках гендерних та феміністичних студій жінка уже не постає опозицією до чоловіка, що й зумовлює від-традиційне її трактування, а, відтак, стає прочитання й інтерпретація твору, апіорі, унеможлиблюється, художній твір здатний на кілька різних варіантів прочитання й інтерпретації. Незважаючи на бажання сучасних митців уникати когнітивної дихотомії у художньому світобаченні, самі принципи постмодернізму, якими вони послуговуються, по своїй суті суперечливі, адже «з одного боку, – відбувається переважання локального над тотальним, з іншого – продовжується пошук універсальних засобів комунікації» [10, с. 8].

Жіночі персонажі, типово пасивні суб'єкти творів попередніх епох, у сучасній прозі часто постають активним образом, коли жінка самостійно обирає елементи для демонстрації своєї статі. Саме такий зразок активної у всіх сферах жінки презентує збірка В. Даниленка із «Сон із дзьоба стрижа».

Художня майстерність В. Даниленка неодноразово відзначалася критиками, серед яких Н. Зборовська [6], Я. Поліщук [9], І. Бабиш [1], І. Богдан-Терещенко [2], Н. Козачук [7], В. Шнайдер [15; 16], В. Терлецький [11] та інші. Здебільшого, досліджувалась «мала» проза письменника та його публіцистика. Великого резонансу наробила публікація збірки «Сон із дзьоба

стрижа», критичний відгук на яку написала Н. Зборовська. Варто також відзначити, що у багатьох розвідках на тему творчості В. Даниленка їх автори проводять аналогії між його творчим здобутком та прозою Вал. Шевчука, насамперед, щодо особливостей зображення обома митцями жіночих персонажів. Проте, ми вважаємо, що у відтворенні останніх спостерігається певна еволюція, тому **метою нашої статті** є дослідження особливостей характеротворення жіночих персонажів у творчості Володимира Даниленка через призму категорій демонічного та еротичного.

Усі героїні оповідань В. Даниленка – різні: носять інший одяг, мають відмінні світогляди, врешті-решт, протилежні долі, але є одне, що їх об'єднує – притаманний демонізм, який в кожному творі проявляється також по-іншому. Таким чином, можна стверджувати, що письменник, здебільшого, через призму міфологічного реалізму створює узагальнений фемінний образ, демонізм якого не поглиблює традиційного маргінального становища жінки у патріархальному світі, а, навпаки, намагається довести її особливий статус. В. Даниленко у збірці «Сон із дзьоба стрижа» веде своєрідну літературно-художню гру, у якій «за основу береться константа риса певного вихідного матеріалу, яка має асоціативно-символічний образ у читацькій свідомості; запускаються механізми кодування та розкодування духовно-ідеологічних детермінант, філософсько-естетичних доктрин панівного літературного напрямку, творчого методу, потенційних можливостей тексту; кожна сприймаюча культурно-історична епоха знаходить свій код для розуміння» [8, с. 43].

Як вважає Г. Грабович, висвітлення в літературі теми жіночого демонізму відображає одну з найскладніших проблем – «планомірну й нещадну війну патріархального суспільства проти жінки, тобто не кожної жінки, а власне жіночого начала» [4, с. 19]. Сама ж категорія «фемінної демонічності» постає, на нашу думку, через неспроможність заповнити лакуни у розумінні чоловіками жінки. Архетип Аніми, який часто використовую для інтерпретації жіночих образів «збуджує найрізноманітніші суспільні та культурні відрухи і, як кожний архетип, визначається, передусім, своїм психологічним резонансом. Бо родиться він зі стику жіночого й чоловічого, з того таємничого й непізнанного простору, з якого ми всі беремося. Тому-то пов'язані з ним страхи, емоції та спроби пізнання – повсякчасні» [4, с. 20]. Більше того, сама теорія про «демонічну жінку» є доволі сумнівною, оскільки в контексті гендерних та постколоніальних студій правомірно говорити також про «демонічного чоловіка». Відсутність останньої категорії вкотре доводить патріархальні витоки концепції «демонічної природи» жінки і невміння вбачати в ній рівноправного партнера, адже константа «сильна стать» в умовах сучасного світу постає доволі розмитим поняттям, і, щонайважливіше, – не одновимірним. Зазначена категорія також постає певним бар'єром у розумінні меж свободи жінкою: надмірна незалежність і своболубивість сприймається чоловіком як вияв певної загрози для його віками сформованої над-позиції у суспільстві. Тому під поняттям «демонічна жінка» розуміємо особливий психологічний тип сильної, незалежної особи, образ якої відходить від традиційно прийнятих фемінних ознак, від усталеного маргінально-«придаткового» сприйняття, і трансформується у нову категорію жінки, поведінка якої може мати непояснюваний, містичний характер, як і поведінка

чоловіка. «...Культурна гегемонія за своїм характером – це наслідки контракту домінуючих і пригнічених груп, а отже визначається вона процесами “опертя” і “прийняття”, а не лінійно задається владними структурами» [12, с. 27].

Беручи до уваги наведену вище думку, «мала» проза В. Даниленка, її проблематика та створений узагальнений фемінний образ, – суголосна з творчістю Вал. Шевчука у тому аспекті, що обидва письменники переосмислюють роль і місце жінки в суспільстві, залучаючи до цього процесу й «ідеального (інформованого) читача», що в результаті повинно виправдати «горизонт сподівань» авторів.

Фемінні образи, зображені В. Даниленком, різносторонні, що апелює до неможливості трактувати жінку одновимірно, за заздалегідь заданою моделлю, або виключно через опозицію «чоловік-жінка», де остання часто сприймається й характеризується в негативному контексті (до речі, на неактуальності, та навіть невиправданості бінарно-протиставній теорії наголошував ще Жак Дерріда, вважаючи її ієрархічною за визначенням [17]). «Майстерність письменника виявилася у моделюванні жіночих образів, у межах яких художньо досліджуються психологічні, настроєві нюанси, світоглядні константи. В оповіданнях репрезентовані типи жіночих образів: жінка самотня («У промінні згасаючого сонця», «Пізня шпанка», «Нічний коханець»), жінка нереалізована («Посмішка Савула»), жінка непередбачувана («Жовті півники»), жінка розчарована («Його джмелиний баритон»), жінка зраджена («Далекий голос саксофона»), жінка загадкова («Зачаровані ходом», «Свято гарбузової княгині», «Віолетта з драндулета», «Солом'яний пан»). Специфіку образу героїні оповідання «Пізня шпанка» визначає асоціативний паралелізм: емоційно-чуттєві, вікові особливості Ванди співвідносяться з перезрілою, але солодкою вишнею – пізньою шпанкою. У контексті змодельованої ситуації виразається трагічний мотив невідворотного згасання молодості, швидкоплинності людського життя. У творі «Свято гарбузової княгині» відтворено образ жінки, яка грається з почуттями чоловіків: інтригуючи, зваблюючи, вона перетворює їх на «колекцію своїх жертв». З огляду на домінування у творах В. Даниленка екзистенційного світовідчуття, в образі «гарбузової княгині» можна вбачати втілення демонічного начала, фатуму, смерті. Принцип гри, що є визначальним у змістовій організації оповідання, зумовлює специфіку його нарративної та сюжетно-композиційної форми: інтеграція у текст елементів спогадів, внутрішнього монологу призводить до трансформації третьоособового нарративу в оповідь від першої особи; гра з часопросторовими пластами (минуле і теперішнє, реальне й уявне) деформує текстову структуру, формує художню поліфонію твору». [13, с. 14-15]

З іншого боку, демонічність фемінних образів Володимира Даниленка можна пояснити, згідно думки С. Філоненко, як «уразливе місце жінки, її ахіллесову п'яту (вияв надмірної сексуальності), яка не дає здійснитися шляхетним духовним пориванням і затуляє героїню в безодню інфернального» [14, с. 70]. Для прикладу, як Юля з оповідання «Черемхова віхола»: «Вона має когось любити, або у щось вірити, хоча б у сни. Інакше помре» [5, с. 29]. Актор, найнятий батьками дівчини, став для неї «нареченим черемхової віхоли», уособленням її нічних видінь, який «забере її від хвороб і смерті» [5, с. 38].

Жінка у творах В. Даниленка, як і у Вал. Шевчука руйнівню впливає на чоловіка, у складний час ніколи не приносить йому бажаного спокою, тому

слова «коли тобі буде погано на душі, не шукай розради у жінках і горілці» [5, с. 42] звучать як напутня порада.

Цікаво, що перший еротичний спогад чоловічих персонажів у збірці оповідань «Сон із дзьоба стрижа» В. Даниленка пов'язаний із жінкою-Афродітою. Невипадково, що герой оповідання «Різдвяна казка» згадує епізод зі свого підліткового віку, коли він вперше побачив оголену жінку на екрані кінотеатру. Це був фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків», який тоді демонстрували. «Приголомшений тілом Палагни» герой «вже не сприймав ні буколічну Марічку, ні її та Іванову смерть, а ошелешено дивився на Палагну, уособлення гріха й зрілої жіночої краси» [5, с. 44]. І цей спогад постає настільки сильним, що мотивує подальший вибір персонажа. Це підтверджує заголовну думку-епіграф нашої розвідки: у юнацький період образ жінки-Афродіти для хлопців буде домінуючим, адже первинним аспектом їхньої поведінки є емоційний. Проте персонаж «Різдвяної казки» із плином років так і продовжує шукати жінку-прототип героїні «Тіні забутих предків», бо емоційний аспект у виборі жінки так і не трансформується у раціональний.

Останнє, що варто проаналізувати в рамках обраної нами теми – це те, що Володимир Даниленко – майстер художньої деталі. Саме її використання часто стає вирішальним у сприйманні чоловічими персонажами жіночих.

Ключовою деталлю в змалюванні жінки у збірці оповідань Володимира Даниленка «Сон із дзьоба стрижа» є, насамперед, груди, які одночасно є й каталізатором еротичного, що у результаті веде до сприймання жінки виключно у цьому ракурсі. Найчастіше саме ця частина тіла стає першою у спогляданні чоловіком слабкої статі: «Жінка, що вийшла з дому Солодчуків мала великі груди і плаття з вирізом» («Пізня шпанка» [5, с. 92]), «Згори жінка здавалась такою розкішною, що він зачаровано стежив за вирізом її плаття і з відчаю чвиркнув вишневою кісточкою, яка ненароком потрапила на жінку і застрягла між її великими грудьми» [там само], «Його аж заціплює від її пишних форм» («Його джмелиний баритон» [5, с. 131]), «молода жінка не втрималась і впала грудьми на Олесья. Він відчув, я по ньому пройшов її струм, як черкнули об нього її груди» («Людина громів» [5, с. 173]). Зображення жіночих принад є не тільки елементом зовнішності, важливим для створення портрету певного жіночого персонажу, а характеротвірною деталлю чоловіків. В. Даниленко – деконструє усталене бачення чоловіка як сильного, він показує також його невміння контролювати свою сексуальне бажання та потяг, властиві людині від природи, проте замовчувані літературою, або сублімовані чи трансформовані гіпертрофованою доблестю, інтелектуалізмом чи іншою «благородною» рисою, зображення якої завжди було на першому плані.

Вік чоловіка автор змальовує часто звертаючись до фемінного аспекту: «Він був у тому віці, коли чоловік раптом помічає, що його ровесниці вже починають старіти, а молоді жінки, на яких звертає увагу годяться йому в доньки» [5, с. 173-174]. «Добре доглянутий сорокалітній чоловік за інерцією вважає, що йому тридцять і не може змиритись зі своїм справжнім віком, тому заводить собі жінок, які намагаються використати його досвід і зв'язки» [5, с. 174]. Подібну думку також простежуємо в оповіданні «Пізня шпанка».

Володимир Даниленко створює не просто узагальнений фемінний тип у своїй збірці, а відтворює образ української жінки, яка постає своєрідним антиподом традиційному патріархальному уявленню про цю стать. По, перше

«... українська жінка не любить, коли її вибирають, вона вибирає сама» [5, с. 133], вона, передусім, – сильна і владна. По-друге, вона не тільки підкреслює різними способами свою зовнішню вроду, а й постійно займається саморозвитком. Наприклад, як героїня оповідання «Його джмелиний баритон»: «Та Белла старанно доглядала своє тіло, аби його завжди хотів її чоловік, а свою душу розвивала літературою, музикою і театром, щоб мати моральне право, як і більшість українок, бути царицею сім'ї, а заодно вдовольняти свої вроджені нахили до поезії та осмислення всього, що відбувається навколо неї» [5, с. 135]. По-третє, жінка у збірці «Сон із дзьоба стрижа» – еротизована, як і більшість героїнь у творах Валерія Шевчука, проте еротичний аспект у більшості розвідок, автори яких займались дослідженням творчості Володимира Даниленка, – доволі гіпертрофоний, що зумовлено її активною позицією не тільки у житті, а й у виборі партнера. По суті, образ української жінки, створений Володимиром Даниленком у аналізованому виданні, доволі сучасний, а традиційні функції та обов'язки, притаманні патріархальному світобаченню, автор подає в іншому, від-традиційному ключі. Письменник не намагається створити анти-жінку, а, навпаки, демонструє конструктивно інший, альтернативний спосіб інтерпретації жіночих образів, що в рамках сучасного літературознавства постає як певна лакуна, а, отже, й перспектива для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабич І. Над передсмертним ложем імперії (Сатира В. Даниленка в контексті ідеології вісімдесятиництва) / І. Бабич // Слово і час. – 2007. – № 10. – С. 79-82.
2. Богдан-Терещенко І. Майтки і маєтки. У збірці Володимира Даниленка розглядається проблема сексуально відкритих шлюбів / І. Богдан-Терещенко // Україна молода. – 2012. – № 127. – 30 серпня. – С. 4.
3. Галуцьких І. А. Образна концептуалізація сексуальних стосунків в контексті художньої тілесності (на матеріалі художньої прози Д. Г. Лоуренса) / І. А. Галуцьких // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 2. – С. 87-96. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VZhDU_2014_2_19.pdf. – Загол. з екрану.
4. Грабович Г. Кохання з відьмами / Григорій Грабович // Критика. – 1998. – №2 (4). – С. 19-24.
5. Даниленко В. Г. Сон із дзьоба стрижа: Оповідання / Володимир Даниленко. – Львів : ЛА «Піраміда», 2007. – 384 с.
6. Зборовська Н. У метафізичних пітьмах сучасної української літератури: За книжкою В. Даниленка «Сон із дзьоба стрижа» та романом Г. Іваненка «Час покаяння» / Ніла Зборовська // Дивослово. – 2007. – № 7. – С. 52-57.
7. Козачук Н. Валерій Шевчук як герой творів Володимира Даниленка / Н. Козачук // Слово і час. – 2010. – С. 66-70.
8. Пікун Л. В. Проблема дослідження механізмів ігрового феномену в літературному творі / Пікун Леся Василівна // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 80. Вип. 67. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С. 40-44.

9. Поліщук Я. Східний диван Володимира Даниленка [Текст] / Я. Поліщук // Сучасність.: Література, наука, мистецтво, суспільне життя. Часопис незалежної думки. :К., 2009. – №7. – С. 167-175.

10. Скальська Д. М., Скальська М. Л. Філософсько-методологічна рефлексія сучасного естетичного процесу / Д. М. Скальська, М. Л. Скальська // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – 2010. – № 3(11). – С. 7-15.

11. Терлецький В. «Я залишився, щоб розказати останню казку». Про повість Володимира Даниленка «Усипальня для тарганів» / Я. Терлецький // Вітчизна. – 2000. – №3-4. – С.135-136.

12. Улюра Г. А. Фемінна альтернатива: робота з каноном / Улюра Ганна Анатоліївна // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 80. Вип. 67. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С. 25-30.

13. Федосію О.О. Жанрові моделі сучасної української малої прози (Людмила Тарнашинська, Галина Тарасюк, Володимир Даниленко, Олександр Жовна) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Федосій Олена Олексіївна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 22 с.

14. Філоненко С.О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття: Монографія / Софія Філоненко. – К., Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 156 с.

15. Шнайдер В. Демони кохання в маєтку Тарновських / В. Шнайдер // Даниленко В. Тіні в маєтку Тарновських : Повісті / Володимир Даниленко. – Львів : ЛА «Піраміда», 2012. – С. 165- 178.

16. Шнайдер В. Філософський анекдот Володимира Даниленка / В. Шнайдер // Літературна Україна. – 2008. – № 50 (5288). 25.12. – С.4.

17. Derrida J. Positions / J. Derrida. – London-New York: Continuum, 2002.

REFERENCES

1. Babych I. Nad peredsmertnym lozhem imperii (Satira V. Danylenka v konteksti ideologii visimdesyatnystv) / I. Babych // Slovo i chas. – 2007. – № 10. – S. 79-82.

2. Bogdan-Tereshhenko I. Majtki i mayetki. U zbirtsi Volodymyra Danylenka rozglyadayet'sya problema seksual'no vidkrytykh shlyubiv / I. Bogdan-Tereshhenko // Ukraina moloda. – 2012. – № 127. – 30 serpnia. – S. 4.

3. Galuts'kykh I. A. Obrazna kontseptualizatsiya seksual'nykh stosunkiv v konteksti khudozhn'oi tilesnosti (na materialy khudozhn'oi prozy D. G. Lourensa) / I. A. Galuts'kykh // Visnyk Zhytomyrs'kogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. – 2014. – Vip. 2. – S. 87-96. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VZhDU_2014_2_19.pdf. – Zagol. z ekranu.

4. Grabovych G. Kokhannya z vid'mamy / Grygoriy Grabovych // Krytyka. – 1998. – №2 (4). – S.19-24.

5. Danylenko V. G. Son iz dz'oba stryza: Opovidannya / Volodymyr Danylenko. – L'viv : LA «Piramida», 2007. – 384 s.

6. Zborovs'ka N. U metafizychnykh pit'makh suchasnoi ukrains'koi literatury: Za knyzhkoyu V. Danylenka «Son iz dz'oba stryza» ta romanom G. Ivanenko «Chas pokayannyj» / Nila Zborovs'ka // Dyvoslovo. – 2007. – № 7. – S. 52-57.

7. Kozachuk N. Valeriy Shevchuk yak geroj tvoriv Volodymyra Danylenka / N. Kozachuk // Slovo i chas. – 2010. – S. 66-70.

8. Pikun L. V. Problema doslidzhennya mekhanizmiv igrovogo fenomenu v literaturnomu tvori / Pikun Lesya Vasylivna // Naukovi pratsi: Naukovo-metodychny zhurnal. – T. 80. Vyp. 67. Filologiya. Literaturoznavstvo. – Mykolaiv: Vyd-vo MDGU im. Petra Mogyly, 2008. – S. 40-44.

9. Polishhuk Y. Skhidny dyvan Volodymyra Danylenka [Tekst] / Y. Polishhuk // Suchasnist'.: Literatura, nauka, mystetstvo, suspil'ne zhyttya. Chasopys nezaleznoi dumky.:K., 2009. – №7. – S. 167-175.

10. Skal's'ka D. M., Skal's'ka M. L. Filosofs'ko-metodologichna refleksiya suchasnogo estetychnogo protsesu / D. M. Skal's'ka, M. L. Skal's'ka // Prikarpat's'ky visnyk NTSH. Dumka. – 2010. – № 3(11). – S. 7-15.

11. Terlets'ky V. «Ya zalyshyvsvya, shhob rozkazaty ostannyyu kazku». Pro povist' Volodymyra Danylenka «Usypal'nya dlya targaniv» / Y. Terlets'ky // Vitchyzna. – 2000. – №3-4. – S. 135-136.

12. Ulyura G. A. Feminna al'ternatyva: robota z kanonom / Ulyura Ganna Anatoliivna // Naukovi pratsi: Naukovo-metodychny zhurnal. – T. 80. Vyp. 67. Filologiya. Literaturoznavstvo. – Mykolaiv: Vyd-vo MDGU im. Petra Mogyly, 2008. – S. 25-30.

13. Fedosy O. O. Zhanrovi modeli suchasnoi ukrains'koi maloi prozy (Lyudmyla Tarnashyn's'ka, Galyna Tarasyuk, Volodymyr Danylenko, Oleksandr Zhovna) [Tekst] : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.01.01 / Fedosij Olena Oleksiivna ; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – K., 2011. – 22 s.

14. Filonenko S. O. Kontseptsiya osobystosti zhinky v ukrains'kij zhinochij prozi 90-kh rokiv XX stolittya: Monografiya / Sofiya Filonenko. – K., Nizhyn: TOV «Vidavnistvo "Aspekt-Poligraf"», 2006. – 156 s.

15. Shnajder V. Demony kokhannya v mayetku Tarnovs'kykh / V. Shnajder // Danylenko V. Tini v mayetku Tarnovs'kykh : Povisti / Volodymyr Danylenko. – L'viv : LA «Piramida», 2012. – S. 165-178.

16. Shnajder V. Filosofs'kyj anekdot Volodymyra Danylenka / V. Shnajder // Literaturna Ukraina. – 2008. – № 50 (5288). 25.12. – S. 4.

17. Derrida J. Positions / J. Derrida. – London-New York: Continuum, 2002.

DEMONIC WOMAN AS AN ALTERNATIVE INTERPRETATION OF FEMININE CHARACTERS IN THE COLLECTION OF SHORT STORIES «DREAM TAKEN FROM THE SWIFT'S BEAK» BY VOLODYMYR DANYLENKO

Zhornokui Uliana Vasylivna, PhD in Philology, Assistant of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The article deals with the female images in the collection of short stories «Dream taken from the swift's beak» by Volodymyr Danylenko, outlined through the category of demonic. The place of erotic concept was also analysed due to its key position in the process of character creation of feminine types.

Volodymyr Danylenko creates not only a generalized feminine type in the analysed collection, but also reproduces the image of the Ukrainian woman who appears to be a kind of antithesis to the traditional patriarchal conception of this gender. Firstly, Ukrainian woman does not like when she is chosen, in return, she chooses herself. So, this national type is strong and domineering. Secondly, not only her external beauty was emphasized, but the novelist also outlines her constant self-development by the means of literature, music, cinematography, etc. Thirdly, the woman in the book «Dream taken from the swift's

beak» is rather erotic like most heroines in the creative works by Valeriy Shevchuk. But majority of the authors, who have researched the works by Volodymyr Danylenko, presented erotic aspect being rather hypertrophied in the case with feminine characters. This could be easily explained due to the active position of women in the analysed collection not only in life but also in their choice of partner. In fact, the image of Ukrainian women, created by Volodymyr Danylenko, is quite modern; the traditional roles and responsibilities, common for a patriarchal worldview, are deconstructed by the author. The writer is not trying to create an anti-woman, but rather demonstrates structurally different, alternative way of interpreting women's images within contemporary literature. The above mentioned type of relationships appears as a certain gap in comparative literature, and, therefore, the prospect for further research.

Keywords: *Demonic woman, erotic concept, category, image, story, feminine type, artistic detail.*

УДК 81'42:82-1

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНЕ НОВАТОРСТВО ПЕРЕДСТАВНИКІВ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ КОНКРЕТНОЇ ПОЕЗІЇ

СКАЛЕВСЬКА Г. О., кандидат філологічних наук, асистент романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ)

У статті розкриваються ключові історичні та соціокультурні віхи формування та становлення англomовної конкретної поезії. Зазначаються прізвища та імена митців, що заклали основу для специфіки лінгво-просторового самовираження цієї поезії, а також відкрили для читача нові форми бачення та сприйняття поетичного рядка і змісту. Окрема увага зосереджується на розкритті особливостей структурно-семантичного новаторства представників англomовної конкретної поезії та на тому, який воно мало вплив на інтерпретацію поетичного тексту.

Ключові слова: *англійськомовний, конкретна поезія, структурно-семантичне новаторство, інтерпретація, редукована мова, антисилогізм.*

В статье раскрываются ключевые исторические и социокультурные вехи формирования и становления англоязычной конкретной поэзии. Указываются фамилии и имена писателей, которые заложили основу для специфики лингво-пространственного самовыражения этой поэзии, а также открыли читателю новые формы видения и восприятия поэтической строфы и смысла. Отдельное внимание уделяется раскрытию особенностей структурно-семантического новаторства представителей конкретной поэзии, а также тому, какое влияние имело это новаторство на степень интерпретации текста.

Ключевые слова: *англоязычный, конкретная поэзия, структурно-семантическое новаторство, интерпретация, редуцированная речь, антисиллогизм.*

Визначення недосліджених на сьогоднішній день чинників, що вплинули на формування структурно-семантичного та просторового новаторства у творах представників англomовної конкретної поезії 50-х – 60-х років ХХ століття. Відповідно до зазначеної проблеми, головною метою представленої статті є хрестоматійне висвітлення головних історичних віх та культурно-історичних постатей, чиї ідеї та світоглядні бачення заклали підвалини для розвитку

такого концептуально нового та експериментального напрямку у сучасній світовій поетичній думці, як конкретна поезія.

Офіційною датою виникнення конкретної поезії як окремого літературного напрямку вважають 1955 рік. Саме тоді у німецькому місті Ульм відбулася зустріч двох представників цього нового, експериментального поетичного жанру – Ойгена Гомрінгера, шведського поета-конкретиста, відомого своєю збіркою новаторських поезій під назвою “Книга Годин і Сузір’їв” (The Book of Hours and Constellations) [11], та бразильського поета Деціо Піньятарі, співзасновника, разом із братами Аугусто та Арольдо де Кампос, літературного кола Поети Нойгандрес (Noigandres poets) та одного із авторів маніфесту “Пілотний план конкретної поезії” (Pilot plan for concrete poetry) [3], який, разом із маніфестом Ойвінда Фальстрема (Hiru rapu Vthuthdth Thuthda Vthuthdy Manifesto for Concrete Poetry) [7], вважають ключовим документом, що регламентував основні положення та принципи існування конкретної поезії як повноцінного, самостійного напрямку постмодерністської літератури.

Тим не менш, така дата не є безапеляційно вірною, адже обидва вищезазначені маніфести побачили світ ще у 1953 році: перший – португальською мовою в Сан-Паулу, другий – шведською мовою у Стокгольмі. Крім того, письмові згадки терміну “конкретний” по відношенню до поезії з’являлися ще раніше. Зокрема, австрійський поет-конкретист Райнхольд Дьоль зазначає, що у статті Ханса Арпа “Кандинський, Поет” (Kandinsky, le Poete), що вийшла друком ще у 1951, автор, відносячи творчість російського художника і поета Василя Кандинського до літературної школи дадаїстів, пише, що останні були «...палкими прихильниками *конкретної поезії* (переклад і курсив наш. – Г. С.)» [5]. Якщо ж звернутися до літературних критичних праць початку двадцятого століття, можна побачити, що вже у 1906 році американський сходознавець Ернест Фенолоза у статті “Китайський писемний знак як засіб творення поезії” (The Chinese Written Character as a Medium for Poetry), описуючи китайську ідеограму на позначення дієслова ‘бути’ як переплетіння символів, що разом репрезентують ідею хапання місяця руками, додає, що «...тут навіть звичайнісінький символ прозаїчного аналізу магічно перетворюється на блискучий спалах *конкретної поезії* (переклад і курсив наш. – Г. С.)» [8, с. 89]. Американський дослідник Джеймі Хільдер розмірковує стосовно щойно зазначеного коментарю, що «...це, мабуть, перший випадок, коли термін ‘конкретна поезія’ з’являється в офіційно надрукованій праці, і хоча він не несе всіх тих рис, які я розумію під терміном ‘конкретна поезія’ зараз – адже те, що було конкретною поезією у 1906, вже не є конкретною поезією у 1955 або 2010 – він, все ж таки, є важливим для усвідомлення візуальних властивостей мови, які згодом стануть центральними для конкретної поезії як міжнародного руху (переклад наш. – Г. С.)» [12, с. 2].

Британський науковець Стефан Банн у передмові до книги “Конкретна поезія: Міжнародна антологія” (Concrete Poetry: An International Anthology) звертає читацьку увагу на те, що «...конкретну поезію надто часто плутають із ‘Каліграфіями’ Аполлінера та їх сучасними еквівалентами, в яких рядками тексту майстерно маніпулюють так, щоб вони імітували природні зовнішні форми (переклад наш. – Г. С.)» [4, с. 11]. До інших псевдо-попередників конкретної поезії автор також відносить “Пасхальні крила” Джорджа Герберта та віршик про мишачий хвіст з “Аліси в Країні Чудес” Льюїс Керролла. Як

вважає американський літературознавець Р. П. Дрейпер, такі поетичні твори не можуть бути прикладами 'чистої' конкретної поезії, адже «...кожна із цих трьох поезій є більшою мірою створеною у площині часу і звуку, ніж у площині простору і зорового образу; тому їх не можна вважати суворо 'конкретними'. Лише у роботах Ойгена Гомрінгера ми починаємо знаходити використання простору як одиниці, що не підлягає перекладові у будь-який інший вимір (переклад наш. – Г.С.) [6, с. 329]. З огляду на щойно окреслену проблему хибних, асоціативних тлумачень терміну 'конкретний', слід також чітко відрізнити конкретну поезію (concrete poetry) від поезії візуальної (visual poetry), твореної «...в такий спосіб, що її візуальні властивості набувають рис самоцінності, виступаючи як рівнозначні, а інколи і важливіші, елементи прагматичного впливу по відношенню до змісту та звучання поетичного твору (переклад наш. – Г. С.)» [16, с. 503] та структурної (pattern) або фігурної (carmina figurate, shaped) поезії, «...в якій окремі літери, слова та рядки організуються на листі паперу таким чином, що надрукована поезія утворює графічно упізнаваний образ, співзвучний темі самого твору, тим самим візуально експлікуючи значення слів (переклад наш. – Г. С.)» [15, с. 275]. На противагу їм конкретна поезія використовує слова «...як об'єкти безвідносно до їх граматичних позицій чи функцій, а, у деяких випадках, ще й не звертаючи жодної уваги на породжувані ними значення, асоціативні та алегоричні ряди (переклад наш. – Г. С.)» [15, с. 57]. Адже ця поезія «...є самоцінним об'єктом сама по собі, а не як відображення зовнішніх об'єктів чи більш-менш предметних переживань (переклад наш. – Г. С.)» [3, с. 17], або ж, як влучно зауважив Ойген Гомрінгер, «...це окрема самотійна реальність, а не поезія про те чи інше (переклад наш. – Г. С.)» [10, с. 15]. Продовжуючи думку Гомрінгера, німецькомовний дослідник Макс Бенс, розглядаючи принципи та закони існування конкретної поезії в контексті її взаємодії із матеріальною поезією загалом, виділяє першу як особливий вид літератури, «...який розглядає лінгвістичні засоби (такі як звук, склад, слово, словосполучення та різні закони їх поєднуваності й взаємозалежності) у їх практичній реалізації елементів лінгвістичного світу, що є незалежним і не відображає об'єкти позамовної природи... (переклад наш. – Г. С.)» [1]. Отже, у чому полягає сутність і експериментальне новаторство конкретної поезії?

У "Пілотному плані конкретної поезії" бразильські поети Аугусто та Арольдо де Кампос разом із Десіо Піньятарі заявляють, що «...конкретна поезія – це продукт критичної еволюції форм (тут і далі переклад наш. – Г. С.)» [3, с. 14]. Вони проголошують ідею *означеного простору* (qualified space), що передбачає побудову поетичного твору на основі особливої «...просторово-часової структури на противагу звичайному лінійно-темпоральному розвитку...», яка, в свою чергу, дозволить використовувати спеціальний метод композиції, «...що базується на прямому – аналогічному, а не на логічно-послідовному накладанні елементів» [3, с. 15]. Звідси і динамічність конкретної поезії, що виникає завдяки «...просторово-часовому ізоморфізму, який і утворює рух» [3, с. 16]. Про важливість простору у конкретній поезії говорить і Вільям Карлос Вільямс, якого Мері Еллен Солт у книзі "Конкретна поезія: Світовий Огляд" (Concrete Poetry: A World View, 1968) [14] називає, разом із Паундом та і.і. каммінгсом, одним із перших поетів, що заклали основи для розвитку цього поетичного напрямку в американській літературі.

Зокрема, Вільям Карлос Вільямс вважає, що «...*простори між словами* мають зараз прийматися до уваги як невід'ємна складова метричної структури вірша (курсив наш. – Г. С.)» [17, с. 283]. Такої ж думки дотримується і Р. П. Дрейпер, зазначаючи, що «...до певної міри, просторові елементи поезії мають виконувати роль традиційного синтаксису та озвучувати значення, потенційно закладені у словах» [6, с. 335]. Мері Еллен Солт просувається ще далі у трактуванні ролі, яку виконує простір у конкретній поезії, стверджуючи, що для поезій, побудованих як ідеограми чи “сузір'я” Ойгена Гомрінгера, «...*поетичним метром* є простір, структурно узгоджений простір. Активна гра лінгвістичних елементів діє лише у межах цього контрольованого просторового середовища (курсив наш. – Г. С.)» [14, с. 118], адже «...у межах поезії простір виконує роль пунктуації, утворюючи семантично-синтаксичні структури. Такий процес також сприяє виникненню сильно акцентованих ритмів прискорення та уповільнення» [14, с. 114]. Таким чином, простір набуває лексичного значення і, «...у поєднанні із притаманними конкретним поезіям прийомами повтору слів, серійних структур та незвичних граматичних конструкцій...» [14, с. 125], утворює «...надзвичайно ритмічну та складну гру слів, яка передає ефект деяких ритмічних елементів та семантико-прагматичної складності традиційно-структурованої поезії» [14, с. 126].

Новим у конкретній поезії є також ставлення до слів, як частини синтаксично організованого простору літературного твору. Як зазначає Макс Бенс у статті “Конкретна поезія II” (Concrete Poetry II), «...словами маніпулюють у, так би мовити, одразу трьох просторах – вербальному, вокальному та візуальному. [...] Речення як такі не виступають метою конкретних текстів. Що дійсно твориться, то це ансамблі слів, які у своїй сукупності представляють вербальну, вокальну та візуальну сфери комунікації – виступають тривимірними мовними об'єктами, і саме ці тривимірні мовні об'єкти і є носіями специфічного естетичного значення, притаманного суто конкретним поезіям (переклад наш. – Г. С.)» [1]. На зазначену тривимірність конкретної поезії вказують і поети групи Нойгандрес, проголошуючи у своєму маніфесті, що «...конкретна поезія, користуючись фонетичною системою (знаками) та фігуральним синтаксисом, створює особливий лінгвістичний простір – ‘*вербовоковізуальний*’ (‘verbivocovisual’) – який використовує переваги невербальної комунікації, не відкидаючи при цьому реальність самих слів. Таким чином, у конкретних поезіях втілюється явище метакомунікації: співпадіння та одночасної реалізації вербальної та невербальної комунікацій... (переклад та курсив наш. – Г. С.)» [3, с. 17].

Творення такого особливого лінгвістичного простору стає можливим завдяки новаторському підходу поетів-конкретистів до самої мови та її імпліцитних властивостей. Цю думку підтверджує своїми чисельними дослідженнями і Мері Еллен Солт, яка переконана, що «...основним матеріалом конкретних поезій є мова: слова, редуковані до елементів літер та складів. Одні поети-конкретисти залишаються вірними цілим словам, інші вважають, що їх потребам більше відповідають окремі літерні фрагменти та звуки індивідуального мовлення. Головне, щоб вживалася *редукована мова* (переклад наш. – Г. С.)» [14, с. 135]. На необхідності вживання редукованої мови, як одного із головних принципів побудови *конкретного* поетичного твору, наголошує і Ойвінд Фальстром у своєму маніфесті конкретної поезії.

Зокрема, він пише: «...СТИСНИ мовний матеріал: ось, що зможе носити назву *конкретний* [...] почни з найменших елементів – літер та слів. Розкидай літери на аркуші паперу, як в анаграмі. Повторюй одні й ті ж самі літери у словах; пересип їх іншомовними словами; літерами інших абеток; звернися до секретної мови дітей; використовуй абрєвіатури як матеріал для творення нових слів... (переклад та курсив наш. – Г. С.)» [7, с. 76]. Таке економне ставлення до мови обумовило, за словами А. С. Бесси, появу «...тенденції до ‘субстантифікації’ та ‘вербифікації’ (переклад наш. – Г. С.)» [2] у творах багатьох представників різноманітних шкіл конкретної поезії, адже, на думку Ойгена Гомрінгера, саме «...редукована мова розкриває людину як розумне, раціональне створіння. Це, переважно, поезія іменників так, ніби людина відчуває зараз нагальну потребу промовляти явні назви речей ще і ще раз, щоб повернути життя словам і реальність об’єктам (переклад наш. – Г. С.)» [9].

І справді, як сказав Едвін Морган, «...до слів тут ставляться як до друзів, а не як до рабів... (переклад наш. – Г. С.)» [13, с. 4], адже у конкретних поезіях слова та окремі знаки набувають первинної самоцінності, «...кінетично породжуючи свої значення (переклад наш. – Г. С.)» [13, с. 6]. Для породження нових значень поети-конкретисти звертаються до принципів вивільнення та розширення семантичного потенціалу окремих слів та знаків, вживаючи їх у незвичних конотаціях, функціональних ролях та просторово-графічному розташуванні. Як влучно зауважує Р. П. Дрейпер, «...конкретна поезія грає на людських очікуваннях стосовно дотримання законів традиційного синтаксису, граматики і норм прочитування тексту, але сама нічого не приймає на віру (переклад наш. – Г. С.)» [6, с. 335]. Вона утворює нові слова зі старих, накладає їх одне на одне, знаходить нові значеннєві структури на тлі вже існуючих слів, тим самим примножуючи варіанти читання нових текстів у всіх можливих напрямках. Для створення нових асинтаксичних та алогічних зв’язків між словами конкретна поезія експериментує із традиційними законами сполучуваності та протиставлення слів. Найлегший спосіб досягти такого нового значення, за словами Ойвінда Фальстрема, «...звернутися до логіки примітивних людей, дітей та психічнохворих, до інтуїтивної логіки схожості, до магії навіюваності (переклад наш. – Г. С.)» [7, с. 76]. Такий прийом породжує елементи гумору та гри значень, повертаючи читача до «...дитячих переживань новизни та непередбачуваності літер (переклад наш. – Г. С.)» [7, с. 76].

Все це перетворює поетичні твори цього жанру на унікальні ‘винаходи’, справжні ‘майданчики для гри’, які, за словами Дрейпера, є «...просторово та значеннєво відкритими, незакінченими, що запрошують читача до активної взаємодії (переклад наш. – Г. С.)» [6, с. 337]. До найвизначніших англomовних представників конкретної поезії, як правило, відносять Еммета Вільямса, Аїна Фінлі, Едвіна Моргана, Джонатана Вільямса, Мері Еллен Солт, Діка Хіггінса, Арама Сарояна та інших, згадуючи також Езру Паунда, і.і. каммінгса та Вільяма Карлоса Вільямса як головних попередників, чиї мовні та літературні експерименти заклали підґрунтя для появи та остаточного формування конкретної поезії як окремого жанру постмодерністської літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bense, Max. Concrete Poetry II [Internet resource] / Max Bense. – Access mode: <http://www.ubu.com/papers/bense02.html>

2. Bessa A. S. Architecture Versus Sound in Concrete Poetry [Internet resource] / A. S. Bessa. – Access mode: <http://www.ubu.com/papers/bessa.html>
3. Campos, Augusto de. Pilot Plan for Concrete Poetry / Augusto de Campos, Haroldo de Campos, Decio Pignatari. – Milano: Archivio di Nuova Scrittura, 1991. – 32 p.
4. Concrete Poetry: an international anthology / [ed. by Stephen Bann]. – London: London Magazine, 1967. – 197 p.
5. Döhl, Reinhold. Some Remarks on Concrete Poetry / Reinhold Döhl. Amsterdam: Stedelijk Museum, 1970. – N. pag.
6. Draper R. P. Concrete Poetry / R. P. Draper // New Literary History, Vol. 2, No.2, Form and Its Alternatives. – The Johns Hopkins University Press, 1971. – P. 329 – 340.
7. Fahlström, Öyvind. Manifesto for Concrete Poetry / Öyvind Fahlström // Concrete Poetry: A World View. –Bloomington: Indiana University Press, 1968. – P. 74 – 78.
8. Fenollosa, Ernest. The Chinese Written Character as a Medium for Poetry: A Critical Edition / Ernest Fenollosa // Ed. Haun Saussy, Jonathan Stalling, and Lucas Klein. – New York: Fordham UP, 2009. – 256 p.
9. Gomringer, Eugen. Concrete Poetry: article [Internet resource] / Eugen Gomringer. – 1956. – Access mode: http://www.virtual-circuit.org/word/pages/Gomringer/Gomringer/Gomringer_Poetry.html
10. Gomringer, Eugen. Konkrete Poesie / Eugen Gomringer. – Reclam, 1972.– 174 s.
11. Gomringer, Eugen The Book of Hours and Constellations / Eugen Gomringer // Presented by Jerome Rothenberg. – New York: Something Else Press, 1968. –110 s.
12. Hilder, Jamie. Designed Words for a Designed World: The International Concrete Poetry Movement, 1955 – 1971 / Jamie Hilder. – Vancouver: the University of British Columbia, 2010. – 237 p.
13. Morgan, Edwin. The horseman's word: a sequence of concrete poems / Edwin Morgan. – Edinburg: Akros Publications, 1970. – 12 p.
14. Solt M. E., Barnstone W. Concrete Poetry: A World View / Mary Ellen Solt, Willis Barnstone. – Bloomington: Indiana University Press, 1968. – 311 p
15. The Oxford Dictionary of Literary Terms (3 ed.) / [ed. By Chris Baldick]. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 361 p.
16. Twentieth-Century American Poetry / [ed. By Burt Kimmelman]. – New York: Facts On File, Inc., 2005. – 572 p.
17. Williams W. C. Selected Essays / William Carlos Williams. – New York: New directions Publishing, 1969. – 360 p.

THE HISTORY OF DEVELOPMENT AND STRUCTURAL AND SEMANTIC NOVELTY OF THE REPRESENTATIVES OF THE ENGLISH CONCRETE POETRY

Skalevs'ka Hanna Olexandrivna, PhD in Philology, Assistant of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The article investigates historical and cultural roots and highlights the main characteristic features of the English concrete poetry. In its simplest definition concrete poetry is the creation of verbal artefacts which exploit the possibilities, not only of sound, sense and rhythm—the traditional fields of poetry—but also of space, whether it be the flat, two-dimensional space of letters on the printed page, or the three-dimensional space of

words in relief and sculptured ideograms. Though concrete poems should not be mixed up with such type of expressive writing as calligrammes.

Concrete poetry is, however, distinctly a phenomenon of the late 1950s and the 1960s. The international concrete poetry movement which flourished in Britain, Europe, and North and South America was inaugurated at the National Exhibition of Concrete Art at São Paulo, Brazil, in 1956. The Brazilian poets' 'Pilot-Plan For Concrete Poetry' (1958) emphasizes the spatial nature of the genre in stating that 'concrete poetry begins by being aware of graphic space as a structural agent'; the reader's apprehension of a concrete poem is immediate in terms of its visual design, while the meanings of the words thus arranged are assimilated in the usual sequential manner.

The leading practitioners of concrete poetry include Ian Hamilton Finlay, Eugen Gomringer, Bob Cobbing, Edwin Morgan, and Sylvester Houédard. The last named is among those who have produced extreme manifestations of the mode; the extraordinary intricacy and elaborateness of the shapes into which letters and words are formed in his 'typestracts' provides the most interesting example of concrete poetry in which the graphic aspects are ascendant over semantic functions. Cobbing and Finlay are respectively noted as exponents of the allied forms of sound poetry and kinetic poetry. An Anthology of Concrete Poetry (1967) was edited by Emmett Williams. What is new, however, and especially inventive ingenuity, are probably still the features of concrete poetry which attract most attention. And this often means that the shaping of patterns takes preference over communication. The results as manifested in the work of such artists as Franz Mon, John Furnival, Pierre Garnier, Mary Ellen Soit, Hans-jörg Mayer, Dieter Rot, and Dom Sylvester Houédard add a fascinating new dimension to abstract art. Houédard's "typewriter poems," for example, reveal technical possibilities in the seemingly rigid typewriter which prove once again the old truism that experiment often develops most fruitfully in conditions of extreme resistance rather than pure freedom.

Keywords: *English concrete poetry, structural and semantic novelty, interpretation, reduced speech, antisyllogism.*

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЕТЕРИНАРНОЇ ЛЕКСИКИ З НІМЕЦЬКОЇ
ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ УКРАЇНСЬКОЮ**

АМЕЛІНА С. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ),

ВОРОНІНА Д. А., студентка магістратури Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті розглянуто класифікацію ветеринарних термінів, їх структуру і функціонування. Встановлено особливості перекладу ветеринарної лексики з німецької та англійської мов на українську. Визначено основні способи перекладу ветеринарної лексики з німецької та англійської мов на українську: транскодування, калькування, використання еквіваленту, описовий переклад.

Ключові слова: ветеринарна лексика, термін, еквівалент, переклад.

В статье рассмотрена классификация ветеринарных терминов, их структура и функционирование. Установлены особенности перевода ветеринарной лексики с немецкого и английского языков на украинский. Определены основные способы перевода ветеринарной лексики с немецкого и английского языков на украинский: транскodирование, калькирование, использование эквивалента, описательный перевод.

Ключевые слова: ветеринарная лексика, термин, эквивалент, перевод.

У результаті безперервного розвитку науки, техніки й виробництва словниковий склад мови постійно поповнюється термінологічною лексикою. Німецькомовна та англomовна термінологія у галузі сільського господарства, зокрема, й ветеринарії, формують загальну лексику, яка зустрічається не тільки в науковій, економічній, сільськогосподарській сферах, а й поступово входить до побутової лексики. Ветеринарна термінологія займає особливе місце між технічною та загальноживаною лексикою, які знаходяться у постійних взаємообумовлених зв'язках.

Оскільки арсенал ветеринарної лексики щороку поповнюється сотнями нових найменувань, важливо орієнтуватись в загальновстановлених лексичних одиницях для подальшого утворення похідних, які будуть позначати нові об'єкти, явища та технології в області ветеринарії. Тому потрібне системне вивчення вузькоспеціалізованої термінології, що значно полегшить перекладацьку діяльність, пов'язану з цією наукою.

Для успішного виконання професійних завдань майбутньому фахівцю-перекладачеві потрібно бути обізнаним з особливостями перекладу ветеринарної лексики. Розгляд окремих термінообластей дозволяє проводити глибокі і всебічні вивчення об'єктів, явищ термінологічних процесів, а зіставлення їх на рівні трьох мов – німецької, англійської та української – вирішити деякі проблеми термінознавства і перекладу термінів.

Мета статті – визначити особливості перекладу ветеринарної лексики з німецької та англійської мов на українську.

Перекладу, як особливому виду мовної діяльності та його лінгвістичній теорії з подальшим проектуванням на конкретні сфери присвячена значна

кількість праць. Серед перекладачів, що створили вітчизняну школу перекладу, слід згадати Л.С. Бархударова, В.Н. Комісарова, Л.К. Латишева, Р.К. Міньяр-Белоручєва, І.І. Ревзіна, Я.І. Рецкер, В.Ю. Розенцвейг, А.В. Федорова, М.Я. Цвіллінга, А.Д. Швейцера, А.Ф. Ширяєва. Великий внесок у розвиток перекладознавства внесли зарубіжні фахівці: Ю. Найда (американська школа), Г. Егер, О. Каде, А. Нойберт, К. Райс, Х. Фермеер (німецька школа), Дж. Кетфорд, П. Ньюмарк, М.А.К. Хеллідей (англійська школа), Ж.-П. Віне, Ж. Дарбельне, Ж. Делів, М. Ледерер, Ж. Мунен, Д. Селесковіч (французька школа).

Складність та багатофункціональність перекладу обумовлює різні явища в сфері професійної діяльності фахівців різних країн, їх врахування завжди сприяє підвищенню фахового рівня за умови постійної комунікації.

Наприклад, Р.К. Міньяр-Белоручєв визначає переклад як вид мовленнєвої діяльності, що подвоює компоненти комунікації, метою якого є передача повідомлення в тих випадках, коли коди, якими користуються джерело і одержувач не збігаються [9].

У свою чергу В.Н. Комісаров розглядає переклад як великомасштабний природний експеримент в порівнянні мовних і мовленнєвих одиниць у двох мовах в реальних актах міжмовної комунікації, і його вивчення надає можливість виявити в кожній з цих мов важливі особливості, які можуть залишатися не виявленими в рамках «одномовних» досліджень [5].

Перекладацькі концепції зарубіжних дослідників, зокрема, Лейпцизької школи, розвивалися в тісній співпраці з радянськими перекладачами і багато в чому співзвучні з їхніми роботами. Німецький лінгвіст О. Каде визначає переклад як найважливішу частину двомовної комунікації, учасники якої володіють різними мовними кодами. У процесі такої комунікації перекладач виконує потрібну функцію: одержувача повідомлення на вихідній мові, кодує ланки і відправника повідомлення мовою перекладу [4].

У процесі перекладу нерозривно пов'язані два різні початки – творчий і автоматичний. Л.С. Бархударов зазначає, що творчий характер перекладацької діяльності полягає в «умінні знаходити індивідуальні, одиничні, «які не передбачені» теорією відповідності» [2]. Л.К. Латишев, А. Л. Семенов визначають творчий характер перекладу як «вміння знаходити нестандартні рішення, відволікаючись від мовної матерії оригіналу» [7]. О. Каде вважає, що «елемент творчості в перекладі полягає головним чином в умінні усвідомлено застосовувати загальне до одиничного, тобто пізнані шляхом абстракції закономірності перекладу – до конкретних лінгвістичним і екстралінгвістичним умовам вирішення перекладацької задачі» [4]. В.Н. Комісаров, кажучи про процес перекладу, підкреслює, що «з точки зору поведінки перекладача переклад є евристичним процесом, в ході якого перекладач вирішує ряд творчих завдань, використовуючи деяку сукупність технічних прийомів» [5].

Різноманіття є однією з визначних рис процесу перекладу. Умови здійснення цього виду мовленнєвої діяльності багатогранні: різна тематика текстів і їх жанрова приналежність; форми здійснення перекладу; функціонування різних розумових механізмів; різні умови функціонування цих механізмів. Тому класифікація видів перекладу має не тільки теоретичне, а й практичне значення [3].

Таким чином, специфіка перекладу дає основу для спеціалізації перекладачів на певних типах перекладацької діяльності.

Терміни, терміносистеми і термінологія як увесь лексичний шар були неодноразово предметом аналізу багатьох робіт лінгвістичного, логічного і наукового змісту (Ахманової О.С., Гринева С.В., Даниленко О.П., Лейчека В.М., Канделаки Т.Л., Лотте Д.С. та ін.).

О.С. Ахманова визначає термін як «слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної тощо) мови, яке створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» [1].

Розглядаючи аграрну термінологію у процесі перекладу, можна зробити висновок, що особливості перекладу ветеринарної лексики з німецької та англійської мов на українську в науковій літературі висвітлений недостатньо. Слід зауважити, що тексти з ветеринарної медицини не містять метафор та інших стилістичних прийомів. Тому переклад такої специфічної термінології є найважчим у перекладацькому процесі. Важливим фактором, який ускладнює переклад, є використання ветеринарної термінології в різних контекстах, що зумовлює необхідність його урахування, а також вивчення структури термінів.

Ветеринарна термінологія – це система понять, що позначають стани і процеси, що протікають в організмі тварин, хвороби та їх прояви, методи діагностики, профілактики та лікування захворювань, медичне обладнання, лікарські засоби тощо [7].

Така термінологія має свої специфічні особливості, а саме:

– в основі багатьох англійських та німецьких ветеринарних термінів лежать латинські і грецькі корені, що робить їх інтернаціональними: ацетон (від лат. Acetum) – acetone (англ.) – Aceton (нім.);

– ветеринарні терміни характеризуються такими особливостями як наявність дефініції, максимальна абстрактність, моносемічність, відсутність експресії та емоційного забарвлення, стилістична нейтральність, співвіднесеність зі спеціальними поняттями і суворі логічність: capillary pipette (англ.) – Kapillarpipette (нім.) – капілярна піпетка (укр.);

– в той же час для термінології ветеринарії у німецькій мові характерні метафора і метонімія. Наприклад: die Brusthöhle – грудна порожнина, der Kurzstand – стійло з короткою прив'яззю, die Läuferbucht – загон, хлів, das Dreizweckkrind – велика рогата худоба універсального напрямку, die Speckmast – м'ясо-сальна відгодівля, das Perlhuhn – «перлинна курка» – цесарка, der Blättermagen – сітка (другий шлунок жуйних), das Eiweiß – білок [5].

– для ветеринарної фахової мови (зокрема, німецької) характерні скорочення багатослівних термінів: OCD (Osteochondrosis Dissecans) – остеохондроз – osteochondrosis (англ.), die Trockensubstanz (TS) – сухі речовини – dry matter (англ.).

Для правильного перекладу терміна важливо знати його словотвірну і морфологічну структуру. Нижче наводиться основна їх класифікація за будовою:

1. Прості терміни, що складаються з одного слова: parasitism – Parasitismus, Schmarotzertum – паразитизм;

2. Складні, які складаються з двох слів та пишуться разом або через дефіс: mucous degeneration – mukoide (schleimige) Degeneration – дегенерація м'язів;

3. Багатокомпонентні терміни, що мають у своєму складі три і більше слів: male line of breeding – väterliche Linie – батьківська лінія;

4. Терміни-словосполучення, які складаються з кількох компонентів: bulbourethral gland – Bulbourethraldrüse – бульбоуретральна залоза.

Проаналізувавши ветеринарну термінологію у складі німецької, англійської та української мов, варто зауважити, що велика кількість термінів, які стосуються безпосередньо будови тварин в усіх трьох мовах дуже схожі, оскільки практично є похідними з латинської мови: cuticle – Kutikula – кутикула. Те саме можна сказати і про хвороби: enzootic – Enzootie – ензоотія. Тобто, знаючи дефініцію хоча б на одній мові, можна легко дати визначення при перекладі фахової лексики. Однак, розглядаючи процеси у ветеринарії і технології, не можна користуватись вище вказаними особливостями, оскільки в усіх трьох мовах будуть вживатись різні терміни: parturition (birth) – Geburt (Geburtsvorgang) – роди, народження.

На основі цього, можна виділити такі основні способи перекладу ветеринарних термінів: транскодування (транскрипція, транслітерація) – microtomy – Mikrotomie – мікротомія; калькування – muscle dystrophy – Muskeldystrophie – дистрофія м'язів; описовий переклад – oviparity – Oviparie – овіпарність, розмноження безембріонними яйцями; переклад еквівалентом – quall – Wactel – перепілка.

Порівняння в розрізі трьох мов – англійської, німецької та української – дозволяє не тільки дослідити особливості перекладу ветеринарної лексики, а й прослідкувати взаємозв'язок між їх дефініціями, що значно спрощує оперування термінологією у науковій, медичній, сільськогосподарській та інших сферах. Оскільки в одній мові може бути один відповідник, а в іншій – цілий синонімічний ряд, що позначає одне поняття чи процес, то перспективи подальших досліджень можуть здійснюватися для встановлення зв'язків між ветеринарними термінами, щоб забезпечити адекватність перекладу фахових ветеринарних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии / О. С. Ахманова. – М. : Учпедгиз, 1957. – 157 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М., «Международные отношения», 1975. – 240 с.
3. Емельянова Я. Б. Лингвострановедческая компетенция переводчика: теория и практика: [монографія] / Я. Б. Емельянова. – [2-е изд., испр. и доп.]. – Нижний Новгород : ООО «Стимул-СТ», 2010. – 201 с.
4. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода [учеб. пособие] / В. Н. Комиссаров. – М. : ЧеРо, 1999. – 136 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253с.
6. Конончук І. В. Лінгвістичний аналіз фахової мови ветеринарії / І. В. Конончук, О. В. Пилипенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : Серія : Філологічні науки. – 2013. – Вип. 186, Ч. 2. – С. 124-130.
7. Латышев Л. К. Перевод: теория, практика и методика преподавания / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – М.: Академия, 2003. – 192 с.

8. Матвейчук М. И. Особенности перевода медицинских текстов [Электронный ресурс] / М. И. Матвейчук // Global International Scientific Analytical Project. – Режим доступа: <http://gisap.eu/ru/node/590>.

9. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980. – 237 с.

10. Словарь ветеринарных терминов на 4-х языках: Английский, немецкий, французский, русский: Около 13000 терминов / Под общ. ред. Г. Ильхмана. – М. : АСТ : Астрель, 2003. – 416 с.

REFERENCES

1. Akhmanova O. S. Ocherki po obshhej i russoj leksikologii / O. S. Akhmanova. – М. : Uchpedgiz, 1957. – 157 s.

2. Barkhudarov L. S. Yazyk i perevod. Voprosy obshhej i chastnoj teorii perevoda / L. S. Barkhudarov. – М., «Mezhdunarodnye otnosheniya», 1975. – 240 s.

3. Emel'yanova Y. B. Lingvostranovedcheskaya kompetentsiya perevodchika: teoriya i praktika: [monografiya] / Y. B. Emel'yanova. – [2-e izd., ispr. i dop.]. – Nizhnij Novgorod : ООО «Stimul-ST», 2010. – 201 s.

4. Komissarov V. N. Obshhaya teoriya perevoda [ucheb. posobie] / V. N. Komissarov. – М. : СHeRo, 1999. – 136 s.

5. Komissarov V. N. Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) [ucheb. dlya in-tov i fak. inostr. yaz.] / V. N. Komissarov. – М. : Vyssh. shk., 1990. – 253 s.

6. Kononchuk I. V. Lingvistichnij analiz fakhovoi movi veterinarii / I. V. Kononchuk, O. V. Pilipenko // Naukovij visnik Natsional'nogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukraini : Seriya : Filologichni nauki. – 2013. – Vip. 186, Ch. 2. – S. 124-130.

7. Latyshev L. K. Perevod: teoriya, praktika i metodika prepodavaniya / L. K. Latyshev, A. L. Semenov. – М.: Akademiya, 2003. – 192 s.

8. Matvejchuk M. I. Osobennosti perevoda meditsinskih tekstov [Elektronnij resurs] / M. I. Matvejchuk // Global International Scientific Analytical Project. – Rezhim dostupu: <http://gisap.eu/ru/node/590>.

9. Min'yar-Beloruhev R. K. Obshhaya teoriya perevoda i ustnyj perevod / R. K. Min'yar-Beloruhev. – М. : Voenizdat, 1980. – 237 s.

10. Slovar' veterinarnykh terminov na 4-kh yazykakh: Anglijskij, nemetskij, frantsuzskij, russkij: Okolo 13000 terminov / Pod obshh. red. G. Il'khmana. – М.: AST : Astrel', 2003. – 416 s.

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF VETERINARY VOCABULARY FROM GERMAN AND ENGLISH INTO UKRAINIAN

Amelina Svitlana Mykolayivna, Doctor of Pedagogy, Professor, Head of the Department of Foreign Philology and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

Voronina Dasha Anatolyiva, graduate student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

It is required a systematic study of highly specialized terminology, since it has a special place among technical and common vocabulary, which are in constant interdependent relations. In the article it is considered the classification of veterinary terms, their structure and functioning. Consideration of individual terms fields and comparing them at three languages - German, English and Ukrainian allow carrying out deep and

comprehensive study of objects, phenomena of terminology processes. The article deals with specific features of terminology such as formation derived from Greek and Latin, stylistic neutrality, availability of abbreviations and others. Analyzing veterinary terminology in the composition of German, English and Ukrainian languages, we can note that in some cases one definition is used in all three languages, which greatly simplifies the understanding and translation process of industry texts. To solve the problems of terminology and translation terms it is found the peculiarities of veterinary vocabulary translation from German and English into Ukrainian. The main methods of veterinary vocabulary translation from German and English into Ukrainian are determined: transcoding, tracing, use of equivalent, descriptive translation. Since in one language may be one match, and in another – a number of synonymous, designating one concept or process, the prospects for further research can be carried out to establish the links between veterinary terms to provide adequate translation of veterinary professional texts.

Keywords: *veterinary vocabulary, term, equivalent, translation.*

УДК 811.161

ЛЕКСИЧНІ ЗАМІНИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ АГРАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

АМЕЛІНА С. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ),

КАШПЕРСЬКА В. О., студентка магістратури Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті розглянуто специфіку лексичних заміни в текстах аграрного спрямування у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Визначено основні види лексичних заміни у текстах аграрного спрямування. Вказано, що конкретизація і генералізація є найпоширенішими лексичними трансформаціями при перекладі галузевих текстів.

Ключові слова: *лексичні заміни, зовнішньоекономічна діяльність, переклад, трансформації, аграрна лексика.*

В статье рассмотрена специфика лексических замен в текстах аграрного направления в сфере внешнеэкономической деятельности. Определены основные виды лексических замен в текстах аграрного направления. Указано, что конкретизация и генерализация являются самыми распространенными лексическими трансформациями при переводе отраслевых текстов.

Ключевые слова: *лексические замены, внешнеэкономическая деятельность, перевод, трансформации, аграрная лексика.*

Сучасний світ став більш багатонаціональним і багатомовним, при цьому активізувався процес глобалізації та економічної конкуренції. Економічні перетворення, які відбуваються в Україні, мають за мету поступову інтеграцію українських підприємств до системи міжнародних економічних зв'язків, з одного боку, і залучення іноземних підприємців до діяльності в Україні – з іншого. Значимість таких зв'язків у розвитку країн, у тому числі й України, постійно зростає. Зовнішньоекономічна діяльність кожної країни є важливою умовою її економічного зростання. Особливо це актуально за сучасних умов, коли набувають інтенсивного розвитку процеси міжнародної економічної

інтеграції, транснаціоналізації, міжнародного поділу праці, глобалізації світового господарства.

Формування ринкових відносин в аграрному секторі національної економіки та формування конкурентоспроможності аграрних підприємств неможливе без здійснення відповідних економічних реформ та включення України у світові інтеграційні процеси. Особлива роль при вирішенні цих проблем належить зовнішньоекономічній діяльності та вдосконаленню механізмів її регулювання. Відповідно розвиваються і процеси комунікації, які супроводжуються документообігом у різних сферах, зокрема, у галузі сільського господарства, що потребує перекладу.

Мета статті – розглянути лексичні заміни у німецькомовних текстах аграрного спрямування у сфері зовнішньоекономічної діяльності і особливості передачі німецьких аграрних термінів українською мовою.

Переклад – це засіб забезпечити можливість спілкування (комунікації) між людьми, що говорять на різних мовах. На значенні перекладу для забезпечення порозуміння між ними вказували багато дослідників, зокрема, Мамедов А.М. [4, с.40], Федоров А.В. [8, с.165] та ін.

Будь-який перекладач, який здійснює чи то письмовий, чи усний переклад для забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, повинен дотримуватися таких основних принципів перекладу:

1. Досконало розуміти зміст тексту, що він перекладає, з урахуванням галузевої специфіки аграрного виробництва.

2. Володіти на високому рівні мовою, з якої перекладає, включаючи галузеву термінологію.

3. Не намагатись досягати адекватності перекладу текстів аграрного спрямування тільки шляхом перекладу слово в слово, бо інколи це можете спотворити зміст тексту і спричинити його нерозуміння.

4. Використовувати в перекладі загальноживані форми мови, що стосується не тільки загальноживаної, а й аграрної лексики.

5. Правильно «організовувати» слова у текст, викладений цільовою мовою.

Таким чином, для досягнення максимально адекватного перекладу кожен перекладач може використовувати перекладацькі трансформації. Комісаров В. Н. виділяє три основні групи перекладацьких трансформацій: лексичні, граматичні та лексико-граматичні [2, с.55].

Лексичні трансформації – це специфічні зміни лексичних елементів мови оригіналу з метою забезпечення адекватності перекладу. Вони використовуються тоді, коли словникові відповідники в мові перекладу або відсутні, або не зовсім точно передають семантичні, стилістичні та прагматичні характеристики перекладу.

Граматичні заміни – це спосіб перекладу, при якому граматична одиниця в оригіналі перетворюється в одиницю перекладу із іншим граматичним значенням. Л. С. Бархударов розрізняє такі види граматичних трансформацій: перестановки, заміни, додавання, опущення, які на практиці «в чистому вигляді» зустрічаються рідко, зазвичай вони поєднуються один із одним, приймаючи характер складних, комплексних трансформацій [1, с.145].

Перестановка – зміна розташування (порядку) мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Такими елементами є слова, словосполучення, головні і підрядні речення, а також цілі речення. Граматичні,

так само як і лексичні, трансформації нерідко вимагають внесення додаткових слів чи навпаки опущення яких-небудь елементів. Тому опущення і доповнення часто сполучаються з іншими видами граматичних трансформацій, найчастіше із заміною частин мови.

Під стилістичними трансформаціями, на думку Л. П. Науменко та А. Й. Гордєєвої, розуміють такі способи перекладу, за допомогою яких перекладач зміщує стилістичні акценти, нейтралізуючи або, навпаки, актуалізуючи відтінки значення, або ж адаптує мову перекладу до стилістичних норм. До стилістичних перекладацьких трансформацій належать: логізація, експресивізація, модернізація та архаїзація.

Обираючи той чи інший спосіб перекладу, перекладач, крім всіх інших обставин, керується і тими міркуваннями, що в чистому вигляді будь-який спосіб в реальному перекладацькому процесі діє дуже рідко: як правило, більшість складних текстів перекладаються з використанням різноманітних способів, один з яких є домінуючим і визначає характер відношень між вихідним текстом і перекладеним у цілому, умови членування тексту оригіналу, вибір одиниць перекладу, а також вибір перекладацьких прийомів, за допомогою яких вихідний текст безпосередньо перетворюється у переклад.

Вибір серед основних прийомів лексико-семантичних трансформацій складає одну з основних професійних навичок перекладача. Велику роль при цьому відіграє робота зі словником. Певне значення мають і фонові знання перекладача, задіяного у перекладі текстів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, оскільки вони надають можливість краще зрозуміти національно-зabarвлену лексику оригіналу, віднайти правильні шляхи і способи відтворення її засобами мови перекладу. Тому для досягнення максимальної адекватності перекладу німецьких текстів перекладач повинен вміти користуватися різними «видами перекладу».

Існує безліч факторів, що зумовлюють лексико-семантичні трансформації: лексема може бути більш вживаною в одній мові, а в іншому мати більш вузьке значення; різниця в смисловому обсязі слів; відмінність в сполучуваності [7, с. 29]. Лексичні модифікації вимагають творчого підходу. Вирішальну роль при виборі того чи іншого слова грає макро- і мікроконтекст, тобто мовне оточення всього мовного твору і окремо взятого речення. З мовного простору реципієнт отримує додаткову інформацію.

Визначення невідповідностей мовних одиниць починається з порівняння словникових значень лексем з їх семантичною реалізацією в конкретному контексті. У результаті виявляється, що вихідне слово не має однозначного значення в перекладі. У такому випадку перекладач вдається до лексико-семантичних трансформацій. Я. Й. Рецкер створив класифікацію лексичних трансформацій [12, с.132]: диференціація значень, конкретизація значень, генералізація значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсація втрат в процесі перекладу.

Конкретизація – це заміна слова або словосполучення з більш широким значенням словом або словосполученням з більш вузьким значенням [1, с.211]. Отже, конкретизація (або звуження), як зазначає Л.Л. Нелюбін, це – заміна родового поняття видовим [5, с.85].

Конкретизація підрозділяється на два підвиди – мовну і контекстуальну. Контекстуальна конкретизація залежить від конкретного тексту і застосовується перекладачем із стилістичних і екстралінгвістичних міркувань. Мовна конкретизація

відбувається з причин наявності у словниковому складі німецької мови слів з більш широким смисловим значенням.

При мовній конкретизації заміна широкого поняття може здійснюватися у зв'язку з наступними причинами:

- різницею лексичної структури слів двох мов (при перекладі слів: *das Ackerland* – рілля, *die Unkrautbekämpfung* – боротьба з бур'янами, *die Düngung* – внесення добрив);

- відсутністю лексичної одиниці, що має настільки ж широке значення, що і передана одиниця (при перекладі дієслів, таких як «*machen*», «*kommen*», «*lassen*» тощо).

Контекстуальна конкретизація зумовлена специфікою тексту і застосовується перекладачем не тільки із стилістичних міркувань, наприклад, щоб уникати повторень, а й для досягнення більшої точності, наочності. Наприклад:

Das Ackerland ist der Teil des landwirtschaftlich genutzten Bodens. Es unterliegt systematischer Bodenbearbeitung.

Рілля є частиною землі сільськогосподарського призначення. Вона підлягає систематичному обробітку ґрунту.

Перекладач переклав слово «*Bodenbearbeitung*» як «*обробіток ґрунту*», щоб досягти більш точної передачі змісту, пов'язаного із відповідною технологічною операцією.

Розбіжність в стилістичних характеристиках слів також може зумовлювати використання трансформацій. Наприклад, для німецьких аграрних текстів характерне вживання абстрактної лексики. При перекладі на українську мову ці елементи необхідно конкретизувати:

Durch das Striegeln finden die Pflegearbeiten nicht nur zwischen Pflanzenreihen, sondern auch innerhalb der Reihen statt.

При обробці сімчастою бороною здійснюється післяпосівний обробіток ґрунту не тільки між рядами рослин, але й у цих рядах.

Конкретизація і генералізація є протилежними явищами. Головна причина необхідності їх вживання – відмінність у смисловому обсязі німецьких і українських лексем. Ці перекладацькі прийоми зустрічаються найчастіше і дозволяють розширити або звузити мовне явище. Звуження значення вихідної лексеми застосовується для перетворення мовної одиниці таким чином, щоб вона стала зрозумілою носію перекладеної мови.

Застосовуючи прийом смислового розвитку, перекладач керується, в першу чергу, контекстуальним значенням слова і його логічними зв'язками в реченні. Всі частини мови діляться умовно на предмети, процеси і ознаки. Ці види часто замінюються при перекладі. У німецькій мові номіналізація набагато більш вживана в порівнянні з українською мовою. Таким чином, для збереження варіанта та стилістичної норми, при перекладі на українську предмет часто замінюється процесом, ознакою.

Die Nährstofflieferung eines Bodens vollzieht sich über die Freisetzung von Nährstoffen aus anorganischen Verbindungen (d.h. durch Verwitterung) und über die Mineralisierung organischer Stoffe.

Постачання поживних речовин в ґрунт відбувається при вивільненні поживних речовин з неорганічних сполук (тобто через вивітрювання) і мінералізації органічних речовин.

Перекладач здійснив заміну на процес при перекладі вищенаведеного речення (die Freisetzung).

Таким чином, на основі розглянутих прикладів лексичних перекладацьких трансформацій можна зробити висновки про те, що лексико-семантичні трансформації засновані на різниці лексичних структур мов. Передача слів і словосполучень іншою мовою зумовлює головну мету перекладу – передати адекватний варіант повідомлення. Чіткого розмежування трансформацій на граматичні, лексичні та синтаксичні не існує, оскільки в мові зустрічається багато явищ, які перетинаються. Причини, що викликають перекладацькі заміни, узагальнюються таким чином: у вихідній мові слово може мати ширше значення, ніж в перекладацькій мові; різниця в смисловому обсязі слова проявляється у лексико-семантичних варіантах; різна синтаксична і семантична сполучуваність слів.

Перекладацькі трансформації є основним засобом здійснення перекладу текстів аграрного спрямування у зовнішньоекономічній діяльності. Лексичні та граматичні перетворення переслідують головну для перекладу мету – зберегти незмінним зміст повідомлення тексту, не порушуючи при цьому стилістичні норми мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод (теория и практика перевода) / Л.С. Бархударов. – М.: Изд. Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Комісаров В. Н. Теорія перекладу / В. Н. Комісаров. – М. : Вищ. шк., 1990. – 80 с.
3. Левицкая Т. Р. Проблемы перевода / Т. Р. Левицкая, А.М. Фитерман. – М.: Международные отношения, 1976. – 205 с.
4. Мамедов А.Н. Лексико-грамматические трансформации при переводе текстов общественно-политической тематики (на материале немецкого языка) / А.Н. Мамедов. – М.: Изд. «Прометей», 2012. – 68 с.
5. Нелюбин Л.Л. Введение в технику перевода / Л.Л. Нелюбин. – М.: Флинта, 2009. – 216 с.
6. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Я.И. Рецкер / Дополнения и комментарии Д.И. Ермоловича. – М.: Изд. «Р. Валент», 2007. – 244 с.
7. Роганова З.Е. Пособие по переводу с немецкого на русский язык / З.Е. Роганова. – М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1961. – 306 с.
8. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): для институтов и факультетов иностр. языков / А.В. Федоров. – СПб.: Фил. фак-т СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.

REFERENCES

1. Barkhudarov L.S. Yazyk i perevod (teoriya i praktika perevoda) / L.S. Barkhudarov. – M.: Izd. Mezhdunarodnye otnosheniya, 1975. – 240 s.
2. Komisarov V. N. Teoriya perekladu / V. N. Komisarov. – M. : Vishh. shk., 1990. – 80 s.
3. Levitskaya T. R. Problemy perevoda / T. R. Levitskaya, A.M. Fiterman. – M.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1976. – 205 s.

4.Mamedov A.N. Leksiko-grammaticheskie transformatsii pri perevode tekstov obshhestvenno-politicheskoy tematiki (na materiale nemetskogo yazyka) / A.N. Mamedov. – M.: Izd. «Prometej», 2012. – 68 s.

5.Nelyubin L.L. Vvedenie v tekhniku perevoda / L.L. Nelyubin. – M.: Flinta, 2009. – 216 s.

6.Retsker Y.I. Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika. Ocherki lingvisticheskoy teorii perevoda / Y.I. Retsker / Dopolneniya i kommentarii D.I. Ermolovicha. – M.: Izd. «R. Valent», 2007. – 244 s.

7.Roganova Z.E. Posobie po perevodu s nemetskogo na russkij yazyk / Z.E. Roganova. – M.: Izdatel'stvo literatury na inostrannykh yazykakh, 1961. – 306 s.

8.Fedorov A.V. Osnovy obshhej teorii perevoda (lingvisticheskie problemy): dlya institutov i fakul'tetov inostr. yazykov / A.V. Fedorov. – SPb.: Fil. fak-t SPbGU; M.: OOO «Izdatel'skij Dom «FILOLOGIYA TRI», 2002. – 416 s.

LEXICAL SUBSTITUTIONS IN TRANSLATION OF TEXTS OF THE AGRICULTURAL AREA IN THE FIELD OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Amelina Svitlana Mykolayivna, Doctor of Pedagogy, Professor, Head of the Department of Foreign Philology and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv),

Kashperska Valeria Oleksandrivna, graduate student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv))

The analysis of specific lexical substitutions in the texts of agricultural area in the field of foreign economic activity is highlighted. Peculiarities of the mentioned texts and importance of lexical transformations are described. The relevance of this study is the need to give a complete interpretation of the concept of transformation, to emphasize its main types, consider the causes of transformation and analyze the use of translation transformations researching how they are implemented in fiction texts.

The research is to study the functioning of transformations in the translation, analysis of specific means of expression and use of lexical transformations in translation. Lexical substitutions in translation are the ultimate realization of translation. They are aimed at keeping a text message content without violating the stylistic norms of a language. There are grammatical, lexical and syntactic transformations which may overlap.

Keywords: *lexical substitutions, foreign economic activity, translation, transformations, agricultural vocabulary.*

УДК 811.111

ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ МОДУЛЯЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ АГРОХІМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

ЖУКОВА Л. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ),

СТРИГУНЕНКО В. І., студентка магістратури Національного університету біоресурсів і природокористування України(м. Київ)

У статті розглядаються перекладацькі модуляції, які найчастіше застосовуються при перекладі англійських термінів з агрохімії українською мовою.

Проблема зумовлена інтересом сучасних лінгвістичних досліджень на комплексне вивчення структурно-семантичних особливостей вузькогалузових термінів .

Ключові слова: *термін, перекладацькі модуляції, граматичні модуляції, лексичні модуляції комплексні лексико-граматичні модуляції.*

В статье рассматриваются переводческие модуляции, которые чаще всего применяются при переводе английских терминов по агрохимии на украинский язык. Проблема обусловлена интересом современных лингвистических исследований на комплексное изучение структурно-семантических особенностей узкоотраслевых терминов.

Ключевые слова: *термин, переводческие модуляции, грамматические модуляции, лексические модуляции, комплексные лексико-грамматические модуляции.*

Процес перекладання – це цілеспрямований процес, який охоплює такі основні етапи як слухове чи зорове сприйняття інформації чужою мовою, усвідомлення її змісту; аналіз та переробка інформації мовою оригіналу, синтез рідною мовою; кінцевим результатом буде відтворення змісту рідною мовою.

Оскільки переклад – це передавання змісту висловленої інформації, то в цілому перекладаються не слова чи граматичні конструкції або інші засоби мови оригіналу, а безпосередньо зміст оригіналу. Згідно з теорією перекладу немає неперекладної інформації, є складні для перекладу тексти. Труднощі під час перекладання пов'язані з недостатнім знанням мови оригіналу та їх термінів або з відсутністю в цій мові готових відповідників.

У сучасному перекладознавстві існують різноманітні підходи до класифікації перекладацьких трансформацій, серед яких найбільш відомими є підходи В. Н. Комісарова, Л. С. Бархударова, О. Д. Швейцера, Л. К. Латишева, Я. Й. Рецкера, В. Є. Щетінкіна, Ж. Дарбельне, Ж.-П. Віне, А. В. Федорова, А. Я. Коваленка та ін.

Мета дослідження – аналіз основних прийомів перекладу текстів агрохімічного напрямлення.

Для лексичного складу агрохімічної літератури характерним є насиченість тексту термінами і термінологічними словосполученнями, і навіть наявність лексичних конструкцій і скорочень.

Провести чітку межу між термінами і словами побутової мови неможливо внаслідок багатозначності багатьох слів. Наприклад, такі загальновідомі поняття, як «електрика», «температура», «корм», «реакція», і часто вживані слова «атом», «вітамін», «антибіотик», «добрива», є термінами в повсякденній мові, де технічний початок грає підпорядковану роль. З іншого боку, такі прості слова, як «вода», «земля», «рідини», «сила», «тиск», є термінами в технічному контексті, які несуть основне смислове навантаження.

Термін це найточніше, концентроване й економне визначення технічної ідеї. Наприклад, термін «вода» – це науково визначена хімічна сполука, молекули якої два атоми водню і один атом кисню.

Згідно твердженню І. В. Арнольда, найбільш помітним в стилі науково-технічних текстів є використання спеціальної термінології. Кожна галузь науки використовує свою термінологію відповідно до предмета і методів своєї роботи [1, с. 96] .

Термін (від лат. terminus - межа, кордон) – слово або словосполучення, застосоване для позначення деякого поняття. Науковий термін точно і однозначно визначає чітко окреслене спеціальне поняття будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери. Він, на відміну від номенів загальнономовних, які часто є багатозначними, невпорядкованими, в межах сфери застосування є однозначним [3, с. 87].

У визначенні терміна немає цілковитої одностайності. Основну функцію терміна В. В. Виноградов вбачає у визначенні певного поняття.

Б. М. Головін визначає термін як «слово чи словосполучення, що має професійне поняття й застосовується в процесі (і для) пізнання та освоєння певного кола об'єктів і відношень між ними – під кутом певної професії» [4, с. 86– 91].

Такої самої думки дотримуються С. М. Бурдін, Я.А. Климовицький, О.В. Суперанська. У визначенні сутності терміна на першому плані перебуває співвідношення терміна й поняття, тому що будь-яка наука є чіткою системою взаємопов'язаних між собою понять, виділення яких відбувається на основі наукового узагальнення ознак.

Відповідно до твердження А.А.Реформатський визначає терміни «як однозначні слова, позбавлені експресивності» [8, с. 49].

Адекватність перекладу – це функціональна відповідність перекладу крізь його еквівалентність. Для адекватності перекладу агрохімічних текстів слід чітко визначати смислове навантаження його термінології та тексту в цілому і найбільш близько, без семантичної втрати для тексту відтворити його мовою оригіналу. Тож розгляньмо більш детально функціональний спосіб перекладу та прийоми перекладу при реалізації останнього.

Відповідно до Казакова Т.А. існує переклад таких типи: вибірковий, буквальний, семантичний, функціональний та комунікативний переклад.

Семантичний переклад полягає в повній передачі контекстуального значення елементів початкового тексту в одиницях мови перекладу.

Комунікативний переклад передбачає вибір такого шляху передачі початкової інформації, який призводить до перевідного тексту з початковою адекватною дією на одержувача.

Буквальний переклад передбачає послідовне відтворення початкового тексту в одиницях мови перекладу, зі збереженням порядку дотримання елементів.

Вибірковий переклад як спосіб скороченого перекладу полягає в виборі ключових одиниць вихідного тексту та їх повного перекладу.

Функціональний – це компонування, трансформування отриманого тексту з функціонально перетворених одиниць вихідного тексту.

Функціональне перетворення ґрунтується на лексико-семантичних, граматичних і стилістичних модуляціях вихідного тексту [5, с. 125 –138].

Сдобников В.В. та Петрова О.В. вважають, що прийом перекладу можна розглядати як перекладацьку операцію, спрямовану на вирішення проблеми та припущення типізованої однотипності, здійснюваної перекладацькими модуляціями. Відмінності в системах мов і правилах використання одиниць мови створюють проблеми в процесі перекладу, внаслідок чого перекладач

пострибує в використанні модуляцій перекладу, що називаються перекладацькими трансформаціями. До таких трансформацій відносяться лексичні трансформації, граматичні та лексико-семантичні трансформації [7, с. 122 -128].

Рецкер Я. І. виділяє сім різновидів лексичних трансформацій, хоча не завжди можна чітко класифікувати кожен приклад перекладу тому що вони дуже часто взаємодіють і розглядаються не поодиноці:

1. Диференціація значень.
2. Конкретизація значень.
3. Смысловий розвиток.
4. Генералізація значень.
5. Цілісне перетворення.
6. Антонімічний переклад.
7. Компенсація втрат в процесі перекладу [6, с. 12-14].

Дуже часто при перекладі агрохімічних текстів прийом диференціації і конкретизації розглядають разом .

Поширеність прийомів диференціації і конкретизації при перекладі з англійської мови на українську мову пояснюється великою кількістю в англійській мові слів з широким семантичним значенням, які не мають прямого відповідника в мові перекладу.

Мається на увазі, що одному слову в українській мові, що виражає ширше семантичне значення, в англійській мові можуть відповідати два або декілька слів, кожне з яких є вужче за значенням, тобто відноситься до більш обмеженого класу денотатів [6, с. 18-19].

Генералізацією – явище, зворотне конкретизації. Це заміна одиниці похідної мови, що має більше вузьке значення, одиницею мови перекладу з більш ширшим значенням.

Genetically modified plants are very similar to garden one their age.

Генномодифіковані рослини майже не відрізняються від одноліток вирощених на полях.

В даному прикладі garden one their age перекладається як *однолітки*. Такий переклад можна віднести до двох прийомів: генералізації та компенсації. З одного боку ми при перекладі компенсуємо словосполучення англійської мови українським словом такого ж значення. З іншого боку в англійській мові вказується, що це саме рослини одного віку.

Прийом смислового розвитку полягає в заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно пов'язаною з нею, тобто заснований на формально-логічній категорії перехрещення [6, с. 19-20].

Під цією назвою в перекладацькій літературі агрохімічних текстів відома широко поширена комплексна лексико-граматична заміна, сутність якої полягає в трансформації стверджувальної конструкції на негативну та навпаки, яка основана на заміні слів речення похідної мови, на антоніми в мові перекладу.

Прийом цілісного перетворення можна вважати різновидом смислового розвитку. Перетворюється внутрішня форма певного мовного ланцюга – від окремого слова, частіше складного, до синтагми, а іноді і цілого речення. Переважно це перетворення відбувається цілісно, а не частково. Зв'язок між

внутрішньою формою одиниць похідної мови та мови перекладу вже не простежується.

Компенсація – це заміна елемента оригіналу, який неможливо передати одиницею відповідно з загальним ідейним характером оригіналу [6, с. 24- 26].

Radiative syndrome research has shown that seeking help early will greatly reduce any associated long-term effects.

Дослідження з цього захворювання показало, що якщо вирішувати проблему завчасно, можна уникнути багато можливих ускладнень.

Тут як і в попередньому прикладі спостерігаємо прийом компенсації. *Seeking help early* – дослівно перекладається як *шукати допомогу завчасно*, але відповідно нашому перекладу *вирішувати проблему завчасно*. *Associated long-term effects* – спрощуємо до одного слова *ускладнення*.

Термін "граматична трансформація" як перетворення похідного речення в процесі перекладу потрібно розуміти умовно. Похідне речення, залишається самим незмінним, а у розумі перекладача відбувається певна операція перетворення тієї похідної конструкції, в якій, наприклад, англійські слова вже замінені українськими. По суті, відбувається перетворення дослівного перекладу, що є невід'ємним етапом в роботі перекладача-початківця [9, с. 22].

Бархударов Л.С. виділяє чотири основні граматичні трансформації:

- 1) перестановки;
- 2) заміни;
- 3) додавання;
- 4) опущення [3, с. 190].

Його класифікації ми і будемо дотримуватись в даній статті.

Прийом заміни – найбільш поширений та найбільш різноманітний вид перекладацької трансформації. В процесі перекладу заміняти можуть як граматичні одиниці – форми слів, частини мови, члени речення, типи синтаксичного зв'язку та ін.(так і лексичні). Відповідно до цього можна говорити про граматичні і лексичні заміни.

Бархударов поділяє заміну на декілька категорій:

- Заміна форм слова
- Заміна частин мови
- Заміна членів речення
- Синтаксичні заміни в складному реченні.
- Лексичні заміни [2, с. 194-209].

Перестановка як вид перекладацької трансформації – це зміна розташування мовних одиниць в тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Одиницями, що можуть зазнавати перестановки, є переважно слова, словосполучення, частини складного речення та самостійні речення в тексті перекладу [11, с. 235].

Додавання – це використання в перекладі додаткових слів, що не мають відповідників в оригіналі.

Clearly, the pesticide had a genetic component and was specific enough in its effects to offer the hope that it was directly connected to structure.

Безсумнівно, пестицид мав генетичне походження та був досить специфічним для того, щоб сподіватись на те, що хвороба була безпосередньо пов'язана з будовою.

У цьому випадку були використані прийоми додавання. З точки зору лексичних трансформації це прийоми смислового розвитку – використані для більш легкого сприйняття тексту носіями мови.

Упущення – це антонім додаванню – допускають упущення в перекладі наприклад артиклів або допоміжних дієслів.

When the component responsible for the growth was pinpointed just a few years later, it finally provided evidence that the ability to grow is indeed written in structure.

Коли компонент, відповідальний за ріст, був остаточно визначений, його існування врешті решт довело, що здатність до росту закладена в будові.

Бачимо в даному прикладі використання двох прийомів граматичної трансформації – додавання та упущення. Упущення використане тричі – були упущені слова, зрозумілі за контекстом. Їх використання було недоречним [10, с.125-146].

Результати дослідження свідчать про те, що як прийом перекладу лексична модуляція складається з низки лексико-семантичних трансформацій. Види лексичної модуляції побудовані на основі логічних відношень узагальнення, обмеження, перетинання або зміщення. Лексична модуляція може мати сталу або вільну форму застосування і є раціональним способом досягнення адекватного перекладу.

На підставі проведеної роботи стверджуємо, що серед перспективних напрямків досліджень особливе місце належить використанню прийому лексичної модуляції у відтворенні агрохімічних текстів, дослідженню можливостей та особливостей використання видів прийому лексичної модуляції в текстах інших функціональних стилів: публіцистичного, наукового, офіційно-ділового тощо. Крім того, інтерес становить вивчення сталої модуляції як об'єкта лексикографії та її прагматичних особливостей у художніх текстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. / И. В. Арнольд// Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк. , 1986. – С. 295.

2. Бархударов Л.С. Мова і переклад. / Л.С. Бархударов // Мова і переклад – М.: Міжнародні відносини, 1975. – С. 235.

3. Єрмоленко С., Бибик С., Тодор О. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За редакцією С. Єрмоленко. — К.: Либідь, 2001.— С. 224.

4. Головин Б. Н. Термин и слово / Б. Н. Головин// Термин и слово: межвузов. сб. – Горький : Издательство Горьковского ун-та, 1982.– С. 132.

5. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English <=> Russian – Серия: Изучаем иностранные языки. – СПб.: «Издательство Союз», – 2001, – С. 320.

6. Коломейцева Е.М., Макеева М.Н. Лексические проблемы перевода с английского языка на русский: Учеб. пособие. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2004. – С. 92.

7. Сдобников В.В. Теория перевода : [учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков] / В.В. Сдобников, О.В. Петрова. — М.: АСТ: Восток—Запад, 2007. — 448 с. — (Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия).

8. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология / А. А. Реформатский // Вопросы терминологии – М.: 1961. – С. 49-51.
9. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика./ Я. И. Рацкевич// Теория перевода и переводческая практика – М.: Междунар.отношения, 1974. – С. 228.
10. Левковская К. А. «Теория слова, принципы ее построения и аспекты изучения лексического материала»/ К. А. Левковская – М.: КомКнига, 2005. – С. 296.
11. Sydoruk G. I. Translation Theory Foundation: Course Book / G. I. Sydoruk – K.: КОНДОР, 2009. – 284 с.

REFERENCES

1. Arnold I.V. Leksykologhyya sovremennoho anglijskogo yazyka , / I.V Arnold // uchebnik dlay in-tov fac. inost. yaz. – 3 izd., pererob. and dod. – M .:Vyssh. schk., 1986. - S. 295.
2. Barkhudarov L.S. Mova i pereklad, / L.S. Barkhudarov // Mova i pereklad – M .: Mizhnarodni vidnosyny, 1975. – S. 235.
3. Ermolenko S., Bibik S., Todor O. Ukrainska mova: Korotkuy tlmachny slovnyk lingvistichnih terminiv / Za redaktsieyu S. Ermolenko. – K .: Lybid, 2001. –S. 224.
4. Golovin B.N. termin i slovo / B.N. Golovin .// termin i slovo mezhvuzovy. sb. - Gorkyy: Izdatelstvo Horkoho un-ta, 1982. –. S. 132.
5. Kazakova T.A Praktycheskye osnovy perevoda. English <=> Russian - Seriy: Izuchaem inostrannue yazyki. – St. Petersburg .: "Izdatelstvo souz", –2001, – S. 320
6. Kolomeytseva E.M, Makeeva M.N Leksycheskye problemy perevoda s angliyskoho na ruskyy: ucheb. posobie. Tambov: Izd-vo Tamb. gos. teh. un-ta, 2004. – S. 92.
7. Sdobnykov V.V Theoriay perevoda: [uchebnik dlay studentov lnhvystycheskyh fakultetov Finostrannyh yazykov] / V.V Sdobnykov, A.V Petrova. – M .: ACT: Vostok, 2007. – 448 p. – (Lnhvystyka I mezhkulturnaya Kommunikatsii: zolotaay Seriy).
8. Reformatskyy A.A. Chto takoe termin i termenologiy / A.A Reformatskyy // Voprosy termenologii – M .: 1961. – S. 49-51
9. Retsker Ya. I. Theoriay perevoda i perevodcheskaya praktika. / Ya. I. Ratskevych // Theoriay perevoda i perevodcheskaya praktika – M .: Mezhdunar. otnoshenyya, 1974. – S. 228.
10. Levkovskaya K.A "Theoriay slova printsypy ee postroeniay i aspecty izucheniy leksycheskoho materiala" / K.A Levkovskaya – M .: KomKnyha, 2005. –S. 296
11. Sydoruk GI Translation Theory Foundation: Course Book / GI Sydoruk – K.: KONDOR, 2009. – 284 p.

USAGE OF TRANSLATION MODULATIONS IN TRANSLATION OF AGROCHEMICAL TEXTS

Zhukova Lyudmila Vasylivna, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Philology and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv),

Strigunenko Vlada Ivaivna, graduate student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The article deals with the study of translation modulations commonly used in translation of English terms in the field of agrochemicals. It is stipulated by the interest of

modern linguistic investigations to comprehensive study of structural and semantic features of sectoral terms .

Translation is not just a replacement of one unit by another, it is a complex mental process that includes a number of difficulties to be overcome by translator. The main purpose of the translation is achievement of adequacy. The adequacy of the translation is a functional compliance of translation through its equivalence.

The most typical lexical feature of literature on agricultural chemistry is the richness of the terms or terminological phrases. This stipulates the interpreter to use various translation modulation, or in other words - translation transformations.

Transformation is the basis of the most methods of translation, which consists in changing the formal or semantic components of the original text.

These transformations include lexical transformation, grammatical and lexical-semantic transformation.

Scientists also hold to a broader classification of transformations:

1. Differentiation of meanings.
2. Specifying of meanings
3. Semantic development.
4. Generalization of meanings.
5. A complete modification.
6. Antonymous translation.
7. Compensation of losses in the translation process.

When translating agrochemical texts the techniques of differentiation and specificity are used most often. This is connected with a large number of English words with a broad semantic meaning, which have no direct equivalent in the target language.

The main technique while translating English terms into Ukrainian language is translation by using lexical equivalent, i.e. rendering of constant lexical correspondence that exactly matches with the meaning of the word. The terms that have equivalents in their native language play an important role in translation. They determine the meaning of other words and make it possible to ascertain the nature of the text.

To sum up, we should stress that types of lexical modulations are based on logical relationships of generalizations, limitations, crossing or offset. Lexical modulation can be constant or free in shape of application and is the rational way to achieve adequate translation.

Keywords: term, translation modulations, lexical modulations, grammatical modulations, complex lexical and grammatical modulations.

УДК 811.161

НІМЕЦЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ЯК ОДНА З ПРИЧИН ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРУДНОЩІВ

ХАРЧЕНКО С. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та класичних мов, заступник декана гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ),

ЮРЧЕНКО Н. С., студентка магістратури Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ)

У статті розглянуто види лексичних запозичень з німецької мови в українську, їх асиміляцію, вплив на мову-реципієнта та перекладацькі труднощі, що вони

спричиняють. Проаналізовано причини запозичення лексики та способи перекладу запозичень. Визначено шляхи подолання труднощів, що виникають внаслідок запозичень для розширення словникового складу мови.

Ключові слова: запозичення, мова-реципієнт, іншомовна лексика, інтернаціоналізм.

В статье рассмотрены виды лексических заимствований из немецкого языка в украинский, их ассимиляция, влияние на язык-реципиент и переводческие трудности, которые они вызывают. Проанализированы причины заимствования лексики и способы перевода заимствований. Определены пути преодоления трудностей, возникающих в результате заимствований для расширения словарного состава языка.

Ключевые слова: заимствования, язык-реципиент, иноязычная лексика, интернационализм.

Протягом тривалого часу українська мова взаємодіяла з різними іноземними мовами, вбираючи в себе певні іншомовні елементи. З часом ці елементи відсіювались або, навпаки, асимілювались і вкорінювались. Нині інколи важко встановити, скільки слів, які використовуються у щоденному вжитку, прийшли в нашу мову завдяки контактів з іншими народами. Це відбувається тому, що мова живе, постійно оновлюється, впливає на розвиток інших мов і водночас сама піддається їх впливу. Стрімкий розвиток науки та техніки відображається у мовних запозиченнях в різних сферах людської діяльності. Запозичення сприяють розширенню інформаційного простору.

Проблему збагачення мови іншомовними словами розглядають багато дослідників, зокрема, В. Акуленко, Л. Булаховський, М. Кочерган, Л. Крисін, О. Муромцева, В. Скачкова. Усебічний аналіз іншомовного слова, з'ясування доцільності та перспективності його функціонування в мові та мовленні складають актуальність дослідження даного питання, адже запозичення – це процес безперервний, а тому, незважаючи на цілу низку лінгвістичних досліджень, вживання запозичень та труднощі їх перекладу і надалі продовжують привертати увагу вчених.

Мета статті – розглянути способи перекладу німецькомовних лексичних запозичень українською мовою і подолання перекладацьких труднощів, які при цьому виникають.

Різні народи постійно контактують між собою. Цей контакт разом з обміном інформацією забезпечує і обмін певними мовними елементами. У сучасному житті щоденне використання запозичених слів є абсолютно закономірним і пов'язаним з прогресом. Але не завжди іншомовне запозичення є зрозумілим, особливо для масового сприйняття. Незрозумілими та інколи навіть невинуватими можуть стати іншомовні слова, що стосуються політичної, економічної чи іншої вузькопрофесійної сфери вжитку, які належать до активного словника.

Запозичення іншомовних слів – це об'єктивно-історичний процес, який спричинений постійними й різноманітними контактами між кількома народами. Слова, що були перенесені з іншої мови, в більшості випадків входять в активний вжиток і посідають важливе місце в словниковому складі мови-реципієнта, збагачуючи при цьому її лексику та виражальні засоби [3].

Українська мова у процесі свого розвитку запозичувала дуже багато іншомовних слів та словотворчих елементів. У різні історичні періоди слова запозичувались усним чи писемним шляхом. З плином часу багато слів втратили характерні ознаки своєї первісної мови і стали сприйматись як повністю українські слова. Тому часто лише завдяки етимологічному аналізу можна дізнатись про справжнє походження слова. Так, наприклад, іншомовне слово можна розпізнати за фонетично-граматичним оформленням, не властивим словам української мови. Зокрема, у словах німецького походження специфічними особливими рисами є поєднання приголосних звуків: шахта, кран, крейда, цегла, фарба. С.Шевчук, І.Клименко визначили характерні ознаки слів німецького походження:

- вживання звукосполучення [шт] на початку слова – штраф, штат, штемпель;
- вживання звука [ц] на початку слова – центнер, цейтнот, цех;
- наявність буквосполучення [ей] у середині слова – флейта, капельмейстер, ефрейтор;
- творення складних слів без єднальних голосних – лейтмотив, фельдмаршал [5].

Деякі слова запозичувались з одним із значень, пізніше до цього значення приєднувалися інші, притаманні первинній формі слова. Так, наприклад, першим значенням слова «шнур» в академічному тлумачному словнику української мови вказано «тонкий мотузок, сплетений з кручених ниток чи пасом прядива», тому що це значення було першочерговим на етапі запозичення. Пізніше воно запозичило з німецької мови значення «міра довжини, що дорівнювала близько 45 метрам», що теж є в тлумачному словнику, але на даний момент воно застаріло. На наступних етапах функціонування в мові лексема «шнур» паралельно набуває, як у мові-джерелі, так і в мові-реципієнті, переносного значення «низка, ряд чого-небудь», наприклад, коралів, перлів тощо. В.Скачкова зазначає, що з розвитком електротехніки названа лексема знову-таки розширює семантичний обсяг паралельно в обох мовах, набуваючи значення «електричний провід з кількох ізольованих жил» [4].

Проаналізувавши історію входження запозиченого слова в українську мову, можна сказати, що під час мовного контакту слово не тільки одноразово входить до словникового складу мови-реципієнта, але й може паралельно з мовою-носієм отримувати нові значення або втрачати старі, в залежності від певних змін у суспільстві, науці чи техніці.

Сьогодні у наукових працях з питань запозичень розрізняють екстралінгвістичні та інтерлінгвістичні причини появи запозиченої лексики. До зовнішніх причин мовних змін належить, насамперед, контактування мов. А.Мартіне вважає, що мовні контакти є одним з найсильніших стимулів мовних змін. Нові слова можуть проникати в мову завдяки безпосередньому контакту з народом-носієм, а також шляхом посередництва, через якусь третю мову. Неоднаковим є ступінь впливу екстралінгвістичних чинників на загальний розвиток мови, її словникового складу у різні історичні часи. Динамічні процеси в лексиці особливо інтенсивно відбуваються в періоди радикальних суспільно-політичних перетворень, у результаті науково-технічного прогресу, швидкого розвитку культури та мистецтва, активізації зовнішніх мовних контактів [2].

Г. Пауль наголошував на тому, що аналіз запозичень потрібно починати з дослідження поведінки людей, які є носіями двох досліджуваних мов. Він визнавав, що одним з головних чинників, які впливають на процес запозичення, є наявність деякого мінімуму двобічного контакту мов завдяки посередництву через міграцію певних груп людей, територіальне розміщення, масове переселення, завоювання, а також подорожі окремих осіб.

Подібної думки дотримувався А. Мейє, який ще на початку ХХ століття висловив думку про те, що зрозуміти мову «можна лише з урахуванням її соціальної природи» [6], і довів, що кінцевою причиною зміни початкового значення слів є не внутрішні зміщення у контакті мов і не психологічні процеси, а соціальні умови, які стоять за ними.

Однією з екстралінгвістичних причин запозичення є використання одиниць, що не існують в мовному запасі країни для надання певного престижу або статусу, а також необхідність поглиблення міжнародних зв'язків, глобалізації, що в свою чергу викликає появу великої кількості інтернаціоналізмів – слів однієї мови, запозичених багатьма мовами світу, що говорить про авторитетність мови-джерела [1].

Необхідно згадати і такий чинник, як «новаторство нації в певній сфері діяльності», що теж є досить важливим у процесі запозичення слова однією мовою з іншої.

Появу запозичень можна пояснити також актуалізацією певних реалій, які є наслідком змін суспільно-політичних умов та для яких в українській мові або не було адекватних позначень, або вони з тих чи інших причин не влаштовували носіїв мови. Це і є внутрішніми причинами входження іноземної лексики в нашу мовну систему.

Ще однією важливою причиною запозичення була, в свій час, необхідність створити абстрактну лексику, що дозволила б обслуговувати різні сфери суспільного життя. Важливу роль у появі запозичень відіграла тенденція до диференціації слів за їх значенням і сферами вживання, зумовлена в свою чергу загальною тенденцією до досконалішого вираження понять, що зумовлює появу іншомовних стилістичних синонімів.

Деякі слова були запозичені без будь-яких граматичних, морфологічних чи фонетичних змін, лише в графічному оформленні вони змінені відповідно до графічних особливостей мови-реципієнта. Це, наприклад, такі слова з нашого щоденного вжитку як: гриф, вундеркінд, курорт, ландшафт, рюкзак, абзац, адресат, шифер, шніцель, шриффт, штат.

Лопушанський В.М. , Пиц Т.Б. виокремили найбільш вагомими причини мовних запозичень:

- для позначення нової реалії, нового предмета, поняття чи явища, що з'явилося у суспільстві;
- для позначення явищ, які раніше були присутні в суспільстві, але не мали відповідного позначення;
- запозичене слово є більш зручним для позначення того, що до певного часу називалось словосполученням;
- запозичення нових слів спричинене впливом іншомовної культури або продиктовано популярністю вживання іншомовних слів [2].

Запозичення є широким поняттям, що об'єднує як спосіб міжмовного обміну, так і продукт такого обміну, і характеризується як метод перенесення

мовного знака з його змістом з однієї мови в іншу для позначення нових явищ та процесів. Тому при перекладі й виникають певні труднощі. Для досягнення достатньої адекватності перекладу в такому випадку перекладачеві варто використовувати різні способи та прийоми перекладу.

Відомо, що частка абсолютних еквівалентів – одиниць мови оригіналу та мови перекладу, які мають однакову структуру та об'єм значення – при такому перекладі є насправді доволі незначною. Набагато частіше при перекладі текстів, що містять запозичення, зокрема, текстів науково-технічного стилю, перекладач стикається з лексикою, яка може провокувати перекладацькі помилки. Однією з найпоширеніших та найвідоміших перекладацьких проблем такого типу є, так звані «хибні друзі перекладача» (нім.: falsche Freunde), які можуть призвести до значного спотворення змісту та порушення процесу комунікації.

Для того, щоб уникнути помилок, можна позначити два можливих шляхи подолання цих труднощів: прямий, або буквальний, та непрямий переклад. Ідучи першим шляхом, розглядають відтворення конструкції оригіналу без будь-яких змін та з мінімальними змінами порядку слів у реченні. Це переклад за зовнішньою (графічною або фонетичною) подібністю між іноземним та українським словом або словосполученням, без врахування смислових відмінностей між ними.

Друге, що можна запропонувати, це – непрямий переклад, тобто відтворення літературного тексту засобами іншої мови з якомога повнішим збереженням його мистецьких якостей. В такому випадку, як вважає Прасол О. М., повідомлення мовою оригіналу прекрасно перекладається мовою перекладу, бо воно ґрунтується або на паралельних категоріях, або на паралельних поняттях [3].

Ще одним із способів для перекладу слів іноземної мови є калькування, при цьому використовується власномовний матеріал, іншомовне ж слово не переходить у мову-реципієнт, а лише калькується, тобто створюється за зразком мовних одиниць чужої мови шляхом точного перекладу їх складових відповідними морфемами рідної мови.

Шевчук С.В., Клименко І.В. вказують, що значна частина запозичень, як засвідчує зібраний матеріал, у процесі функціонування уподібнюється структурі мови-реципієнта. Вони поступово починають входити в мову і використовуватися в загальноживаній лексиці, втрачаючи свій іншомовний статус [5].

Отже, можна зробити висновок, що німецькі запозичення мали і продовжують здійснювати великий вплив на розвиток української мови. Науковці зазначають, що лексичні запозичення є одним із способів поповнення словникового складу будь-якої мови протягом усієї історії її існування. Широке вживання запозичених слів у всіх сферах людської діяльності зумовлює поширення, взаємодію та абсорбцію іншомовної лексики мовою-реципієнтом. Це викликає багато питань та спричиняє певні труднощі при перекладі. Для їх уникнення перекладачі-практики та науковці-теоретики намагаються віднайти найбільш адекватні відповідники завдяки застосуванню різних способів перекладу, до яких віднесено, насамперед, прямий (буквальний) і непрямий переклад, а також калькування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочерган М. П. Німецькі лексичні запозичення в південно-західних говорах української мови / М. П. Кочерган // Мовознавство, 1997. – № 1. – С. 19-24.
2. Лопушанський В. М. Німецькомовні лексичні запозичення у південно-західних говорах України / В. М. Лопушанський, Т. Б. Пиц. – Дрогобич: Посвіт, 2011. – 124 с.
3. Прасол О. М. Історія дослідження явища запозичення в українському мовознавстві: проблемні питання / О. М. Прасол // Лінгвістичні дослідження. – 2014. – Вип. 37. – С. 42-49.
4. Скачкова В.В. Німецькі лексичні запозичення в сучасній українській мові у сфері рослинного і тваринного світу / В.В. Скачкова // Сборник научных статей «Филологические заметки» ХНПУ им. Г.С.Сковороды. – Х., 2009. – С. 66-68.
5. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням / С.В. Шевчук, І.В. Клименко. – 4-те видання. – К: Алерта, 2014. – 696 с.
6. Мейе А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков. Русский перевод / А. Мейе. – М.-Л., 1938. – С. 125–139.

REFERENCES

1. Kochergan M. P. Nimets'ki leksichni zapozichennya v pivdenno-zakhidnikh govorakh ukraïns'koi movi / M. P. Kochergan // Movoznavstvo, 1997. – № 1. – S. 19-24.
2. Lopushans'kij V. M. Nimets'komovni leksichni zapozichennya u pivdenno-zakhidnikh govorakh Ukraini / V. M. Lopushans'kij, T. B. Pits. – Drogobich: Posvit, 2011. – 124 s.
3. Prasol O. M. Istoriya doslidzhennya yavishha zapozichennya v ukrains'komu movoznavstvi: problemni pitannya / O. M. Prasol // Lingvistichni doslidzhennya. – 2014. – Vip. 37. – S. 42-49.
4. Skachkova V.V. Nimets'ki leksichni zapozichennya v suchasnij ukrains'kij movi u sferi roslinnogo i tvarinnogo svitu / V.V. Skachkova // Sbornik nauchnykh statej «Filologicheskie zametki» KHNPУ im. G.S.Skovorody. – Kh., 2009. – S. 66-68.
5. Shevchuk S.V. Ukrains'ka mova za profesijnim spryamuvannjam / S.V. Shevchuk, I.V. Klimenko. – 4-te vidannja. – K: Alerta, 2014. – 696 s.
6. Meje A. Vvedenie v sravnitel'noe izuchenie indoevropskikh yazykov. Russkij perevod / A. Meje. – M.-L., 1938. – S. 125–139.

GERMAN BORROWINGS IN UKRAINIAN AS ONE OF THE REASONS OF TRANSLATION DIFFICULTIES

Kharchenko Svitlana Vasylivna, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian and Classical Languages, Vice Dean of the Humanitarian-Pedagogical Faculty, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv),

Yurchenko Nantalia Serhyivna, graduate student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

In this article the types of the lexical borrowings from German in Ukrainian, their assimilation, influence on a language-recipient and difficulties of translating are considered. Principal reasons of borrowing of vocabulary and methods of translation of borrowing are analysed. Certain ways of overcoming difficulties are identified.

In different historical periods words were borrowed by a verbal or writing way. In course of time many words lost the characteristic signs of the primitive language and were perceived as native Ukrainian words. Therefore it is important to know the true origin of a word (its etymology).

German borrowings continue to make a great impact on the development of the Ukrainian language. During the speech contact the word is not only once included in the vocabulary of the language of the recipient, but may be in parallel with the language of the media to have new meanings and lose old ones, depending on certain developments in society, science or technology. Dynamic processes in vocabulary especially intensively occur in periods of radical socio-political transformations, as a result of scientific and technological progress, the rapid development of culture and art. These facts intensify foreign language contacts. Therefore, in the article the peculiarities of existence and the multiple values of borrowed words in the process of language development are described.

Borrowing foreign words is an objective historical process, which is caused by permanent and various contacts between nations. The words are moved from one language to the other. In most cases they are in active use and occupy an important place in the vocabulary of the language-recipient, thus enriching its vocabulary and means of expression. Scientists emphasize that lexical borrowings are one of the ways of enriching of the vocabulary.

Borrowings are a wide concept that integrates both a method of interlingual exchange and a product of such exchange and are characterized as the method of transfer of a interlingual sign with its content from one language to another to identify new phenomena and processes. Extensive use of loanwords in all spheres of human activity determines the distribution, interaction and absorption of a foreign vocabulary by a language-recipient.

Keywords: borrowings, language-recipient, foreign vocabulary, internationalism.

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

УДК 371.147 : 81'243 (07)

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ІСТОРИКО-ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

МАЛИХІН О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ)

У статті висвітлено проблему організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземних мов у її історико-дидактичному аспекті. Автором проаналізовано основні та визначальні етапи формування системи організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземних мов з позицій того, яким чином відбувалися еволюційні зміни в ході становлення та розвитку методики навчання іноземних мов в цілому та окремих методів їх викладання зокрема.

Ключові слова: самостійна робота студентів, вивчення іноземних мов, методика викладання, історико-дидактичний аспект, система організації.

В статье освещается проблема организации самостоятельной работы студентов в процессе изучения иностранных языков в ее историко-дидактическом аспекте. Автор проанализировал основные и наиболее значимые этапы формирования системы организации самостоятельной работы студентов в процессе изучения иностранных языков с позиций того, каким образом осуществлялись эволюционные изменения в ходе становления и развития методики обучения иностранных языков в целом и отдельных методов их преподавания в частности.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, изучение иностранных языков, методика преподавания, историко-дидактический аспект, система организации.

Процес вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах є достатньо специфічним з дидактико-методичних позицій. Саме цим зумовлюється інтенсивне залучення кожного окремого студента до активної пізнавальної діяльності в ході самостійного здобуття знань і розширення культурного світогляду. Навчання іноземної мови забезпечує включення студентів у продуктивне співробітництво, у міжкультурне професійно орієнтоване спілкування. Саме це положення прямо чи опосередковано доводять у своїх роботах І. Бім, В. Бухбіндер, Т. Дрідзе, І. Зимня, Г. Китайгородська, Н. Коряковцева, С. Ніколаєва, Ю. Пассов, Є. Полат, І. Рахманов, О. Шамоу та інші вчені. Виходячи з сучасних вимог цей процес ґрунтується на чітко організованій самостійній роботі студентів.

Метою презентованого дослідження є здійснення історико-дидактичного аналізу становлення та розвитку проблеми організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземних мов.

Як вважають експерти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), метою застосування компетентнісного підходу є забезпечення: продуктивності та конкурентоздатності на ринку праці; скорочення безробіття завдяки розвитку гнучкої (адаптивної) та кваліфікованої робочої сили; розвиток середовища для інноваційних перетворень в умовах глобальної конкуренції [5]. І неабияку роль задля цього відіграють знання

іноземних мов, оскільки на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства йдеться не лише про білінгвальність, а й про плюралінгвальність професійного середовища. Спробуємо здійснити ґрунтовний аналіз проблеми організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземних мов на засадах реалізації положень компетентнісного підходу, котрий є в реаліях сьогоденної вищої освіти парадигмально-визначальним.

Наслідуючи Т. Куна, поняття «парадигма» розуміємо як «те, що об'єднує членів наукової співдружності» [4, с. 221], як «... сукупність переконань, цінностей, технічних засобів і т. ін., яка є характерною для членів цієї співдружності» [4, с. 220], «парадигми надають ученим не тільки план дій, а й указують і певні напрямки, суттєві для реалізації плану» [4, с. 143]. Така екстраполяція терміну «парадигма» на широкий спектр явищ, у тому числі, й освіту, підтримується провідними вченими (І. Зимня, А. Хуторської), а К. Бейлі зазначає, що «парадигма, термін, що використовується в соціальній науці, є певний перспективний фрейм (а perspective frame of reference) співвідношення для розгляду соціального світу, що складається з сукупності концептів і припущень» [2, с. 24], своєрідне ментальне вікно, через яке дослідник розглядає оточуючий світ [2, с. 25]. Саме в таких потрактуваннях правомірно вести мову не лише про освітню парадигму, але й про супідрядні парадигми, такі, як мета, зміст і результат освітнього процесу. Варто зазначити, що сучасне наукове мислення толерантне щодо існування різних форм відображення й розуміння особливостей дійсності. Характерною рисою мислення епохи постмодерну є терпимість, плюралізм, своєрідна «поліпарадигмальність».

Активізація компетентнісного підходу відбувається як на макро-, так і на мікрорівнях.

У реаліях сучасної української системи освіти та в умовах фахової професійної підготовки спеціалістів компетентнісний підхід уможливорює реалізацію таких положень: перейти у професійній освіті від його орієнтації на відтворення знань до їхнього застосування у більш досконалії формі; «зняти» диктат об'єкта (предмета) праці; покласти в основу стратегії освіти підвищення гнучкості її форм і методів на користь розширення можливості працевлаштування випускників вищих навчальних закладів і їх здатності виконувати розширений обсяг функцій і завдань; забезпечити пріоритет міждисциплінарно-інтегрованих вимог до результату освітнього процесу; пов'язати більш тісно мету освіти майбутніх фахівців з ситуаціями їхньої самореалізації у світі професійної праці; орієнтувати людську діяльність на нескінченну розмаїтість професійних і життєвих ситуацій [3]. Перераховані положення є певним чином визначальними та основоположними щодо переформатування процесу вивчення іноземних мов у цілому та організації самостійної роботи студентів під час їх опанування зокрема.

Ґрунтовний аналіз ґенези становлення системи навчання іноземних мов у вищому навчальному закладі відбиває провідну тенденцію щодо розширення обсягу та змісту самостійної роботи студентів, збагачення її форм і методів. Детальне вивчення цієї проблеми свого часу було здійснено в роботах Н. Герасименко. Конспективно зупинимося на певних ключових та поетапно вибудованих позиціях, котрі представлено в її дисертаційній роботі [1]. Так, ще у першій половині минулого століття знання іноземних мов було предметом зацікавленості спеціалістів мовників, методистів і людей, що за своєю діяльністю мали потребу в користуванні мовами. Потреба певним чином

задовольнялася здебільшого приватною підготовкою лише вищих верств суспільства, зокрема інтелігенції, але не мала масового характеру. У той період переважає звернення до індивідуальної самостійної роботи під час вивчення іноземної мови.

На початок 1940-х років акценти змінюються та переорієнтація відбувається в напрямі формування та розвитку вмінь кожного студента на момент закінчення вищого навчального закладу вільно читати спеціальну професійно забарвлену фахову літературу, а також на певному рівні опанувати основи розмовного мовлення. Самостійна робота в цей період набуває значно більшої ваги, започатковуються також консультації викладачів.

У повоєнний період ситуація змінюється: знання іноземної мови розглядають як важливий і необхідний компонент системи освіти і як процесу, і як її результату. Зі створенням Ради Європи розпочинається якісно новий етап розвитку та широкого розповсюдження міжнародної мови, окреслюються нові функції, що покладаються на іноземні мови в глобальному вимірі.

21 вересня 1955 року з'являється Наказ Міністерства вищої освіти СРСР № 953 «Про покращення викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах», який суттєво змінює ставлення до вивчення іноземних мов, оскільки передбачає, що у будь-якому виші вводиться вивчення іноземних мов на I, II, III і IV курсах. І тут маємо наголосити, що головною метою організаційної складової забезпечення якісного навчання іноземних мов є підготовка студентів саме до самостійної роботи над іншомовним (як правило, професійно орієнтованим / фаховим) текстом. Цим наказом також було передбачено збільшення кількості годин, що відводилися на вивчення цієї навчальної дисципліни, також запроваджується доволі вимоглива система контролю й оцінювання знань. Важливим є той факт, що навчальне навантаження викладачів іноземних мов з того часу передбачає включення годин для проведення консультацій щодо самостійної роботи студентів.

У 1951 році методичне управління Міністерства вищої освіти СРСР затверджує «Положення про кабінет іноземних мов», що стало важливим і впливовим етапом на шляху поступового покращення форм і методів організації самостійної роботи студентів. У положенні було обґрунтовано роль кабінету іноземних мов як навчально-допоміжного засобу кафедр іноземних мов. Мета роботи таких кабінетів – це поглиблення знань, формування, розвиток і вдосконалення вмінь і навичок з іноземної мови через організацію та популяризацію гурткової роботи, активне заохочення студентів займатися самостійною роботою у позааудиторний час.

Свого часу управління вищої освіти СРСР визначило самостійну роботу студентів та її різні форми як важливу складову процесу набуття знань з іноземної мови, як базовий компонент самостійної іншомовної діяльності.

Разом з тим, у системі викладання іноземних мов в університеті, що, перш за все, пов'язувалася та спрямовувалася на розвиток умінь і навичок усного мовлення іноземною мовою, але при цьому не враховувалася специфіка, зумовлена особливостями обраної спеціальності. Також доцільно згадати про певний вплив тогочасної політичної ситуації, котра, звісно, не сприяла мотивації вивчення іноземних мов. Можна говорити про відсутність умов щодо активації набутих іншомовних умінь і навичок на практиці, оскільки не було основ для розширення сфер іншомовного спілкування. Програми вивчення іноземних мов здебільшого спиралися на методичний доробок, що

започатковувався у дев'ятнадцятому столітті, а через те, що фах студента не завжди безпосередньо потребував володіння іноземною мовою, то багато хто вважав за достатній результат – намагання й здатність прочитати та зрозуміти основний зміст будь-якого тексту (незалежно від специфіки фаху).

Отже, можемо констатувати, що перші програми вивчення іноземних мов спиралися на основні положення реалізації граматико-перекладного методу. Для самостійної роботи студентів було передбачено вивчення граматичних правил, написання різного роду індивідуально-творчих робіт, підготовка діалогів та монологічних висловлювань, засвоєння певних обсягів словникового запасу, а найбільш розповсюдженою формою самостійної роботи було читання та переклад (як правило, у письмовій формі) іншомовних текстів. За такого підходу не вдавалося досягти таких результатів, які можна було б вважати хоча б як задовільні, оскільки студенти, як правило, на кінець вивчення курсу іноземної мови були не в змозі здійснювати повноцінну іншомовну комунікацію: засвоєння граматичних правил і наявність певного лексичного запасу не забезпечували здатність вільно та ефективно використовувати мовні структури, спонтанно й природно інтегруватися в комунікативні ситуації.

Певні специфічні особливості притаманні побудові підручників для вивчення тієї чи іншої іноземної мови в умовах вищого навчального закладу в 90-х рр. ХХ ст., де можна було досить чітко спостерігати тенденцію щодо скорочення (певного ущільнення) навчального матеріалу в тематичному аспекті. Акценти зміщуються в напрямі домінування загальнотехнічних текстів, котрі, зі зрозумілих причин, не могли цілком і повністю відбивати ту кількість лексичних одиниць у межах тематичної термінології, яка б уможливлювала необхідну якісну фахово-професійну підготовки спеціалістів для різних галузей господарства.

Варто також згадати аудіолінгвальний і аудіовізуальний методи навчання іноземних мов, котрі починають активно використовуватися з появою відповідного для їх реалізації технічного забезпечення. Основою цих методів є навчання фонетичних і граматичних особливостей мови, котру опановують, культурологічної інформації різноманітними засобами аудіювання та візуалізації (відбувається активне використання так званих технічних засобів навчання – ТЗН). Поява й використання цих методів значно урізноманітнює можливості застосування варіативних засобів організації самостійної роботи студентів і забезпечує змогу підвищення її ефективності.

Перетворення, що відбуваються в соціально-економічній і культурній сферах сьогоденної України істотно впливають на розширення функцій іноземної мови саме як навчальної дисципліни у вищому навчальному закладі. Вона перетворюється на одну з найбільш затребуваних і популярних, коли йдеться про її обрання студентами серед дисциплін за вибором (варіативна складова навчальних планів). Ураховуючи переорієнтацію всієї освітньої діяльності у вищій школі на компетентнісно-орієнтовану основу в системі навчання іноземних мов починає займати своє чільне та провідне місце самостійна робота, що зумовлюється низкою чинників, а саме: поступ інформаційної революції виокремлює потребу у фахівцях, які практично володіють іноземною мовою й технологіями постійного самовдосконалення власних знань; інформаційне суспільство потребує принципових змін організації освітнього процесу: зменшення аудиторного навантаження, заміну

пасивного слухання лекцій активними діалоговими методами, що потребують самостійного доопрацювання змісту навчального матеріалу; центр ваги в освіті передбачає зміщення з викладання на учіння; досягнення науки пропонують нові погляди на мову, мовленнєву діяльність, соціально- й індивідуально-психологічні особливості оволодіння нею й це знаходить підтримку в сучасних технічних засобах самостійної роботи з іноземної мови.

Таким чином, можна дійти висновку, що на шляху свого становлення та розвитку система організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземних мов зазнала певних кардинальних змін, що є суголосними змінам, котрі відбувалися в контексті генези системи викладання та вивчення іноземних мов у цілому протягом минулого століття. І як наслідок таких феноменологічних змін отримуємо об'єктивно обумовлену потребу сталого вдосконалення системи самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземних мов відповідно до тих сучасних умов, за яких відбувається оновлення всієї системи вищої освіти на компетентнісних засадах з чітко окресленою метою формування компетентного фахівця вищої кваліфікації. І визначальними складниками професійної компетентності є, з одного боку, здатність до сталого самонавчання, фахового саморозвитку та самовдосконалення, а з іншого, здатність і готовність здійснювати іншомовну комунікацію, причому то є процеси майже генетично взаємопов'язані.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у вивченні та використанні позитивного досвіду організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземних мов на засадах інтеграції класичних традиційних підходів у методиці викладання іноземних мов у вищій школі та інноваційних компетентнісно-орієнтованих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Герасименко Н. О. Дидактичні умови організації самостійної роботи студентів педагогічного університету в процесі навчання іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Надія Олексіївна Герасименко. – Кривий Ріг, 2011. – 264 с.

2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / Ирина Алексеевна Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики : [монографія] / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.; [під заг ред. О. В. Овчарук]. – К. : К. І. С., 2004. – 112 с.

4. Кун Т. С. Структура научных революций: [пер. с англ.] / Томас Сэмюэл Кун. – М. : ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП Ермак, 2003. – 606 с.

5. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / [за заг. ред. В. Кременя]. – К. : К. І. С., 2003. – 296 с.

REFERENCES

1. Herasyenko N. O. Dydaktychni umovy orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv pedahohichnoho universytetu v protsesi navchannia inozemnykh mov: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.09 / Nadiia Oleksiivna Herasyenko. – Kryvyi Rih, 2011. – 264 s.

2. Zymniaia Y. A. Kliuchevye kompetentnasty kak rezultatyvno-tselevaia osnova kompetentnosnovo podkhoda v obrazovanyy. Avtorskaia versyia / Yryna Alekseevna Zymniaia. – M. : Yssledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovky spetsyalystov, 2004. – 42 s.3. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniy osviti : svitovy dosvid ta ukraïnski perspektyvy: biblioteka z osvitoi polityky : [monohrafiia] / N. M. Bibik, L. S. Vashcheneko, O. I. Lokshyna ta in.; [pid zah red. O. V. Ovcharuk]. – K. : K. I. S., 2004. – 112 s.

4. Kun T. S. Struktura nauchnykh revoliutsyi: [per. s anhl.] / Tomas Sæmiuæl Kun. – M. : OOO „Yzdatelstvo AST”: ZAO NPP Ermak, 2003. – 606 s.

5. Stratehiia reformuvannia osvity v Ukraini: Rekomendatsii z osvitoi polityky / [za zah. red. V. Kremenii]. – K. : K. I. S., 2003. – 296 s.

STUDENTS' INDEPENDENT ACTIVITY ORGANIZING IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGES LEARNING: HISTORICAL-AND-DIDACTIC ASPECT

Malykhin Olexandr Volodymirovich, Doctor of Pedagogy, Professor, Head of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The article highlights the problem concerning students' independent activity organizing in the process of foreign languages learning in its historical-and-didactic aspect. The author analyzes some prior and most significant periods on the way of the students' independent activity organizing in the process of foreign languages learning system being formed in terms of representing evolution-determined changes contributing to the process of foreign languages training methods development and improvement in its general perspective and some separate methods in particular. Emphasized on the proved facts that the students' independent activity organizing in the process of foreign languages learning system has been transformed considerably in some certain accordance with the changes within the system of foreign languages teaching and learning through the twentieth century timeframe. The conclusion to come is that phenomenological upgrading of the problem being under research is determined by the need to improve the students' independent activity organizing in the process of foreign languages learning system under condition of its meeting the up-to-date requirements to the educational process in higher school being renewed.

Keywords: *students' independent activity, foreign languages learning, methods of teaching, historical-and-didactic aspect, organizing system.*

УДК 811.124`06

СИСТЕМНІСТЬ У ВИВЧЕННІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ НА ШЛЯХУ ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ

ВАКУЛИК І. І., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів і природокористування України (м.Київ)

Обґрунтовано концепцію вивчення класичних мов у неможливому виші у нинішньому глобалізованому суспільстві. Висвітлено проблеми, пов'язані з функціонуванням дисципліни «Латинська мова».

Ключові слова: *латинська мова, термінологічна латина, нормативні дисципліни, професійна діяльність, компетентнісний підхід.*

Обоснована концепція изучения классических языков в неязыковом вузе в современном глобализованном обществе. Высветлены проблемы, демонстрирующие особенности функционирования дисциплины «Латинский язык».

Ключевые слова: латинский язык, терминологическая латынь, нормативные дисциплины, профессиональная деятельность, компетентностный подход.

У нинішньому глобалізованому суспільстві особливої актуальності набула ідея органічного зв'язку природничих і гуманітарних наук, коли першочерговим завданням освіти декларується «гуманітарна» особистість ХХІ ст. [5]. Ще Вернадський зазначав, що попереднє століття – це епоха рушійної ходи наукового знання, природній процес історії біосфери: «Біосфера ХХ ст. перетворюється на ноосферу, джерелом якої є стрімкий ріст науки, наукове осмислення і заснована на ньому соціальна праця людства» [4]. Тож генерація наукових знань, презентована пошуком нових орієнтирів і стратегій розвитку у національних культурах, фокусується на сучасних процесах крос-культурної взаємодії [6; 8; 9]. Жодної цивілізації (як і типу соціального розвитку) не може існувати поза культурою, як не існує живого організму без властивої йому генетичної інформації [7].

Дослідження, спрямовані на системний аналіз наукової національно-мовної картини світу, породжують поліаспектність у вивченні проблем сучасних термінологічних систем. Незважаючи на активні розробки у галузі структурної організації термінів (Антонюк Г., Васильєва Н., Володіна М., Гільченко Р., Денисенко С., Дидик-Меуш Г., Дукарова н., Дяков А., Іванова н., Карпіловська є., Кияк Т., Коваль М., Козир Є., Колесникова І., Кочан І., Куделько З., Малевич Л., Мисловська Л., Михайленко Т., Нізельський Ю., Нікітіна Ф., Овчаренко Н., Онуфрієнко Г., Остапенко О., Петрух л., Пілецький В., Слабий Б., Сташко М., Таран З., Терещенко С., Фуртак Б., Халіновська Л.), закономірності їх будови залишаються недостатньо вивченими. Тому актуальність дослідження терміносистем різних мов із урахуванням своєрідних тенденцій сучасного термінотворення не підлягає сумніву. Висвітлення цього питання набуває особливого значення у зв'язку з кількісним зростанням нових термінологічних найменувань, з посиленням лексичного і структурного впливу на інтернаціональні моделі словотвірних інновацій, а також необхідно для розуміння основних чинників і закономірностей розвитку граматичної будови мови в цілому.

Метою нашого дослідження є обґрунтування концепції вивчення класичних мов у немовному виші на шляху формування сучасних універсальних знань.

Виходячи із концепцій та завдань освітньої діяльності університету, який проводить освітню, науково-дослідну, науково-інноваційну, навчально-виробничу та інформаційно-консультаційну діяльність, спрямовану на розроблення сучасних проблем наук про життя і навколишнє природне середовище, використання, відтворення та збалансований розвиток біоресурсів наземних і водних екосистем, запровадження новітніх природоохоронних агро- і біотехнологій, технологій відродження безпечності та родючості ґрунтів тощо, неможливо виключати курс дисципліни «Латинська мова» із переліку нормативних (для юридичного, філологічного, ветеринарно-медичного спрямувань) та дисциплін за вибором університету циклів гуманітарної та природничо-наукової підготовки (агробіологічного

спрямування: напрями «Агрономія», «Плодоовочівництво і виноградарство», «Агрохімія і ґрунтознавство», «Захист рослин», «Лісове і садово-паркове господарство», «Водні біоресурси та аквакультура») відповідно вимог галузевих стандартів вищої освіти ОКХ і ОПП, оскільки однією з умов успішного вивчення та засвоєння суміжних фахових дисциплін і отримання студентами всебічної професійної підготовки є їх термінологічна грамотність, основи якої закладаються курсом латинської мови [2].

Історично склалося так, що упродовж багатьох століть включно до сьогодні латинська мова відігравала і відіграє значну роль у професійній діяльності науковців і має інтернаціональний характер. Знання будь-якої мови складається із оволодіння граматику, словотворенням, лексикою *et cetera*. Тому успіх навчання іншомовній мовленнєвій діяльності значною мірою залежить від раціонального та ефективного оволодіння компетентнісними навичками. У нинішніх умовах підвищеного обсягу інформації та бурхливого розвитку техніки перед викладачами постають завдання презентації нового матеріалу при максимальній кількості інформації за академічну годину, ефективної організації навчального процесу та забезпечення об'єктивного контролю його результатів.

Тож вивчення елементів класичних мов, за допомогою яких формуються сучасні термінологічні системи, є нагальною проблемою оволодіння сучасними знаннями. І відмовитись від цих основ – означає відмовитись від попередніх досягнень цивілізованого суспільства та сприяти штучному створенню лакун у національній специфіці лінгвокультурної спільноти.

Вивчення класичної мови філологами не лише поширює загальномовознавчий горизонт майбутнього фахівця даного профілю, оскільки латина – ключ до вивчення романських і германських мов, але й готує до порівняльно-історичних студій у галузі індоєвропейських мов у цілому. Теоретичні зв'язки простежуються на рівні вивчення лінгвістичних законів як загальних (лінгвістичних універсалій), так і окремих законів конкретних мов – адже результати еволюції фонетичних, морфологічних, лексичних особливостей латини репрезентовані в сучасних європейських мовах. Водночас вивчаються теоретичні засади термінознавства, термінотворення і термінологічної лексикографії, принципи та шляхи формування терміносистем, ієрархічна структура терміносистеми, яка реалізується у різних мовних формах.

Латинська мова на юридичному факультеті одночасно з загальноосвітньою функцією виконує роль допоміжної дисципліни при підготовці фахівця-правознавця, являючи собою мову писемних джерел римського права (яке посідає виняткове місце у досконалій формі права в історії людства), та міжнародної мови правничої термінології. Отже, діяльнісні зв'язки латини маніфестують себе на рівні спільних прийомів оперування у навчально-професійному мовленні латинськими мовними одиницями.

У системі підготовки фахівців напряму «Ветеринарна медицина» дисципліна «Латинська мова» є нормативною і належить до циклу професійної та практичної підготовки. Вона вивчається або паралельно з фаховими дисциплінами, або передує їм, слугуючи інструментально-понятійною базою для них та закладаючи основи для подальшого свідомого сприйняття

інтернаціональної ветеринарно-медичної термінології у рідній та сучасних іноземних мовах [3].

Студентство опановує назви тварин, частин тіла та органів, лікарські форми, основні лікарські засоби та рослини, назви частин рослин, найважливіших захворювань, а також часто вживані в термінах прикметники, дієприкметники та дієслова, що вживаються в рецептах. Використання найрізноманітніших видів вправ свідчить про формування фахових компетентностей лікарів: уміти аналізувати (синтаксично та морфологічно) ветеринарні терміни (анатомічні, фармацевтичні, клінічні); знати граматичні правила, що лежать в основі будови латинських термінів та дають можливість оволодіти навичками перекладу з української мови на латину; аналізувати ветеринарні терміни, вичленовуючи їх складові частини (префікси, корені, суфікси) та значення цих частин, визначаючи у такий спосіб зміст всього терміну; перекласти латинською мовою рецепт, вказавши назви його складових частин. Досконале оволодіння структурно-комбінаційними і функціональними особливостями грецьких і латинських елементів, які слугують джерелом поповнення інтернаціоналізмів, свідчить про динаміку формування універсальних знань у мовах європейського ареалу.

Не варто відмежовуватися від існуючої єдинонаукової номенклатури ботанічного і зоологічного циклів (як у випадку з напрямом «Лісове і садово-паркове господарство») чи свідомого зменшення годин на вивчення студентами термінологічної латини, функціонуючої у ботаніці, фітопатології та зоології, що є невід'ємним елементом у формуванні повноцінного фахівця агробіологічного профілю (як у випадку з напрямом «Захист рослин», «Водні біоресурси та аквакультура»), виходячи з концепції підготовки фахівців народного господарства вищезазначених напрямів. Курс латини на факультетах агробіологічного профілю має чітку термінологічну спрямованість, і відповідно, конститутивний інтегрований зміст [1]. Тому варто визначати важливу складову мовної освіти, оскільки у такий спосіб формується термінологічна грамотність студентів. Саме тому термінологічний курс супроводжується наведенням етимологічних відомостей про походження латинських назв рослин, ознайомлення з якими спрощує запам'ятовування номенклатурних найменувань, робить його більш свідомим, і, відповідно, легшим.

Вивчення латинської мови відкриває також доступ до вільного і свідомого сприйняття існуючої номенклатури, допомагає у набутті практичних умінь та навичок використання фахової термінології у навчальній, науковій та виробничій діяльності. Курс дисципліни спрямований і на виконання загальноосвітніх та виховних завдань, які полягають у розширенні світогляду студентів, знайомстві з античною культурою та латинською афористичною спадщиною, що подається із відповідним коментарем. Тому насиченість змісту викладання латини вводить до мовної атмосфери майбутнього фаху, формує високопрофесійну мову, сприяє формуванню універсальності знань.

Таким чином, вивчення латини слід розцінювати як дисципліну з високим інтегративним потенціалом, що реалізує міждисциплінарні зв'язки різних рівнів із абсолютною більшістю дисциплін усіх циклів підготовки.

Наукові положення, висвітлені у розвідці, ґрунтуються на відповідному фактичному матеріалі викладання дисципліни у немовному виші. Тому слід

враховувати необхідність розширення й поглиблення теоретичної та інструментально-методологічної бази при вивченні особливостей функціонування сучасних термінологічних систем, для яких латина стала джерелом семантичної структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балалаева Е. Ю. Особенности методики преподавания латинского языка на факультетах агробиологического профиля [Электронный ресурс] / Е. Ю. Балалаева // Филология и литературоведение. – 2014. – № 7. – Режим доступа : <http://philology.snauka.ru/2014/07/855>

2. Балалаєва О. Ю. Методика вивчення латинських фразеологізмів у немовних вузах / О. Ю. Балалаєва, М. М. Щербатюк // Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami – 2011: materialy VII miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji (07–15 listopada 2011, Premysl).– Premysl : Nauka i studia, 2011. – Vol. 32. Filologiczne nauki. – С. 27-28.

3. Балалаєва О. Ю. Дослідження мотивації вивчення латини студентами-ветеринарами / О. Ю. Балалаєва // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. – К. : Вид. центр НУБіП, 2014. – Вип. 199. – Ч. 2. – С. 25-32.

4. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление [Электронный ресурс] / В. И. Вернадский. – Режим доступа : <http://philology.snauka.ru/2014/07/855><http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000884/st000.shtml>

5. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра філол. наук : 10.02.15 «загальне мовознавство» / І. О. Голубовська. – К., 2004. – 38 с.

6. Коновалова В. Б. Крос-культурний підхід у викладанні іноземної мови у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] / В. Б. Коновалова, В. М. Мирошніченко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2013. – № 69. – С. 57-61. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vcpiakc_2013_69_13.pdf

7. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации [Текст] / В. С. Степин, Л. Ф. Кузнецова ; РАН, Институт философии. – М. : [б.в.], 1994. – 275 с.

8. Солodka А. К. Крос-культурна взаємодія: типологія комунікативних стратегій у вищій освіті [Електронний ресурс] / А. К. Солodka // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 1.32. – С. 87-91. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdup_2011_1.32_23.pdf

9. Стегній О. Г. Методологічні складності крос-культурних досліджень / О. Г. Стегній // Український соціум. – 2013. – № 2(45). – С. 99-111.

REFERENCES

1. Balalayeva E. Yu. Osobennosty metodiky prepodavaniya latinskogo yazyka na phakultetah agrobiologicheskogo profilya [Elektronniy resurs] / E.Yu. Balalayeva // Phylologiya i literaturovedeniye. – 2014. – № 7. – Rezym doctupa : <http://philology.snauka.ru/2014/07/855>

2. Balalayeva E. Yu. Methodyka vyvchennya latinskykh phraseologizmyv u nemovnyh vuzah / E. Yu. Balalayeva, M. M. Scherbatyuk // Perspektywiczne

opracovania sa nauka i technikami – 2011 : materialy VII miedzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji (07–15 listopada 2011, Premysl).– Premysl : Nauka i studia, 2011. – Vol. 32. Filologiczne nauki. – C. 27–28.

3. Balalayeva E. Yu. Doslydschennya motyvaziyi vyvchennya latyny studentamy-veterenaramy / E. Yu. Balalayeva // Naukoviy vysnyk Nacionalnogo universitetu byoresursiv i prirodokorystuvannya Ukrainy. Seria : Pedagogika, psychologia, philosophia. – K. : NUBiP Ukrainy, 2014. – Vyp. 199. – P. 2. – S. 25-32.

4. Vernadskiy V.I. Nauchnaya mysl kak planetnoye yavleniye [Elektronniy resurs] / V. I. Vernadskiy. – Rezym doctupa : <http://philology.snauka.ru/2014/07/855><http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z000884/st000.shtml>

5. Golubovska I. O. Etnospecifichny konstanty movnoy svydomosty : avtoref. dis. na sdobuttya nauk. stupenya d. philol. nauk : spets. 10.02.15 «sagalne movoznavstvo» / I. O. Golubovska. – K., 2004. – 38 s.

6. Konovalova V. B. Kros-kulturniy pydhyd u vykladanny inozemnoyi movy u vyschomu navchalnomu zaklady [Elektronniy resurs] / V. B. Konovalova, B. M. Myroschnichenko // Vysnyk Nacionalnogo tehnychnogo universitetu «KHPI». Seria : Aktualny problemy rozvytku ukrayinskogo suspylstva. – 2013. – № 69. – S. 57-61. – Rezym doctupa : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vcpiakc_2013_69_13.pdf

7. Nauchnaya kartyna myra v culture technogennoy tcyvylyzacyi [Tekst] / V. S. Stepyn, L. F. Kuznetchova ; RAN, Instytut philosophyi. – M. : 1994. – 275 s.

8. Solodka A. K. Kros-kulturna vzayemodya: typologya komunikatyvnyh strategy u vyschyi osvity [Elektronniy resurs] / A. K. Solodka // Naukoviy vysnyk Mykolayivskogo derzschavnogo universitetu imeny V. O. Suhomlynskogo. Seria : Pedagogichny nauky. – 2011. – Vip. 1.32. – S. 87-91. – Rezym doctupa: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdup_2011_1.32_23.pdf

9. Stegnyy O. G. Metodologichny skladnosty kros-kulturnyh doctydzschen / O. G. Stegnyy // Ukrayinskyi socium. – 2013. – № 2(45). – S. 99-111.

CONSISTENCY IN LEARNING THE LATIN LANGUAGE ON THE WAY TO THE FORMATION OF PRESENT PANSOPHY

Vakulyk Iryna Ivanivna, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian and Classical Languages, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The concept of classical languages learning in non-linguistic universities in modern society is justified. The issues associated with the functionality of the subject “The Latin language” are highlighted.

The research which is aimed at the systematic analysis of scientific national linguistic worldview generates the multidimensionality in the study of the issues of modern terminological systems. Therefore, the relevance of research of different languages terminological systems with regard to peculiar tendencies of modern terminology formation is beyond doubt. The coverage of this issue is gaining significant importance due to the quantitative growth of new terminological titles, with the increase of lexical and structural influence on the international models of word formation innovations, and also it is

necessary for understanding the key factors and principles of grammatical language structure in general.

Historically, for many centuries until today Latin played and still plays a significant role in professional activity of scientists and has an international character. Knowledge of any language consists of the acquisition of grammar, word formation, vocabulary et cetera. Therefore, the success of foreign language learning is largely dependent on rational and effective acquisition of the competency skills. Within the existing circumstances of the increased amount of information and the rapid technology development teachers face the tasks of new material presentation at the maximum amount of information per academic hour, the effective organization of an educational process and providing with objective monitoring of its results.

So the study of classical languages elements with the help of which modern terminological systems are formed, is an urgent problem of present knowledge acquisition. And to refuse from these fundamentals means to refuse from previous achievements of civilized society and promote the artificial creation of gaps in national specificity of linguistic-cultural community.

The study of a classical language by philologists not only extends general linguistic horizon of a future expert as Latin is the key to learning Romanic and Germanic languages, but also prepares to comparative historical studies in the field of Indo-European languages in general. Theoretical ties are traced on the level of linguistic principles study such as common (linguistic universals) as well as some specific principles of certain languages – because the evolution results of phonetic, morphological, lexical features of Latin are represented in modern European languages. At the same time theoretical principles of terminology, term formation and terminological lexicography, principles and ways of terminological systems formation, hierarchical terminological system structure which is realized in different language forms, are studied.

The Latin language at law departments along with general educational function plays a part of an complementary discipline in training a lawyer, representing the language of written sources of Roman law (which takes an exceptional place in perfect law form in the history of mankind), and the international language of legal terminology. Consequently, professional relations of Latin manifest themselves on the level of joint functionality techniques in educational and professional speech with Latin language units.

Perfect acquisition of structural-combinational and functional features of Greek and Latin elements by agrobiologists and the doctors of veterinary medicine is the key to forming the universal knowledge of European area languages.

Scientific regulations covered in research, are based on relevant factual material of teaching the discipline in non-linguistic university. Thus, one should take into account the need to broaden and deepen the theoretical and tool-methodological basis in the study of the features of modern terminological systems functioning, for which Latin has become the source of semantic structure.

Keywords: the Latin language, terminological Latin, normative disciplines, professional activity, competency-based approach.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ РІДНОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

ЗАХУЦЬКА О. В., кандидат філологічних наук, асистент кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ),

ІВАНЮК Т. П., вчитель англійської мови Кам'янець-Подільської спеціальної школи-інтернату I-III ступенів Хмельницької обласної ради (м. Кам'янець-Подільський),

РУТИНСЬКА І. М., вчитель початкових класів Кам'янець-Подільської спеціальної школи-інтернату I-III ступенів Хмельницької обласної ради (м. Кам'янець-Подільський)

У статті розглядаються інтерактивні технології навчання та їх використання у початкових класах на уроках рідної та іноземної мов, що сприяє створенню атмосфери співробітництва, порозуміння і доброзичливості та реалізації основних засад особистісно-орієнтованого навчання, а також розширює можливості для навчання, виховання та особистісного становлення дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: іноземна мова, педагогічна технологія, інтерактивний метод, учні з особливими освітніми потребами.

В статье рассматриваются интерактивные технологии обучения и их использование в начальных классах на уроках родного и иностранного языков, что способствует созданию атмосферы сотрудничества, понимания и доброжелательности, реализации основных принципов личностно-ориентированного обучения, а также расширяет возможности для обучения, воспитания и личностного развития детей с особенными образовательными потребностями.

Ключевые слова: иностранный язык, педагогическая технология, интерактивные методы, ученики с особенными образовательными потребностями.

Перехід до нового Державного стандарту початкової загальної освіти активізує потреби пошуку нових форм навчання та виховання учнів як здорових, так і з порушеннями психофізичного розвитку, вимагає вдосконалення педагогічних технологій, що використовувалися до цього часу, які сприяли б особистісному становленню дітей з особливими освітніми потребами.

Особистісний підхід передбачає врахування вікових індивідуальних та типологічних особливостей дитини з порушеннями зору, виявлення її потенційних можливостей для успішної організації навчального процесу та проведення корекційно-розвивальної роботи, індивідуалізації навчально-виховного процесу в цілому та створення інноваційних освітніх технологій, що забезпечують розвиток активності дітей, їх соціалізацію.

Вже на початку 20-х рр. минулого століття у працях відомих педагогів (І.П. Павлова, А.А. Ухтомського, С.Т.Шацького, В.М. Бехтерева та ін.) з'являється термін «педагогічна технологія». Минуло майже 100 років відтоді, а в сучасній

педагогічній літературі й досі не існує єдиних, вичерпних визначень понять освітніх, педагогічних, навчальних технологій. Дослідники нараховують близько 300 трактувань цих термінів, що різняться не лише формою, а й змістом. Одні науковці розуміють під терміном «технологія» управління педагогічними процесами, інші – способи організації діяльності учнів, різноманітні методи та прийоми досягнення педагогом навчальної мети тощо. У глосарії термінів ЮНЕСКО поняття «педагогічна технологія» трактується як конструювання та оцінювання освітніх процесів шляхом врахування людських, часових та інших ресурсів для досягнення ефективності освіти [14, с. 573].

Дослідження і впровадження у навчально-виховний процес сучасних методик є актуальним питанням, вивченню якого присвячені праці О.К. Дусавицького, Н.В. Рєпіна, Г.А. Цукермана, Ш.А. Амонашвілі, Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова та ін. Актуальність дослідження обумовлена тим, що українське суспільство на сучасному етапі розвитку має особливо гостру потребу в самостійних, творчих особистостях, що усвідомлюють свою суб'єктність. Так, основою роботи вчителя є проникнення у внутрішній світ дитини зі знизеним зором, формування пізнавальних здібностей кожної дитини з особливими потребами з метою її адаптації до звичайних умов життя у сучасному суспільстві. Така людина здатна реалістично оцінювати життєву ситуацію, її джерела, ставити перед собою прогресивні цілі, знаходити ефективні засоби їх досягнення.

За словами Генріха Альтшулера, інженера-винахідника, письменника-фантаста, автора теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ), кожна дитина від народження талановита і геніальна, але її потрібно навчити орієнтуватися в сучасному світі, щоб при мінімумі затрат досягти максимального ефекту [3, с. 302]. Інтеграція в європейський суспільний простір вимагає реалізації нової мовної стратегії в освіті, покращення якості знань та вмій пристосувати їх до нових умов життя та комунікацій, стрімкого розвитку технологій. Саме в початковій школі повинні сформуватися вищеперераховані риси особистості, але сучасна система початкової освіти не є досконалою.

Школа має бути не підготовкою до життя, школа має бути життям. Досягнути цього можна, створюючи інтерактивне середовище навчання, використовуючи парні, групові, колективні форми діяльності, а також використовуючи нестандартні творчі завдання, методи активізації творчого мислення за системою ТРВЗ із залученням усіх збережених аналізаторів дитини на індивідуальних корекційних заняттях та у повсякденному житті. Тому в навчально-виховному процесі повинні ефективно використовуватися такі інноваційні технології, як розвивальне навчання та проектне навчання, інтерактивні і гуманно-особистісні технології, теорія розв'язування винахідницьких задач (ТРВЗ).

«Інтерактивність», «інтерактив», як тлумачать іншомовні словники, прийшли до нас з англійської мови. Інтерактивність в навчанні можна пояснити як здатність до взаємодії, знаходження у режимі бесіди, діалогу, дії. Відповідно у дослівному розумінні інтерактивним може бути названий метод, у якому учень є учасником, який виконує дію: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а є активним творцем того, що відбувається. Розробку елементів інтерактивного навчання знаходимо у працях В. Сухомлинського, учителів-новаторів 70-80-х років –

Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна, С. Лисенкової, сучасних педагогів та науковців С. Ніколаєвої, І. Доценко, О. Євчук, О. Пометун та ін.

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що взаємодія вчителя і учня розуміється як безпосередня міжособистісна комунікація, найважливішою особливістю якої є здатність людини уявляти себе у ролі іншого, уявляти, як її сприймає партнер у спілкуванні або група, і відповідно інтерпретувати ситуацію та конструювати власні дії.

Застосування цих технологій у навчанні дає змогу учням: ґрунтовно аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу; вчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку; моделювати і розв'язувати пізнавальні, життєві та соціальні ситуації, таким чином збагачуючи власний пізнавальний і соціальний досвід; розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Інтерактивні технології потребують певної зміни у житті всього класу, а також значної кількості часу для підготовки як учнів, так і педагога. Починати необхідно з поступового використання технологій, доцільно створити цілісний план їх поступового впровадження. Використовуються спочатку такі прості інтерактивні технології, як робота в парах, робота в малих групах, мозковий штурм, розігрування побутової ситуації в ролях тощо.

Для ефективного результату вчитель повинен старанно планувати свою роботу, напр. дати завдання учням для попередньої підготовки, прочитати, продумати, виконати самостійні підготовчі завдання. Наприклад, вивчаючи тему «Ніколи не завдавай природі лиха» (Є. Гуцало, «Перебите крило» [13, с. 71]) у 3 класі на уроці читання, учні готують розповідь про лелек, енциклопедичні відомості про цих птахів, складають вірші, ребуси, кросворди, малюють ілюстрації. За виконання діти беруться, враховуючи власні інтереси, індивідуально, в парах, у малих групах. Отже, щоб зрозуміти авторський задум, учні здобувають додаткові знання, виконують ряд творчих завдань. Їм легко визначити головну думку твору. Така робота над сприйманням художнього тексту сприяє покращенню навичок читання, викликає інтерес до цієї діяльності, формує в учнів морально-естетичні якості, розвиває їхні творчі здібності. На уроках домашнього читання англійської мови при закріпленні теми «Тварини» (Bee And Her Friends [4, с. 6-9]) учні готують малюнки своїх улюблених тварин та короткі повідомлення або римівки про них. Таким чином, вони швидше засвоюють лексичний матеріал, практикують монологічне мовлення та охоче висловлюють власні думки, враження та вподобання. У результаті виникають нові знання з усвідомленням прочитаного, які сприяють формуванню особистості читача, адже навчання молодшого школяра повинно бути цікавим, радісним і одночасно забезпечувати глибоке засвоєння програмового матеріалу.

Ефективними інтерактивними методами є «Кодування», «Побудова асоціативного куща», «Карусель», «Займи позицію», «Мозковий штурм», гра «Так-ні» та ін. Зупинимось на методі «Побудова асоціативного куща». Вчитель визначає тему одним словом, а учні згадують все, що виникає в пам'яті стосовно цього слова. Спочатку виникають найстійкіші асоціації, потім другорядні. Вчитель фіксує відповіді у вигляді своєрідного «куща», який

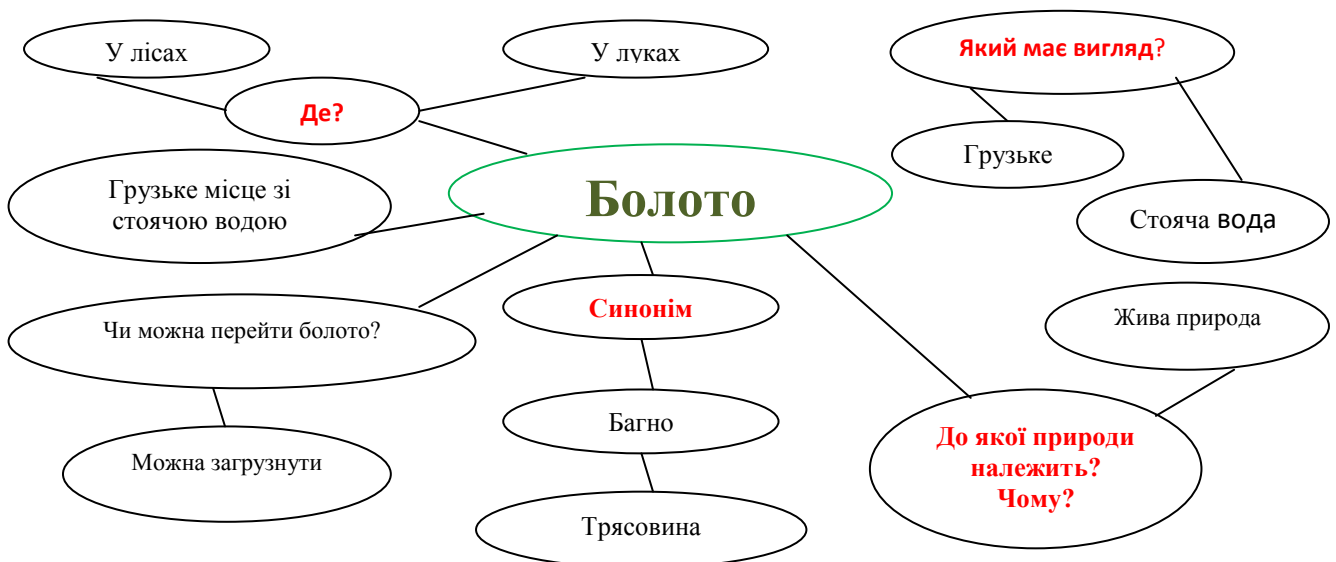
поступово «розростається». Цей метод універсальний на всіх етапах уроку – під час активізації, в основній частині, як засіб перевірки знань.

У 3 класі на уроці читання під час вивчення вищезгаданої теми у підготовці до сприймання нового тексту Є. Гуцала «Перебите крило» пропонується побудова «асоціативного куща». Вчитель ставить питання: «Що ми довідалися про лелек»? 1. Інформаційна група озвучує відомості про різні назви птаха, беручи інформацію з енциклопедичного словника. 2. Фольклорна група – підготовлені заздалегідь розповіді з народознавства, зокрема легенду про те, як чоловік став буслом. 3. Літературознавці – підготовлені відомості з додаткової літератури, в якій розповідається про лелек. 4. Читці – вміння виразно читати вірші про лелек. 5. Екологи – Закон з Конституції України (ст. 66) про охорону природи та занесення цього птаха до Червоної книги України. 6. Художники малюють цього птаха на оселі господаря. 7. Аналітики підсумовують сказане, роблять висновки про ставлення людей до цього птаха. 8. Секретар фіксує найцікавіші думки. На дошці перед очима дітей виникає за їхніми відповідями цікавий «кущ», на «гілках» якого знаходяться відомості про птаха.

Використання методу «асоціативного куща» будується на груповій (кооперативній) формі навчального процесу. Вона виникла як альтернатива існуючим традиційним формам навчання. В її основу покладено ідеї Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Дж. Дьюї про вільний творчий розвиток і виховання дитини. Всі недоліки фронтальної та індивідуальної діяльності вдало компенсує групова (робота в парах «Обличчям до обличчя»; «Один – удвох – усі разом»; ротаційні (змінювані) трійки; карусель; робота в малих групах). Найбільш успішними є уроки, на яких учнів заохочують думати самостійно та критично мислити.

На уроці позакласного читання в 3-му класі під час вивчення теми «Цікава книга природи», коли учні працюють з текстом Олександра Ємченко «Драма на болоті», можна використовувати метод «Семантична картка» (представити учням нове поняття з розповіді «болото»).

Метод «Припущення на основі запропонованих слів», де рекомендуємо дітям придумати історію, щоб фігурували ці слова, напр. п'ять таких понять: болото, вовки, здобич, єгер, лосина. Методику застосування групової роботи навчання молодших школярів необхідно впроваджувати поетапно.

1 етап – привчаємо дітей співпрацювати у фронтальній навчальній діяльності з використанням таких прийомів: а) для оцінювання своєї відповіді учень сам призначає «вчителя»; б) у випадку виникнення труднощів під час відповіді, учень сам викликає собі помічника; в) вводяться прийоми безсловесного спілкування: позначки «+» – згоден; «-» – не згоден; «!» – хочу додати, «?» – не зрозумів; використовуються жести, міміка; г) використовуються дидактичні ігри, які розвивають уміння слухати; г) після кожної групової роботи обов'язково обговорювати з учнями успіхи виконаної діяльності. Коли учні засвоїли прийоми та правила колективної співпраці, тоді вони готові працювати у складі малої групи.

2 етап – перехід до систематичного використання на уроці педагогічних прийомів, які практично переконують у важливості кооперації людей для досягнення найкращого результату: залучення батьків учнів для наведення яскравих життєвих прикладів; аналіз успішно проведених конкурсів, вікторин, учнівських свят і подорожей; використання завдань, які б дали змогу учням на власному досвіді переконатися у користі їхньої спільної роботи. Наприклад: клас поділити на дві частини, щоб одна група учнів працювала індивідуально, а друга – парами. Всім дітям запропонувати подібні завдання – розгадати літературний кросворд до оповідання, який склали учні (діти, які працюють парами, мають виконати швидше і якісніше); поступове ускладнення змісту навчальних завдань, перехід від репродуктивних завдань до творчих, проблемно-пошукових, бо групова робота найбільш ефективна тоді, коли навчальний матеріал поєднує відоме учням з невідомим, що заохочує до взаємодії. Отже, поступовість залучення молодших школярів до спільної діяльності в групах буде ефективною, якщо її організувати систематично.

Особливо цінним у роботі групи вважаємо те, що учні мають можливість виконувати різні ролі, а саме: партнерів, що вчать співробітництва; учасників, які шукають альтернативного вирішення проблеми; мислителів, що аналізують взаємозв'язки між явищами; співрозмовників, які вміють активно слухати, підтримувати розмову; досягати згоди; експертів, що аналізують проблему; друзів, які піклуються один про одного, допомагають, довіряють.

Іншим ефективним видом діяльності є метод «Займи позицію», який допомагає провести дискусію зі спірної, суперечливої теми. Він дає можливість висловитися кожному учневі, продемонструвати різні думки, обґрунтувати свою позицію або перейти на іншу в будь-який час, якщо вас переконали, та назвати більш вагомні аргументи. Наприклад, на уроках англійської мови під час вивчення теми «Home, Sweet Home» у 4 класі об'єднуємо клас у 3 групи і пропонуємо обрати майбутнє місце проживання – в столиці країни, в невеликому місті чи в сільській місцевості. Потім представник кожної групи зачитує позицію групи. Всім учням дозволяємо встати і підійти до того, чий аргумент найбільше сподобався. Тоді, виступаючи у ролі журналіста, беремо у цих дітей інтерв'ю, чому вони перейшли в іншу групу.

Сучасний педагог у навчально-виховному процесі повинен намагатися вдосконалювати свою роботу, використовувати нові форми, методи, засоби, прийоми на уроках. Ілюструє думку народна мудрість: «Не навчайте дітей так, як навчали нас. Вони народилися в інший час». Звичайно, впровадження інноваційних технологій не є легкою справою навіть для досвідченого педагога і потребує ґрунтовної підготовки, але той вчитель, який прагне розкрити всі

здібності і таланти своїх учнів, навчити їх вчитися, знаходити істину, обов'язково буде шукати шляхи вдосконалення своєї методики.

Заняття з використанням інтерактивних технологій проходять цікаво, продуктивно, знімають закомплексованість в учнів з різним рівнем навчальних досягнень. Головне, що відбувається розвиток творчих здібностей учнів, пізнавальних інтересів, значно зростає ефективність уроків читання, в учнів виникає бажання читати художню, наукову літературу, дитячі газети і журнали, зростає мотивація формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити свою точку зору, аргументувати й дискутувати, підвищується комунікативна компетенція учнів.

Використання інтерактивних технологій – це не самоціль. Це лише засіб створення атмосфери співробітництва, порозуміння і доброзичливості, тобто навчального середовища, яке допомагає учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення, виявляти і реалізовувати індивідуальні можливості як на уроках рідної, так і іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Вашуленко М.С., Дубовик С.Г. Рідна мова. 4 клас. Частина II. – К. : Освіта, 1996. – 142 с.
- 2.Вашуленко М.С. Українська мова 3 клас. – К. : Освіта, 1996. – 123 с.
- 3.Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Навчальний посібник – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
- 4.Доценко І., Євчук О. Merry Trains. Посібник для домашнього читання. Третій рік навчання. – Тернопіль : Мандрівець, 2008. – 48 с.
- 5.Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В. Професійно-методична підготовка майбутнього вчителя іноземної мови у вищому навчальному закладі: навч.-метод. посібник. – Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2008. – 165 с.
- 6.Карнаух Т. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання // Початкова школа. – 2005. – №11. – С. 5-8.
- 7.Когут О.І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури. – Тернопіль : Астон, 2005. – 311 с.
- 8.Кондратюк О. Інноваційні технології в початковій школі. – К. : шк. світ, 2008. – 250 с.
- 9.Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Вид. 2-ге, випр. і перероб. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
- 10.Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
- 11.Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К. : А.С.К., 2006. – 192 с.
- 12.Програми для середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. – К. : Видавництво «Початкова школа». – 2006. – 429 с.
- 13.Савченко О.Я. Читанка 3 клас. Частина 2. – К. : Освіта, 2003. – 143 с.
- 14.Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
- 15.Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Том 3. – К. : «Радянська школа», 1997. – 670 с.

REFERENCES

1. Vashulenko M.S., Dubovik S.H. Ridna mova. 4 klas. Chastyna II. – K. : Osvita, 1996. – 142 s.
2. Vashulenko M.S. Ukrains'ka mova 3 klas. – K. : Osvita, 1996. – 123 s.
3. Dichkivs'ka I. Innovatsijni pedagogichni tekhnologii. Navchal'nij posibnik – K. : Akademvidav, 2004. – 352 c.
4. Dotsenko I., Yevchuk O. Merry Trains. Posibnik dlya domashn'ogo chitannya. Tretij rik navchannya. – Ternopil' : Mandrivets', 2008. – 48 s.
5. Kalinina L.V., Samoilyukevich I.B. Profesijno-metodichna pidgotovka majbutn'ogo vchitelya inozemnoji movi u vishhomu navchal'nomu zakladi: navch.-metod. posibnik. – Zhitomir : ZHDU im. Ivana Franka, 2008. – 165 s.
6. Karnaukh T. Vprovadzhennya interaktivnikh metodiv navchannya na urokakh chitannya // Pochatkova shkola. – 2005. – №11. – S. 5-8.
7. Kogut O.I. Innovatsijni tekhnologii navchannya ukrains'koi movi i literaturi. – Ternopil : Aston, 2005. – 311 s.
8. Kondratiuk O. Innovatsijni tekhnologii v pochatkovij shkoli. – K. : shk. svit, 2008. – 250 s.
9. Nikolayeva S. Metodika vikladannya inozemnikh mov u serednikh navchal'nikh zakladakh. Vid. 2-ge, vipr. i pererob. – K. : Lenvit, 2002. – 328 s.
10. Osvitni tekhnologii: Navch.-metod. posib. / O.M. Pyekhota, A.Z. Kiktenko, O.M. Lyabars'ka ta in.; Za zag. red. O.M. Pyekhoti. – K. : A.S.K., 2001. – 256 s.
11. Pometun O.I., Pirozhenko L.V. Suchasnij urok. Interaktivni tekhnologii navchannya. – K. : A.S.K., 2006. – 192 s.
12. Programi dlya serednoji zagal'noosvitnoji shkoly 1-4 klasi. – K. : Vidavnitstvo «Pochatkova shkola». – 2006. – 429 s.
13. Savchenko O.Y. Chitanka 3 klas. Chastina 2. – K. : Osvita, 2003. – 143 s.
14. Slovník inshomovnikh sliv / Uklad.: S.M. Morozov, L.M. Shkaraputa. – K. : Nauk. dumka, 2000. – 680 s.
15. Sukhomlyn's'kyj V.O. Vibrani tvoriv v pyati tomakh. Tom 3. – K. : «Radyans'ka shkola», 1997. – 670 s.

USING INTERACTIVE TEACHING METHODS AT MOTHER TONGUE AND FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

Zakhutska Oksana Volodymirovna, Doctor of Arts, Assistant Lecturer of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

Ivaniuk Tetiana Petrivna, English teacher at Kamianets-Podilskyi specialized boarding school of I-III stages of Khmelnytskyi Regional Council (Kamyanets-Podilsky)

Rutynska Iryna Mykolaivna, elementary classroom teacher at Kamianets-Podilskyi specialized boarding school of I-III stages of Khmelnytskyi Regional Council (Kamyanets-Podilsky)

The article deals with the interactive teaching technologies and their use in primary school on the examples of mother tongue and foreign language lessons, what contributes to the atmosphere of cooperation, understanding and goodwill, creates conditions for real implementing the main principles of student-centered teaching, increases opportunities for educating, bringing and personal development of children with special educational needs.

The New State Standard for primary education intensifies the needs for searching new educational and training forms of not only healthy pupils but also ones with impaired mental and physical development and requires the improvement of pedagogical techniques that promote personal development of such children.

Lessons with using interactive technologies are fun and productive, show complexes which students with different levels of educational achievements have. There happens the development of pupils' creative abilities, cognitive interests, increases significantly pupils' motivation and the learning process becomes exciting and interesting.

The use of interactive technologies at mother tongue and English language lessons is not a target – it is just a means of optimization and intensification of the educational process which aims at bringing well-educated personalities with broad mind and knowledge and skills necessary for effective living in the society.

Keywords: *mother tongue, foreign language, pedagogical technique, interactive method, students with impaired mental and physical development.*

УДК 005.591.6:378.1

INNOVATIONS IN CURRENT EDUCATION QUALITY MANAGEMENT

KHARCHUK N. S., Head of the Department of English Philology, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv),

YAMNYCH N. Y., Senior Lecturer of the Department of English Philology, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

Innovation management in education is an urgent issue nowadays. The essence and the problems of innovation management have been considered in the article. Globalization and mobility encourage the innovation reforms in education. The requirements to the content of education and improvement of methodology according to the considerable social and technological transformation have been analyzed.

Keywords: *innovation management in education, education quality, educational institutions, monitoring, information technologies, mobility, adaptability, support, evaluation, training, competence.*

Інноваційний менеджмент в освіті – це нагальне питання сьогодення. Сутність і проблеми інноваційного менеджменту розкриваються цій статті. Глобалізація та мобільність сприяють інноваційним реформам у системі освіти. Вимоги до змісту освіти та вдосконалення методології відповідно до значних суспільних і технологічних перетворень аналізуються в статті.

Ключові слова: *інноваційний менеджмент в освіті, якість освіти, навчальні заклади, моніторинг, інформаційні технології, мобільність, адаптивність, підтримка, оцінювання, навчання, компетенція.*

Nowadays the role of information resources, products and services to support managerial activity is becoming more and more important. Education as the process of obtaining knowledge, skills and life competencies takes the leading position. That is to achieve high standards of intellectual and cultural potential of Ukrainian nation – to develop education and science according to world standards. Thus there has been an urgent need in highly qualified professionals with proper level of culture, mobility, creativity, adaptability to social and economic changes as well as the necessity of introduction of new knowledge, use current means of information communication and new innovation technologies. In particular, the

efficiency of managerial decisions in education quality, innovation technologies, methodology of creation, management and use of finished products and services, social and economical, psychological and pedagogical and educational innovations, common requirements, criteria and standards of national systems of higher education in Boulogne processes, validity of diplomas and mobility of citizens within European Union is being discussed.

In Ukraine the problem of education quality support is of great importance [4; 5]. However, this process is durable and has to be scientifically substantiated. The relation with science which is the source of knowledge and technology to support education with software is essential. It is necessary to include managerial, economic and legal knowledge, advanced study of information technologies, principles of intellectual property, foreign languages [1, c.259], information and analytical activity aimed at development of high quality products and services etc. into curricula. All of these are present requirements as current technologies are aimed at the formation of education quality factor that is based on a personal competence to use knowledge. That is why the passing from qualification to competence provides mobility and social adaptability of educated personality in information society.

The urgency of the issue of education quality management is caused by the information revolution (a society based on knowledge) and depends on economical capacity model to understand and form innovations.

The objective of the article is to determine effective models of education management as social institution considering world standards and directions as well as Ukrainian opportunities and potential, the problems of the reformation process and possible ways of their elusion.

Since an active environment of education as a social institution is training process the executives of education who makes managerial decisions, teachers who implement these decisions and students who approve them and their efficiency. That is, the participants of educational and training processes are the subjects and decisions, technologies, strategies that support the process are the objects. As it was mentioned above the competent approach to the formation of current education content – ability (skill) to apply the obtained knowledge is of great importance at present. [9, c. 64].

Managerial decision in education has to be based on up-to-date methodological developments of Ukrainian and foreign scholars as well as unique peculiarities of educational systems of every country. [7; 5]. The quality of perpetual education is a category that reflects various aspects of educational process: philosophical, social, pedagogical, political, demographic, economic etc. Thus, V. Kazakov determines the education quality through such components as educational standards, proficiency, up-to-date technical means, current educational technologies, education quality, production and training centre, education management, marketing, social partnership and multi-channel finance.

Current national research identifies the key factors education quality:

1) professional training of subjects of teaching, their personal qualities (honesty, responsibility, adherence to principles, tolerance, etc.);

2) teaching and methodological provision of training process (textbooks, workbooks);

- 3) the system of control and assessment of teaching, level of knowledge of subject taught which meets the current requirements;
- 4) use of up-to-date educational technologies (active methods of teaching, internet technologies etc.) in education;
- 5) attracting the subjects of education to research activity;
- 6) conformity of discipline curricula to current requirements;
- 7) contacts with leading foreign professionals;
- 8) proper material technical support of training process;
- 9) provision with scientific literature;
- 10) use of results of psychological and sociological research;
- 11) orientation of teaching to formation of social qualities of a specialist;
- 12) encouragement of self-study of objects of education etc [4; 8].

Innovation management that is a compulsory component of strategic management in education is the key and popular direction of the improvement of the process of education quality management. Innovation management is the complex of principles, methods and tools of management of innovation processes. The essence of innovation management consists of provision of conditions to introduce system changes into the activity of educational institutions aimed at their development and improvement. Efficient innovation educational management directed at the improvement of education quality is a reliable mechanism of satisfaction of customers needs in educational services and provision of competitiveness of educational institutions.

The approbation of laws at a state level "About innovation activity" and "About prioritized directions of innovation activity in Ukraine" [5] is natural. They orient society to innovation development and determine the mechanism of innovation activity implementation. Normative legal acts clearly define the goal of the state innovation policy: creation of economic, organizational and legal conditions for effective restoration, development and application of country's scientific and technical potential, renewal of spiritual and intellectual nation potential. The formation of innovation management in education is considered as an essential strategic key direction of innovation activity and state innovation policy in Ukraine.

The concept "*innovation*" means introduction of something new or change. As to pedagogical process innovation means introduction of something new into the goal, content, forms and methods of teaching and education, interrelated activity of a teacher and a pupil. Innovations are the results of researches of advanced educational experience of the best teachers and the whole pedagogical staff.

Some of the key social pedagogical issues are the principles of innovation processes in education. They are: 1) the creation of conditions that encourage the efficiency of educational institutions activity in the innovation management sphere; 2) study, generalization and extension of the advanced pedagogical experience; 3) implementation of the developments of psychological and pedagogical science into practice [7; 8]. The results of innovation processes are the use of theoretical and practical introductions, especially such that are formed at the edge of theory and practice. The current manager in education can be an author, a researcher, a user and a propagandist of new pedagogical technologies, theories and concepts. Management of innovation process envisages the analysis and evaluation of the pedagogical innovation introduced by the subjects of educational institutions, the creation of conditions for their successful development and application. At the same

time the administration of educational institutions select properly, evaluate and apply the colleagues experience, new ideas and methods offered by science.

The forecast of training and educational process and control of knowledge quality carried out to check its efficiency is important in the content of innovation educational management. The state control over the activity of educational institutions independently from the form of their ownership occupies the leading position in support of proper educational quality with the aim to ensure the common state policy in education.

The state system of licensing and accreditation is another important instrument to provide high education quality. Nowadays, quality licensing and accreditation of educational institutions demands the considerable improvement and reformation taking into consideration the current requirements of world education standards.

The constant monitoring of education is the efficient way of supporting high quality education [4]. It contains the systematic collection, processing, evaluation and spreading the information about education system activity at all levels for continuous monitoring its state and forecasting. Educational monitoring is the means of control of social experience sharing with new generation, conformity of the actual results to its final goal. Monitoring for comparing the obtained information with word standards enables to get the material for evaluation of education system in comparison with other countries.

It is very important to use the education quality monitoring data within the country. According to the results of monitoring the information about the educational system condition and its components is given to the state control authority. The monitoring also identifies the problems, studies the tendencies of education development to elaborate proper effective educational policy. Thus, monitoring of education quality is an efficient instrument of its quality management.

To sum up,

1. The development of the system of national education directed to the entering to European and world educational environment envisages the coordination of all key parameters with the world standards. The emphasis of national educational policy and society on the efficiency of Ukrainian education will promote the increase of its quality and proper up-brining of the youth [2, p.32].

2. Mobility, adaptability, capability to study the whole life, tolerance, critical thinking and mastering in information and communication technologies are the factors of education quality that will affect the self-realization of a personality in world society.

3. The development of theory and practice of innovation management under the current conditions of modernizing of education management transformed into advanced tool of educational process, became the quality factor of national education while entering the common European and world environment. Modernization of education management encourages the implementation of innovation education technologies of quality management of continuous education.

4. Nowadays the high quality education is an urgent need. Management technologies especially innovation management in education is an important component of state control, as the development of this branch substantially influences the all spheres of society. Every state that cares of its rating in the world and its future has to develop the strategy and tactics of education management.

5. The quantitative factor of access to education can become the qualitative factor in it: the attraction of population to education given them a wide range of opportunities as well as creation of scientific research resource base.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. П. Ціннісний дискурс в освіті в епоху глобалізації та інформаційної революції / Андрущенко В. П. – К. : 2009.

2. Андрущенко В. П. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI сторіччя / В. Андрущенко, В. Литвин, А. Гуржій та ін.. – К.: Навчальна книга, 2004. Кн.2: Освіта і наука: творчий потенціал державо– культуротворення. – 2004.

3. Державні стандарти базової і повної середньої освіти // Директор школи. – № 6-7, 2003. – С. 3-17.

4. Зайчук В.О. Управління якістю освіти як складова державної освітньої політики // Педагогіка і психологія. – № 1, 2007.

5. Закон України про освіту // Голос України. – 1999. 6 чер. С. 11-14.

6. Закон України про загальну середню освіту від 7 грудня 2000 року № 2120. – Освіта України. Нормативно-правові документи. – Л. : Міленіум. – С.103-126.

7. Казаков В. Г. Качество образования / Казаков В. Г. – Оренбург. –2001. С. 38.

8. Калініна Л. Специфіка інформаційного управління закладами освіти // Освіта і управління. Т. 6. Ч. 3, 2003. – С. 47.

9. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / Під загальною редакцією О.В.Овчарук. – К.: 2004

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. №1717 “Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання”. – Освіта України. Нормативно-правові документи. – Л.: Міленіум. – С.161-163.

11. Шейлз, Джо. Коммуникативность в обучении современным языкам / Шейлз, Джо. – М.: Совет по культурному Сотрудничеству; Совет Европы Пресс. – 1995.

REFERENCES

1. Andrushchenko V. P. Tsinniyskiy dyskurs v osviti v epohu globalizatsii ta informatsiinoi revolutsii. – K, 2009.

2. Andrushchenko V.P. Naukovo-osvitnii potentsial natsii: pogliad u XXI storichchia / Avt. kol.: V. Andrushchenko, V. Lytvyn , A. Gurzhii ta in. – K.: Navch. knyga, 2004. Kn.2: Osvita I nauka: tvorchiyi potentsial derzhavo– cul'turotvorennia. – 2004.

3. Derzhavni standarty bazovoi I povnoi serednioi osvity // Dyrector shkoly. – № 6-7, 2003. – s. 3-17.

4. Zaichuk V.O. Upravlinnia yakistiu osvity yak skladova derzhavnoi osvitnioi polityky // Pedagogika ta psykhologia. 2007. № 1.

5. Zakon Ukrainy pro osvity // Golos Ukrainy. 1999. 6 chervnia. s. 11– 14.

6. Zakon Ukrainy pro zagal'nu seredniu osvitu vid 7 grudnia 2000 roku No 2120. – Osvita Ukrainy. Normatyvno-pravovi documenty. – L. : Milenium. – s.103-126.

7. Kazakov V. H. Kachestvo obrazovania. Orenburg. 2001. s. 38.

8. Kalinina L. Spetsyfika informatsiinogo upravlinia zakladamy osvity // Osvita i upravlinia. 2003. T. 6. ch. 3. s. 47.

9. Kompetentnisnyi pidhid u suchasni osviti: svitovy dosvid ta ukrains'ki perspektyvy (Biblioteka z osvithnoi polityky) / Pid zagal'noiu redaktsieiu O.V.Ovcharuk. – K, 2004

10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.11.2000 № 1717 “Pro perehid zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladiv na novyi zmist, strukturu i 12-richnyi termin navchannia”. – Osvita Ukrainy. Normatyvno-pravovi dokumenty. – L.: Milenium. – s.161-163.

11. Sheilz Jo. Kommunikativnost' v obuchenii sovremennym yazykam. – M.: Sovet po kul'turnomu sotrudnichestvu; Sovet Evropy Press, 1995.

ІННОВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ЯКІСТЮ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Харчук Наталія Сергіївна, завідувач кафедри англійської філології, Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ),

Ямнич Наталія Юріївна, старший викладач кафедри англійської філології Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ)

Иновационный менеджмент в образовании – насущный вопрос сегодняшнего дня. Суть и проблемы инновационного менеджмента раскрываются в данной статье. Глобализация и мобильность способствуют инновационным реформам в системе образования. Требования к содержанию образования и усовершенствованию методологии в соответствии со значительными общественными и технологическими преобразованиями анализируются в статье.

Ключевые слова: *инновационный менеджмент в образовании, качество образования, учебные заведения, мониторинг, информационные технологии, мобильность, адаптация, поддержка, оценивание, обучение, компетенция.*

УДК 811.124'02

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ У ВИКЛАДАННІ ЛАТИНИ НА АГРОБІОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

БАЛАЛАЄВА О. Ю., старший викладач кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті розглядаються шляхи реалізації принципів професійної лінгводидактики у процесі навчання латинської мови на агробіологічних факультетах. Зокрема, проаналізовано принципи інтегративності, комплексного формування професійної іншомовної компетентності, іншомовної профілізації, подвійної детермінації змісту навчання, безперервності мовної підготовки, селективності, оригінальності та автентичності матеріалу та ін.

Ключові слова: *латинська мова, професійна лінгводидактика, принцип, агробіологічний факультет.*

В статье рассматриваются пути реализации принципов профессиональной лингводидактики в процессе обучения латыни на агробиологических факультетах. В частности, проанализированы принципы интегративности,

комплексного формування професійної іноязычної компетентності, іноязычної профілізації, двойної детермінації содержания обучения, непрерывности языковой подготовки, селективности, оригинальности и аутентичности материала и др.

Ключевые слова: латинский язык, профессиональная лингводидактика, принцип, агробиологический факультет.

Потреба педагогічної практики в осмисленні процесів, що відбуваються в сучасній освіті, все частіше звертає науковців до дослідження проблеми викладання фахових дисциплін і іноземних мов в контексті їх інтеграції. Розробкою методології професійно орієнтованого навчання іноземних мов займається відносно нова галузь лінгводидактики – професійна лінгводидактика.

Теоретичні основи професійної лінгводидактики закладено у працях М. Дружиніної, А. Крупченко [4; 5]; лінгвопрофесійні аспекти проблеми викладання латини в медичних ВНЗ висвітлюються у дослідженнях О. Беляєвої [1]. Окремі спроби проєкції ідей професійної лінгводидактики на процес викладання латини в аграрних ВНЗ вже робилися, проте стосувалися вони навчання латини студентів-ветеринарів [6; 8]. Питання реалізації лінгвопрофесійних принципів на агробіологічних факультетах не були предметом спеціального дослідження і в такому аспекті порушуються автором уперше.

Мета статті – дослідити шляхи реалізації принципів професійної лінгводидактики у процесі навчання латини на агробіологічних факультетах.

За А. Крупченко, комплекс специфічних принципів навчання іноземної мови за фаховим спрямуванням містить як загальнодидактичні, так і цільові принципи лінгводидактики, які отримали нове звучання (інтегративний, міждисциплінарний, функціональний, проблемності, безперервності, багаторівневості, модульності, автономності, елективності, варіативності, комунікативності та інтерактивності) та власне лінгвопрофесійні принципи (селективності, іншомовної професіоналізації, інтернаціоналізації, іншомовної випереджаючої спеціалізації) [5, с. 9].

Подальший розвиток принципів професійної лінгводидактики призвів до їх поділу на основні і допоміжні. До основних принципів професійної лінгводидактики належать такі: інтегративності; комплексного формування професійної іншомовної компетентності; формування орієнтованості на професійну діяльність; іншомовної профілізації; подвійної детермінації змісту підготовки; функціональності; моделювання квазіпрофесійної діяльності. До допоміжних відносять принципи: міжкультурності; формування навчальної автономії; проблемності навчання; варіативності змісту і технологій навчання; безперервності мовної підготовки; активної комунікативності; оригінальності та автентичності матеріалів; інтерактивності; селективності; елективності [4; 5].

Розглянемо, як окремі лінгвопрофесійні принципи реалізуються у процесі навчання латини на агробіологічних факультетах.

При підготовці майбутніх агрономів курс латини є важливою складовою мовної освіти, що закладає підвалини термінологічної грамотності студентів. Мета дисципліни – ознайомити студентів з основами латинської мови, допомогти набути практичних умінь і навичок використання фахової латиномовної термінології у навчальній, науковій та виробничій діяльності.

Основне завдання полягає у формуванні професійно-термінологічної компетентності студентів, сфокусованої на вивченні латинської біологічної терміносистеми в таких її субтерміносистемах: ботанічна, фітопатологічна, зоологічна. Професійно-термінологічну компетентність розуміємо, вслід за Л. Вікторовою, як «готовність і здатність фахівця демонструвати належні особистісні якості в ситуаціях професійного спілкування, мобілізуючи для цього знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному і писемному професійному мовленні відповідно до нормативних вимог» [2, с. 17].

У структурі власне специфічних принципів професійної лінгводидактики інтегративність виступає як системотвірний елемент. Принцип інтегративності тісно пов'язаний із принципом іншомовної профілізації, який визначає зміст професійно орієнтованого навчання іноземних мов як цілісний, комплексний і водночас інтегративний процес формування мовної особистості фахівця, що відбувається під час інтеграції лінгвістичних і комунікативних навичок з професійними на основі взаємопроникнення, взаємодоповнення і взаємозалежності як міжпредметної інформації, так і способів її засвоєння [5].

У системі підготовки фахівців ОКР «Бакалавр» напряму «Агрономія» дисципліна «Латинська мова» належить до циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки, в межах якого виявляє міжпредметні зв'язки з дисциплінами «Українська мова (за професійним спілкуванням)» та «Іноземна мова (за професійним спілкуванням)».

Латина інтегрується також із дисциплінами циклу математичної та природничо-наукової підготовки: «Ботаніка», «Хімія», «Фізіологія рослин» та циклу професійної та практичної підготовки: «Ентомологія», «Фітопатологія», «Гербологія», «Агрофармакологія», «Плодівництво», «Овочівництво».

За Р. Гуревичем, в основі класифікації міжпредметних зв'язків лежить ознака спільності одного з чотирьох елементів: об'єкта вивчення, елемента теорії (закону, принципу, правила), методу пізнання і прийому діяльності [3].

Об'єктні зв'язки представлені чи не найширше і простежуються на рівні взаємодії латинської мови і дисциплін природничо-наукової, а також професійної та практичної підготовки під час вивчення латинської ботанічної та зоологічної термінології, а також під час вивчення інтернаціональної лексики на заняттях з української та іноземної мов за професійним спрямуванням.

Теоретичні зв'язки простежуються на рівні вивчення лінгвістичних законів як загальних (лінгвістичних універсалій), так і окремих законів конкретних мов, адже результати еволюції фонетичних, морфологічних, лексичних особливостей латини репрезентовані в сучасних європейських мовах. Водночас вивчаються теоретичні засади термінознавства і термінологічної лексикографії, принципи формування терміносистем, їх ієрархічна структура. На цьому рівні латина інтегрується із українською та іноземною мовами за професійним спрямуванням. Методичні зв'язки реалізуються при застосуванні зіставного методу в навчанні латинської мови.

Діяльнісні зв'язки латинської мови репрезентують себе на рівні спільних прийомів. Хоча латина не вивчається в середній школі, першокурсники володіють навичками читання і перекладу іншомовних текстів, уміють працювати зі словниками сучасних мов.

Для раціонального впровадження міжпредметних зв'язків у навчальний процес має значення і така класифікаційна схема, в основі якої лежить хронологічний критерій. Згідно з нею, міжпредметні зв'язки можуть бути ретроспективними, синхронними і перспективними [3, с. 71]. Такий підхід дозволяє розглянути лінгвопрофесійні принципи наступності і безперервності мовної освіти. Вивчення латини здійснюється на основі наступності знань і навичок, отриманих студентами із курсів української та іноземної мов, біології та хімії в загальноосвітніх навчальних закладах. Латина вивчається відповідно до плану навчального процесу агробіологічного факультету на першому курсі або паралельно з фаховими дисциплінами, або передуює їм, слугуючи інструментально-понятійною базою для них та закладаючи основи для подальшого свідомого сприйняття інтернаціональної термінологічної лексики у рідній та сучасних іноземних мовах. Отже, вивчення латинської мови є необхідним етапом безперервної мовної освіти агронома.

Таким чином, курс латини слід розцінювати як дисципліну з високим інтегративним потенціалом, яка реалізує міжпредметні зв'язки різних рівнів із дисциплінами всіх циклів підготовки (вид інтеграції – мультидисциплінарна).

Органічно пов'язані між собою і принципи орієнтованості на професійну діяльність та функціональності. Чітка термінологічна спрямованість курсу латинської мови зумовлена метою дисципліни – допомогти студентам набути практичних умінь та навичок використання фахової латиномовної термінології у навчальній, науковій та виробничій діяльності. Принцип функціональності обумовлює здатність виконувати функціональні обов'язки фахівця, використовуючи лише функціонально необхідний мовний матеріал. Якщо для гуманітарних напрямів при вивченні латини встановлено примат граматичного аспекту над лексичним, то для агробіологічних – навпаки, першість віддається термінологічній лексиці, а граматику визнається вторинною.

Курс латини на агробіологічних факультетах має власну специфіку, яка суттєво відрізняє його від вивчення на інших факультетах аграрних ВНЗ. У змісті дисципліни профілюючий компонент (вивчення термінології) ще більше актуалізований і, безумовно, домінує над загальноосвітнім (вивченням основ латинської мови). Граматичний матеріал наводиться у значно скороченому обсязі, необхідному для розуміння і перекладу латинських назв рослин, збудників їх хвороб, шкідників та засобів захисту рослин.

Студенти навчаються лише тим знанням і навичкам, які необхідні для номінації – позначення спеціальних понять термінами і номенклатурними найменуваннями, фіксованими у кодексах ботанічної та зоологічної номенклатур. Деякі дослідники (О. Реформатський, В. Лейчик та ін.) указують на принципові відмінності термінів і номенів. У навчальній практиці домінує функціональний підхід і протиставлення термінів і номенів, хоча й обговорюється, але не є принциповим. При вивченні латинської мови на агробіологічних факультетах в лексичних мінімумах превалюють ботанічні номенклатурні найменування (власне терміни складають не більше 20%).

За даними Г. Хасаншиної, граматичний фонд латинізованої метамови агрономії представлений трьома частинами мови: іменники – 12,9%, прикметники – 65,3%, дієприкметники – 21,8%. В складних словах як терміноелементи репрезентовані також числівники та прислівники. Метамова

агрономії має іменну природу, а динамічний термінологічний компонент є редукованим – представлений лише дієприкметником [7, с. 6].

Внаслідок субстантивно-атрибутивної природи агробіологічної термінології та номенклатури при вивченні латинської мови найбільша увага приділяється граматичним характеристикам іменників та прикметників. Але й ці частини мови вивчаються не у повних парадигмах. Як зазначає Г. Хасаншина, латинізовану метамову агрономії характеризує подальша «редукція» словозмінної системи латинської мови. Найбільш значимою виявляється незалежна морфологічна форма іменника (називний, інколи родовий відмінки однини), з якою в бінарних і поліномінальних назвах узгоджуються прикметники. При цьому атрибутивні члени, займаючи постпозиції після субстантива, ранжуються за ступенем важливості ознаки для одиниці даного таксономічного рангу [7].

Описана дослідницею модель (субстантивно-ад'єктивні сполучення) є характерною для ботанічної номенклатури, яка становить ядро лексичних мінімумів для студентів-агробіологів. Разом з тим майбутні агрономи опановують значну кількість фітопатологічних і ентомологічних номенклатурних найменувань. У назвах збудників хвороб рослин і комах-шкідників продуктивною є модель субстантивно-субстантивних словосполучень, де неузгоджене означення виражається іменником у родовому відмінку однини або множини. У ботанічних і зоологічних назвах зустрічається також модель субстантивно-субстантивних словосполучень, де означення виражене іменником у називному відмінку. Отже, на агробіологічних факультетах обов'язковим є вивчення лише чотирьох словоформ іменників і прикметників – у називному і родовому відмінках однини і множини. Повна словозмінна парадигма іменників наводиться для додаткового ознайомлення.

Проте велика увага приділяється темам за фаховим спрямуванням: систематиці, класифікації і таксономії біологічних об'єктів, рангам таксономічних категорій та способам позначення таксонів і особливо концентрується на основній таксономічній категорії біологічної систематики – виді, структурі латинських біномінальних назв рослин, тварин і збудників хвороб, способах вираження видових епітетів. Не менш важливим є вивчення структури ієрархічної системи таксономічних категорій, рангом вищих за вид, та способів творення уніомінальних назв рослин і тварин. Обов'язковим є знання латинських уніфікованих кінцевих терміноелементів уніомінальних назв, рекомендованих чинними міжнародними кодексами ботанічної та зоологічної номенклатур, та їх українських еквівалентів. Протягом курсу студенти знайомляться з принципами міжнародних номенклатур (типифікації, пріоритету, незалежності), одним з яких є принцип універсальності, котрий полягає у тому, що наукові назви таксономічних груп розглядаються як латинські, незалежно від походження.

А. Качалкін звертає увагу на два напрями у навчанні латини. З одного боку, вивчення латинської мови, яка розглядається як загальноосвітня дисципліна, передбачає ознайомлення з мовою взагалі та її граматичною системою. З іншого боку, латину слід розцінювати як профільюючу дисципліну. Наразі йдеться не про вивчення іноземної мови у звичному розумінні – головним завданням стає вивчення професійної термінології. Такий двовекторний

напряму у навчанні латини забезпечує реалізацію принципу подвійної детермінації структури змісту підготовки.

Принцип селективності «пронизує» всю систему навчання мови для професійних цілей. Це означає, що відбувається навчання не іноземної мови взагалі, а вибірково і будується відповідно до комунікативних потреб професії або профілю, а також особистості фахівця, зацікавленого в отриманні нових професійних знань засобами іноземної мови [5, с. 22].

Меншою мірою внаслідок об'єктивних причин представлені у навчанні латини допоміжні принципи: активної комунікативності, оригінальності та автентичності матеріалу, проблемності, елективності, урахування індивідуальних траєкторій професійного розвитку, варіативності змісту і технологій навчання, інтерактивності.

Як зазначає Н. Кацман, теоретичне навчання будь-якої іноземної мови за необхідністю пов'язане із її практичним вивченням, адже мова є засобом комунікації, що і відрізняє її в плані методики від інших предметів, практичне її вивчення передбачає навчання комунікативної діяльності. Виходячи із об'єктивних умов існування латини лише в письмовій формі, це є навчання рецептивного володіння мовою на рівні розуміння письмового висловлювання, тобто навчання читання. Отже, латина є мовою некомунікативного характеру, має певні обмеження у формуванні мовленнєвої і лінгвістичної компетенції: мовленнєва реалізується на рівні читання і письма, лінгвістична – на рівні знань орфоепічних, орфографічних, лексичних та граматичних норм, основних мовних законів та правил побудови термінів.

З цієї ж причини принцип оригінальності та автентичності матеріалу не може бути реалізований повною мірою у навчанні латини. Традиційна трактовка цього принципу передбачає використання у навчальному процесі оригінальних матеріалів, запозичених із комунікативної практики носіїв мов. Такі матеріали не призначені спеціально для навчальних цілей і характеризуються природністю лексичного наповнення і граматичних форм, ситуативною адекватністю використовуваних мовних засобів. У курсі латини часткове ознайомлення студентів із оригінальними мовними конструкціями передбачене при вивченні латинських прислів'їв, сентенцій, гімну «Gaudeamus». В основному, увага приділяється автентичності термінології, яка має бути адекватною сучасним терміносистемам і номенклатурним кодексам.

Слід визнати, що на сучасному етапі принципи елективності, варіативності та урахування індивідуальних траєкторій професійного розвитку, які передбачають можливість надання студентові свободи вибору змісту, форм, методів, засобів, технологій, темпів та оцінювання навчання не є провідними у вивченні латинської мови. Традиційна організація навчання латини в аграрних ВНЗ не забезпечує оптимальні умови для реалізації особистісного потенціалу кожного студента у процесі навчання. Ще одним недоліком традиційних занять є відсутність зворотного зв'язку для певної частини студентів, що суперечить принципу інтерактивності, спрямованому на забезпечення реальної взаємодії суб'єктів та об'єктів навчання між собою та із засобами навчання.

Отже, процес навчання латини студентів-агробіологів базується на загальнодидактичних та специфічних лінгвопрофесійних принципах: інтегративності, формування професійної іншомовної компетентності,

формування орієнтованості на професійну діяльність, іншомовної профілізації, подвійної детермінації змісту навчання, функціональності, селективності, дослідження яких становить перспективний напрям у сучасній лінгводидактиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беляєва О. М. Професійно орієнтоване навчання латинської мови студентів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання (класичні мови)” / О. М. Беляєва. – К., 2011. – 21 с.

2. Вікторова Л. В. Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Л. Вікторова. – Чернігів, 2009. – 20 с.

3. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах / Р. С. Гуревич. – К. : Вища шк., 1998. – 229 с.

4. Крупченко А. К. Становление профессиональной лингводидактики / А. К. Крупченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : зб. наук. праць. Серія : Педагогічні науки. – Чернігів, 2011. – Вип. 92. – с. 153–156.

5. Крупченко А. К. Становление профессиональной лингводидактики как теоретико-методологическая проблема в профессиональном образовании : автореф. дис.... д. пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / А. К. Крупченко. – М., 2007.– 46 с.

6. Тверезовська Н.Т. Реалізація лінгвопрофесійних принципів у навчанні латини студентів-ветеринарів / Н. Т. Тверезовська, О. Ю. Балалаєва // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – Вип.100. – С. 388–392 (Серія : Педагогічні науки).

7. Хасаншина Г.В. Латинизированный семантический метаязык в русском агрономическом подъязыке : автореф. дис. ... канд. ф. наук : спец. 10.02.20 „Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Г.В. Хасаншина. – Екатеринбург, 2004. – 24 с.

8. Balalajeva O. Major principles of teaching Latin at the Departments of Veterinary Medicine in Ukrainian agrarian universities / O. Balalajeva // Edukacija – Technika – Informatyka. – № 4. – Rzeszyw: FOSZE, 2013. – P. 529–534.

REFERENCES

1. Bieliaieva O. M. Profesiino oriientovane navchannia latynskoi movy studentiv vyshchych medychnykh navchalnykh zakladiv III-IV rivniv akredytatsii : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.02 „Teoriia ta metodyka navchannia (klasychni movy)” / O. M. Bieliaieva. – K., 2011. – 21 s.

2. Viktorova L. V. Formuvannia profesiino-terminolohichnoi kompetentnosti studentiv vyshchych ahrarnykh navchalnykh zakladiv u fakhovii pidhotovtsi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 „Teoriia i metodyka profesiinoi osvity” / L. Viktorova. – Chernihiv, 2009. – 20 s.

3. Hurevych R.S. Teoretychni ta metodychni osnovy orhanizatsii navchannia u profesiino-tehnychnykh zakladah / R.S. Hurevych. – K.: Vyshcha shk., 1998. – 229 s.

4. Krupchenko A. K. Stanovlenie professionalnoy lingvodidaktiki / A. K.

Krupchenko // Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu : zb. nauk. prats. Ser.: Pedahohichni nauky. – Chernihiv, 2011. – Vp. 92. – s. 153–156.

5. Krupchenko A. K. Stanovlenie professionalnoy lingvodidaktiki kak teoretiko-metodologicheskaya problema v professionalnom obrazovanii : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni d. ped. nauk : spets. 13.00.08 „Teoriya i metodika professionalnogo obrazovaniya” / A. K. Krupchenko. – M., 2007. – 46 s.

6. Tverezovska N.T. Realizatsiia lnhvoprofesiinykh pryntsyviv u navchanni latyny studentiv-veterynariv / N. T. Tverezovska, O. Yu. Balalajeva // Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. T. H. Shevchenka. – Chernihiv : ChNPU, 2012. – Vyp.100. – S. 388–392 (Seriiia : Pedahohichni nauky).

7. Hasanshina G.V. Latinizirovannyiy semanticheskyy metayazyik v russkom agronomicheskome pod'yazyike : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni kand. f. nauk : spets. 10.02.20 „Srvnitelno-istoricheskoe, tipologicheskoe i sopostavitelnoe yazyikoznanie” / G.V. Hasanshina. – Ekaterinburg, 2004. – 24 s.

8. Balalajeva O. Major principles of teaching Latin at the Departments of Veterinary Medicine in Ukrainian agrarian universities / O. Balalajeva // Edukacija – Technika – Informatyka. – № 4. – Rzeszyw: FOSZE, 2013. – P. 529–534.

IMPLEMENTATION OF PROFESSIONAL DIDACTICS PRINCIPLES IN TEACHING LATIN AT AGROBIOLOGICAL FACULTIES

Balalyaeva Olena Yuryiva, Senior Lecturer of the Department of Ukrainian and Classical Languages, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The article deals with the ways of implementation of linguoprofessional principles in the process of teaching Latin at agrobiological faculties. In the structure of professional linguodidactics specific principles the integrativity is a systemic element. Integrativity principle is closely connected with the principle of foreign-language profiling, which defines the content of professionally-oriented foreign languages study as an integral, complex and at the same time integrative process of formation the specialist's linguistic personality who has a professional foreign-language communicative competence. Formation of this competence takes place in the integration of linguistic and communicative skills with professional ones based on interpenetration, complementarity and interdependence of intersubjective information and ways of its learning, that embrace interdisciplinarity and interactivity.

The principle of functionality determines the ability to perform specialists' duties, using only selected, functionally necessary linguistic material. While for humanitarian specialties the primacy of grammatical aspect in the study of Latin was established, for agrobiological specialties the primacy is given to terminological vocabulary and grammar is considered to be secondary.

Selectivity principle runs through the whole system of teaching language for professional purposes. This means that the language is studied not in general, but selectively; learning is constructed in compliance with communication requirements of the profession or profile of specialty and personality of specialist who is interested in gaining new professional knowledge with the help of foreign language.

Thus, it has been established that the process of teaching Latin at agrobiological faculties is based on general didactic principles and specific principles of professional linguodidactics, such as: integrativity, double determination of content training, orientation to professional activities, functionality, selectivity etc.

Keywords: *Latin, professional linguodidactics, principle, agrobiological faculty.*

КЛАСИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ІСПИТІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ЇХ СПЕЦИФІКОЮ

ЛЮЛЬКО М. Є., старший викладач кафедри англійської філології
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(м.Київ)

Досліджено класифікацію міжнародних іспитів із англійської мови за їх специфікою. Розглядається їх класифікація згідно з міжнародними стандартами. Проаналізовано особливості та переваги кожного з іспитів для тих, хто планує навчання чи роботу за кордоном. Звернено увагу на структуру та рівень складності найважливіших міжнародних іспитів.

Ключові слова: міжнародні іспити, класифікація, складання іспитів, англійська мова, навчальні заклади, специфіка, екзаменаційна рада, сертифікат, рівень, вимоги.

Исследованы виды международных экзаменов по английскому языку. Рассмотрена их классификация в соответствии с международными стандартами. Проанализованы особенности и преимущества каждого из них для тех, кто планирует обучение или работу за рубежом. Обращено внимание на структуру и уровень сложности наиболее важных международных экзаменов.

Ключевые слова: международные экзамены, сдача экзаменов, английский язык, учебное заведение, экзаменационный совет, сертификат, уровень, требования.

Перспектива складати міжнародний іспит з іноземної мови змушує панікувати багатьох із тих, хто бажає навчатися чи працювати за кордоном, бо для них це суворя необхідність.

У зарубіжних вищих навчальних закладах, куди приймають без вступних іспитів, одна умова є незмінною – підтвердження знання мови. Таким підтвердженням є сертифікат про складання якого-небудь із міжнародних іспитів. І взагалі, отримання міжнародного сертифіката важливе, якщо людина дійсно хоче знати англійську мову. Без сертифіката TOEFL ви не зможете емігрувати у Сполучені Штати, а без IELTS – у Канаду, Австралію та Нову Зеландію.

Зростаюча кількість людей, які бажають складати міжнародні іспити з англійської, потребує більш докладної інформації щодо їх класифікації, особливостей та необхідного рівня знання мови. Багато мовних шкіл в Україні та за кордоном публікують в періодичних виданнях та на власних сайтах статті щодо програм підготовки до складання міжнародних іспитів, які вони надають. Також питання підготовки та складання міжнародних мовних іспитів висвітлюють деякі вітчизняні та зарубіжні автори. Наприклад, Городецька та Буховцев у статті «Система Кембриджських тестів по англійському языку» систематизують існуючі Кембриджські тести, розкривають особливості кожного з них, інформують про структуру, знання та навички, які перевіряються. Вони також дають поради щодо необхідного рівня знань для складання іспитів відповідного рівня.

Олег Рідкоус у статті «Обзор международных тестов» робить стислий аналіз міжнародних мовних іспитів, які можна скласти в Україні і за кордоном.

Джо Томлінсон у статті «Which English Language Test Is Right for You?» аналізує міжнародні мовні тести і критерії їх оцінювання, а та для чого необхідні результати кожного з них. Розглядаються основні моменти підготовки до іспитів і їх структура. У статті освітлюються загальні стандарти на всіх етапах мовного тестування.

Джеймс С. Джонстон у статті «New standards: MBA students.» класифікує та висвітлює іспити, складання яких необхідне для навчання й роботи у сфері бізнесу.

Мета дослідження – розглянути стандарти, згідно з якими розроблені міжнародні іспити з англійської мови, надати найбільш повну їх класифікацію та проаналізувати структуру, специфіку та рівень складності й інші особливості, розглянути доцільність складання кожного з них для охочих навчатися чи працювати за кордоном.

Справа ускладнюється тим, що іспитів багато, особливо з англійської мови. І не всі вони однаково котуються. У кожного навчального закладу і кожної країни – свої вимоги. Буде прикро, якщо ви, наприклад, «успішно складете TOEFL, а в університеті, куди ви прагнете вступити, вимагають IELTS або CAE» [5].

Міжнародні іспити з іноземних мов з'явилися не так давно і їх мета – не допустити у вищі навчальні заклади й установи людей, які не можуть спілкуватися певною мовою.

В екзаменаційних центрах вам також пояснять, «що вивчення іноземних мов сприяє розвитку особистості, а після, на іспит ви набуваєте впевненості у собі і отримуєте стимул до подальших занять.»[3] Це є істина, але нині мало хто може дозволити собі прийти на іспит тільки з таких міркувань, тому що міжнародні іспити потребують витрат не лише часу, сил і нервів, але й грошей. Тому кожен намагається зробити правильний вибір.

У 1989 році з ініціативи екзаменаційних рад Кембриджського та Саламанкського університетів було утворено ALTE – Європейська асоціація екзаменаційних рад з іноземних мов. Сьогодні до неї входить 27 організацій, які представляють 24 європейські країни. Кожна організація розробляє іспити і видає сертифікати, які підтверджують знання мови своєї країни на тому чи іншому рівні.

Мета такого об'єднання в так званій конвертованості кваліфікацій. Робоча сила в Європі почала вільно пересуватися з однієї країни до іншої, тому й працівники та роботодавці зацікавлені як у правильній оцінці знань, які підтверджуються сертифікатом про володіння мовою, так і в тому, щоб мовні кваліфікації, отримані в різних країнах Євросоюзу, були співвідносні. Тому першочерговим завданням ALTE була розробка загальних стандартів на всіх етапах мовного тестування, встановлення єдиних рівнів і критеріїв оцінки володіння мовою для всіх європейських країн.

Найстарішим міжнародним екзаменом з англійської мови є тест Certificate, якому вже більше ста років. У всіх мовних школах існують рівні складності, на основі яких будується викладання. Але в різних школах їх кількість може варіюватися залежно від розміру школи, вимог до знань і процедури розподілу студентів по групах.

ALTE розробила офіційну шкалу, яка діє в більшості європейських країн. Вона складається з п'яти рівнів знання мови: початковий (Elementary); середній нижчого ступеня (Lower Intermediate); середній вищого ступеня (Upper Intermediate); підвищений нижчого ступеня (Lower Advanced); підвищений вищого ступеня (Upper Advanced).

Кожному з них відповідають певні міжнародні іспити. Водночас, слід пам'ятати, що для серйозного навчання і роботи підходять лише сертифікати четвертого та п'ятого рівня. Усі інші можуть служити лише проміжним етапом, або засобом самоперевірки.

За функціональною ознакою міжнародні іспити можна поділити на три категорії: для вступу в іноземний вуз або роботи за кордоном; для вузькопрофесійної діяльності; для самоперевірки.

До першої групи належать іспити, що перевіряють загальне володіння мовою; до другої – різні мовні тести для професійних цілей. До третьої – іспити проміжних рівнів.

Найпопулярнішим іспитом у нашій країні до недавнього часу був TOEFL (*Test of English as a Foreign Language*) – стандартизований іспит із англійської мови, як іноземної, розроблений американською компанією ETS (*Educational Testing Service*). В усьому світі процес реєстрації, оплати, опрацювання та оголошення результатів відбувається за стандартною схемою. Результати TOEFL є обов'язковими для вступу до більш ніж 2400 коледжів та університетів США, Канади й інших англомовних країн. До того ж, урядові організації, освітні програми та органи, які видають ліцензії й сертифікати, вимагають результати складання TOEFL для визначення рівня володіння мовою. Цей тест для тих, хто має намір продовжити освіту у вузах США і Канади чи приєднатися до програми MBA, а також тих, кому американський варіант англійської необхідний для виконання службових обов'язків.

Він дещо відрізняється від інших міжнародних іспитів. По-перше, це екзамен із американської англійської. По-друге, на ньому не перевіряють усне мовлення, а лише навички читання, письма і розуміння – пасивне володіння мовою. По-третє, він існує як на папері, так і в комп'ютерному варіанті. І нарешті, він дійсний лише протягом двох років. Якщо за цей час ви нікуди не вступили і не влаштувалися на роботу, вам доведеться скласти його ще раз.

Курс підготовки до TOEFL проводять викладачі, у яких є міжнародні сертифікати (DELTA, CELTA, IHC) і, які мають великий досвід навчання студентів на спеціалізованих курсах підготовки до TOEFL; підготовка відбувається згідно з форматом іспиту за американськими навчальними посібниками.

Комп'ютеризований варіант TOEFL складається з чотирьох секцій: Listening, Structure, Reading і Writing. Перші дві секції є computer-adaptive, що означає, що той, хто складає тест отримує запитання залежно від його рівня підготовки. Перше запитання – це, як правило, запитання середньої складності, наступні залежать від правильної відповіді на попередні. В секціях Listening і Structure відповідь можна змінювати доки ви не зробите остаточний вибір. Після того, як ви перейшли до наступного запитання, ви не можете повернутися до попереднього. Для отримання офіційного результату складання іспиту необхідно відповісти щонайменше на одне запитання в кожній секції та написати есе.

TOEFL неможливо не скласти. У будь-якому випадку ви наберете певну кількість балів, але з низьким балом вас нікуди не візьмуть: прохідним вважається результат не менше 250 балів (було 600). У цілому цей екзамен не можна назвати дуже складним. Певні складнощі можуть виникати, якщо людина не звикла користуватися американським комп'ютером, бо у більшості країн вже відмовилися від паперового тесту і перейшли на новий формат.

Останнім часом дедалі більшої популярності набирає IELTS – міжнародна система перевірки знання англійської мови (*Academic Module*) – іспит, створений у 1990 році для іноземців, які бажають отримати освіту або стажуватися у Великобританії, Австралії, Новій Зеландії. Його також визнають у багатьох вузах США, Канади, Данії та багатьох інших країн. Є й другий різновид цього іспиту – *General Module* – з менш високими вимогами. Сертифікат про складання *General Module* задовольнить імміграційні комісії багатьох країн і підійде тим, хто збирається працювати за кордоном.

Результати цього тесту дійсні протягом двох років. Кураторами IELTS є Британська рада і екзаменаційна рада Кембриджського університету, які також розробили відомі Кембриджські іспити.

Тест IELTS складається з чотирьох частин: аудіювання, читання, письмо та співбесіда. Оцінка тесту IELTS проводиться за дев'ятибальною системою, починаючи з одного балу (нульове володіння мовою) і закінчуючи дев'ятьма балами (професійне володіння мовою).

На іспитах кембриджського університету Cambridge ESOL (*English For Speakers of Other Languages*) пропонують п'ять тестів на визначення рівня володіння англійською мовою (KET, PET, FCE, CAE, CPE) і три тести на знання ділової англійської (BEC Preliminary (1), BEC Vantage (2), BEC Higher (3)). Кожен Кембриджський іспит розраховано на кандидатів з певним рівнем знання мови.

Key English test (KET) – це перший рівень Кембриджського іспиту на знання англійської мови, на якому оцінюють навички письмового і усного спілкування на побутовому рівні. Почати підготовку до KET можна після досягнення рівня Intermediate згідно із загальноприйнятою класифікацією. Цей іспит визначає, чи може кандидат використовувати базову письмову і розмовну англійську мову в повсякденному житті: розмовляти елементарною мовою, розуміти прості тексти, спілкуватися у знайомих ситуаціях, розуміти короткі інструкції та накази. Тест перевіряє навички читання, письма, аудіювання і говоріння і сприяє розвитку практичних навичок, необхідних для подорожей, навчання та роботи. KET – це крок до складання іспиту більш високого рівня – Primary English test (PET). KET та PET мають три модулі: читання і письмо; аудіювання та говоріння. Это второй уровень экзаменов ESOL. Он соответствует

Після складання тесту CAE (Certificate in Advanced English) ви отримуєте сертифікат, який дозволяє претендувати на роботу з активним використанням англійської мови чи вступати до британських вузів і коледжів.

Сертифіката FCE (First Certificate in English) достатньо для вступу в технічні вузи чи прийому на роботу на адміністративні, секретарські і управлінські посади.

І нарешті, CPE (Cambridge Proficiency Examination), який підтверджує професійне володіння мовою і який визнають всі університети і комерційні

заклади англомовних країн. Кембриджські іспити складають один раз і назавжди і вони не мають терміну давності.

У свою чергу, CAE є найпопулярнішим, тому що він виконує роль «своєрідного містка» [5] між FCE (володіння мовою на рівні користувача) та CPE (володіння мовою майже на рівні освіченого носія). CAE складається з таких частин: читання, письмо, аудіювання та усний тест, цей розділ складається в парі з іншим кандидатом і оцінюється двома екзаменаторами, один з яких спрямовує діалог і дає завдання, а інший, не втручаючись у дискусію лише оцінює знання.

Було зазначено вище, до другої групи належать іспити, що перевіряють володіння професійною лексикою, в першу чергу – бізнес-лексикою. Наприклад, іспити, які також розроблені Кембриджською екзаменаційною радою: BEC1, 2 і 3.

Тут від вас вимагають продемонструвати володіння читанням, письмом, аудіюванням і усним мовленням у робочих ситуаціях. А саме, вміння розуміти ділові тексти, кореспонденцію, рекламу, статті тощо., писати листи і звіти, сприймати на слух ділові монологи й діалоги, обговорювати пов'язані з роботою теми. Під час вступу до бізнес-шкіл і влаштуванню на роботу котуються сертифікати BEC 2 і 3.

Всюди визнають також результати іспитів із бізнес-англійської EFB (English for Business), англійської для працівників сфери туризму WEFT (Written English for the Tourism Industry) і для викладачів бізнес-англійської FTBE (Foundation Certificate for Teachers of Business English). Усі їх проводить екзаменаційна рада Лондонської торгово-промислової палати (LCCIEB), але скласти їх можна лише в Британії.

Взагалі, за кордоном, особливо в англомовних країнах, будь-який іноземець, який бажає отримати роботу в сфері, що потребує високої кваліфікації, має продемонструвати мовну компетентність. Мовні іспити, крім викладачів іноземної мови та працівників сфери туризму мусять також складати лікарі, юристи, бухгалтери, інженери.

Видавництва зарубіжних країн випускають велику кількість посібників із підготовки до міжнародних іспитів. Ці посібники складаються згідно зі структурою кожного іспиту, включають у себе завдання, подібні до тих, які ви будете виконувати на іспиті, й призначені для самостійних занять. Також, з цією метою розроблено багато корисних сайтів, де ви можете знайти викладача, який буде відпрацьовувати з вами ваші слабкі місця, виправляти помилки та давати поради.

Якщо ж ви починаєте з нуля, або ваш рівень володіння мовою початковий, вам потрібно спочатку пройти курси загальної мовної підготовки. Для самоперевірки ви можете спочатку скласти іспит на рівень нижчий, ніж вам потрібен. Один із варіантів – мовні курси за кордоном. До речі, багато зарубіжних мовних шкіл одночасно є й екзаменаційними центрами.

Зараз з'явилась велика кількість екзаменів для дітей. Це Кембриджські екзамени YLE/Starters, Movers, Flyers/, KET for schools, PET for schools. Для чого їх потрібно складати?

Це посилення мотивації у вивченні мови. Досягнення успіху, признаного самими англійцями, надає дитині віру у свої сили і дає батькам реальну інформацію щодо рівня володіння мовою їх дитиною.

Актуальними напрямками подальшої розробки окресленої проблеми є подальша класифікація та аналіз міжнародних мовних тестів, з урахуванням можливих змін у їх специфіки, структурі та процедурі складання, а також розробка програм підготовки до іспитів різного рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Л. Городецкая, А. Буховцев. Система Кембриджских тестов по английскому языку /Л.Городецкая, А.Буховцев // Обучение за рубежом,– 2010. – №4. С. – 17-18.
2. Ридкоус О. Обзор международных тестов /О.Ридкоус.// Обучение за рубежом, – 2000. – № 7. – С.– 7-8.
3. James C. Johnston. New standards: MBA students /James C. Johnston // Business Spotlight, – 2007. – №1. – P. – 3-4.
4. Jo Tomlinson. Which English Language Test Is Right for You? /Jo Tomlinson// <http://Ezine Articles.com>

REFERENCES

1. L.Gorodetskaya, A. Buhovtsev. Sistema Cambridjskih testov po anglijskomu yazyku / L.Gorodetskaya, A. Buhovtsev // Obucheniye za rubezhom, – 2010. – №4. S. – 17-18.
2. Ridkous O. Obzor mezhhdunarodnyh testov / Ridkous O. // Obucheniye za rubezhom , – 2000. – № 7. – S. – 7-8.
3. James C. Johnston. New standards: MBA students /James C. Johnston // Business Spotlight, – 2007. – №1. – P. – 3-4
4. Jo Tomlinson. Which English Language Test Is Right for You? /Jo Tomlinson/ // <http://Ezine Articles.com>

CLASSIFICATION OF INTERNATIONAL EXAMS ON THE ENGLISH LANGUAGE ACCORDING TO THEIR SPECIFICS

Lyulko Mukhailo Yevhenovych, Senior Lecture of the Department of the English philology of the National University of life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

The types of international English language exams and their classification according to international standards are considered. The article analyses their special features and advantages of each for those who intend to study or work abroad. The article also pays attention to the structure and difficulty level of the most important international language exams.

Most language schools in Ukraine and abroad have special preparing programs which are published on their sites. Some Ukrainian and foreign authors systemize international English language exams and inform about the structure and specific of each as well as about the skills and knowledge which are checked.

This article aims to help students choose the exam which is relevant to their language level and study or work purposes.

According to ALTE (the Association of language Testers in Europe), there are five levels of language knowledge: Elementary, Lower Intermediate, Upper Intermediate, Lower Advanced and Upper Advanced. There are also exams corresponding to these levels. But those who plan to enter foreign universities should consider the certificates of advanced levels only.

The most popular international English language exams in Ukraine are the following:

TOEFL (Test of English as a Foreign Language), created by an American company ETS (Educational Testing Service), is necessary for those who plan to complete their education in the USA and Canada or to join different educational programs in these countries.

IELTS (International English Language Testing System), which is held by British Council is often chosen with the same purpose and is required in most English speaking countries.

Cambridge ESOL (English For Speakers of Other Languages) by Cambridge University offers five tests for the language level definition: KET (Key English Test), PET (Primary English Test), FCE (First Certificate in English), CAE (Certificate in Advanced English) and CPE (Cambridge Proficiency Examination). The article emphasizes the importance of further development and investigation of the above mentioned issues.

Keywords: international exams, to take exams, English language, educational establishment, examinational council, certificate, level, requirements.

УДК 378.147

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ У АВТОНОМНОМУ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

**ІЖКО Є. С., викладач кафедри філології та перекладу
Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту
ім. академіка В. Лазаряна (м. Дніпропетровськ)**

У статті розглянуто специфіку використання мультимедійної презентації у викладанні іноземних мов, проаналізовано формування елементів автономності студента в процесі роботи над презентацією. Визначено й охарактеризовано базові критерії мультимедійної презентації як невід'ємні складові успішного автономного вивчення іноземної мови.

Ключові слова: мультимедійна презентація, автономне навчання, етапи презентації, самостійність, мотивація.

В статье рассмотрена специфика использования мультимедийной презентации в преподавании иностранных языков, проанализировано формирование элементов автономности студента в процессе работы над презентацией. Определены и охарактеризованы базовые критерии мультимедийной презентации как неотъемлемые составляющие успешного автономного изучения иностранного языка.

Ключевые слова: мультимедийная презентация, автономное обучение, этапы презентации, самостоятельность, мотивация.

Однією з головних цілей сучасної вищої освіти є надання студентам знань і навичок, що дозволяють їм ефективно самостійно регулювати свій процес навчання. Тому автономне навчання стало популярною темою в мовній освіті. Мультимедійна презентація може бути стимулом розвитку навичок автономного навчання. Під час проведення презентацій студенти вчаться бути більш самостійними, відповідати за процес створення презентації, підходити творчо до завдань. Праця над мультимедійною презентацією добре мотивує студентів, що в свою чергу призводить до покращення результатів у навчанні. Існує велика потреба в дослідженнях, які фокусуються на відносинах між окремими формами практики презентації, що сприяють розвитку автономії.

Найбільш гостро відчувається потреба в емпіричних дослідженнях, які будуть підтримувати теоретичні припущення, на яких ґрунтуються форми практики. Виникає проблема вибору найбільш ефективного алгоритму впровадження мультимедійної презентації в процес навчання з метою формування навичок автономності у майбутніх перекладачів.

Різні аспекти мультимедійної презентації на заняттях у процесі вивчення іноземних мов вивчали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Власенко Л. В., Драб Н. Л., Маханькова Н. В., Мокрушина Л. В. Полат Е.С., Тарнопольський О.Б. Авсюкевич А. Ю., Хатчинсон Т., Май Дж., Повелл М. [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12].

Маханькова Н. В., Мокрушина Л. В. [3] розглядають мультимедійну презентацію (МП) як підвид комп'ютерної педагогічної технології, що має особливу структуру (мета, завдання, принципи, алгоритм застосування, методи, умови), спрямовану на становлення професійно-творчої компетентності студентів. Вчені розглядають МП під різними кутами зору, але виділяють однакові переваги, використання МП на заняттях іноземних мов, а саме: висока мотивація студентів; активізація уваги; можливість навчати всім видам мовленнєвої діяльності; використання різних організаційних форм заняття: групових, парних, індивідуальних; формування основних видів компетентностей перекладача: мовна, інтерпретаційна, міжкультурна, фахова, соціальна та медіа компетентності; формування самостійності та відповідальності за своє навчання; здійснення контролю засвоєних знань та систематизація матеріалу. Інші вітчизняні вчені [1, 2, 5] у своїх дослідженнях приділяють увагу МП у сфері ділового спілкування іноземними мовами для економічних спеціальностей.

На жаль, бракує досліджень в області сприйняття мультимедійних презентацій як інтерактивного методу формування навичок автономного навчання.

Мета статті – розглянути специфіку використання мультимедійної презентації у вивченні іноземних мов; простежити формування елементів автономності студента в процесі роботи над презентацією.

Розроблена в 1987 р. Робертом Гаскінсом та Деннісом Остіном програма Power Point спочатку була призначена виключно для підтримки презентацій і резюме у сфері бізнесу, проте в даний час вона активно застосовується в галузі освіти.

Ми згодні з думкою вчених Маханькової Н. В., Мокрушиної Л. В. [3], що індивідуалізація навчання студентів при використанні МП сприяє реалізації принципів активного, самостійного, творчого навчання, при якому студенти самі вибудовують свою освітню траєкторію на всіх етапах конструювання та впровадження МП в навчальний процес.

Під кутом зору автономного навчання, вважаємо важливим акцентувати увагу на визначених вченими Маханьковою Н. В. та Мокрушиною Л. В. [3] основних функціях МП, а саме:

1. по відношенню до студента:

- продуктивно-творча функція реалізується в застосуванні елементів творчості при вирішенні навчально-творчих завдань проблемного характеру (в ході розробки та впровадження презентації);

- розвиваюча функція пов'язана з можливістю зміцнювати пам'ять, тренувати критичне мислення, формувати вміння і навички застосування знань на практиці в нестандартних умовах, зміненій ситуації, які активізують здібності учнів аналізувати, узагальнювати, оцінювати інформацію, яка відбирається для МП;

- комунікативна функція припускає, що процес навчання іноземної мови проводиться як навчання засобу спілкування учасників освітнього процесу за допомогою навчальної презентації, в якій відображається послідовність кроків цього спілкування, задаються зміст, ключові опори тощо;

- інформаційна функція означає, що студент активно користується інформацією, попередньо відібраною, проаналізованою, систематизованою і особливим чином представленою у презентації;

- тренувальна функція зводиться до того, що студенти можуть застосовувати навчальну презентацію в самостійній роботі під контролем і без контролю викладача, при підготовці домашніх завдань, до заліку або іспиту, а також на педагогічній практиці;

- рефлексійна функція знаходить своє відображення в оцінці навчальних досягнень та рефлексії;

- мотивуюча функція проявляється у становленні таких позитивних якостей особистості студента, як пізнавальний інтерес, вміння систематично працювати, навички самоконтролю і самооцінки, у формуванні мотиваційної основи навчально-творчої діяльності.

2. Основні функції МП по відношенню до викладача:

- контролююча функція передбачає можливість здійснювати планомірний, систематичний, поточний контроль за ходом і результатами навчання, визначати стан засвоєних студентами знань, умінь і навичок, рівень сформованих компетенцій;

- керуюча функція пов'язана з можливістю координувати процес навчання студентів;

- організація колективної творчої діяльності учнів при розробці мультимедійного проекту, що передбачає моделювання соціальної взаємодії в малій групі, кооперацію, розподіл обов'язків, ділове спілкування в процесі уроку, самоконтроль, самовідповідальність за навчальний результат і освітній продукт [3].

Ці функції яскраво демонструють переваги використання МП на заняттях вивчення іноземної мови з метою формування умінь та навичок автономного навчання, оскільки вони включають в себе всі компоненти автономного навчання.

Підстави для використання презентацій проектів можуть бути найрізноманітнішими: розповсюдження знань, досвіду; розповсюдження ідеї проекту; унаочнення результатів проектної роботи; частина самопрезентації учбового закладу тощо.

На нашу думку, щоб гарантувати успішне проведення презентації, треба заздалегідь ознайомлювати студентів з певними методами, прийомами та техніками, зокрема, методами синтезу, аналізу, індукції, дедукції, порівняння, зіставлення, опису, систематизації. Кожен метод реалізується за допомогою наукових прийомів (суцільна вибірка матеріалів, класифікація матеріалу за певними параметрами, статистична обробка отриманих результатів тощо).

Такий підхід відповідає основному принципу автономного навчання – навчанню вмінню планувати і аналізувати своє навчання. Важливою умовою автономного навчання є знання і володіння стратегіями навчання. У студента під час роботи над проектом поступово розвивається здатність використовувати певні техніки та стратегії навчання на іншому автентичному матеріалі. Таким чином, він вчиться самостійній організації власного процесу навчання.

Проаналізувавши праці вчених [1, 2, 3, 5, 6, 7, 14], можна відзначити, що для успішної презентації важливі чотири етапи: планування, підготовка, здійснення та оцінка. Слід відмітити, що ці етапи співзвучні з фазами самоконтролю в процесі автономного навчання (фаза старту, фаза планування, фаза управління та контролю, фаза підсумку). Це означає, що студенти повинні самостійно організувати підготовку та проведення презентації з точки зору цілей навчання, змісту і результату, а також вибору методів і прийомів, часу і місця навчання, що сприяє формуванню та розвитку навичок автономного навчання. Під час планування слід визначити мету, задачу, зміст, цільові групи та форму презентації, змоделювати драматургічну структуру презентації. При плануванні виступу викладачеві необхідно спрогнозувати зміну видів навчальної діяльності студентів, їх чергування і дозування з урахуванням працездатності учнів і етапу заняття [3].

У підготовчий період перевіряються оснащення аудиторії, наявність допоміжних засобів, вирішуються організаційні задачі. Важливо проаналізувати зміст презентації з точки зору пізнавального інтересу аудиторії, достовірності інформації, ясності викладу матеріалу, його актуальності, точності і корисності. Для забезпечення ефективності сприйняття інформації слід перевірити різноманітність форм подачі інформації в проекті-презентації: графічні ілюстрації, статистика, діаграми і графіки, експертні оцінки, ресурси Інтернет, приклади, порівняння, цитати тощо. Слід проаналізувати подачу матеріалу презентації з точки зору хронології, пріоритету, тематичної послідовності, структури [3].

Під час проведення презентації слід поводитися професійно, впевнено, треба намагатися показати себе сильною особистістю, в залежності від ситуації гнучко реагувати [14].

Слід врахувати, що текст усного виступу доповнює і описує, але не переказує відображається на екрані інформацію, мова більш популярна і образна, що робить презентацію «об'ємною». Необхідно створити переконливу презентацію, подбати про те, щоб думки доповідача / лектора були не менш яскравими; аудиторія, насамперед, хоче чути виступ доповідача / лектора, а не дивитися на зображення; слайди грають роль допоміжного засобу під час усного виступу. Будь-які символи / позначення повинні бути пояснені до їх першого пред'явлення [3].

Під час оцінки презентації студентам пропонується відповісти на ряд запитань:

- Що вдалося зробити та що треба удосконалити?
- Що може бути змінено, щоб запобігти повторенню?
- Що має бути зроблено в продовженні проекту для поліпшення результатів? [14]

Під час фази оцінювання відбувається контроль виконання задач згідно з планом. Треба встановити, чи досягнута головна мета. Студент підсумовує отримані знання, оцінює результат роботи.

Здатність правильно оцінити свою діяльність, внести швидкі і точні корективи є однією з умов успішного самостійно організованого навчання. Крім того, придбані навички самоконтролю входять істотною частиною в характер людини, визначаючи відповідальне ставлення до виконуваної роботи, правильну самооцінку, організованість [14].

З метою ознайомлення із головними принципами та фазами проведення презентації на практиці та розвитку відповідних компетенцій, які студенти зможуть автономно застосовувати в процесі свого навчання, протягом 2-го семестру 2013-2014 навчального року на практичних заняттях з дисципліни «Лінгвокраїнознавство» в групі студентів – майбутніх перекладачів 4-го курсу був здійснений середньостроковий інформаційний, творчий, практико-орієнтований проект «Німці Дніпропетровська». Цікавий лінгвокраїнознавчий зміст проекту змотивував студентів продемонструвати результати своєї роботи у вигляді презентації на практичному семінарі.

Імпульсом для створення проекту слугувало відвідування групою студентів 4-го курсу екскурсії «Німецький Катеринослав» по місту Дніпропетровську, яку організував німецький розмовний клуб «ДКК». Студенти познайомилися з архітектурними пам'ятками міста та прослухали цікаву лекцію молодого історика Антона Мухіна про вклад губернаторів та провідних архітекторів міста німецького походження у створення Дніпропетровська. Студенти були вражені та захоплені інформацією та з ентузіазмом ділилися своїми враженнями на наступному занятті. У ході розмови студенти неодноразово висловлювали бажання дізнатися більше. Тому з метою з'ясування, що саме слід досліджувати, було запропоновано створити асоціограму «Німці в Дніпропетровську». Серед розмаїття ідей, асоціацій, понять, висловлювань виявилися наступні основні аспекти: історія, суспільні організації, культура та розваги. З урахуванням особистих інтересів та можливостей студенти були розподілені на групи, які повинні були впродовж двох тижнів, використовуючи різні джерела, знайти якомога більше інформації за виявленими аспектами, не важливо, якою мовою.

На наступному занятті студенти представили результати своїх пошуків у вигляді плакату з відображенням того, що (назва аспекту), де (книга, журнал, газета, інтернет, будь-яка організація), в якому вигляді (текст, відео: новини, концерт, лекція; аудіофайл, інтерв'ю), в якому обсязі та на якій мові вони знайшли. Це викликало подальший інтерес та багато нових ідей щодо реалізації проекту. Перш за все постало питання: «Що саме ми можемо та бажаємо зробити»? Тобто потрібно було встановити головну мету проекту. Після бурхливих дискусій, обговорення та аналізу матеріалу було вирішено створити презентацію за темою «Німці Дніпропетровська», яка включатиме в себе такі аспекти:

1. Історія: створення міста, губернатори німецького походження, архітектори німецького походження, установи та підприємства (школи, училища, заводи тощо).
2. Суспільні німецькі організації в Дніпропетровську.
3. Культура та розважальна сфера.

Для ефективного створення презентації студентам було запропоновано заповнити таблицю, пункти якої представляють основні елементи автономного навчання.

Таблиця 1

Основні елементи автономного навчання

Фази	Мета, цілі	Завдання/час	Методи, стратегії	Контроль
1	1.Вибір теми «Німці Дніпропетровська» 2.Виявлення мети: «Створення презентації «Німці Дніпропетровська»	-Асоціограма «Німці в Дніпропетровську» (40 хвил.); -Збирання матеріалу за аспектами: історія, установи, культура та розваги (2 тиж.) -створення плакату (2 тиж.)	Стратегія організації /планування; стратегії пам'яті; метод синтезу і аналізу.	Аналіз асоціограми; демонстрація та оцінювання плакату.
2	Розподіл задач	заповнити таблицю (1год); розподілити завдання (30 хв)	Стратегії планування, управління, оціювання, особистісно-орієнтовані стратегії.	Таблиця, щоденник студентів.
3.	Розвиток мовленнєвої та соціо-культурної компетенції. Розвиток навичок перекладу.	I етап: знайти матеріал за певними темами. II етап: складання тексту презентації. III етап: переклад тексту презентації на німецьку мову	Організаційні, особистісно-орієнтовані, когнітивні стратегії; стратегії управління, контролю та оцінювання.	Показ та аналіз матеріалу в групі. Сортування матеріалу. Перевірка та корегування перекладу
4.	Презентація результатів проекту.	Створення презентації в програмі Power Point; Показ презентації.	Організаційні, когнітивні стратегії.	Перевірка результатів на кожному етапі.
5.	Оцінювання презентації	Обговорення та нотування своїх вражень.	Стратегії контролю та оцінювання.	Написання твору

Слід відзначити, що використання таблиці значно прискорює та полегшує фазу планування презентації.

Під час фази планування між студентами були рівномірно розподілені завдання, обрані методи та стратегії їх виконання, встановлений час реалізації проекту та способи контролю та оцінювання результатів.

Під час фази проведення проекту відбувалися контроль та перевірка завдань і встановлення подальших цілей та завдань.

Слід підкреслити, що до завдань студентів входив переклад великої кількості матеріалу з рідної мови на німецьку, що вимагало певного рівня знань, багато часу, високої концентрації уваги, це значно підвищило словниковий запас та сприяло розвитку умінь і навичок перекладу, що було дуже корисно для майбутніх перекладачів.

Презентація пройшла у форматі семінару на тему «Німці Дніпропетровська». На семінар були запрошені представник ДААД – О.Міттельштрасс та студенти 2-го, 3-го та 5-го курсів.

Після презентації відбулося оцінювання студентами результатів проекту. Студентам було запропоновано занотувати свої враження про перебіг та

здійснення роботи. Незважаючи на усі труднощі, критика студентів виявилася позитивною. Майже всі студенти вважають, що робота над презентацією розвиває не лише мовленнєву, але й соціокультурну компетентність, а тому має відігравати важливу роль на занятті з іноземної мови.

Підводячи підсумок, треба підкреслити високий рівень зацікавленості студентів під час проведення проекту, а також під час демонстрації результатів та обміну досвідом, що означає хорошу мотивацію, яка в свою чергу сприяла ефективному засвоєнню матеріалу. Студенти засвоїли набагато більше інформації, ніж під час традиційного заняття. Але слід відмітити, що, на жаль, не всі студенти справились з завданнями вчасно. Деякі з них не змогли вірно розподілити свій час, тому презентація проекту була представлена на тиждень пізніше, ніж за планом.

Отже, проаналізувавши класифікації проектів, умови та засоби їх реалізації та здійснивши власний проект, можна зробити висновок, що мультимедійна презентація є необхідною частиною автономного навчання. Слід підкреслити, що критерії проведення презентації та автономного навчання співпадають. І МП, і автономне навчання характеризуються такими рисами: самоорганізація в процесі навчання, впровадження та використання стратегій та методів навчання, зміна традиційної ролі викладача, можливості самооцінювання, зв'язок з попереднім досвідом, орієнтація на свій власний стиль навчання. У зв'язку з цим вважаємо, що інтеграція МП в процес вивчення іноземної мови сприяє більшій вмотивованості та самостійності студентів. Це діяльність, яка дозволяє проявити свою індивідуальність та уміння брати на себе відповідальність за своє навчання. Усвідомлення студентами, що презентація, над якою вони працюють, матиме практичне застосування (конференція, семінар, газета тощо), також сприяє підвищенню відповідальності. Проведення презентації здійснюється за допомогою стратегій та технік навчання. Тому можна зробити висновок, що використання мультимедійних презентацій є одним із найефективніших способів формування та розвитку умінь і навичок автономного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власенко, Л. В. Навчання презентації на заняттях з ділової іноземної мови у ВНЗ / Л. В. Власенко, Н.О. Михайлова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. – К.: Гнозис, 2013. – Дод.1 до Вип.31, Том 9 (51). – с.175.

2. Драб Н.Л. Навчання майбутніх економістів іншомовного професійно спрямованого монологічного мовлення (монологу-презентації німецькою мовою): дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец.13.00.02: «Теорія і методика навчання: герман. мови» / Н. Л. Драб. – К., 2005. – 316 с.

3. Маханькова Н. В. Мультимедийная презентация в иноязычном образовании / Н. В.Маханькова, Л. В. Мокрушина. – Ижевск: «Удмуртский университет», 2012. – 125 с.

4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е.С.Полат, М. Ю. Бухаркина, М.В.Моисеева, А.Е.Петров; Под ред. Е.С.Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 224 с.

5. Тарнопольський О.Б. (Успішні презентації). Посібник для навчання презентацій англійською мовою студентів економічних спеціальностей / О. Б. Тарнопольський, Ю.С. Авсюкевич. – К.: Ленвіт, 2007. – 135 с.

6. Hutchinson T. Introduction to Project Work. – Oxford: Oxford University Press, 1991. – 20 p.

7. Mai J. Das ABC Präsentation. So präsentieren Sie richtig mit PowerPoint and Co, erschienen: 10.06.2008, Internetseite: <http://karrierebibel.de/das-abc-der-praesentation-sopraesentieren-sie-richtig-mit-powerpoint-co/>, 15.03.2009.

8. Powell Mark. Dynamic Presentation. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 96 p.

9. Projekttechnik & Projektunterricht [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www0.eduhi.at/projektleitfaden/index.htm>.

REFERENCES

1. Vlasenko, L. V. Navchannya prezentatsii na zanyattyakh z dilovoi inozemnoi movi u VNZ / L. V. Vlasenko, N.O. Mikhajlova // Gumanitarnij visnik DVNZ «Pereyaslav-KHmel'nits'kij derzhavnij pedagogichnij universitet imeni Grigoriya Skovorodi. – K.: Gnozis, 2013. – Dod.1 do Vip.31, Tom 9 (51). – s.175.

2. Drab N.L. Navchannya majbutnikh ekonomistiv inshomovnogo profesijno spryamovanogo monologichnogo movlennya (monologu-prezentatsii nimets'koyu movoyu): dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. Nauk : spets.13.00.02: «Teoriya i metodika navchannya: german. movi» / N. L. Drab. – K., 2005. – 316 s.

3. Makhan'kova N. V. Mul'timedijnaya prezentatsiya v inoyazychnom obrazovanii / N. V.Makhan'kova, L. V. Mokrushina. – Izhevsk: «Udmurtskij universitet», 2012. – 125 s.

4. Novye pedagogicheskie i informatsionnye tekhnologii v sisteme obrazovaniya: Ucheb. posobie dlya stud. ped. vuzov i sistemy povysh. kvalif. ped. kadrov / E.S.Polat, M. YU. Bukharkina, M.V.Moiseeva, A.E.Petrov; Pod red. E.S.Polat. – M.: Izdatel'skij tsentr «Akademiya», 1999. – 224 s.

5. Tarnopol's'kij O.B. (Uspishni prezentatsii). Posibnik dlya navchannya prezentatsij anglijs'koyu movoyu studentiv ekonomichnikh spetsial'nostej / O. B. Tarnopol's'kij, YU.S. Avsyukevich. – K.: Lenvit, 2007. – 135 s.

6. Hutchinson T. Introduction to Project Work. – Oxford: Oxford University Press, 1991. – 20 p.

7.Mai J. Das ABC Präsentation. So präsentieren Sie richtig mit PowerPoint and Co, erschienen: 10.06.2008, Internetseite: <http://karrierebibel.de/das-abc-der-praesentation-sopraesentieren-sie-richtig-mit-powerpoint-co/>, 15.03.2009.

8.Powell Mark. Dynamic Presentation. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 96 p.

9.Projekttechnik & Projektunterricht [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www0.eduhi.at/projektleitfaden/index.htm>.

USING MULTIMEDIA PRESENTATIONS IN THE AUTONOMOUS LEARNING OF FOREIGN LANGUAGES

Izhko Yvhenia Stanislavivna, Lecturer of the Department of Philology and translation of Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after academician V. Lazaryan (Dnipropetrovsk)

The article is devoted to the problem of the of the project method and developing the skills of the presentation during the autonomous language learning.

The use of presentation at the foreign language learning and its characteristics are considered from the point of view of their effectiveness. The basic elements of the presentation are identified and described as integral components of successful autonomous language learning. The presentation that corresponds to the principles of autonomy learning and suits for all types of students was developed. The results of the project are introduced in the article.

It was found that the goal of using presentations during learning foreign languages is to help students to consciously control how they learn so that they can be efficient, motivated, and independent language learners. The organization of the presentation encourages students to take the responsibility and reflect on their own thinking process as well. Understanding the language learning process will encourage students' acquisition and critical analysis of language learning issues. It can be concluded that the presentation is a necessary part of autonomous learning. It should be emphasized that the criteria for the presentation work and learning autonomy are similar. Both the presentation and autonomous learning are characterized by following features: self-organization in learning, implementation and use of strategies and methods, changing the traditional role of the teacher, possibilities of self-assessment, integration of previous experience, focusing on your own learning style. The main purpose of the method of using presentation is the possibility of self-knowledge acquisition process in solving practical problems or problems that require the integration of knowledge from different fields. This goal cooperates with the main goal of autonomous learning - to teach students to learn and work independently and responsibly. It can therefore be concluded that the project method with the final presentation is the best way of the formation and development of autonomous learning skills.

Keywords: *presentation, motivation, autonomy learning, independence, strategies and methods.*

УДК 378.663:37047:373.62

THE MODEL TO IMPROVE OTHER LANGUAGE COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE AGRARIAN MECHANICAL ENGINEERS

YAKUSHKO K. G., *post-graduate student, Assistant of the Department of English for Technical and Agrobiological Specialties, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)*

The article represents the experimental model to improve other language communicative skills of the students to be specialized in mechanical and transport technologies during their first-year studying within the higher agrarian schools. It discusses the results of such model practical application on the lessons of professionally oriented English with the detalization of professionally oriented communicative skills, indices and leads to broader understanding of other languages by engineers as the transition to different sign systems involving relations with other subjects in different ways.

Keywords: *communicative skills, other language for engineer, indices, comparison, electronic studying course, English language studying, agrarian higher educational establishment, sign systems.*

Стаття представляє експериментальну модель вдосконалення іншомовних комунікативних навичок студентів механіко-транспортного професійного спрямування протягом першого року навчання в аграрному ВНЗ та наводить

результати практичного застосування даної моделі при викладанні фахової англійської мови, деталізуючи показники груп іншомовних професійних комунікативних умінь та розширюючи розуміння іншомовності інженерів до переходу на різні знакові системи з залученням міжпредметних зв'язків у різних режимах.

Ключові слова: комунікативні навички, іншомовність інженера, показники, порівняння, модель розвитку, електронний навчальний курс, вивчення англійської мови, аграрний ВНЗ, знакові системи.

Nowadays to renew the modern context of higher education is to improve some efficient technologies for professional communication due to the modulation of reasonable educational communicative situations. They are expected to activate the present linguistic experience even of higher agrarian schools' freshmen as of future engineering specialists. It is needed to define the components to conclude general term «Other language communication» taking into account special communicative mental features of agrarian mechanical engineers as well as the relations with the specialized subjects, special features of English language sign system and other sign systems transition regime to solve some real special communicative tasks as engineers. The subject of the article is to compare the freshmen' level of professionally oriented other language communicative skills at the beginning of studying year and in the end after application of several pedagogic conditions.

The analysis of recent investigations being devoted to the of future engineers' professionally oriented communication ([2]) shows that this problem solvement is mainly related to the general aspects of engineers' training. Also in the most cases other language communication skills development is concentrated on the traditional point of foreign language sign system studying ([10]). Besides, it is detected that the term «Pedagogical models» is mainly connected to the formation of general professional competencies ([4] or[1]) without the direct projection on the organization of other language educational communication for the professional engineering interaction. We correlated all features of professionally oriented other languages communicative skills (shortly – OLC) with 7 criteria (identification, commutativity, epistemological skills, factual events, demonstration, will , perception) and detailized them with 21 indices to conclude total OLC.

As for us, OLC is the phenomenon which includes many separate features to be completed by different researchers : «social perception»([6]), «needed direct communication» ([8]), «interaction», «coordination, readiness to get and to give information» ([7]), «inner orientation and regulation»([12]), «specialized communication» ([3]), «symbolic sign communication»([11]), «social technical innovation» ([5]), «dialogue between textual persons» [9]) etc.

Materials and methods. We are aimed to propose the model to develop such skills too. We involved such methods as the analysis of pedagogical and psychological literature as well as standard demands, the design of questions to be asked, marking the indices and levels, their value percentage calculating, testing within experimental work as well as the modeling of pedagogical technologies.

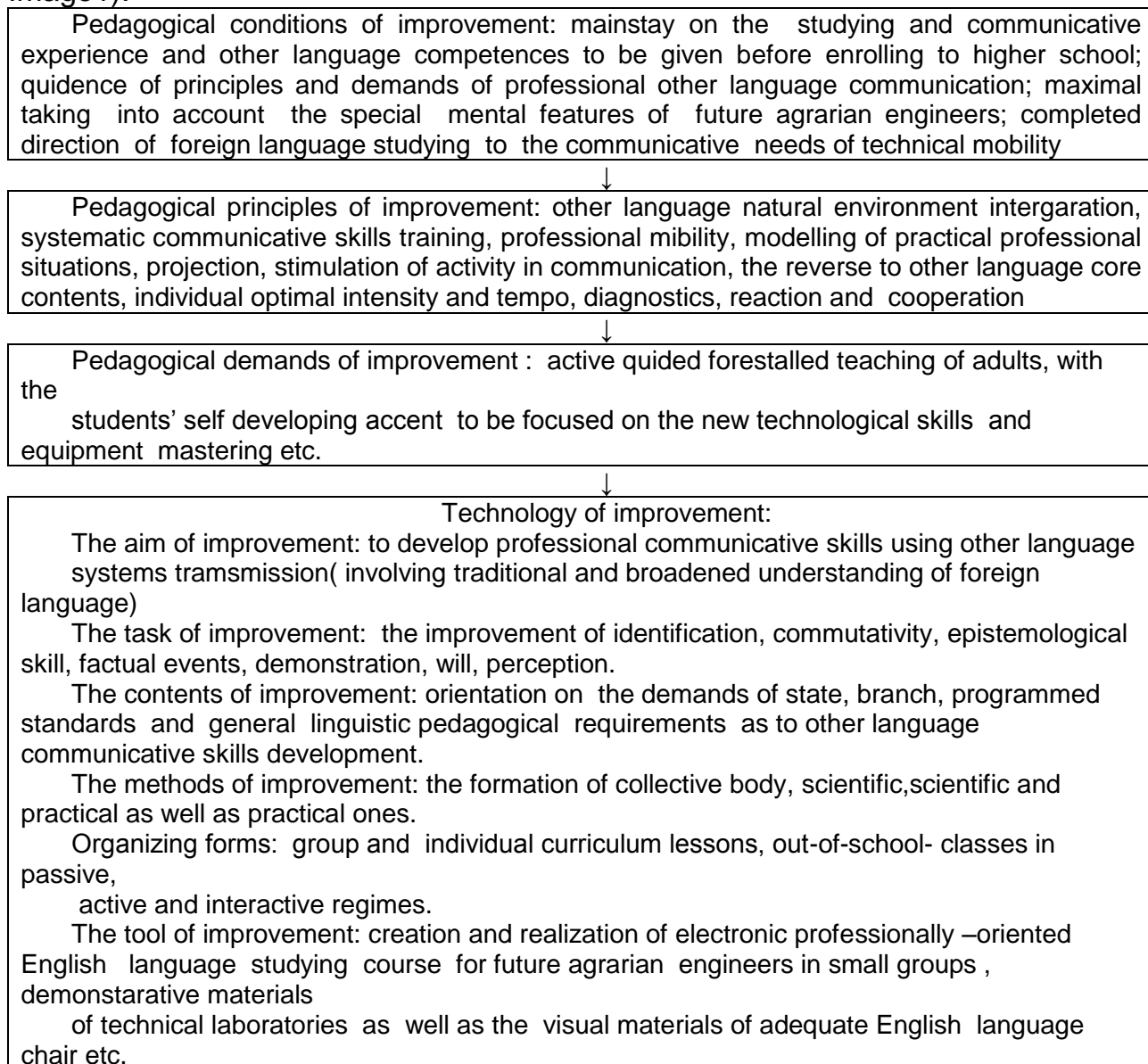
The stating experiment was to analyze the future technicians' primary OLC level at the beginning of studying. The OLC diagnostics from Septemer of every 2011-2014 studying year was aimed to analyze all data from the tests and pollings to be fulfilled within Ukrainian agrarian technical higher schools The tasks were to detect

the primary level of experience to actuate such professional communicative skills which were represented either spontaneously or due to previous career guidance before enrolling to higher school .

To define all indices resulting to total OLC in general we created and involved either over 30 tests like « Do you know and are you able to...», «Are you ready to...» and polling like «Answer with one sentence or scheme-formulae» or large group of exercises. We stressed that every minimally correct answer had its own determinate «weight» to define the situation of OLC presence, being represented with separate index and feature themselves.

Having based upon total OLC as the 100 %development we defined every separate index (4,76%) and divided that per cent within five levels according to the quantity of indices for every feature itself.

The results of experimental data analysis assured that there were many undeveloped skills. It became the background to create several adequate pedagogical conditions and to elaborate the next model of OLC development . (See Image1):

Image1. The model to improve other language communicative skills

There were some stages to realize such model during whole studying terms well as there were some methods to be applied. *The first group of methods* «Collective body formation» was associated with providence of students' communicative community, mini-collective body formation, adequate leader choosing. *Scientific methods* dealt with explanation and recognition of different meanings of specialized terms and video sketches, basic core schemes of other language communication. *Scientific and practical methods* paid attention simplification of statements, planning, design of sign symbolic systems and background schemes for other language communication motivation etc. *Practical methods* were to spend studying work within other language environment the method of business conversation, Moodle system usage as well as Microsoft Word, Power Point, AutoCad and e-mail usage etc. The model also predicted the following organizing forms: interlocution, business games, lessons- thematic debates, annotations, students' conferences, the lesson- acquaintance with curriculum and algorithms to do tasks, the lesson to work with sign systems; preparing, sending and oral defending of practical works, individual tasks, testing, comments checking, the lesson to create presentations and schemes etc English language studying course became the tool to develop skills of future agrarian engineers with its 5 modules to be filled with 25 lectures and 33 presentations, with glossary and studying program ,with the list of sources,with the register of valuation to detect the weakest components, the observation of OLC developing progress, with the fast feedback and automatic fixing of visitors' activity to work with Moodle , automatic valuation of 7 tests, distribution of professional roles and tasks, personal and group correspondence, the fixing of asoluteness and accuracy of answers to be dealt either with 3variants for every practical work within 11 ones or 15 variants for every individual task within 11 ones with the different sign systems transition in scholar's comments etc

Results.In the end of every 2012–2014 studying year control survey took place and the persentage of students was repeatedly calculated and distributed between five communicative levels to provie the positive dynamics to obtain higher levels.There were two additional working tables to be elaborated to compare the previous results with the last ones. The results of OLC development analysis were represented in some agreed levels. *High level* demonstrated such development of OLC which dealt either with fluent skilled orientation in communicative industrial situations or self- presentation and collective body organizing. *Sufficient level* was related such development of OLC which let the student to combine communicative examples usage either to solve communicative situations or to master own high qualification. *Average level* showed such development of OLC which might let the freshman to perform communicative professional tasks basing upon schemes-examples. *Deficient level* determined the primary development of OLC for the elementary qualified worker. *Developing stage* dealt with such level of OLC which was native to unskilled worker. Such levels are represented in Table1and Table 2:

Table 1.

Comparison of other language communicative skills development levels for experimental group before and after adequate model application

Levels	The number of students (EG) before model application	The number of students (EG) after model application
High level	3,0%	8,7%
Sufficient level	6,6%	21,1%
Average level	18,3%	49,1%
Deficient level	31,5%	14,7%
Developing stage	40,6%	7,0%

Table2.

Comparison of other language communicative skills development levels between experimental group and control group after model application

Levels	The number of students (EG) after model application	The number of students (CG) after model application
High level	8,7%	4,4%
Sufficient level	21,1%	9,8%
Average level	49,1%	28,4%
Deficient level	14,7%	31,1%
Developing stage	7,0%	26,1%

It is seen that after our model application. 5,7% EG students removed into the group with the high level of OLC. Sufficient level stepped up on 14,5% and sufficient level – on 30,8% .At the same time the deficient level stepped down on 16,8%. Developing stage left only 7% of students comparing with the 26,2% leavings for CG. Also there were the students' notes-impressions concerning the most efficient methods, tools and organizing forms to develop OLC on English lessons to be got in the end of the first and the second terms. The general conclusion about the favorable influence of the English-studying electronic course on the other language professional interaction became the important argument of the applied model expediency.

Thus, OLC is related with different sign systems transition, the model to develop OLC was appeared to become an efficient , the concrete indices and features of OLC created and completed such term themselves,the method to analyze every index within 21 ones detected and completed the picture of OLC development for the experimental group of the future agrarian engineers during the first year of their professional English studying.. Most of all electronic English studying Moodle course favoured the identification and perception skills.

The result is to have found some suitable, favourable and efficient conditions to form professionally oriented other language communication for the future agrarian engineers and the tool to realize them. At the first time there was the improvement of the pedagogical thoughts to determine the concept «The efficient model to improve professionally oriented other language communication of agrarian engineers», breaking the frame limits to work only with the sign system of foreign language itself. Also we created the adequate devoping model to be dealt with

author electronic Moodle system course. The application of the proposed system favoured the intensification of studying process as of communicative activity and instrumental competence model within the agrarian higher schools to train mechanical Bachelors.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Вайнтруб М.А. Интегроване розвивальне навчання у професійній школі: монограф./М.А.Вайнтруб – К.:Видавець Т.Клочко,2009. –180с.

2.Вощевська О.В. Зміст і процес підготовки інженерів-аграрників у вищій школі США /О.В.Вощевська: монограф. –Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2011. – 220 с.

3.Дарійчук Л.П. Педагогічні умови формування комунікативних умінь у студентів негуманітарних спеціальностей засобами англійської мови: автореф.дис.канд.пед.наук 13.00.01. – Миколаїв: МРІ, 2009. –20с.

4.Ипполитова Н., Стерхова Н. Анализ понятия «Педагогические условия»: сущность, классификация http://genproedu.com/paper/2012-01/full_008-014.pdf

5.Handbook of Distance Education .Second edition. Edited by Michael Grahame Moore. –Mahwah–New Jersey–London: L EAPublishers 2007. –690p.

6.Калмикова Л.О. Психологія мовлення і психолінгвістика/ Калмикова Л.О., Калмиков Г.В.,Лапшина І.М.– Переяслав-Хмельницький:ПХДПУ, 2008. – 235 с.

7.Колгатін О.Г. Педагогічна діагностика та інформаційно-комунікаційні технології / О.Г. Колгатін. – Х. : ХНУ імені Г.С. Сковороди, 2009. – 320 с.

8.Леонтьев А.А. Принцип коммуникативности и психологические основы интенсификации обучения иностранным языкам/А.А. Леонтьев// Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. – Москва – Воронеж : Московский психолого-социальный институт, НПО«МОДЭС», 2003. – С. 320–332.

9.Liljestrom M. Enhancing University Students' Interaction and Learning through Formative Per-Assessment Online.– Chapter 4, Umea: Umea University. –Nr 96 - ,2010. –pp.52–66.

10.Николаєнко Ю. Іншомовна професійна комунікативна компетентність майбутніх фахівців аграрного профілю: теоретичний аспект/Збірник наук. Праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка.-Вип.3(1) Серія «Педагогічні науки», 2008. –С.87–92

11.Соловьева Е.А. Профессиональное общение в системе «Человек-Знак» / Психология общения: энциклопедический словарь/ Под общ. ред. АА.Бодалева. –М: Изд-во «Когито-Центр», 2011. –С.240-241.

12.The Instructional Design Knowledge Base. Theory.Research and Pracrice/ Rita C.Richey. James D.Kleen and Monica W.Tracey. –New York and London : Routledge Taylor and Francis,2011. –219p.

REFERENCES

1.Vayntrub M.A. Integrovane rozvyval'ne navchannia u profesiyinii shkoli . – Kyiv: Prin.shop T.Klochko, 2009. –180s.

2.Voshchevska O.V. Zmist I protses pidgotovky ingeneriv-agrarnykyv u vyshchij shkoli SSHA . –Nizhyn: Prin.shop «Aspekt-Poligraf», 2011. –220s.

3. Dariychuk L.P. Pedagogichni umovy formuvannia komunikatyvnyh umin' u studentiv negumanitarnyh spetsial'nostey zasobamy angliys'koyi movy. Dis.kand.ped.nauk, Dis.Kand (Ped) . – Mykolayiv: MPI, 2009. –20 s

4. Ippolitova N., Sterhova L. Analiz poniatiya «Pedagogicheskiye usloviya: sushchnost', klasifikatsiya», available

5. Handbook of Distance Education .Second edition. Edited by Michael Grahame Moore. –Mahwah–New Jersey–London: Lawrence Erlbaum associates, 2007. –690p.

6. Kalmykova L.O., Kalmykov G.V., Lapshyna I.M.. Psykhologiya movlennia i psykholingvistyka. – Pereyaslav-Khmelnytsky, PKSPU , Feniks, 2008. – 235s

7. Kolgatin O.G. Pedagogic diagnostyka ta informatsiyno-komunikatsiyni tehnologii. – Kharkiv: National Pedagogical University named after H.Skovoroda, 2009. – 320 s.

8. Leontyev A.A. Jazyk i rechevaja dejatel'nost' v obshchej i pedagogicheskoy psikhologii. – Moscow – Voronezh: MPSI, 2003. –S.320–332.

9. Liljestrom M. Enhancing University Students' Interaction and Learning through Formative Per-Assessment Online. – Chapter 4, Umea: Umea University. –Nr 96, 2010. –pp.52–66.

10. Nikolayenko Y. Inshomovna profesijna komunikativna pidgotovka majbutnikh fakhivtsiv agrarnogo profilu//Zbirnyk naukovukh prats' Poltavs'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni V.G.Korolenka. –Poltava: PU, 2008. – pp.87–92

11. Solovyeva E.A. Psihologiya obshcheniya: entsiklopedicheskiy slovar', Moscow: Prin.Shop «Kogito-Tsentr», 2011. – pp. 240–241

12. The Instructional Design Knowledge Base. Theory, Research and Practice/ Rita C. Richey, James D. Kleen and Monica W. Tracey. –New York and London : Routledge Taylor and Francis, 2011. –219p.

Статья представляет экспериментальную модель усовершенствования иноязычных коммуникативных навыков студентов механико-транспортного профессионального направления на протяжении первого года обучения в аграрном вузе и приводит результаты практического использования данной модели при обучении специализированному английскому языку, детализируя показатели групп иноязычных профессиональных коммуникативных умений и расширяя понимание иноязычия инженеров до перехода на разные знаковые системы с использованием межпредметных связей.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, иноязычие инженера, показатели, сравнение, модель развития, электронный учебный курс, изучение английского языка, аграрный вуз, знаковые системы.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ВИПУСК 215
Частина перша
Серія «Філологічні науки»
Видається з квітня 1997 року
Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 19080-7870 Р від 24.04.2012

Здано до набору
Формат 60x84/16. Папір офсетний
Наклад пр. Зам. №

Підписано до друку